

چون ها قادر جوایشان را
بدانند و آن را در علم و
حقوق و سازندگی خودشان
صرف کنند که اشخاصی
امین و صالح بشوند.
ملکت ما با اشخاص امین
می تواند مستقل باشد.
امام خمینی
«رجمة الله عليه»

جوان‌ها قادر جوانی‌شان را
بدانند و آن را در علم و
نقوا و سازندگی خودشان
صرف کنند که اخشارصی
ایمین و صالح بشوند.
ململکت مبا اخشارص امین
می تواند مستقل باشد.

امام خمینی (قدس سرہ)

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز منوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب، متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان، منوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

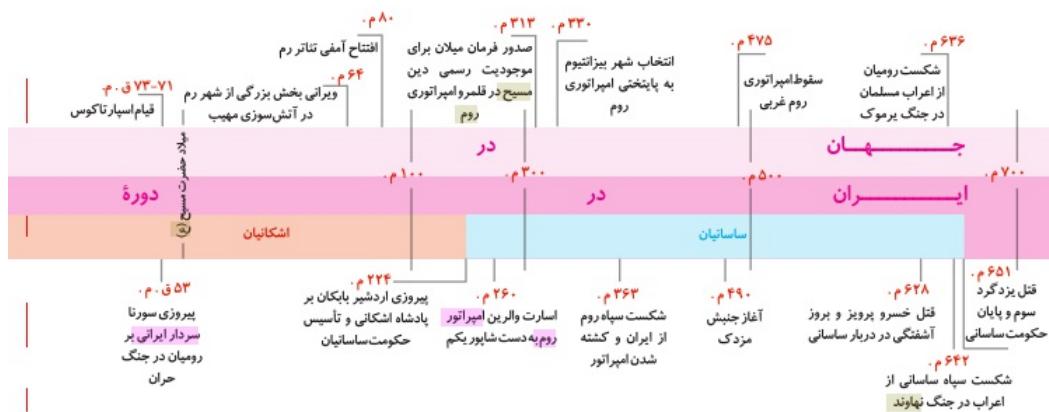
این کتاب بر جست‌وجوگری و انجام فعالیت‌های پژوهشی برای فهم زمینه‌ها، علل، عوامل، آثار و نتایج رویدادها و تحولات تاریخی، توجه و تأکید ویژه دارد و حفظ و به خاطر سپردن جزئیات را روا نمی‌دارد. دیران محترم حتماً در ارزشیابی و طراحی آزمون به این نکته مهم توجه نمایند.

این کتاب بر جست‌وجوگری و انجام فعالیت‌های پژوهشی برای فهم زمینه‌ها، علل، عوامل، آثار و نتایج رویدادها و تحولات تاریخی، توجه و تأکید ویژه دارد و حفظ و به خاطر سپردن جزئیات را روا نمی‌دارد. دیران محترم حتماً در ارزشیابی و طراحی آزمون به این نکته مهم توجه کنند.

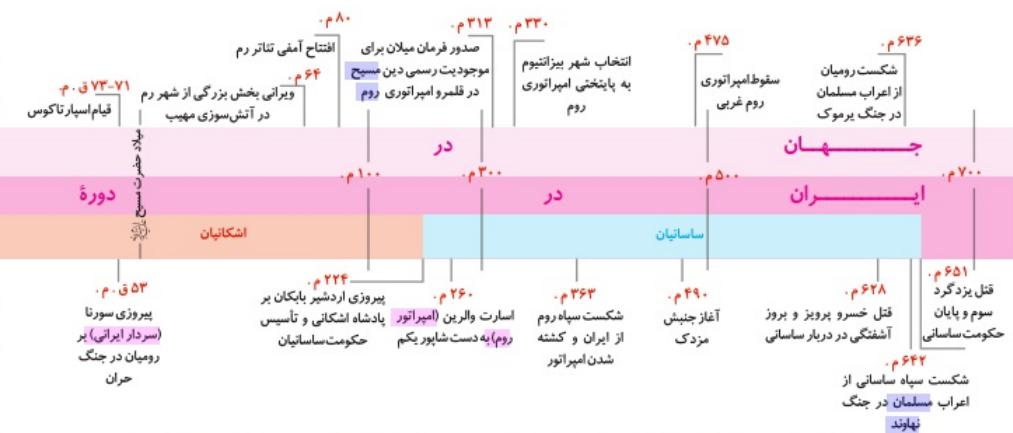
فهرست	
۱	فصل اول : تاریخ‌شناسی؛ کاوش در گذشته
۲	درس ۱ : تاریخ و تاریخ‌نگاری
۱۲	درس ۲ : تاریخ؛ زمان و مکان
۲۰	درس ۳ : باستان‌شناسی؛ در جست‌وجوی میراث فرهنگی
۲۹	فصل دوم : جهان در عصر باستان؛ میراث بشری
۳۰	درس ۴ : پیدایش تمدن؛ بین‌النهرین و مصر
۴۲	درس ۵ : هند و چین
۵۰	درس ۶ : یونان و روم
۶۱	فصل سوم : ایران در عصر باستان؛ سرآغاز هويت ايراني
۶۲	درس ۷ : مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور
۷۰	درس ۸ : سبده‌دم تمدن ايراني
۸۰	درس ۹ : ورود آرياني‌ها تا پایان هخامنشيان
۹۰	درس ۱۰ : اشکانيان و ساسانيان
۹۹	درس ۱۱ : آينين کشورداري
۱۰۹	درس ۱۲ : جامعه و خانواده
۱۱۸	درس ۱۳ : اقتصاد و معيشت
۱۲۸	درس ۱۴ : دين و اعتقادات
۱۲۶	درس ۱۵ : زبان و آموزش
۱۴۳	درس ۱۶ : هنر و معماری

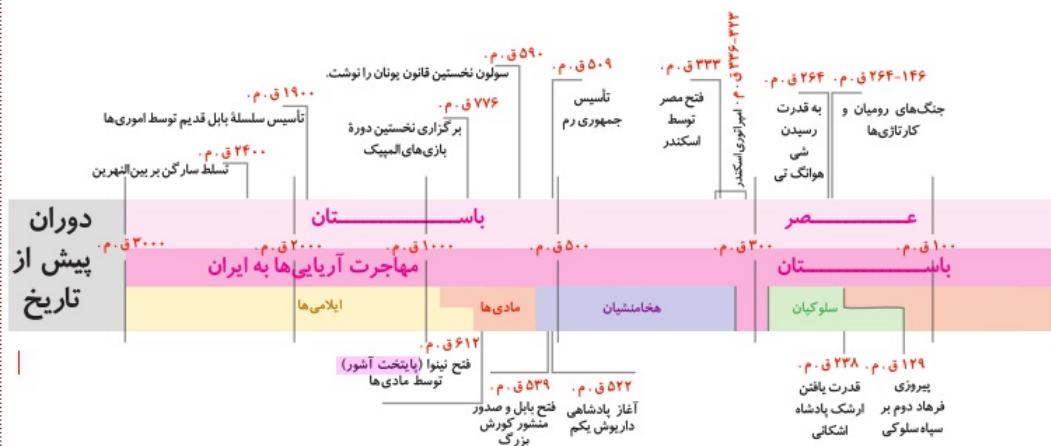
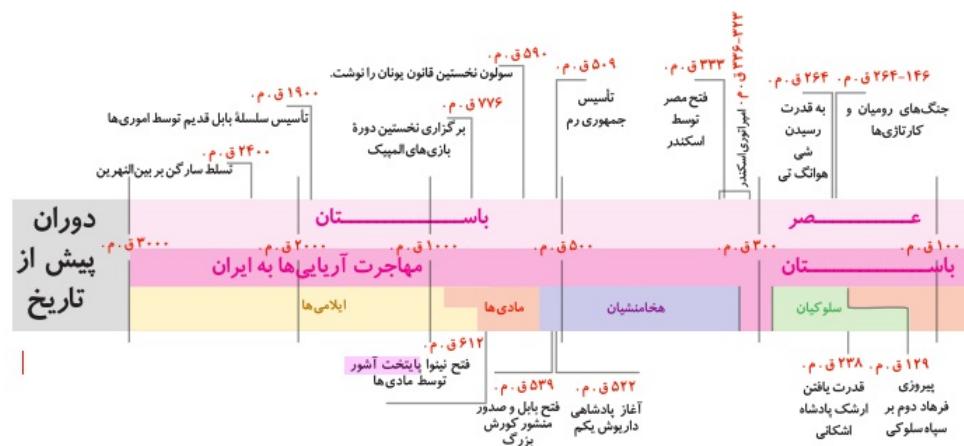
فهرست	
۱	فصل اول : تاریخ‌شناسی؛ کاوش گذشته
۲	درس ۱ : تاریخ و تاریخ‌نگاری
۱۲	درس ۲ : تاریخ؛ زمان و مکان
۲۰	درس ۳ : باستان‌شناسی؛ در جست‌وجوی میراث فرهنگی
۲۹	فصل دوم : جهان در عصر باستان؛ میراث بشری
۳۰	درس ۴ : پیدایش تمدن؛ بین‌النهرين و مصر
۴۲	درس ۵ : هند و چين
۵۰	درس ۶ : یونان و روم
۶۱	فصل سوم : ایران در عصر باستان؛ سرآغاز هويت ايراني
۶۲	درس ۷ : مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور
۷۰	درس ۸ : سبده‌دم تمدن ايراني
۸۰	درس ۹ : از ورود آرياني‌ها تا پایان هخامنشيان
۹۰	درس ۱۰ : اشکانيان و ساسانيان
۹۹	درس ۱۱ : آينين کشورداري
۱۰۹	درس ۱۲ : جامعه و خانواده
۱۱۸	درس ۱۳ : اقتصاد و معيشت
۱۲۸	درس ۱۴ : دين و اعتقادات
۱۲۶	درس ۱۵ : زبان،علم و آموزش
۱۴۳	درس ۱۶ : هنر و معماری
۱۵۳	منابع و مأخذ

نمودار خط زمان ایران و جهان باستان

نمودار خط زمان ایران و جهان باستان

سخنی با دیبران گرامی

خداآوند مهریان را سپاس می‌گوییم که توفیق تألیف کتاب تاریخ پایه دهم، ویژه دانش آموزان رشته ادبیات و علوم انسانی را با عنوان «ایران و جهان باستان» به ما عطا کرد. پیش از ورود به متن کتاب، توجه شما همکاران گرامی را به چند نکته جلب می‌کنیم:

- ۱** کتاب تاریخ دهم، در چارچوب رویکرد و اهداف استاد تحولی (سند تحول بنیادین و سند برنامه درسی ملی) و در ادامه برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره اول متوجه تدوین و تألیف شده است. رویکرد خاص این کتاب، توجه و تأکید بر توسعه سواد تاریخی، تحکیم هویت فردی و جمعی متربان و کمک به ارتقاء تربیت سیاسی و اجتماعی آنان، به عنوان یک شهرهوند مطلوب است.
- ۲** در این کتاب تجزیه و تحلیل و درک زمینه‌ها، علل، عوامل، آثار و پیامدهای رویدادها و تحولات تاریخی، مورد توجه و تأکید ایاشت ذهنی و به خاطر سپردن جزئیات تجویز و توصیه نمی‌کند. بنابراین، ضرورت دارد که دیبران محترم در فرایند ارزشیابی مستمر و به ویژه در طراحی آزمون‌های کتبی پایانی، به این نکته مهم توجه جدی داشته باشند.
- ۳** انتظار می‌رود مباحثت فصل اول (تاریخ‌شناسی)، مقدمه‌ای باشد که دانش آموزان بر مبنای آن، در فصل دوم و به ویژه فصل سوم، به تدریج مهارت‌های کاوشگری خود (شناسایی و تشخیص منابع دست اول و دست دوم؛ جست و جوی شواهد و مدارک از منابع؛ کاریست شواهد و مدارک برای استنباط و تحلیل مباحثت تاریخی) را ارتقا بخشد. به همین منظور، مطالب متنوعی از متن منابع تاریخی، با عنوان «بررسی شواهد و مدارک» در لایه‌ای مطالب کتاب گنجانده شده است؛ با این هدف که دانش آموزان با منابع و نحوه استفاده از آنها در پژوهش تاریخی آشنا شوند.
- ۴** علاوه بر محتوای مکتوب آموزشی، قطعه‌های صوتی (تصویری (۱) و ویدئویی (۲) گوناگونی نیز برای پشتیبانی محتوای کتاب و ایجاد موقعیت‌های منوع یادگیری، تهیه و پیشنهاد شده است. این قطعه‌ها را بخشی از فرایند تدریس به حساب آورید و تمام کوشش خود را برای بهره‌مندی دانش آموزان از این رسانه‌ها در برنامه تدریس تاریخ به کار بندید. با توجه به علاقه دانش آموزان به رسانه‌های زیمی (Dijital)، آنان را تشویق و راهنمایی کنید که گزارش بخشی از فعالیت‌های کاوش و جست‌وجوی خود را از طریق این رسانه‌ها، مثلاً در قالب پرده‌نگار (پاورپوینت) ارائه دهند.
- ۵** فعالیت‌های گوناگونی در متن درس طراحی شده است که دانش آموزان را در فرایند پاددهی – یادگیری در گیر کند و موقعیت‌هایی برای تفکر و گفت و گوی علمی در کلاس فراهم (رد: بنابراین، این فعالیت‌ها را به مثابه بخشی از فرایند تدریس به حساب آورید و انجام آنها را به خارج از کلاس، موقول نکنید. فرآگیران را راهنمایی و تشویق کنید که به صورت گروهی و یا همفرکری، فعالیت‌ها را انجام دهند).
- ۶** نمودار خط زمان و نقشه‌های تاریخی، از جمله ایازراهای مهم آموزشی در فرایند تدریس درس تاریخ به شمار می‌روند. در این کتاب، بخشی از محتوا، به خصوص زمان رویدادها و نامهای اشخاص و مکان‌های تاریخی از طریق آنها ارائه شده و فعالیت‌هایی بر اساس آنها طراحی شده است. ضرورت دارد در جریان یاددهی – یادگیری، این ایازراهای مورد استفاده قرار گیرند، اما به هیچ وجه نباید دانش آموزان را وادر به حفظ اطلاعات مندرج در این ایازراه کرد. دانش آموزان را تشویق نمایید که با مرور دقیق نمودارها و نقشه‌ها، فعالیت‌های مربوط به آنها را انجام دهند. به منظور ایجاد انگیزه و تعمیق یادگیری، فرآگیران را ترغیب و راهنمایی بفرمایید که نمودارهایی با موضوع‌های متعدد، طراحی کنند: مثلاً جدول سلسله‌ها و یا فرمانتوانیان یک سلسله، آثار و بنایهای شاخص دوران باستان تاریخ ایران را در اختیار آنان قرار دهید و از آنها

خداوند مهریان را سپاس می‌گوییم که توفیق تألیف کتاب تاریخ پایه دهم، ویژه دانش آموزان رشته ادبیات و علوم انسانی را با عنوان «ایران و جهان باستان» به ما عطا کرد. پیش از ورود به متن کتاب، توجه شما همکاران گرامی را به چند نکته جلب می‌کنیم:

- ۱** کتاب تاریخ دهم، در چارچوب رویکرد و اهداف استاد تحولی (سند تحول بنیادین و سند برنامه درسی ملی) و در ادامه برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره اول متوجه تدوین و تألیف شده است. رویکرد خاص این کتاب، توجه و تأکید بر توسعه سواد تاریخی، تحکیم هویت فردی و جمعی متربان و کمک به ارتقاء تربیت سیاسی و اجتماعی آنان، به عنوان یک شهرهوند مطلوب است.
- ۲** در این کتاب بر تجزیه و تحلیل و درک زمینه‌ها، علل و پیامدهای تاریخی، توجه و تأکید شده است و به هیچ وجه ایاشت ذهنی و به خاطر سپردن جزئیات تجویز و توصیه نمی‌شود بنابراین، ضروری است دیبران محترم در فرایند ارزشیابی مستمر، به ویژه در طراحی آزمون‌های کتبی پایانی، به این نکته مهم توجه جدی داشته باشند.
- ۳** انتظار می‌رود مباحثت فصل اول (تاریخ‌شناسی)، مقدمه‌ای باشد تا دانش آموزان بر مبنای آن، در فصل دوم و به ویژه فصل سوم، به تدریج مهارت‌های کاوشگری خود (شناسایی و تشخیص منابع دست اول و دست دوم؛ جست و جوی شواهد و مدارک از منابع؛ کاریست شواهد و مدارک برای استنباط و تحلیل مباحثت تاریخی) را ارتقا بخشد. به همین منظور، مطالب متنوعی از متن منابع تاریخی، با عنوان «بررسی شواهد و مدارک» در لایه‌ای مطالب کتاب گنجانده شده است؛ با این هدف که دانش آموزان با منابع و نحوه استفاده از آنها در پژوهش تاریخی آشنا شوند.
- ۴** در ارزشیابی مستمر (شفاهی یا کتبی) و پایانی، هرگز نباید از مطالعی که با عنوان پرسنی شواهد و مدارک در کتاب آمده است، پرسنی طرح شود. ارزشیابی از این گونه مطالعه تها در صورتی مجاز است که محتوای متن مورد نظر توسط دیبر در کلاس ارائه شود و پرسش‌های استنباطی و تحلیلی، در حد توان ذهنی دانش آموزان از آن طرح شود.
- ۵** علاوه بر محتوای مکتوب آموزشی، قطعه‌های صوتی (تصویری (۱) و ویدئویی (۲) گوناگونی نیز برای پشتیبانی محتوای کتاب و ایجاد موقعیت‌های منوع یادگیری، تهیه و پیشنهاد شده است. این قطعه‌ها را بخشی از فرایند تدریس به حساب آورید و تمام کوشش خود را برای بهره‌مندی دانش آموزان از این رسانه‌ها در برنامه تدریس تاریخ به کار بندید. با توجه به علاقه دانش آموزان به رسانه‌های زیمی (Dijital)، آنان را تشویق و راهنمایی کنید که گزارش بخشی از فعالیت‌های کاوش و جست‌وجوی خود را از طریق این رسانه‌ها، مثلاً در قالب پرده‌نگار (پاورپوینت) ارائه دهند.
- ۶** نمودار خط زمان و نقشه‌های تاریخی، از جمله ایازراهای مهم آموزشی در فرایند تدریس درس تاریخ به شمار می‌روند. در این کتاب، بخشی از محتوا، به خصوص زمان رویدادها و نامهای اشخاص و مکان‌های تاریخی از طریق آنها ارائه شده و فعالیت‌هایی بر اساس آنها طراحی شده است. لازم است در جریان یاددهی – یادگیری، از این ایازراهای شود، اما هرگز نباید دانش آموزان را وادر به حفظ اطلاعات مندرج در این ایازراه کرد. دانش آموزان را تشویق کنید که با مرور دقیق نمودارها و نقشه‌ها، فعالیت‌های مربوط به آنها را انجام دهند. به منظور ایجاد انگیزه و تعمیق یادگیری، فرآگیران را ترغیب و راهنمایی بفرمایید که نمودارهایی با موضوع‌های متعدد، طراحی کنند: مثلاً جدول سلسله‌ها و یا فرمانتوانیان یک سلسله، آثار و بنایهای شاخص دوران باستان تاریخ ایران را در اختیار آنان قرار دهید و از آنها

بخواهید که نمودارهای ساده یا مصوّر ترسیم نمایند. توجه داشته باشید که در آزمون‌های پایانی، از مندرجات نقشه‌ها، نمودارها و جداول‌ها هیچ پرسشی طرح نشود.

۷ مطالبی که با عنوان یک توضیح در کتاب آمده، ارزش و اهمیت همانند سایر مطالب و مباحث کتاب دارد و ضروری است که در جریان تدریس و ارزشیابی مستمر مورد توجه فرار گیرند، اما در آزمون‌های پایانی، نباید پرسشی از محتوای یک توضیح طرح شود.

۸ همکاران ارجمند، مجدد تأکید می‌شود که هدف این کتاب، فراهم آوردن موقعیت‌هایی برای فرزندان این مرز و بوم است که به مطالعه و شناخت گذشته‌جامعه و کشور خویش علاقه‌یابند و مهارت‌های کاوشگری خود را ارتقا دهند. از این‌رو، اساس فرایند یادگیری—یاددهی را بر تشویق و راهنمایی پیوسته ترتیبان به مطالعه و جستجو در منابع و مأخذ تاریخی قرار دهد و مراقبت نمایید که توجه و تمثیل فرآیندان صرفاً به انباشت ذهنی واژه‌ها، عبارت‌ها و جمله‌های کتاب درسی، محدود و منحصر نشود. خلاصه کلام، معرفت کتاب درسی تاریخ این نیست که یادگیران فقط مجموعه‌ای از گزاره‌های تاریخی را به شکلی مستقل و مجزا از هم به ذهن بسپارند، بلکه مقصود آن است که دانش‌آموzan با مطالعه کتاب درسی، جستجو و بررسی شواهد و مدارک در منابع، همنظری، گفت و گو و کار گروهی، علل و نتایج رویدادهای مهم و نقش شخصیت‌های تاریخی را بررسی و تحلیل و موقعیت کشور خویش را در دوران مختلف ارزیابی کنند.

۹ بسته آموزشی نرم‌افزار برفراز آسمان، حاوی نکاتی درباره کتاب درسی تاریخ دهم و نیز مجموعه‌ای از مواد پشتیبان کتاب از قبیل: قطعه‌های صوتی، تصویری و ویدئویی و نیز نسخه‌پی‌دی‌اف تعدادی از مقاله‌های علمی درباره موضوع‌های مختلف تاریخ‌شناسی و تحولات تاریخ یاستان است. تقاضا می‌شود که این مجموعه را به دقت ملاحظه فرمایید. بخشی از این مجموعه، شامل منابع و مواد پشتیبان کتاب بر روی ویگاه‌های دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری و گروه درسی تاریخ آن دفتر نیز بارگذاری شده است. برای تهیه این نرم‌افزار می‌توانید از طریق ویگاه پخش انتشارات مدرسه به نشانی en-madresch.ir آدرس ویگاه دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری:

ادرس ویگاه: www.talif.sch.ir
ادرس ویگاه گروه درسی تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری:

۱۰ فهرست منابع و مأخذی که در تدوین و تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری:
www.history-dept.talif.sch.ir

۱۱ همکار گرامی! گروه برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی در دفتر تألیف کتاب‌های درسی، آماده دریافت انتقادها و پیشنهادهای شما درباره این کتاب هستند. لطفاً دیدگاه‌های خود را از طریق پیام‌نگار (ایمیل) زیر ارسال نمایید.

گروه تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
history-dept@talif.sch.ir

نمودارهای ساده یا مصوّر ترسیم کنند. توجه داشته باشید که در آزمون‌های پایانی، از مندرجات نقشه‌ها، نمودارها و جداول‌ها هیچ پرسشی طرح نشود.

۷ مطالبی که با عنوان یک توضیح در کتاب آمده، ارزش و اهمیت همانند سایر مطالب و مباحث کتاب دارد و توجه به آنها در تدریس و ارزشیابی ضروری است، اما در آزمون‌های پایانی، نباید پرسشی از محتوای یک توضیح طرح شود.

۸ همکاران ارجمند مجدد تأکید می‌شود که هدف این کتاب، فراهم آوردن موقعیت‌هایی برای فرزندان این مرز و بوم است که به مطالعه و شناخت گذشته کشور خویش علاقه‌یابند و مهارت کاوشگری خود را ارتقا هند. از این‌رو، اساس فرایند یادگیری—یاددهی را بر تشویق و راهنمایی پیوسته داشتموزان به مطالعه و جستجو در منابع و مأخذ تاریخی قرار دهد و مراقبت نمایید که توجه و تمثیل فرآیندان صرفاً به انباشت ذهنی واژه‌ها، عبارت‌ها و جمله‌های کتاب درسی، محدود نشود. خلاصه کلام، هدف از تألیف کتاب درسی تاریخ این نیست که یادگیران فقط مجموعه‌ای از گزاره‌های تاریخی را به شکلی مستقل و مجزا از هم به ذهن بسپارند، بلکه مقصود آن است که دانش‌آموzan با جستجو و بررسی شواهد و موقعيت کشور خویش را در دوران مختلف ارزیابی کنند.

۹ بسته آموزشی نرم‌افزار برفراز آسمان، حاوی نکاتی درباره کتاب درسی تاریخ دهم و نیز مجموعه‌ای از مواد پشتیبان کتاب از قبیل: قطعه‌های صوتی، تصویری و ویدئویی و نیز نسخه‌پی‌دی‌اف تعدادی از مقاله‌های علمی درباره موضوع‌های مختلف تاریخ‌شناسی و تحولات تاریخ یاستان است. تقاضا می‌شود که این مجموعه را به دقت ملاحظه فرمایید. بخشی از این مجموعه، شامل منابع و مواد پشتیبان کتاب بر روی ویگاه‌های دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری و گروه درسی تاریخ آن دفتر نیز بارگذاری شده است. این نرم‌افزار را می‌توانید از طریق ویگاه پخش انتشارات مدرسه به نشانی en-madresch.ir نهیه کنید.

آدرس ویگاه دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری: www.talif.sch.ir
آدرس ویگاه گروه درسی تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری:

۱۰ فهرست منابع و مأخذی که در تدوین و تألیف محتوا و تصاویر کتاب از آنها استفاده شده، در بسته آموزشی نرم افزار بر فراز آسمان و کتاب راهنمای معلم آمده است.

۱۱ همکار گرامی! گروه برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی در دفتر تألیف کتاب‌های درسی، آماده دریافت انتقادها و پیشنهادهای شما درباره این کتاب هستند. لطفاً دیدگاه‌های خود را از طریق پیام‌نگار (ایمیل) زیر ارسال کنید:
history-dept@talif.sch.ir

گروه تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

سخنی با دانش آموزان عزیز

دانش آموز عزیز، در دوره‌های ابتدایی و اول متوسطه، بخش‌هایی از کتاب مطالعات اجتماعی شما درباره تاریخ ایران و اسلام بود. در دوره دوم متوسطه، تاریخ به صورت درسی مستقل برای دانش آموزان رشته ادبیات و علوم انسانی، در پایه‌های دهم، بازدهم و دوازدهم ارائه می‌شود.

توجه شما عزیزان را به چند نکته درباره کتاب درسی تاریخ دهم جلب می‌نماییم:

۱ این کتاب دارای سه فصل است. در فصل اول با عنوان **تاریخ‌شناسی**، شما درباره موضوع علم تاریخ، روش پژوهش و متابع آن علم، مطالعه و کاوش خواهید کرد. محتوای این فصل به شما کمک می‌کند که پی ببرید تاریخ چگونه و با استفاده از چه متابع و مأخذی، پژوهش و نوشه می‌شود.

فصل دوم کتاب به تاریخ جهان و فصل سوم به تاریخ ایران در دوران باستان اختصاص دارد. انتظار می‌رود که شما بخشی از آموخته‌هایتان در فصل اول را در فصل‌های دوم و سوم، به کار بندید و مهارت کاوشگری خود را تقویت نمایید.

۲ دانش آموز عزیز، این کتاب بدين منظور تألیف نشده است که شما کلمه به کلمه و سطر به سطر آن را به خاطر بسپارید؛ بلکه یکی از اهداف این کتاب، تقویت انگیزه جستجوی علمی و ارتقای مهارت کاوشگری شما در موضوع‌های تاریخی است. هدف دیگر آن، فراهم آوردن موقعیت‌ها و فرستاده‌هایی است که شما با مطالعه و انجام فعالیت‌های فردی و گروهی، علل و نتایج رویدادهای مهم تاریخی و نقش و تأثیر شخصیت‌های بزرگ را در تاریخ، بررسی و درک نمایید.

متلا انتظار نمی‌رود که در بیان سال تحصیلی، شما حجم ظیمی از نامه‌های سلسله‌ها، فرمانتوایان، کشورها، شهرها و سال‌ها را حفظ کرده باشید، اما انتظار می‌رود که بدانید چرا انسا و آثار باستانی، ارزشمند و برای شناخت گذشته مفید هستند. همچنین انتظار می‌رود بتوانید علل و نتایج رویدادهای مهم تاریخی را که در کتاب مورد بحث قرار گرفته‌اند، شرح دهید و با اینکه نقش و تأثیر شخصیت‌هایی مانند زرتشت، کورش و داریوش هخامنشی و... را در تاریخ ایران باستان ارزیابی کنید.

۳ مطالبی که با عنوان «بررسی شواهد و مدارک» و «یک توضیح» در کتاب آمده است، ارزش و اهمیت همچون سایر مطالب کتاب دارند و نادیده گرفتن آنها، یادگیری مباحث دیگر را با مشکل مواجه می‌سازد. بنابراین، این قسمت‌ها را مانند دیگر قسمت‌های کتاب جدی بگیرید و فعالیت‌های مربوط به آنها را انجام دهید. در آزمون‌های کنترلی و پایانی، از قسمت‌های «یک توضیح» و همچنین از متن «بررسی شواهد و مدارک»، پرسشی طرح نخواهد شد؛ اما دبیر می‌تواند در آزمون‌های پایانی، متن یکی از برسی شواهد و مدارک را با اعلام قلیل در اختیار شما قرار دهد و پرسش‌های استنباطی و مفهومی درباره آن طرح نماید.

۴ در این کتاب، بخشی از محتوای آموزشی به وسیله نقشه‌های تاریخی، نمودارهای خط زمان و دیگر نمودارها و جدول‌ها ارائه شده که لازم است به آنها نیز توجه کامل نمایید و فعالیت‌های مربوط به آنها را اجرا کنید. از مدرجات نقشه‌ها، نمودارها و جدول‌ها نیز در آزمون‌های کنترلی و پایانی پرسشی طرح نخواهد شد.

۵ قطعه‌های صوتی، تصویری و ویدئویی مختلفی با موضوع‌های گوناگون تاریخی، تهیه و پیشنهاد شده است که دبیر محترم به تناسب موضوع و موقعیت تدریس، در کلاس به نمایش خواهد گذاشت. این قطعه‌ها به شما در یادگیری بهتر تاریخ کمک می‌کنند.

۶ دانش آموز گرامی، گروه برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی در دفتر تألیف کتاب‌های درسی، آماده دریافت انتقادها و پیشنهادهای شما درباره این کتاب هستند. خواهشمند است نظر و دیدگاه‌های خود را از طریق پیام‌نگار (ایمیل) زیر ارسال نمایید.

history-dept@talif.sch.ir

گروه تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

سخنی با دانش آموزان عزیز

دانش آموز عزیز در دوره‌های ابتدایی و اول متوسطه، بخش‌هایی از کتاب مطالعات اجتماعی شما درباره تاریخ ایران و اسلام بود. در دوره دوم متوسطه، تاریخ به صورت درسی مستقل برای دانش آموزان رشته ادبیات و علوم انسانی، در پایه‌های دهم، بازدهم و دوازدهم ارائه می‌شود.

توجه شما عزیزان را به چند نکته درباره کتاب درسی تاریخ دهم جلب می‌کنیم:

۱ این کتاب دارای سه فصل است. در فصل اول با عنوان **تاریخ‌شناسی**، شما درباره موضوع، منابع و روش پژوهش در علم تاریخ مطالعه و کاوش خواهید کرد. محتوای این فصل به شما کمک می‌کند که پی ببرید تاریخ چگونه و با استفاده از چه منابع و مأخذی، پژوهش و نوشه می‌شود.

فصل دوم کتاب به تاریخ جهان و فصل سوم به تاریخ ایران در دوران باستان اختصاص دارد. انتظار می‌رود که شما بخشی از آموخته‌هایتان در فصل اول را در فصل‌های دوم و سوم، به کار بندید و مهارت کاوشگری خود را تقویت نمایید.

۲ دانش آموز عزیز، این کتاب با این **هدف** تألیف نشده است که شما کلمه به کلمه و سطر به سطر آن را به خاطر بسپارید؛ بلکه یکی از اهداف این کتاب، تقویت انگیزه جستجوی علمی و ارتقای مهارت کاوشگری شما در موضوع‌های تاریخی است. هدف دیگر آن، فراهم آوردن فرصت‌هایی است که شما با مطالعه و انجام فعالیت‌های فردی و گروهی، علل و نتایج رویدادهای مهم تاریخی و نقش و تأثیر شخصیت‌های بزرگ را در تاریخ، بررسی و درک نمایید.

متلا انتظار نمی‌رود که در بیان سال تحصیلی، جسم ظیمی از نامه‌های سلسله‌ها، فرمانتوایان، کشورها، شهرها و سال‌ها را حفظ کرده باشید، اما انتظار می‌رود که بدانید چرا اشیا و آثار باستانی، ارزشمند و برای شناخت گذشته مفید هستند. همچنین انتظار می‌رود بتوانید علل و نتایج رویدادهای مهم تاریخی را که در کتاب مورد بحث قرار گرفته‌اند، شرح دهید و با اینکه نقش و تأثیر شخصیت‌هایی مانند زرتشت، کورش و داریوش هخامنشی را در تاریخ ایران باستان ارزیابی کنید.

۳ مطالبی که با عنوان «بررسی شواهد و مدارک» و «یک توضیح» در کتاب آمده است، ارزش و اهمیت همچون سایر مطالب کتاب دارند و نادیده گرفتن آنها، یادگیری مباحث دیگر را با مشکل می‌سازد. بنابراین، این قسمت‌ها را مانند دیگر کتاب جدی بگیرید و فعالیت‌های مربوط به آنها را انجام دهید. در آزمون‌های کنترلی و پایانی، از قسمت‌های «یک توضیح» و همچنین از متن «بررسی شواهد و مدارک»، پرسشی طرح نخواهد شد؛ اما دبیر می‌تواند در آزمون‌های پایانی، متن یکی از برسی شواهد و مدارک را با اعلام قلیل در اختیار شما قرار دهد و پرسش‌های استنباطی و مفهومی درباره آن طرح نماید.

۴ در این کتاب، بخشی از محتوای آموزشی به وسیله نقشه‌های تاریخی، نمودارهای خط زمان و دیگر نمودارها و جدول‌ها ارائه شده که لازم است به آنها نیز توجه کامل نمایید. از مدرجات نقشه‌ها، نمودارها و جدول‌ها نیز در آزمون‌های کنترلی و پایانی پرسشی طرح نخواهد شد.

۵ قطعه‌های صوتی، تصویری و ویدئویی مختلفی با موضوع‌های گوناگون تاریخی، تهیه و پیشنهاد شده است که دبیر محترم به تناسب موضوع و موقعیت تدریس، در کلاس به نمایش خواهد گذاشت. این قطعه‌ها به شما در یادگیری بهتر تاریخ کمک می‌کنند.

۶ دانش آموز گرامی اگروه برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی در دفتر تألیف کتاب‌های درسی، آماده دریافت انتقادها و پیشنهادهای شما درباره این کتاب هستند. خواهشمند است خواهشمندیم دیدگاه‌های خود را از طریق پیام‌نگار (ایمیل) زیر ارسال کنید:

history-dept@talif.sch.ir

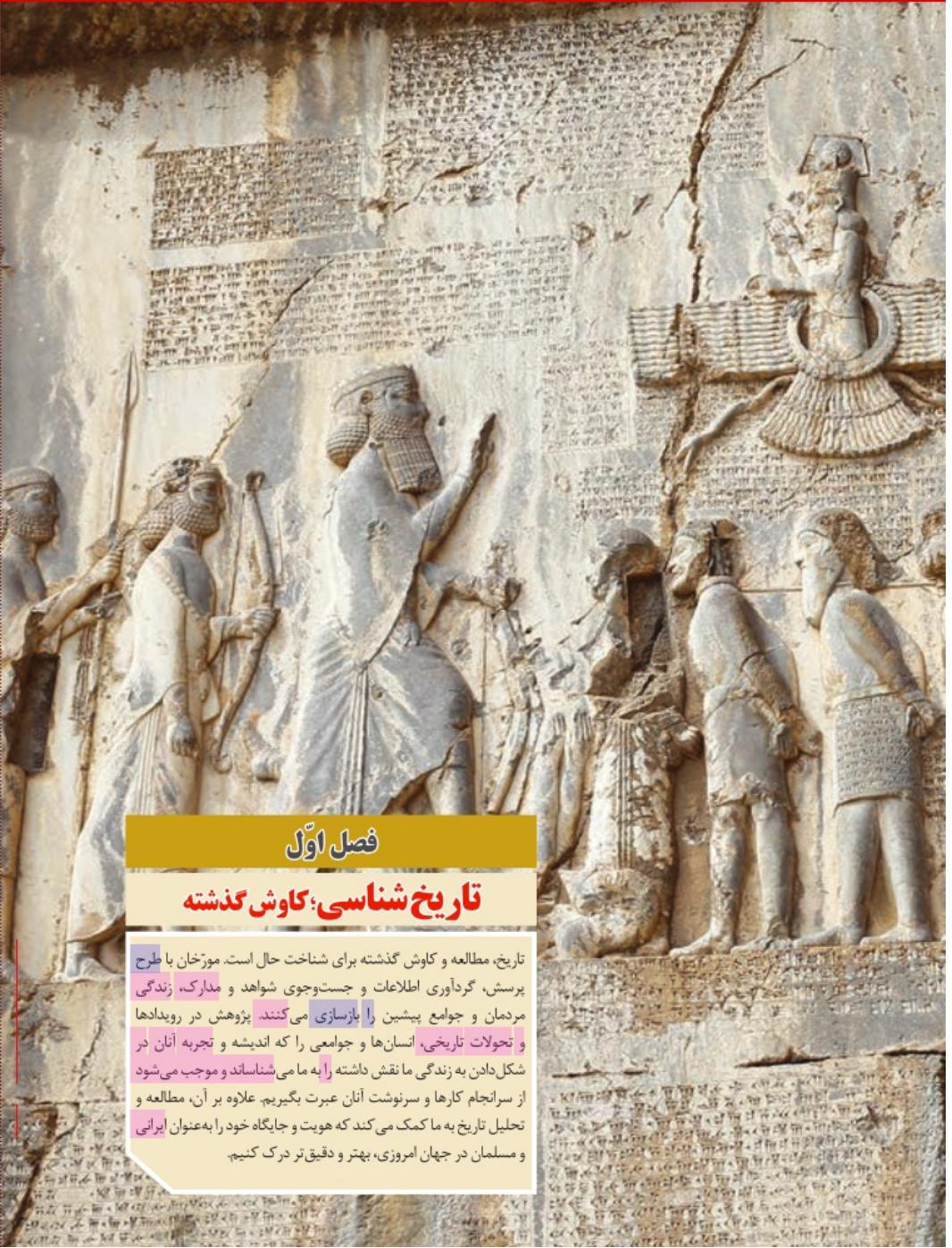
گروه تاریخ دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

فصل اول

تاریخ‌شناسی؛ کاوش در گذشته

تاریخ مطالعه و کاوش در گذشته برای شناخت حال است. مورخان با طرح پرسش، گردآوری اطلاعات و جستجوی شاهد و مدارک به پارسای زندگی مردمان و جوامع بیشین می‌پردازند. پژوهش در رویدادها و تحولات تاریخی بهما می‌آموزد. انسان‌ها و جوامعی را که اندیشه‌ها و تجربیات آنان در شکل‌دادن به زندگی کنونی مانند نقش داشته بشناسیم و از سرانجام کارها و سرنوشت آنان عبرت بگیریم. علاوه بر آن، مطالعه و تحلیل تاریخ به ما کمک می‌کند که هوت و جایگاه خود را به عنوان یک ایرانی و مسلمان در جهان امروزی، هرچه بهتر و دقیق‌تر درک کنیم.

فصل اول

تاریخ‌شناسی؛ کاوش گذشته

تاریخ، مطالعه و کاوش گذشته برای شناخت حال است. مورخان با طرح پرسش، گردآوری اطلاعات و جستجوی شاهد و مدارک، زندگی مردمان و جوامع پیشین را پارسایی می‌کنند. پژوهش در رویدادها و تحولات تاریخی، انسان‌ها و جوامعی را که اندیشه و تجربه آنان در شکل‌دادن به زندگی مانند نقش داشته را به مامی شناساند و موجب می‌شود از سرانجام کارها و سرنوشت آنان عبرت بگیریم. علاوه بر آن، مطالعه و تحلیل تاریخ به ما کمک می‌کند که هوت و جایگاه خود را به عنوان ایرانی و مسلمان در جهان امروزی، بهتر و دقیق‌تر درک کنیم.

تاریخ و تاریخ‌نگاری

درس ۱

شما تاکنون مطالب مختلفی درباره تاریخ و گذشته خوانده و یا شنیده‌اید. حتماً این سوال‌ها به ذهن شما راه یافته که تاریخ چیست؟ موزخان چگونه و با استفاده از چه منابعی تاریخ را می‌نویسند؟ اصلًا چرا باید تاریخ خواند؟ در این درس شما با کاوش درباره چیستی علم تاریخ، شوه‌های تاریخ‌نگاری و کارکردهای آن، پاسخ این پرسش‌ها را جست و جو نموده و قادر خواهید بود که درباره یک موضوع تاریخی، طرح ساده پژوهشی بنویسید.

علمی است که بهوسیله آن، رویدادهای گذشته براساس شواهد و مدارک مطالعه و تحلیل می‌شوند؛ مثلاً تاریخ مجموعه حوادث و رویدادهایی است که یک فرد یا یک گروه از سر گذرانده است. مانند «تاریخ ایران» که منظور جامعه از واژه تاریخ می‌گویند «تاریخ» و منظور مان از آن، تعیین روز و ماه و سال است، یعنی همان تقویم سالانه که همه زمان گذشته آمده است. اما گاهی واژه تاریخ در نوشته‌ها و زبان مردم به کار می‌رود و منظور از آن علم و روش‌های

فعالیت ۱

- مشخص کنید واژه تاریخ در هریک از جمله‌های زیر چه معنایی دارد.
- الف - تاریخ را باید به شیوه علمی و روشنمند نوشت.
 - ب - هنوز تاریخ برگزاری انتخابات شورای دانش آموزی مدرسه، تعیین نشده است.
 - پ - تاریخ باستان مفهوم از جنگ و کشورگشایی است.

فردي و جمعي انسان هاست.

ویژگی های رویدادهای تاریخی: الف - دور از دسترس اند و قابل مشاهده نیستند و نمی‌توان آنها را به طور مستقیم درک کرد، بلکه باید با استفاده از شواهد و مدارک آنها را شناخت. ب - تکرارناپذیرند و قابل تجربه نیستند. پ - مجرزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند. انسان در تاریخ، نقش محوری و اساسی دارد و رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجه گذش (عملکرد و اقدام) مقابل انسان ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده‌اند. نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام تمدن نیز پیامد گذش های می‌شود.

۲

تاریخ و تاریخ‌نگاری

درس ۱

تاکنون مطالب مختلفی درباره تاریخ و گذشته خوانده یا شنیده‌اید. حتماً این سوال‌ها به ذهن شما راه یافته که تاریخ چیست؟ موزخان چگونه و با استفاده از چه منابعی تاریخ را می‌نویسند؟ اصلًا چرا باید تاریخ خواند؟ در این درس شما با کاوش جیستی علم تاریخ، شوه‌های تاریخ‌نگاری و کارکردهای آن، پاسخ این پرسش‌ها را جست و جو کرده، خواهید توانست درباره یک موضوع تاریخی، طرح ساده پژوهشی بنویسید.

است که بهوسیله آن، رویدادهای گذشته براساس شواهد و از «تاریخ» دارای معانی مختلفی است. گاهی منظور از اقتصادی ایران و هند در دوران اشکانیان. گاهی نیز منظور از تاریخ تعیین روز و ماه و سال است؛ آن، مجموعه حوادث و رویدادهایی است که فرد یا جامعه از سر گذرانده است؛ مانند «تاریخ ایران» که منظور یعنی همان تقویم سالانه که همه با آن آشنا هستند. مردم ایران آمده است. گاهی واژه تاریخ در نوشته‌ها و زبان علمی به کار می‌رود و منظور از آن علم و روش علمی

فعالیت ۱

- مشخص کنید واژه تاریخ در جمله‌های زیر چه معنایی دارد:
- الف - تاریخ را باید به شیوه علمی و روشنمند نوشت.
 - ب - هنوز تاریخ برگزاری انتخابات شورای دانش آموزی مدرسه، تعیین نشده است.
 - پ - تاریخ باستان از جنگ و کشورگشایی است.

تاریخ، علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.
شناخت: ب - تکرارناپذیرند و قابل تجربه نیستند؛ پ - مجرزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند. انسان در تاریخ، نقش محوری و اساسی دارد و رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجه گذش (عملکرد و اقدام) مقابل انسان ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده‌اند. نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام تمدن نیز پیامد رفتار فردی و جمعی انسان هاست.

۲

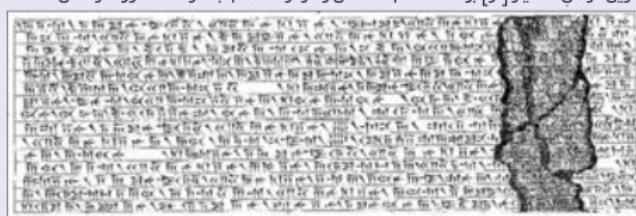
سنگ پالرمو، تکه‌ای بزرگ از یک سنtron سنگی یادبود به نام «سلطانشاهی» مربوط به پادشاهی کهن مصر است. موزه شهر پالرمو - ایتالیا

?

بررسی شواهد و مدارک

سنگنوشته بیستون که به دستور داریوش یکم، پادشاه هخامنشی بر سینده کوهی واقع در شهر بیستون از توابع شهرستان هرسین در استان کرمانشاه کنونی کنده شده است، یکی از بزرگترین سنگنوشته‌های جهان به شمار می‌رود. داریوش در این سنگنوشته به برشی اقدامات خود از جمله سرکوب گوماته فغ و دیگر شورشیان اشاره کرده است. در بندهای ۱۲ و ۱۳ از سنtron اول سنگنوشته بیستون آمده است: داریوش شاه گوید: این شاهی که گوماته فغ از کمبوجیه [پس کورش بزرگ] ستانده دیرگاهان در [خاندان] ما بود. پس از آن گوماته فغ (آن را) از کمبوجیه ستانده.

هم پارس، هم ماد، هم سایر کشورها را او تصرف کرد و از آن خود نمود. او شاه شد ... آنکه من با چند مرد، آن گوماته فغ و آنها را که برترین مردان دستیار [او] بودند، کشتم ... شاه را از او ستاندم. به خواست آهوره مزدا من شاه شدم.»

۳

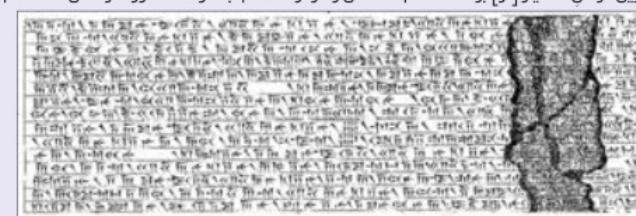
سنگ پالرمو، تکه‌ای بزرگ از یک سنtron سنگی یادبود به نام «سلطانشاهی» مربوط به پادشاهی کهن مصر است. موزه شهر پالرمو - ایتالیا

?

بررسی شواهد و مدارک

سنگنوشته بیستون که به دستور داریوش یکم، پادشاه هخامنشی بر سینده کوهی واقع در شهر بیستون از توابع شهرستان هرسین در استان کرمانشاه کنونی کنده شده است، یکی از بزرگترین سنگنوشته‌های جهان به شمار می‌رود. داریوش در این سنگنوشته به برشی اقدامات خود از جمله سرکوب گوماته فغ و دیگر شورشیان اشاره کرده است. در بندهای ۱۲ و ۱۳ از سنtron اول سنگنوشته بیستون آمده است: «داریوش شاه گوید: این شاهی که گوماته فغ از کمبوجیه [پس کورش بزرگ] ستانده دیرگاهان در [خاندان] ما بود. پس از آن گوماته فغ (آن را) از کمبوجیه ستانده.

هم پارس، هم ماد، هم سایر کشورها را او تصرف کرد و از آن خود نمود. او شاه شد ... آنکه من با چند مرد، آن گوماته فغ و آنها را که برترین مردان دستیار [او] بودند، کشتم ... شاه را از او ستاندم. به خواست آهوره مزدا من شاه شدم.»

۳

پیشینه تاریخ‌نگاری

علم تاریخ پیشینه بسیار کهنی دارد. پس از اختراع خط در حدود ۵ هزار سال پیش، به تدریج توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای اصر خویش جلب شد. قدیمی ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، سنگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری است که بیش از ۴ هزار سال قدمت دارد. در این سنگ‌نوشته نام تعدادی از فراعنه و برخی حوادث دوران آنان ذکر شده است.

از روزگار باستانی ایران، به ویژه دوره هخامنشیان و ساسانیان، نیز سنگ‌نوشته‌هایی باقی مانده است که نشان از توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی دارد. علاوه بر آن، تدوین «خدای نامه‌ها» (خدای نامک‌ها) در زمان ساسانیان دلالت بر علاقه ایرانیان به ثبت و نگارش اخبار و رویدادهای مهم دارد.

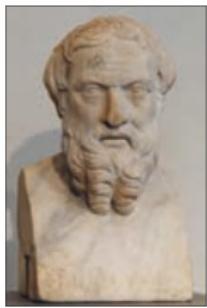
فعالیت ۲

با توجه به مطالب سنگ‌نوشته بیستون، دلیل بیاورید که چرا این سنگ‌نوشته به عنوان یک سند تاریخی معتبر محسوب می‌شود.

یک توضیح

تاریخ افسانه‌ای

اقوام و جماعت‌های باستانی، حتی پیش از اختراع خط نیز به سرگذشت پیشینیان خود توجه و علاقه نشان می‌دادند. ازین‌رو، سرگذشت قوم و اجتماع خود را معمولاً از ابتدای آفرینش به صورت شفاهی و سینه‌به‌سینه نقل می‌کردند. این سرگذشت‌نامه‌ها آمیخته با افسانه و داستان‌های حمامی بود و بعدها که تاریخ‌نگاری آغاز شد، بخش‌هایی از آنها به کتاب‌های تاریخی نیز راه یافت.

سردیس هرودت

تاریخ هرودت

لرستان
معجم اسلامی

Herodotus

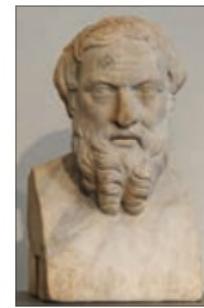
فعالیت ۲

با توجه به مطالب سنگ‌نوشته بیستون، دلیل بیاورید که چرا این سنگ‌نوشته یک سند تاریخی معتبر است.

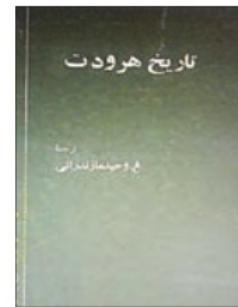
یک توضیح

تاریخ افسانه‌ای

اقوام و جماعت‌های باستانی، حتی پیش از اختراع خط نیز به سرگذشت پیشینیان خود توجه و علاقه نشان می‌دادند. ازین‌رو، سرگذشت قوم خود را معمولاً از ابتدای آفرینش به صورت شفاهی و سینه‌به‌سینه نقل می‌کردند. این سرگذشت‌نامه‌ها آمیخته با افسانه و داستان‌های حمامی بود و بعدها که تاریخ‌نگاری آغاز شد، بخش‌هایی از آنها به کتاب‌های تاریخی نیز راه یافت.

سردیس هرودت

تاریخ هرودت

لرستان
معجم اسلامی

1- Herodotus

تاریخ‌نگاری در مفهوم کامل آن، از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان و با ظهور هرودت^۱، که «پدر تاریخ» لقب گرفت، آغاز شد. کتاب تاریخ او که بیشتر مطالب آن شرح جنگ‌های یونان و ایران است، کهن‌ترین و کامل‌ترین کتاب تاریخی به جا مانده از عصر باستان است. هرودت در گزارش رویدادهای مربوط به ایران، خواسته یا ناخواسته، دچار لغزش‌ها و گاه غرض ورزی‌های شده است. پس از هرودت، دیگر نویسنده‌گان یونانی و سپس رومی، راهی را که او آغاز کننده آن بود، ادامه دادند و فن تاریخ‌نویسی را تکامل بخشیدند. از این موزخان، آثار بر جسته تاریخی به جا مانده است.

برخی پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق ادبیات و فلسفه، تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است. در دوران اسلامی، تاریخ‌نگاری در میان مسلمانان رواج و گسترش چشمگیری یافت و کتاب‌های تاریخی ارزشمندی توسط موزخان مسلمان نوشته شد. شمار زیادی از این موزخان، مانند طبری و بیهقی، ایرانی بودند.

نمونه‌ای از آثار و نوشته‌های تاریخی

ین ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

- ۱- علم تاریخ صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود؛ بلکه همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته را دربرمی‌گیرد. به همین دلیل در پژوهش‌های نوین تاریخی، تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرند.

۲- علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسته نمی‌کند، بلکه زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌نماید. برای مثال امروزه پژوهشگران تاریخ، برای بررسی واقعه مهمی مانند سقوط ساسانیان، فقط به توصیف ماجراهای جنگ‌هایی که میان سپاه ساسانی و اعراب مسلمان رخ داد، اتفاقاً نمی‌کنند، بلکه در ابعادی وسیع‌تر، زمینه‌ها و علت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی این واقعه را به همراه اثاث و پیامدهای گوناگون آن، بررسی و تحلیل می‌کنند.

علاوه بر اینها، در پژوهش‌های علمی تاریخی، از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، حرف‌آفای، اقتصاد، زیارت‌شناسی، و گاه‌شماری استفاده می‌شود.

در آن دوران موزه‌خان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش و قابل می‌پرداختند و توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند. علاوه بر آن، عدمه تمرکز این موزه‌خان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود و به مسائل و موضوع‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی‌دادند.

برخی از واقعی نویسان به عنوان منشی در خدمت شاهان و حاکمان بودند و آنان را در مسافت‌ها و جنگ‌ها همراهی می‌کردند. علاوه بر این، بعضی از موزه‌خان درباری به استناد و مدارک دولتی دسترسی داشتند و می‌توانستند از آنها برای ثبت و نگارش رویدادهای استفاده کنند.

به دنبال پیشرفت‌های فکری و علمی که در دوره رنسانس (حدود قرن‌های ۱۳ تا ۱۷ م) در اروپا به وقوع پیوست، به تدریج علم تاریخ نیز متتحول شد و شووه نوینی در تاریخ‌نگاری بددید. امّا اساس این شووه بر سنت‌جش دقيق منابع، استناد به استناد و مدارک معنبر و دوری از داستان پردازی بود.

تاریخ‌نگاری نوین دارای ویژگی‌هایی است که آن را از تاریخ‌نویسی و قاعیه‌نگاری های قبلی، متمایز می‌سازد.

مدونه‌ای از آثار و نوشت‌های تاریخی

بیشتر موزه‌خان دوران اسلامی به تنظیم، ثبت و نگارش قوایع می‌پرداختند و توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند. این موزه‌خان بیشتر به بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرماتورایان می‌پرداختند و به مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهتمام چندانی نمی‌دادند.

برخی از قوایع توانیان به عنوان منشی در خدمت شاهان و حاکمان بودند و آنان را در مسافرت‌ها و جنگ‌ها همراهی می‌کردند. بعضی از موزه‌خان درباری به استاد و مدارک دولتی دسترسی داشتند و می‌توانستند از آنها برای ثبت و نگارش رویدادها استفاده کنند.

به دنبال پیشرفت‌های فکری و علمی که در دوره رنسانس (حدود قرن‌های ۱۳ تا ۱۷ م) در اروپا به وجود آمد، تدریج علم تاریخ نیز متتحول شد و شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آمد. اساساً این شیوه بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان بردازی بود.

- ### ١- علم تابع صفاً به شرح ندگانه و اقدامات فرانز وایان

۲- تدوین پرسش‌های تحقیق: هر پژوهش علمی نیازمند

پژوهش در تاریخ دارای مراحلی است که عبارت‌اند از:

یک یا چند پرسش است. پرسش‌ها علاوه بر آنکه هدف پژوهش را مشخص می‌کنند، مانع از به بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شوند. در پژوهش‌های تاریخی، باید مورد توجه قرار گیرد؛ مثلاً موضوع تحقیق تاره باشد و تکراری نباشد. هر پژوهش باید مسئله تازه‌ای را مورد بررسی پرسش‌های پژوهش اغلب درباره زمینه‌ها، علت‌ها، آثار و نتایج رویدادها و پا نقش افراد و گروه‌های در گیر در رویدادها، مطرح می‌شوند.

۱- انتخاب موضوع: برای انتخاب موضوع پژوهش، معیارهایی مسیر درست پژوهش می‌شوند. در پژوهش‌های تاریخی، و غیره تکراری باشد. هر پژوهش باید مسئله تازه‌ای را بررسی کند و نظر جدیدی را ارائه دهد. موضوع تحقیق همچنین باید دارای اثر و فایده باشد. علاوه بر اینها، محقق باید موضعی را برگزیند که دارای منابع و اطلاعات کافی در مورد آن موجود باشد.

فعالیت ۳

الف - به چند گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه یک موضوع تحقیق درباره تاریخ ایران باستان با ویژگی‌هایی که بر شمرده شد، ارائه دهد.

ب - فرض کنید می‌خواهید درباره اهمیت و نقش جاده ابریشم در دوره ساسانیان تحقیق کنید. با همکری، پرسش‌های این تحقیق را کامل نمایید.

- ۱- جاده ابریشم از چه کشورها و سرزمین‌هایی می‌گذشت؟
.....
- ۲-
- ۳-
- ۴-

۵- جاده ابریشم چه اهمیت و نقشی در روابط فرهنگی ایران با دیگر کشورها داشت؟

۳- شناسایی منابع: در این مرحله، پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان اعتبار، دقت و

۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات: در این مرحله، پژوهشگر صحت آنها را ارزیابی می‌کند؛ مثلاً نویسندهاند منابع چه کسانی بوده‌اند؟ چه گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی داشته‌اند؟ آیا خود شاهد وقایع بوده‌اند یا از زبان دیگران تاریخی استخراج و سپس تنظیم و دسته‌بندی می‌نمایند. حوادث را نقل کرده‌اند؟ تا چه اندازه در نقل رویدادها دقت

فعالیت ۴

با مراجعه به کتابخانه مدرسه، محله یا کتابخانه شخصی خود، یکی از منابع دست اول یا دست دوم تاریخ را انتخاب کرده. سپس موضوعی از آن کتاب را تعیین نمایید و مطابق نمونه فیش صفحه بعد، فیش برداری کنید.

۲- تدوین پرسش‌های تحقیق: هر پژوهش علمی نیازمند

پراجل بشش گانه پژوهش در تاریخ عبارت‌اند از:

یک یا چند پرسش است. پرسش‌ها علاوه بر آنکه هدف پژوهش را مشخص می‌کنند، مانع از بیراهه رفتن پژوهشگر از از مسیر درست پژوهش می‌شوند. در پژوهش‌های تاریخی، و غیره تکراری باشد. هر پژوهش باید مسئله تازه‌ای را بررسی کند و نظر جدیدی را ارائه دهد. موضوع تحقیق همچنین باید دارای اثر و فایده باشد. علاوه بر اینها، محقق باید موضوعی را برگزیند که دارای منابع و اطلاعات کافی باشد.

مراحل پژوهش در تاریخ

فعالیت ۳

الف - به چند گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه یک موضوع تحقیق درباره تاریخ ایران باستان با ویژگی‌هایی که بر شمرده شد، ارائه دهد.

ب - فرض کنید می‌خواهید درباره اهمیت و نقش جاده ابریشم در دوره ساسانیان تحقیق کنید. با همکری، پرسش‌های این تحقیق را کامل کنید:

- ۱- جاده ابریشم از چه کشورها و سرزمین‌هایی می‌گذشت؟
.....
- ۲-
- ۳-
- ۴-

۵- جاده ابریشم چه اهمیت و نقشی در روابط فرهنگی ایران با دیگر کشورها داشت؟

۳- شناسایی منابع: در این مرحله، پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان اعتبار، دقت و

صحت آنها را ارزیابی می‌کند؛ مثلاً بررسی می‌کند که نبودن آن مطمئن شود.

۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات: در این مرحله، پژوهشگر اطلاعات مربوط به موضوع تحقیق را از منابع و اسناد تاریخی استخراج و سپس تنظیم و دسته‌بندی می‌کند.

فعالیت ۴

با مراجعه به کتابخانه مدرسه، محله یا کتابخانه شخصی خود، یکی از منابع دست اول یا دست دوم تاریخ را انتخاب کرده. موضوعی از آن کتاب را تعیین نمایید و مطابق نمونه فیش صفحه بعد، فیش برداری کنید.

موضع اصلی:	دین و اعتقدات در دوره هخامنشیان
موضع فرعی:	رسم قریانی کردن برای خدایان
کتاب:	جلد: اول تاریخ نشر: ۱۳۳۶
محل نشر:	صفحه: ۲۱۶ مؤلف: هرودت محل نشر: تهران
نوبت چاپ:	متوجه: هادی هدایتی نوبت چاپ: -----

موضع اصلی:	دین و اعتقدات در دوره هخامنشیان
موضع فرعی:	رسم قریانی کردن برای خدایان
کتاب:	جلد: اول تاریخ نشر: ۱۳۳۶
محل نشر:	صفحه: ۲۱۶ مؤلف: هرودت محل نشر: تهران
نوبت چاپ:	متوجه: هادی هدایتی نوبت چاپ: -----

و اما مراسم مذهبی که پارس‌ها [منتظر ایرانیان] در موقع اهدای قربانی به خدایان رعایت می‌کنند آزادن قرار است: پارس‌ها در موقع اهدای قربانی، نه قربانگاه بنا می‌کنند و نه آتش روشن می‌گذند. آنودن به رونق مقدس و نواختن نی و سنتن نوار به قربانی و افساندن جو مقدس، نزد آنها مرسم نیست. وقتی یک نفر اهل پارس به یکی از خدایان قربانی اهدا می‌کند، حیوان را به محلی پاک هدایت می‌کند و سپس تاجی از کل و بهخصوص گل خرزهه بر کلاه خود قرار می‌دهد و آن‌گاه نام خدا را بر زبان جاری می‌کند. کسی که قربانی به خداوند اهدا می‌کند تنی تواند قطع برای شخص خود دعای خیر کند و باید برای سعادت و خوشبختی پادشاه و تمام مردم پارس دعا کند و خود او نیز در جمع پارس‌ها به حساب می‌آید.

موضع اصلی:	دین و اعتقدات در دوره هخامنشیان
موضع فرعی:	رسم قریانی کردن برای خدایان
کتاب:	جلد: اول تاریخ نشر: ۱۳۳۶
محل نشر:	صفحه: ۲۱۶ محل نشر: تهران
نوبت چاپ:	متوجه: هادی هدایتی نوبت چاپ: -----

موضع اصلی:	دین و اعتقدات در دوره هخامنشیان
موضع فرعی:	رسم قریانی کردن برای خدایان
کتاب:	جلد: اول تاریخ نشر: ۱۳۳۶
محل نشر:	صفحه: ۲۱۶ محل نشر: تهران
نوبت چاپ:	متوجه: هادی هدایتی نوبت چاپ: -----

و اما مراسم مذهبی که پارس‌ها [منتظر ایرانیان] در موقع اهدای قربانی به خدایان رعایت می‌کنند آزادن قرار است: پارس‌ها در موقع اهدای قربانی، نه قربانگاه بنا می‌کنند و نه آتش روشن می‌گذند. آنودن به رونق مقدس و نواختن نی و سنتن نوار به قربانی و افساندن جو مقدس، نزد آنها مرسم نیست. وقتی یک نفر اهل پارس به یکی از خدایان قربانی اهدا می‌کند، حیوان را به محلی پاک هدایت می‌کند و سپس تاجی از کل و بهخصوص گل خرزهه بر کلاه خود قرار می‌دهد و آن‌گاه نام خدا را بر زبان جاری می‌کند. کسی که قربانی به خداوند اهدا می‌کند تنی تواند قطع برای شخص خود دعای خیر کند و باید برای سعادت و خوشبختی پادشاه و تمام مردم پارس دعا کند و خود او نیز در جمع پارس‌ها به حساب می‌آید.

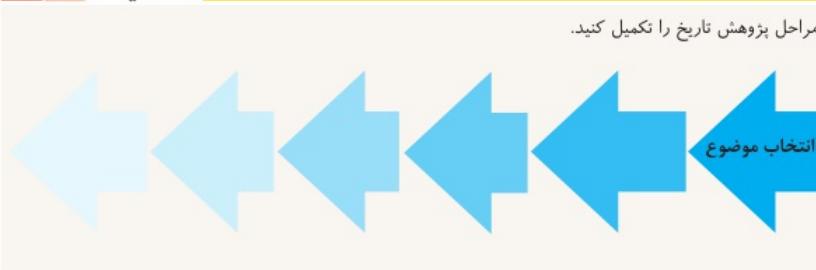
۵- **تحلیل و تفسیر اطلاعات:** تحلیل و تفسیر رویدادهای تاریخی کار ساده‌ای نیست و موزخان برای انجام این کار، نیازمند روش‌ها و مهارت‌های خاصی هستند. در واقع کار موزخان شباهت سیاری به کار آگاهان پلیس دارد. کار آگاهان و موزخان هر دو به دنبال شواهد و مدارکی هستند که گونه‌ای گذشته را بازسازی و تفسیر کنند.

۶- **گزارش یافته‌های پژوهش:** در این مرحله، پژوهشگر نتایج و یافته‌های تحقیق را استخراج و در قالب گزارش علمی ارائه می‌کند.

فعالیت ۵

مراحل پژوهش تاریخ را تکمیل کنید.

انتخاب موضوع

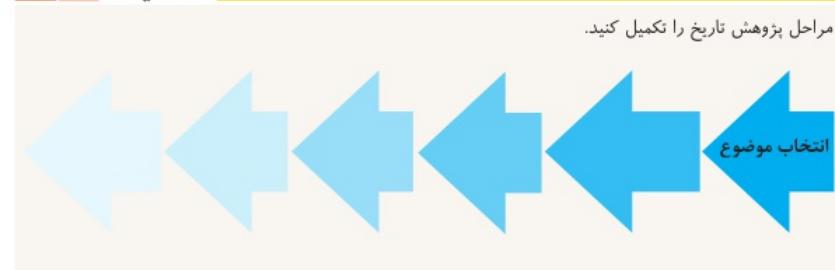
۵- **تحلیل و تفسیر اطلاعات:** تحلیل و تفسیر رویدادهای تاریخی کار ساده‌ای نیست و موزخان برای انجام این کار، آنها است، منابع، اسناد و مدارکی است که اطلاعاتی را درباره زندگی مردم در روزگاران گذشته در اختیار قرار می‌دهند.

۶- **گزارش یافته‌های پژوهش:** در این مرحله، پژوهشگر اولی به دنبال بازسازی صحنه جرم و دومی در پی بازسازی واقعی گذشته است. شواهدی که کارآگاه به دنبال آن

فعالیت ۵

مراحل پژوهش تاریخ را تکمیل کنید.

انتخاب موضوع

خود ناظر رویدادها بوده‌اند و یا اینکه شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند.

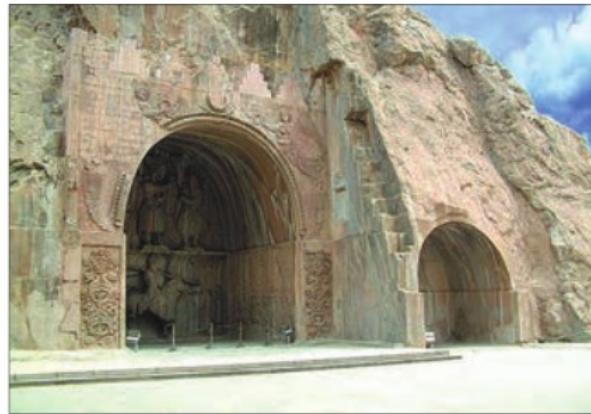
علاوه بر منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، شامل بنایها، ابزارها، اشیاء، سنگ‌نگاره‌ها و سنگ‌نوشته‌ها، سکه‌ها و هر وسیله‌ای که از گذشته به جای مانده است، به عنوان منبع دست اول محسوب می‌شوند.

● منشور کورش - موزه بریتانیا در لندن

● سکه اشکانی

● طاق بستان - کرمانشاه

فعالیت ۶

تصاویر بالا را به دقت نگاه کنید و بگویید چرا هر یک از آنها، منبع دست اول برای دوره خود هستند.

منابع پژوهش علمی در تاریخ

منابع پژوهش تاریخی از نظر درجه اهمیت و اعتبار به دو دسته‌الف - منابع دست اول یا اصلی؛ ب - دست دوم یا فرعی، تقسیم می‌شوند.

منابع دست اول یا اصلی: به همه آثاری گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. به عبارت دیگر، نویسنده‌گان این نوع منابع،

منابع پژوهش علمی در تاریخ

منابع پژوهش تاریخی، از نظر درجه اهمیت و اعتبار، به دو دسته الف - منابع دست اول یا اصلی؛ ب - دست دوم یا فرعی تقسیم می‌شوند.

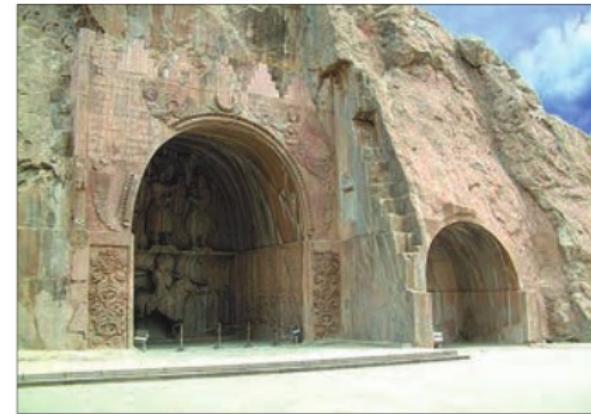
منابع دست اول یا اصلی: به همه آثاری گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. به عبارت دیگر، نویسنده‌گان این نوع منابع،

● منشور کورش - موزه بریتانیا در لندن

● سکه اشکانی

● طاق بستان - کرمانشاه

فعالیت ۶

تصاویر بالا را به دقت نگاه کنید و بگویید چرا هر یک از آنها، منبع دست اول برای دوره خود هستند.

منابع دست دوم یا فرعی: به همه منابع، تحقیقات و آثاری گفته می شود که بر پایه منابع دست اول بدبند آمده اند.

فعالیت ۷

با مراجعه به کتابخانه مدرسه یا منزل خود، چند نمونه از منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران را فهرست نمایید.

علاوه بر این، جستجوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر علتها، آثار و نتایج رویدادها، قوّه درک و مهارت اندیشه ورزی از آنجایی که تاریخ با گذشته سر و کار دارد، شاید براي بسیاري از شما، اين سؤالها پيش آمده باشد که مطالعه و کاوش در تاریخ، مخصوصاً گذشته های سپيار دور، متلا هزاران سال پيش، چه فايداهای دارد؟ و با خواندن تاریخ سرگذشت اقوام گذشته دعوت کرده و تاریخ را به عنوان يك منبع معتبر برای كسب شناخت و تفکر معرفی يافت که برای زندگی امروزمان مفيد و مؤثر است؟

در اينجا برخji از فايده ها و کارکردهای علم تاریخ که موجب عبرت آموزی می شود، بيان می گردد.

الف - منبع شناخت و تفکر: مطالعه سرگذشت انسانها و جوامع گذشته، منبع و گنجينه ارزشمندی برای تقویت و پرورش قوّه شناخت و تفکر به حساب می آيد. با کاوش در گذشته می توان از تجربیات و اندیشه های مردمان گذشته برای تقویت قدرت شناخت و تفکر بهره گرفت.

«أَفَأَنْصِصُ الْقَصْصَ لِغَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ» (اعراف: ۱۷۶). «قصة گذشتگان با ایشان بگوی باشد که تفکر کنند».

یک توضیح

پيشوايان ديني نيز بر نقش و اهميت تاریخ به عنوان منبع شناخت و تفکر تاكيد گرده اند.

سفارش امام على (ع) به امام حسن (ع) درباره اهميت مطالعة تاریخ:

«فرزندم، هر چند من به اندازه همه آنان که پيش از من بوده اند نزیستهام، اما در کارهاشان نگریستهام و در سرگذشت هاشان اندیشه و در آنچه از آنان مانده، رفته و دیده ام تا چون يكى از ایشان گردیده ام، بلکه با آگاهی که از کارهاشان به دست اورده ام گویی چنان است که با نخستین تا پسيشان به سر برده ام. پس از آنچه ديدم، روش را از تاریک و سودمند را از زیبایار باز شناختم و برای تو از هر چيز زيدة آن را جدا ساختم و نیکوئی آن را برایت جست و جو کردم، و آن را که شناخته نبود از دسترس تو به دور انداختم.» (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

منابع دست دوم یا فرعی: به همه تحقیقات و آثاری گفته می شود که بر پایه منابع دست اول بدبند آمده اند.

فعالیت ۷

با مراجعه به کتابخانه مدرسه یا کتابخانه شخصی، چند نمونه از منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران را فهرست کنید.

فواید و کارکردهای مطالعة تاریخ

علت ها، آثار و نتایج رویدادها، قوّه درک و مهارت اندیشه ورزی را آنجا که تاریخ با گذشته سر و کار دارد، شاید براي بسیاري از آيات قرآن انسان را به مطالعه سرگذشت اقوام گذشته دعوت کرده، تاریخ را منبع معتبر کسب شناخت و تفکر معرفی می کند.

به گفته شهید استاد مطهری «از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن، بر طبق يك سلسله سنن و نواميس [قوانين] زندگی امروزمان مفيد است؟

در اينجا برخji از فايده ها و کارکردهای علم تاریخ بيان صورت می گيرد و عرت ها، ذات ها، موقعیت ها و شکست ها، خوشبختی ها و بدیختی های تاریخی، حساب هایی دقیق و منظم دارد و با شناختن آن حساب ها و قانون ها می توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره گيری کرد.» (مجموعه آثار، جلد ۲، ص ۷۰)

جستجوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر

«فَأَنْصِصِ الْقَصْصَ لِغَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ» (اعراف: ۱۷۶). «قصة گذشتگان با ایشان بگوی باشد که تفکر کنند».

یک توضیح

پيشوايان ديني بر نقش و اهميت تاریخ به عنوان منبع شناخت و تفکر تاكيد گرده اند.

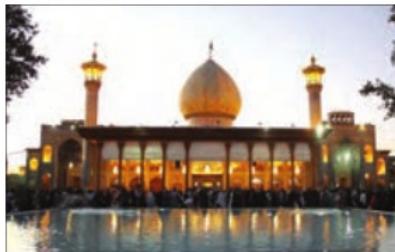
سفارش امام على (ع) به امام حسن (ع) درباره اهميت مطالعة تاریخ:

«فرزندم، هر چند من به اندازه همه آنان که پيش از من بوده اند نزیستهام، اما در کارهاشان نگریستهام و در سرگذشت هاشان اندیشه و در آنچه از آنان مانده، رفته و دیده ام تا چون يكى از ایشان گردیده ام، بلکه با آگاهی که از کارهاشان به دست اورده ام گویی چنان است که با نخستین تا پسيشان به سر برده ام. پس از آنچه ديدم، روش را از تاریک و سودمند را از زیبایار باز شناختم و برای تو از هر چيز زيدة آن را جدا ساختم و نیکوئی آن را برایت جست و جو کردم، و آن را که شناخته نبود از دسترس تو به دور انداختم.» (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

ب - بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده: دامنه به امروز تحت تأثیر قرار داده و بر آیندگان نیز تأثیرگذار خواهد بود.

شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی‌شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک مطالعه تاریخ به ما کمک می‌کند تا بهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع پسری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی می‌کند؛ زیرا رویدادهای تاریخی اگرچه در زمان معینی وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند. در گذشته به موقع پیوسته‌اند، اما آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند بدین‌گونه، علم تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده، کمک کند.

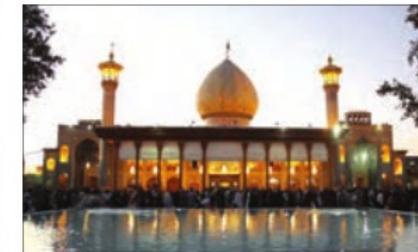
ب - تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملّی: مردمانی که برای نسل‌های متواتی، سرگذشت مشترکی داشته و سالیان طولانی در شادی‌ها و تلخ‌کامی‌ها، موفقیت‌ها و شکستهای هم شریک بوده‌اند، به طور طبیعی نسبت به بزرگ‌معاصر، فقط محدود به زمان وقوع این حوادث نبوده، بلکه دوران پس از آن حوادث را نیز به طرز چشمگیری متأثر کرده است. همچنین تحولی که پیامران الهی و سرزمین و گذشته خود، نوعی احساس علاوه و دلبستگی با شخصیت‌های مهم تاریخی محققون افلاطون، ارسطو، شاه اسماعیل صفوی، نایکون، امیرکبیر و امام خمینی کوش، این‌سینا، شاه اسماعیل صفوی، نایکون، امیرکبیر، امام حمینی و امثال آنان ایجاد کرده‌اند، نه تنها مردمان و جوامع عصر خویش، بلکه نسل‌های متتمادی پسر را بیشتر آنان می‌شود.

● **اگر هنگام تعطیلات نوروز به شیراز مسافرت کنید، این‌ویه از گردشگران از اقوام مختلف ایرانی را که از اقصی ناقاط کشور به آن شهر آمده‌اند، مشاهده می‌کنید که عاده بر زیارت بارگاه حضرت شاهچراغ، با افتخار، به مقابای کاخ‌های کورش، داریوش و خشایارشا هخامنشی در پاسارگاد و تحت جمشیدی نگرفند. چه چیزی، جز دلبستگی به میراث تاریخی و دینی می‌تواند این‌گونه موجب همدلی و همسنتگی اقوام و گروه‌های مختلف مردم شود؟**

ب - بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده: دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط به گذشته محدود نمی‌شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک مطالعه تاریخ به ما کمک می‌کند تا بهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع پسری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی گذشته به موقع پیوسته‌اند، اما آثار و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند بدین‌گونه، علم تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده کمک کند.

ب - تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملّی: مردمانی که برای نسل‌های متواتی، سرگذشت مشترکی داشته و سالیان طولانی در شادی‌ها و تلخ‌کامی‌ها و موفقیت‌ها و شکستهای هم شریک بوده‌اند، به طور طبیعی به سرزمین پس از آن حوادث را نیز به طرز چشمگیری متأثر کرده است. همچنین تحولی که پیامران الهی یا شخصیت‌های مهم تاریخی همچون افلاطون، ارسطو، کورش، این‌سینا، شاه اسماعیل صفوی، نایکون، امیرکبیر و امام خمینی ایجاد یکانگی بیشتر آنان می‌شود.

● **اگر تعطیلات نوروز به شیراز مسافرت کنید، این‌ویه از گردشگران از اقوام مختلف ایرانی را مشاهده می‌کنید که علاوه بر زیارت بارگاه حضرت شاهچراغ، با افتخار، به مقابای کاخ‌های کورش، داریوش و خشایارشا هخامنشی در پاسارگاد و تحت جمشیدی نگرفند. چه چیزی، جز دلبستگی به میراث تاریخی و دینی می‌تواند این‌گونه موجب همدلی و همسنتگی اقوام و گروه‌های مختلف شود؟**

تعدادی از ۷۳ گل مهره متعلق به دوران ساسانیان که با پیگیری حقوقی دولت در سال ۱۳۹۴ به کشور بازگشت.

شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمانها و مکان‌های دیگر، به ما کمک می‌کند که درک درستی از هوت و کستی خود پیدا کنیم و بدانیم، که بودایم و چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم، رسیده‌ایم. آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشته خود، به میراث زبان فارسی و فرهنگ ایرانی، نقش زیادی در حفظ موجودات و هوت آنان در طول تاریخ داشته است. نیاکان ما به انتکای چنین آگاهی و دلیستگی به زبان و فرهنگ خویش بوده است که توانسته‌اند در برابر حوادث عظیمی همچون حمله اسکندر مقدونی، نهاجم ویرانگر مغولان و ظایران، دوام پیاووند و مانع فروپاشی جامعه و فرهنگ ایرانی شوند.

مطالعه و بررسی گذشته، همچنین ارزش و اهمیت میراث فرهنگی را به ما نشان می‌دهد و کمک می‌کند که میراث فرهنگی را به عنوان بخشی از هوت و شناسنامه ملّی خویش بدانیم و در حفظ و نگهداری آن پردازیم.

فعالیت ۸

به تصویر بالا دقت کنید و بگویید چرا بازگرداندن اشیای تاریخی به کشور اقدامی مهم و ارزشمند است؟

تعدادی از ۷۳ گل مهره متعلق به دوران ساسانیان که با پیگیری حقوقی دولت در سال ۱۳۹۴ به کشور بازگشت.

شناخت گذشته و بررسی زندگی مردم در زمان‌ها و مکان‌های دیگر، به ما کمک می‌کند که درک درستی از هوت و کستی خود پیدا کنیم و بدانیم چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم، رسیده‌ایم. آگاهی تاریخی ایرانیان از گذشته خودشان (شامل زبان، فرهنگ، مذهب و دیگر جلوه‌های تمدنی ایرانی بودن)، نقش زیادی در حفظ هوت آنان در طول تاریخ داشته است. نیاکان ما به انتکای چنین آگاهی و دلیستگی به زبان و فرهنگ خویش، توانسته‌اند در برابر حوادث عظیمی همچون حمله اسکندر مقدونی و نهاجم ویرانگر مغولان و ظایران، دوام پیاووند و مانع فروپاشی جامعه و فرهنگ ایرانی شوند.

مطالعه و بررسی گذشته، همچنین ارزش و اهمیت میراث فرهنگی را به ما نشان می‌دهد و کمک می‌کند که میراث فرهنگی را بخشی از هوت و شناسنامه ملّی خویش بدانیم و در حفظ و نگهداری آن پردازیم.

فعالیت ۸

به تصویر بالا دقت کنید و بگویید چرا بازگرداندن اشیای تاریخی به کشور مهم و ارزشمند است؟

بررسی‌های نمونه

- ۱ علم تاریخ را تعریف کنید.
- ۲ قلمرو و هدف علم تاریخ را بیان نمایید.
- ۳ تفاوت‌های تاریخ‌نگاری نوین را با واقعیت‌نگاری توضیح دهید.
- ۴ منابع دست اول بژوشن در تاریخ، چه ویژگی‌هایی دارند؟
- ۵ تاریخ چگونه به فهم زمان حال و درک مسائل پیش روی انسان‌ها و جوامع کمک می‌کند؟
- ۶ تأثیر تاریخ را بر میهن‌دوستی و تقویت هوتی ملّی توضیح دهید.

تاریخ؛ زمان و مکان

درس ۲

زمان و مکان، دو رکن مهم دانش تاریخ به شمار می‌روند و نخستین پرسش‌هایی که برای تاریخ‌نگاران مطرح می‌شود، این است که رویدادهای تاریخی در چه زمانی و کجا رخ داده‌اند. در این درس، شما با بررسی تجربیات جوامع باستانی برای اندازه‌گیری زمان، اهمیت گاهشماری را در مطالعه تاریخ تحلیل و بیان می‌کنید.

گاهشماری، نظامی است که انسان برای اندازه‌گیری داشش تاریخ بدون توجه به زمان، معنایی ندارد؛ چرا دقیق زمان (ماه و سال) ابداع کرده است. داشش و مهارت اندازه‌گیری زمان، ارتباط نزدیکی با علمی مانند ریاضیات، که رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته روی نجوم و فیزیک دارد و ابداع تقویم، نتیجه تلاش مشترک داده‌اند و بدون آگاهی از زمان روی دادن آنها، نمی‌توان به درک منطقی و درستی از تاریخ دست یافت.

ابداع گاهشماری: انسان‌ها از گذشته‌های پیش از دور با افتابی، آفتابی و شنبی همچنین وسیله پیچیده‌تری مثل زمان و نحوه سنجش آن مواجه بوده‌اند. یکی از دستاوردهای اسطوره‌ای را برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و مhem بشر، اندازه‌گیری زمان و ابداع گاهشماری یا تقویم، به شمار می‌رود.

اسطوره‌ای

ساعت آفتابی

ساعت شنبی

تاریخ؛ زمان و مکان

درس ۲

زمان و مکان، دو رکن مهم دانش تاریخ است و نخستین پرسش تاریخ‌نگاران این است که رویدادهای تاریخی در چه زمانی و کجا رخ داده‌اند. در این درس، شما با بررسی تجربیات جوامع باستانی برای اندازه‌گیری زمان، با اهمیت گاهشماری در مطالعه تاریخ آشنا می‌شوید.

گاهشماری، نظامی است که انسان برای اندازه‌گیری دقیق

زمان (سال، ماه و روز) ابداع کرده است. داشش و مهارت اندازه‌گیری زمان، ارتباط نزدیکی با علمی مانند ریاضیات، که رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته روی نجوم و فیزیک دارد و ابداع تقویم، نتیجه تلاش مشترک داشتمدان این علوم است. در نتیجه سنجای زمان سنجی بود

که بشر موفق شد از ابراهیمی مانند ساعت‌های افتابی، آفتابی و شنبی همچنین وسیله پیچیده‌تری مثل اسطوره‌ای را برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان اختراع کند.

تاریخ؛ زمان و گاهشماری

زمان تاریخ، بدون توجه به زمان، معنایی ندارد؛ چرا اندازه‌گیری زمان، ارتباط نزدیکی با علمی مانند ریاضیات، داده‌اند و بدون آگاهی از زمان روی دادن آنها، نمی‌توان به درک منطقی و درستی از تاریخ دست یافت.

ابداع گاهشماری: انسان از گذشته‌های پیش از دور با زمان و نحوه سنجش آن مواجه بوده است. یکی از دستاوردهای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان اختراع کند. است.

اسطوره‌ای

ساعت آفتابی

ساعت شنبی

یک توضیح

یکی از اقدامات ضروری در تنظیم و تدوین گاهشماری، انتخاب یک مبدأ معنی است. مهم‌ترین مبدأهای گاهشماری عبارت‌اند از:

۱- **مبدأ دینی:** این مبدأ از رایج‌ترین مبدأهای گاهشماری در جهان است. پهودیان مبدأ گاهشماری خود را بر اساس پیدایش و افريش انسان؛

مسیحیان بر مبنای تولد حضرت مسیح ﷺ و مسلمانان بر بایه هجرت رسول اکرم ﷺ از مکه به مدینه تنظیم کردند.

۲- **مبدأ ملی و قومی:** رویدادهای ویژه‌ای که برای قوم، جامعه و ملتی، جنبه ملی و افتخارآمیز دارد می‌تواند اغوار گاهشماری و تاریخ گردید. مثل پیروزی در یک نبرد بزرگ و ملی، رهایی از ظلم و ستم زورگویان، برتحث نشستن یک پادشاه و کسب استقلال و آزادی در مصری، بابلی و اوتستایی مبدأ گاهشماری، پر تخت نشستن پادشاهان بود.

۳- **مبدأ میتني بر حادث طبیعی:** برخی جوامع، رویدادهای بزرگ طبیعی مانند وقوع یک آتش‌نشانی یا طوفان عظیم را مبدأ گاهشماری خود قرار می‌دانند. مثلاً سومری‌ها، گاهشماری و تاریخ خود را به قبیل و بعد از طوفان تقسیم می‌کردند.

زمان‌سنجی و ابداع گاهشماری؛ سازه‌های خورشیدی تخت جمشید

تاریخچه گاهشماری در جهان

مردمان بین‌النهرین (میان‌رودان) و مصریان باستان، در تنظیم و تدوین گاهشماری پیشگام بودند. در بین‌النهرین و به خصوص در میان بابلی‌ها، گاهشماری «خورشیدی - قمری» رایج بود. در این گاهشماری، سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می‌شد. از آنجایی که سال قمری ۳۵۴ شبانه‌روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و یک چهارم شبانه‌روز است، برای رفع این اختلاف، هر سه سال، یک ماه به سال می‌افزودند.

نام ماههای گاهشماری هجری شمسی، قمری و میلادی

میلادی	هجری قمری	هجری خورشیدی
زانویه	محرم	فروردين
فوریه	صفر	اردیبهشت

مصریان نیز گاهشماری خورشیدی دقیق و منظمی داشتند. آنان سال را ۳۶۵ و یک چهارم شبانه‌روز محاسبه می‌کردند. در گاهشماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم افزوده می‌گردید. همچنین برای محاسبه یک چهارم شبانه‌روز اضافی، هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند و به قولی کبیسه می‌گرفتند.

رومیان در آغاز، گاهشماری دقیقی نداشتند، به همین دلیل در سال ۴۶ ق.م. امپراتور روم (ژولیوس سزار) دستور داد گاهشماری رومی براساس گاهشماری مصری اصلاح شود. حدود دو قرن پس از آنکه امپراتوری روم دین مسیحیت را رسمیت بخشید، در سال ۵۲۵ م. توآلد حضرت مسیح صلی الله علیه و آله و سلم به عنوان مبدأ گاهشماری رومیان (مسیحیان) تعیین شد.

حدود ۱۰۰۰ سال بعد، پاپ گرگوار سیزدهم صلی الله علیه و آله و سلم به کمک منجمان بار دیگر گاهشماری مسیحیان را اصلاح کرد.

گاهشماری مسیحی، امروزه به نام گاهشماری میلادی شناخته می‌شود.

گاهشماری هجری قمری که تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی به شمار می‌رود، بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است و مبدأ آن، اول محرم سالی است که پیامبر ﷺ از مکه به مدینه هجرت کرد.

فعالیت ۱

با استفاده از تقویم، اسمی ماههای جدول بالا را تکمیل کنید.

زمان‌سنجی و ابداع گاهشماری؛ سازه‌های خورشیدی تخت جمشید

تاریخچه گاهشماری در جهان

مردمان بین‌النهرین (میان‌رودان) و مصریان باستان، در تنظیم و تدوین گاهشماری پیشگام بودند. در بین‌النهرین و به خصوص در میان بابلی‌ها، گاهشماری «خورشیدی - قمری» رایج بود. در این گاهشماری، سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می‌شد. از آنجا که سال قمری ۳۵۴ شبانه‌روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و یک چهارم شبانه‌روز است، برای رفع این اختلاف، هر سه سال، یک ماه به سال می‌افزودند.

مصریان نیز گاهشماری خورشیدی دقیق و منظمی داشتند. آنان سال را ۳۶۵ و یک چهارم شبانه‌روز محاسبه می‌کردند. در گاهشماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم افزوده می‌شد. همچنین برای محاسبه یک چهارم شبانه‌روز اضافی، هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند و به قولی «کبیسه» می‌گرفتند.

رومیان در آغاز، گاهشماری دقیقی نداشتند؛ به همین دلیل در سال ۴۶ ق.م. امپراتور روم (ژولیوس سزار) دستور داد گاهشماری رومی براساس گاهشماری مصری اصلاح شود. حدود دو قرن پس از آنکه امپراتوری روم دین مسیحیت را رسمیت بخشید، در سال ۵۲۵ م. توآلد حضرت مسیح صلی الله علیه و آله و سلم به عنوان مبدأ گاهشماری رومیان (مسیحیان) تعیین شد. حدود ۱۰۰۰ سال بعد، پاپ گرگوار سیزدهم صلی الله علیه و آله و سلم به کمک منجمان بار دیگر گاهشماری مسیحیان را اصلاح کرد. گاهشماری مسیحی، امروزه به نام گاهشماری میلادی شناخته می‌شود.

گاهشماری هجری قمری که تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی به شمار می‌رود، بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است و مبدأ آن، اول محرم سالی است که پیامبر ﷺ از مکه به مدینه هجرت کرد.

فعالیت ۱

با استفاده از تقویم، اسمی ماههای جدول بالا را تکمیل کنید.

اسامي ماهها و معاني آن در گاهشماری اوستایي								
معنی	نام ماه	معنی	نام ماه	معنی	نام ماه	معنی	نام ماه	معنی
آفریدگار	دی	محبت	مهر	ستاره باران	تیر	نیروی پیش برند	فروردين	
نيک انديشي	بهمن	آب	آبان	جادوانگي	آمرداد	راستي و ياكى	اردبپهشت	
فروتنی مقدس	اسفند	آتش	آذر	شهرياری نبرومند	شهربور	كمال و خرمي	خرداد	

تاریخچه گاهشماری در ایران
و آیین ایرانی نامگذاری شده بودند. در دوره اشکانیان،
محتوای سنگنوشته‌های بیستون و تخت جمشید نشان
گاهشماری‌های بالی، سلوکی و اوستایی متداول بود.
می‌دهند که گاهشماری خورشیدی - قمری بالی در قلمرو
هخامنشیان رواج داشته است، اما ماهها براساس فرهنگ

اسامي روزهای ماه و معاني آن در گاهشماری اوستایي

معنی	شماره و نام روز	معنی	شماره و نام روز	معنی	شماره و نام روز	معنی	شماره و نام روز
شادی، خوشی	۲۱-رام	خورشید	۱۱-خور	خداآند یکتا	۱-آهوزه‌مزدا		
باد	۲۲-باد	ماه	۱۲-ماه	نيک‌انديشي	۲-بهمن		
آفریدگار	۲۳-دی به دين	ستاره باران	۱۳-تير	راستي و ياكى	۳-اردبپهشت		
و جدان، بیشنش درونی	۲۴-دین	ابزدنگهمان چارپایان	۱۴-کوش	شهرياری نبرومند	۴-شهربور		
خوشبختی، توانگري	۲۵-ارد	آفریدگار	۱۵-دی به مهر	فروتنی مقدس	۵-سپنبدارمذ(اسفند)		
راستي	۲۶-اشتاد	محبت، پیمان	۱۶-مهر	كمال و خرمي	۶-خورداد (خرداد)		
آسمان	۲۷-آسمان	فرمان برداري	۱۷-سروش	جادوانی، بي مرگي	۷-آمرداد (مرداد)		
زمين	۲۸-زامياد	دادگر	۱۸-رشن	آفریدگار	۸-دی به آذر		
گفتار نيك	۲۹-مهراسپند	فروردين (فروهر)	۱۹-آتش		۹-آذر		
روشناباني بي پايان	۳۰-انارم (انيران)	ایزد فتح و پیروزی	۲۰-بهرام	آب	۱۰-آبان		

اسامي ماهها و معاني آن در گاهشماری اوستایي

معنی	نام ماه	معنی	نام ماه	معنی	نام ماه	معنی	نام ماه
آفریدگار	دی	محبت	مهر	ستاره باران	تير	نیروی پیش برند	فروردين
نيک انديشي	بهمن	آب	آبان	جادوانگي	آمرداد	راستي و ياكى	اردبپهشت
فروتنی مقدس	اسفند	آتش	آذر	شهريار نبرومند	شهربور	كمال و خرمي	خرداد

تاریخچه گاهشماری در ایران
و آیین ایرانی نامگذاری شده بودند. در دوره اشکانیان،
گاهشماری‌های بالی، سلوکی و اوستایی متداول بود.
می‌دهند که گاهشماری خورشیدی - قمری بالی در قلمرو
هخامنشیان رواج داشته است، اما ماهها براساس فرهنگ

اسامي روزهای ماه و معاني آن در گاهشماری اوستایي

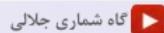
معنی	شماره و نام روز	معنی	شماره و نام روز	معنی	شماره و نام روز	معنی	شماره و نام روز
شادی، خوشی	۲۱-رام	خورشید	۱۱-خور	خداآند یکتا	۱-آهوزه‌مزدا		
باد	۲۲-باد	ماه	۱۲-ماه	نيک‌انديشي	۲-بهمن		
آفریدگار	۲۳-دی به دين	ستاره باران	۱۳-تير	راستي و ياكى	۳-اردبپهشت		
و جдан، بیشنش درونی	۲۴-دین	ابزدنگهمان چارپایان	۱۴-کوش	شهريار نبرومند	۴-شهربور		
خوشبختی، توانگري	۲۵-ارد	آفریدگار	۱۵-دی به مهر	فروتنی مقدس	۵-سپنبدارمذ(اسفند)		
راستي	۲۶-اشتاد	محبت، پیمان	۱۶-مهر	كمال و خرمي	۶-خورداد (خرداد)		
آسمان	۲۷-آسمان	فرمان برداري	۱۷-سروش	جادوانی، بي مرگي	۷-آمرداد (مرداد)		
زمين	۲۸-زامياد	دادگر	۱۸-رشن	آفریدگار	۸-دی به آذر		
گفتار نيك	۲۹-مهراسپند	فروردين (فروهر)	۱۹-آتش		۹-آذر		
روشناباني بي پايان	۳۰-انارم (انiran)	ایزد فتح و پیروزی	۲۰-بهرام	آب	۱۰-آبان		

این گاهشماری، سال را ۳۶۵ شبانه‌روز می‌گرفتند، در هر ۴ سال یک شبانه‌روز و در هر ۱۲۰ سال ۳۰ شبانه‌روز از زرتشتیان (زردشتیان) محسوب می‌شد، در ایران رایج گردید. در این گاهشماری، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می‌شد. سپس پنج روز اضافی را به نام «اندرگاه» (پنجه) به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند. مبدأ گاهشماری اوستایی به تخت نشستن هر پادشاه بود. از آنجایی که در ایزدان و فرشتگان نام‌گذاری شده بود.

فعالیت ۲

- الف - برداشت شما از معانی اسمی روزها در گاهشماری اوستایی چیست؟
- ب - به جدول صفحه قبل نگاه کنید و بگویید نام چه تعداد از روزهای ماه، با نام ماههای گاهشماری اوستایی یکسان است؟ با راهنمایی دیگر خود، مشخص کنید هم‌زمانی روز و ماه در این گاهشماری با چه رویدادی همراه بود؟
- پ - محاسبه کبیسه در گاهشماری اوستایی چگونه انجام می‌شود؟

گاهشماری هجری خورشیدی که از سال ۱۳۰۴ش. در ایران رسمیت یافت، بر اساس آن تنظیم شده است.

تطبيق و تبدیل تقویم‌ها

رویدادهای تاریخی سرزمین‌ها و کشورهای مختلف از جمله کشور ما با چند نوع گاهشماری، بیت و نگارش یافته‌اند. امروزه، متخصصان نجوم و گاهشماری به منظور کمک به تطبیق و تبدیل تقویم‌های مختلف، فرمول‌ها و روش‌های گوناگونی را ارائه کرده‌اند.

فعالیت ۳

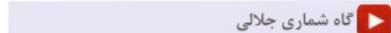
- الف - با استفاده از فرمول‌های تطبیق و تبدیل سال‌های میلادی، هجری قمری و هجری شمسی که دیگر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، چند نمونه تطبیق و تبدیل سال‌های میلادی، هجری شمسی و هجری قمری را انجام دهد.
- ب - چه نوع گاهشماری‌هایی در تصویر بالا مشاهده می‌کنید؟ زاد روز خود را با این گاهشماری‌ها بنویسید.

این گاهشماری، سال را ۳۶۵ شبانه‌روز می‌گرفتند، در هر ۴ سال یک شبانه‌روز و در هر ۱۲۰ سال ۳۰ شبانه‌روز از سال حقيقة عقب می‌افتا. برای رفع این مشکل بعد از ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می‌گردند. در گاهشماری اوستایی ماه‌ها و روزهای هر ماه با اسمی ایزدان و فرشتگان نام‌گذاری شده بود. از آنجا که در

فعالیت ۲

- الف - برداشت شما از معانی اسمی روزها در گاهشماری اوستایی چیست؟
- ب - به جدول صفحه قبل نگاه کنید و بگویید نام چه تعداد از روزهای ماه، با نام ماههای گاهشماری اوستایی یکسان است؟ با راهنمایی دیگر خود، مشخص کنید روز و ماه در این گاهشماری با چه رویدادی هم‌زمان بود؟
- پ - کبیسه در گاهشماری اوستایی چگونه محاسبه می‌شود؟

گاهشماری هجری خورشیدی که از سال ۱۳۰۴ش. در ایران رسمیت یافت، بر اساس آن تنظیم شده است.

تطبیق و تبدیل تقویم‌ها

رویدادهای تاریخی در سرزمین‌ها و کشورهای مختلف، از جمله در کشور ما، با چند نوع گاهشماری، نگارش یافته‌اند. امروزه، متخصصان نجوم و گاهشماری به منظور کمک به تطبیق و تبدیل تقویم‌های مختلف، روش‌های گوناگونی را ارائه کرده‌اند.

فعالیت ۳

- الف - با استفاده از روش‌های تطبیق و تبدیل سال‌های میلادی، هجری قمری و هجری شمسی که دیگر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، چند نمونه تطبیق و تبدیل سال‌های میلادی، هجری شمسی و هجری قمری را انجام دهد.
- ب - چه نوع گاهشماری‌هایی در تصویر بالا مشاهده می‌کنید؟ زاد روز خود را با این گاهشماری‌ها معلوم کنید.

یک توضیح

برخی از موزخان، گذشته بشر با جوامع و کشورها را به دوره‌های مختلفی تقسیم کرده‌اند.

الف) ۱- دوران پیش از تاریخ (دورانی که خط اختراع نشده بود) ۲- دوران تاریخی (دوره پس از اختراع خط).

ب) ۱- عصر سنگ (بارینه سنگی، میان‌سنگی، و نوسنگی) ۲- عصر مس ۳- عصر مفرغ ۴- عصر آهن.

ب) ۱- عصر شکار و گردآوری خواراک ۲- عصر کشاورزی و تولید خواراک.

ت) ۱- دوره پیش از تاریخ ۲- دوره باستان ۳- دوره میانه (قرون وسطاً) ۴- دوره جدید (عصر رنسانس) ۵- دوره معاصر. این تقسیم‌بندی بر مبنای سیر تحولات تاریخ اروپا انجام شده است.

ث) ۱- ایران دوران باستان ۲- ایران دوران اسلامی

یک توضیح

برخی از موزخان، گذشته بشر با جوامع و کشورها را به دوره‌های مختلفی تقسیم کرده‌اند.

الف) ۱- دوران پیش از تاریخ (دورانی که خط اختراع نشده بود) ۲- دوران تاریخی (دوره پس از اختراع خط).

ب) ۱- عصر سنگ (بارینه سنگی، میان‌سنگی، و نوسنگی) ۲- عصر مس ۳- عصر مفرغ ۴- عصر آهن.

ب) ۱- عصر شکار و گردآوری خواراک ۲- عصر کشاورزی و تولید خواراک.

ت) ۱- دوره پیش از تاریخ ۲- دوره باستان ۳- دوره میانه (قرون وسطاً) ۴- دوره جدید (عصر رنسانس) ۵- دوره معاصر. این تقسیم‌بندی بر مبنای سیر تحولات تاریخ اروپا انجام شده است.

ث) ۱- ایران دوران باستان ۲- ایران دوران اسلامی

فعالیت ۴

با راهنمای دیر و همکری با یکدیگر، توضیح دهید که تقسیم‌بندی‌های ردیف‌های ب، پ و ث براساس چه معیارهایی انجام گرفته است.

خط زمان

در درس پیش خواندید که رویدادهای تاریخی در زمان معینی به وقوع پیوسته‌اند و موزخان می‌کوشند که این رویدادها را براساس زمان وقوع آنها توصیف و تحلیل کنند. بنابراین، نظم و ترتیب رویدادها که به آن گاهشماری (کرونولوژی)^۱ می‌گویند، در مطالعه و پژوهش تاریخ، اهمیت فراوانی دارد. «خط زمان»، ابزار مناسبی است که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف تاریخی را به ترتیب زمان وقوع آنها، بر روی نمودار نشان داد.

فعالیت ۵

با راهنمای دیر، رویدادهای زیر را بر روی نمودار خط زمان نشان دهید.

۱- ۵۵۹ ق.م.^۲: به قدرت رسیدن کورش در پارس ۲- ۵۳۹ ق.م.: فتح مسالتم آمیز بابل توسط سپاه هخامنشی و صدور منشور کورش ۳- ۵۳ ق.م.: شکست کراسوس سردار معروف روم از سورنا سردار ایرانی^۳ ۴- ۲۲۴ م.^۴: پیروزی اردشیر ساسانی بر ساسانی بر آخرین پادشاه اشکانی ۵- ۶۵۱ م.^۵: مرگ یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی

۱- Chronology

۲- ق.م: نشانه اختصاری قبل از میلاد، معادل B.C(Before Christ).

۳- م: نشانه اختصاری میلادی، معادل A.D(Anno Domini) به معنای پس از میلاد میسیح

فعالیت ۴

با راهنمای دیر و همکری با یکدیگر، توضیح دهید که تقسیم‌بندی‌های ردیف‌های ب، پ و ث براساس چه معیارهایی انجام گرفته است.

خط زمان

در درس پیش خواندید که رویدادهای تاریخی در زمان معینی به وقوع پیوسته‌اند و موزخان می‌کوشند که این رویدادها را براساس زمان وقوع آنها توصیف و تحلیل کنند؛ بنابراین، نظم و ترتیب رویدادها که به آن گاهشماری (کرونولوژی)^۱ می‌گویند، در مطالعه و پژوهش تاریخ، اهمیت فراوانی دارد. «خط زمان»، ابزار مناسبی است که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف تاریخی را، به ترتیب زمان وقوع آنها، بر روی نمودار نشان داد.

فعالیت ۵

با راهنمای دیر، رویدادهای زیر را بر روی نمودار خط زمان نشان دهید.

۱- ۵۵۹ ق.م.^۲: به قدرت رسیدن کورش در پارس ۲- ۵۳۹ ق.م.: فتح مسالتم آمیز بابل توسط سپاه هخامنشی و صدور منشور کورش ۳- ۵۳ ق.م.: شکست کراسوس سردار معروف روم از سورنا سردار ایرانی^۳ ۴- ۲۲۴ م.^۴: پیروزی اردشیر ساسانی بر آخرین پادشاه اشکانی ۵- ۶۵۱ م.^۵: مرگ یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی

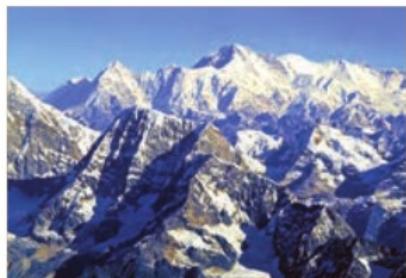
۱- Chronology

۲- ق.م: نشانه اختصاری قبل از میلاد، معادل B.C(Before Christ).

۳- م: نشانه اختصاری میلادی، معادل A.D(Anno Domini) به معنای پس از میلاد میسیح

ارتباطی و دسترسی به دریاها و آب‌های آزاد، تأثیر مهمی بر زندگی مردمان نواحی مختلف دارد.

مکان، یک رکن مهم دیگر در مطالعه تاریخ است؛ زیرا بطور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند. عوامل جغرافیایی مانند آب و خاک، پستی‌ها و بلندی‌ها، آب و هوا، موقعیت سرزمینی و

● رشته کوه‌ها و کوه‌های آزاد و نقش آنها در ایجاد ارتباط

نقش و تأثیر عوامل و پدیده‌های طبیعی و اقلیمی (آب و هوا) در شکل دادن به رویدادها و تحولات تاریخی، از دیرباز مورد توجه مورخان بوده است. برای مثال هرودت

● دریاها و آب‌های آزاد و نقش آنها در ایجاد ارتباط

و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی مانند شکل‌گیری تمدن‌ها، مهاجرت‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌ها، برپایی سکونتگاه‌ها و شهرها و ایجاد و گسترش راه‌ها و ... مطالعه می‌کند.

● بیان‌ها و کویرها، دشواری شرایط زندگی و محدودیت ارتباط

موزخ مشهور یونانی، به منظور تکارش کتاب تاریخ خود، به مصر، فینیقیه و جاهای دیگر سفر، و شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین‌ها را بررسی نموده است. ابن خلدون، اندیشمند مسلمان تونسی نیز که در قرن ۸-هـ. می‌زیست، بخشی از مقدمه کتاب الْمِيزَخُود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفثار آدمیان اختصاص داده است.

برخی از محققان معاصر نیز به صورت دقیق و مفصل، تأثیر پدیده‌های جغرافیایی مانند رودهای دجله و فرات، نیل، کارون و سند و جلگه‌های حاصلخیز پیرامون آنها را بر شکل‌گیری و توسعه تمدن‌های باستانی بین‌النهرین، مصر، ایران و هند بررسی کرده‌اند.

در چند دهه اخیر، ارتباط تاریخ و جغرافیا بیشتر از گذشته مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و دانش جغرافیای تاریخی گسترش بیشتری یافته است. جغرافیای تاریخی به مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد

دسترسی به دریاها و آب‌های آزاد، تأثیر مهمی بر زندگی مردمان نواحی مختلف دارد. به طور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ در شکل دادن به رویدادها و تحولات تاریخی، از دیرباز مورد توجه مورخان بوده است. برای مثال هرودت مورخ و بلندی‌ها، آب و هوا، موقعیت سرزمینی و ارتباطی و

● رشته کوه‌ها و کوه‌های بلند: منبع تأمین آب و مانع در برقواری ارتباط

● دریاها و آب‌های آزاد و نقش آنها در ایجاد ارتباط

تاریخی مانند شکل‌گیری تمدن‌ها، مهاجرت‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌ها، برپایی سکونتگاه‌ها و شهرها و ایجاد و گسترش راه‌ها و ... مطالعه می‌کند.

اندیشمند مسلمان تونسی نیز بخشی از مقدمه کتاب الْمِيزَخُود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داده است.

● بیان‌ها و کویرها: دشواری شرایط زندگی و محدودیت ارتباط

برخی محققان معاصر نیز به صورت دقیق و مفصل، تأثیر پدیده‌های جغرافیایی مانند رودهای دجله و فرات، نیل، کارون و سند و جلگه‌های حاصلخیز پیرامون آنها را بر شکل‌گیری و توسعه تمدن‌های باستانی بین‌النهرین، مصر، ایران و هند بررسی کرده‌اند.

پژوهشگران در چند دهه اخیر، به ارتباط تاریخ و جغرافیا بیشتر از گذشته توجه کرده‌اند و دانش جغرافیای تاریخی گسترش بیشتری یافته است. جغرافیای تاریخی به مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای

یک توضیح

خلیج فارس یکی از کانون‌های مهم مبادله تجاری و فرهنگی در دوره باستان بود. در کتیبه‌ای که از داریوش یکم هخامنشی در مصر بر جای مانده، از خلیج فارس به عنوان **دریایی** که از پارس آید، نام برده شده است. در دوره ساسانیان، خلیج فارس را **دریای پارس** می‌گفتند.

موزخان و جغرافی دانان یونانی و رومی در عهد باستان در آثار خود از آب‌های نیلگون جنوب فلات ایران با عنوانی مانند پرسپیکوس سینوس^۱ و آکواریوم پرسپیکو^۲ اد کرده‌اند که ترجمه آنها «خلیج فارس» و «آبگیر فارس» است. موزخان و جغرافی دانان مشهور مسلمان نیز خلیج فارس را با نام‌های «بحر فارس»، «البحر الفارسی» و «الخلیج الفارسی» ذکر کرده‌اند.

روز ملی خلیج فارس

۱۰ اردیبهشت، در تقویم ایران، به عنوان روز ملی خلیج فارس نام گرفته است. تلاش برخی کشورهای همسایه برای تحریف نام تاریخی خلیج فارس عامل مهمی بود تا شورای عالی انقلاب فرهنگی در تیرماه ۱۳۸۴ به پیشنهاد شورای فرهنگ عمومی، روز اخراج برنگاهی‌ها برگزاری خلیج فارس از تنگه هرمز در زمان صفویه را به عنوان روز ملی خلیج فارس نام‌گذاری کند.

۱-. Persicus sinus
۲-. Aqurarum persico

مستند چغراپیای تاریخی خلیج فارس

جستجو و کاوش

عوامل طبیعی و چغراپیایی بر سرنوشت برخی از رویدادهای مهم تاریخی، تأثیر چشمگیری داشته‌اند. به سه گروه تقسیم شوید و هر گروه بر روی تأثیر عوامل طبیعی بر رویدادهای تاریخی زیر، تحقیق کند و تابیخ آن را به صورت روزنامه دیواری ارائه نهایت.

- ۱- مهاجرت اقوام آریایی از سکوتگاه نخستین در علفزارهای اوراسیا:
- ۲- نبرد دریایی سالامیس میان ایرانیان و یونانیان در زمان **خشایارشای هخامنشی**:
- ۳- مقاومت آریو بزرزن در برابر سپاه اسکندر مقدونی.

پژوهش در تاریخ در دو قرن اخیر، موزخان به اهمیت

یکی از پیامدهای ارتباط چغراپیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ است. نقشه‌های تاریخی، انواع مختلفی از اطلاعات شامل قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها، بنای‌های مهم، محل دقیق رویدادها بهخصوص جنگ‌ها، شبکه اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی راه‌ها، شبکه راه‌ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها و تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش می‌دهند. با پیشرفت و تکامل شیوه‌های

نقشه‌های تاریخی

استفاده از نقشه‌ها پی برده‌اند. به طوری که در آغاز تاریخی تالیف شده در این دوره نقشه‌هایی از دوره‌های مختلف تاریخی مربوط به این دوره، نقشه‌هایی از دوره‌های مختلف اطلاعات شامل قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها، امروزه از نقشه‌های تاریخی برای ارائه اطلاعات اقتصادی، شهرها، بنای‌های مهم، محل دقیق رویدادها بهخصوص جنگ‌ها، شبکه راه‌ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها و تقسیمات اداری اجتماعی را نمایش می‌دهند. با پیشرفت و

یک توضیح

خلیج فارس یکی از کانون‌های مهم مبادله تجاری و فرهنگی در دوره باستان بود. در کتیبه‌ای که از داریوش یکم هخامنشی در مصر بر جای مانده، از خلیج فارس به عنوان **دریایی** که از پارس آید، نام برده شده است. در دوره ساسانیان، خلیج فارس را **دریای پارس** می‌گفتند. موزخان و جغرافی دانان یونانی و رومی در عهد باستان در آثار خود از آب‌های نیلگون جنوب فلات ایران با عنوانی مانند پرسپیکوس سینوس^۱ و آکواریوم پرسپیکو^۲ یاد کرده‌اند که ترجمه آنها «خلیج فارس» و «آبگیر فارس» است. موزخان و جغرافی دانان مشهور مسلمان نیز خلیج فارس را با نام‌های «بحر فارس»، «البحر الفارسی» و «الخلیج الفارسی» ذکر کرده‌اند.

روز ملی خلیج فارس

۱۰ اردیبهشت، در تقویم ایران، به عنوان روز ملی خلیج فارس نام گرفته است. تلاش برخی کشورهای همسایه ایران برای تحریف نام تاریخی خلیج فارس عامل مهمی بود تا شورای عالی انقلاب فرهنگی در تیرماه ۱۳۸۴ به پیشنهاد شورای فرهنگ عمومی، روز اخراج برنگاهی‌ها برگزاری خلیج فارس از تنگه هرمز در زمان صفویه را به عنوان روز ملی خلیج فارس نام‌گذاری کند.

۱-. Persicus sinus
۲-. Aqurarum persico

مستند چغراپیای تاریخی خلیج فارس

جستجو و کاوش

عوامل طبیعی و چغراپیایی بر سرنوشت برخی از رویدادهای مهم تاریخی، تأثیر چشمگیری داشته‌اند. به سه گروه تقسیم شوید و هر گروه بر روی تأثیر عوامل طبیعی بر رویدادهای تاریخی زیر، تحقیق کند و تابیخ آن به صورت روزنامه دیواری ارائه شود.

- ۱- مهاجرت اقوام آریایی از سکوتگاه نخستین در علفزارهای اوراسیا:
- ۲- نبرد دریایی سالامیس میان ایرانیان و یونانیان در زمان **خشایارشای هخامنشی**:
- ۳- مقاومت آریو بزرزن در برابر سپاه اسکندر مقدونی.

نقشه‌های تاریخی

یکی از پیامدهای ارتباط چغراپیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ است. نقشه‌های تاریخی، انواع تأثیرات تاریخی مربوط به این دوره، نقشه‌هایی از دوره‌های مختلف اطلاعات شامل قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها، امروزه از نقشه‌های تاریخی برای ارائه اطلاعات اقتصادی، شهرها، بنای‌های مهم، محل دقیق رویدادها بهخصوص جنگ‌ها، شبکه اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش می‌شود.

نقشه جاده ابریشم و راههای دریایی در دوران باستان

نقشه جاده ابریشم و راههای دریایی در دوران باستان

پرسش‌های نمونه

- ۱ جرازمان و مکان، دو رکن علم تاریخ به شمار می‌روند؟
- ۲ دو مورد از تفاوت‌ها و شباهت‌های تقویم اوستایی با تقویم هجری شمسی را توضیح دهید.
- ۳ پنج مورد از عوامل جغرافیایی و محیطی را که بر رویدادهای تاریخی انزگذار بوده‌اند، فهرست کنید.
- ۴ دو رویداد تاریخی را که عوامل جغرافیایی در آن نقش مهمی داشته‌اند، مثال بزنید.
- ۵ چگونه می‌توانیم از نقشه‌های تاریخی در مطالعه تاریخ استفاده کنیم؟

پرسش‌های نمونه

- ۱ چرا زمان و مکان، دو رکن علم تاریخ است؟
- ۲ دو تفاوت و شباهت تقویم اوستایی با تقویم هجری شمسی را توضیح دهید.
- ۳ پنج مورد از عوامل جغرافیایی و محیطی را که بر رویدادهای تاریخی انزگذار بوده‌اند، فهرست کنید.
- ۴ دو رویداد تاریخی را که عوامل جغرافیایی در آن نقش مهمی داشته‌اند، مثال بزنید.
- ۵ چگونه می‌توانیم از نقشه‌های تاریخی در مطالعه تاریخ استفاده کنیم؟

باستان‌شناسی؛ در جست و جوی میراث فرهنگی

در چند قرن اخیر، علم جدیدی با عنوان باستان‌شناسی **شکل گرفته** و نقش مؤثّری در مطالعه گذشته شر ایفا کرده است. در این دور، با کاوش در باریه باستان‌شناسی و روش کار باستان‌شناسان، انتظار می‌رود بنوایند نقش و اهمیت دستاوردهای باستان‌شناسی را در **شناخت فرهنگ جوامع گذشته** بین **تمایز** و **مستولیت خویش** را در برابر آثار باستانی و تاریخی توضیح دهد.

باستان‌شناسی چیست؟

باستان‌شناسی، علمی است که آثار باستانی و تاریخی را به منظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان‌ها و جامعه گذشته، مطالعه و بررسی می‌کند. بنابراین، باستان‌شناس، کسی است که براساس آثار باقی‌مانده از پیش، گذشته

باستان‌شناسی؛ در جست و جوی میراث فرهنگی

در چند قرن اخیر، علم باستان‌شناسی نقش مؤثری در مطالعه گذشته شر ایفا کرده است. در این درس، با کاوش درباره باستان‌شناسی و روش کار باستان‌شناسان، انتظار می‌رود بتوانید نقش و اهمیت دستاوردهای باستان‌شناسی را در شناخت فرهنگ جوامع گذشته بیان کنید و مسئولیت خود را در برآور آثار باستانی و تاریخی توضیح دهید.

باستان شناسی چیست؟

جامعه، به ویژه تغییرات فرهنگی آنها را در طول زمان، بررسی و تحلیل می کند. از این رو، پرخی از صاحب نظران هدف علم باستان شناسی را شناخت انسان و پژوهش در فرهنگ او می دانند.

باستان شناسی، علمی است که آثار باستانی و تاریخی را به منظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان ها و جوامع گذشته، بررسی می کند. بنابراین، باستان شناس، کسی است که بر اساس آثار باقی مانده از پیش، گذشته انسان و

بک توضیح

در دوران رنسانس توجه جهانگردان و بیوهگران به یقایان اثاث متعلق به گذشته، پیشتر شد. در آن زمان، برخی از اسراف و حتی یاپاها به گورادی اثاث هنری که بنویسند و خاله‌های خود را با آنها ارتستید. این افراد حتی برای دستیاری به اثار نفسی کهنه، اقدام به کاوش کردند. در قرن ۱۸ و نیکلنام، موزخ المانی با نگارش کتاب تاریخ هنر یونان باستان، گامی مهم در چهلت اغمار مطالعات باستان‌شناسی برداشت. با کاوش شهرهای رومی مانند پمپئی در همان قرن، باستان‌شناسی علمی رو به تکامل یافت. در قرن ۱۹ فناوری‌های جدید کاوش، موج پیشرفت تدبیری فتوون علمی باستان‌شناسی گردید. در قرن ۲۰، فعالیت‌های باستان‌شناسان در مناطق وسیعی از جهان گسترش یافت. درین بهره‌مندی که باستان‌شناسی نخست به امید پیش‌بینی گنج و دستیاری به اثار هنری اغاز شده بود، او اوسط این قرن به کاوش‌های برمانمیری شده نخبیر پیافت و سراسر جامعه را کشف تمدنی بزرگ شد که تا پیش از این، ناشناخته بود. در دهدزهای اخیر، باستان‌شناسان با بهره‌گیری از تکنیک‌های جدید و ابتکانه‌ای استوارهای سایر بورلو، به پیشرفت‌های زیادی دست یافته‌اند. این اثاث شناسی به رغم اینکه فناوری‌های جدید و ابتکانه‌ای استوارهای سایر بورلو، به پیشرفت‌های زیادی دست یافته‌اند. این اثاث شناسی به رغم اینکه علم جوانی است، اما تا دنادن حد پیش رفته است که اموروزه باستان‌شناسان می‌توانند یقایان اجداس انسان‌ها، جانوران و گیاهان مربوط به هزاران سال پیش را از ازماشگاه‌های مجهر برسرو کرده و اطلاعات ارزشمندی درباره نزدیه، بیماری‌ها، وضعیت محیط‌زیست و پوشش گیاهی و جانوری گذشته‌های دور کسب نمایند.

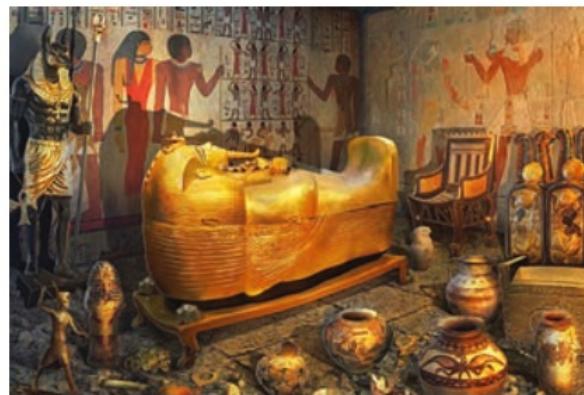
ک توضیح

در دوران رنسانس توجه مهندگان و بروزهایگران به بقایای آثار قدیمی بیشتر شد. در آن زمان، برخی از اشراف و حنفیان باها اثر هنری کهند **گردآوری** می‌کردند و خانه‌های خود را با آنها می‌ارساندند. این افراد حتی برای دستیابی به آثار فیضی کهنه، اقدام به کاوش کردند. در قرن **۱۸** و **بیکنانم**، موزخ المانی با نگاشت کتاب **تاریخ هنر یونان و باستان** **اغازگر** مطالعات باستان شناسی را می‌پیشاند. با کاوش شهرهای رومی مانند پمپئی در همان قرن، باستان شناسی علمی رو به تکامل نهاد. در **۲۰** قرن **۱۹** مطالعه‌های جدید کاوش، موجب پیشرفت تدریجی فتوون علمی باستان شناسی شد. در قرن **۲۵** مطالعه‌های باستان شناسی از جهان گسترش یافت. درین زمانی که کاوش‌های باستان شناسی خسته به امد پافتن شکنچ و دستیابی به اثار هنری اغذیه بود، در اواسط این قرن که کاوش‌های برمنامه‌بزی شده تغییر راافت و سرآنچه به کشف مدنی بزرگ مسخر شد که تا پیش از آن، ناشناخته بود. در دهه‌های اخیر، باستان شناسی به پژوهشگری از قفاره‌های جدید و مستوفتگاه از مستوارهای سایر اسلامی به پیش رفت. هم‌زمان با این اتفاق است. باستان شناسی با آنکه مل جواهی است، اما این دهد پیش رفته است که امروزه باستان شناسان می‌توانند بقایای انساد انسان، جاواران و گیاهان مربوط به هزاران سال پیش را بر از مایه‌گاههای جمیزه بررسی کرده، اطلاعات ارزشمندی درباره تغذیه، بیماری‌ها، وضعیت محیط زیست و پوشش گیاهی و چانوگی گذشته‌های دور کسب کنند.

آثار باستانی و تاریخی، به تمامی اشیا، ابزارها، بنایها و کشف می‌کنند، مکان باستانی گفته می‌شود. مکان‌های باستانی و تاریخی از نظر شکل و وسعت متفاوت‌اند. برخی مکان‌های می‌گویند که ساخته دست بشر و محصول اندیشه او هستند. از آنها **سکونتگاه رومی** یا شهری هستند که چند هکتار وسعت دارند؛ مانند شهر سوخته در ایران و شهر پمپئی در آنجا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و در مواردی در ایتالیا.

● بقایای شهر پمپئی در ایتالیا که توسط باستان‌شناسان از زیر خاکسترها آتش‌نشان بیرون گشیده شد.

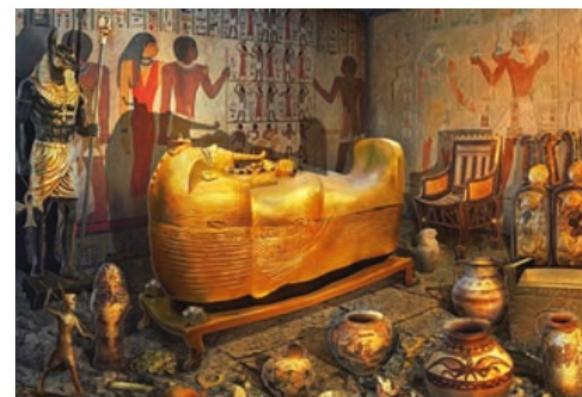
● آرامگاه توتنخامون فرعون مصر

غارها، گورستان‌ها و آرامگاه‌های نیز از جمله مکان‌های باستانی مورد توجه و علاقه باستان‌شناسان هستند. اشیایی که از داخل گورهای باستانی بدست آمداند و در موزه‌های جهان به نمایش گذاشته شده‌اند، یکی از جذاب‌ترین و پریندگان‌ترین آثار موزه‌ای هستند. این اشیا و همچنین شیوه تدفین مردگان، معماری و مصالح آرامگاه‌ها، اطلاعات ارزنهای را درباره نظام اجتماعی، باورها،

کشف می‌کنند، مکان باستانی گفته می‌شود. مکان‌های باستانی و تاریخی از نظر شکل و وسعت متفاوت‌اند. برخی از آنها **سکونتگاه رومی** یا شهری هستند که چند هکتار وسعت دارند؛ مانند شهر سوخته در ایران و شهر پمپئی در آنجا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و در مواردی

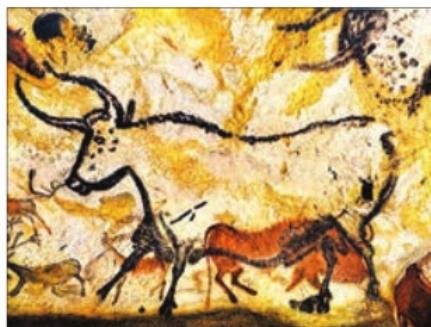

● بقایای شهر پمپئی در ایتالیا که توسط باستان‌شناسان از زیر خاکسترها آتش‌نشان بیرون گشیده شد.

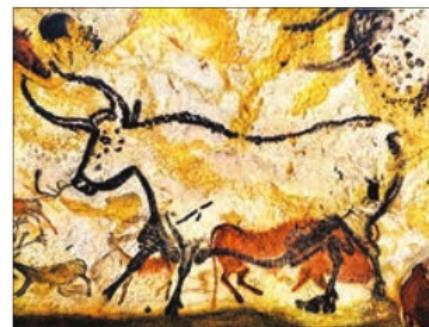
● آرامگاه توتنخامون فرعون مصر

غارها، گورستان‌ها و آرامگاه‌های نیز از جمله مکان‌های باستانی مورد توجه و علاقه باستان‌شناسان هستند. اشیایی که از داخل گورهای باستانی بدست آمداند و در موزه‌های جهان به نمایش گذاشته شده‌اند، یکی از جذاب‌ترین و پریندگان‌ترین آثار موزه‌ای هستند. این اشیا و همچنین شیوه تدفین مردگان و معماری و مصالح آرامگاه‌ها، اطلاعات ارزنهای را درباره نظام اجتماعی، باورها،

غار لاسکو - فرانسه

فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت‌های فنی مردمان و جامعه گذشته از آنها می‌دهند. نقاشی‌ها و اشیای کشف شده از غارها نیز منبع ارزشمندی برای مطالعه و شناخت زندگی مردمان دوران پیش از تاریخ به شمار می‌روند.

غار لاسکو - فرانسه

فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت‌های فنی جوامع گذشته از آنها می‌دهند. نقاشی‌ها و اشیاء کشف شده از غارها نیز منبع ارزشمندی برای مطالعه و شناخت زندگی مردم دوران پیش از تاریخ به شمار می‌روند.

فعالیت ۱

- شیای آرامگاه توتخامون و نقاشی غار لاسکو** را به دقت ملاحظه کنید و با همکری به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.
- الف - به نظر شما باستان‌شناسان با بررسی **شیای صفحه قبیل** و نقاشی بالا، به چه اطلاعاتی درباره مردمان گذشته دست می‌یابند؟
- ب - این اطلاعات چه اهمیتی در شناخت گذشته دارد؟

تپه‌های باستانی نیز یکی دیگر از مکان‌های مهم باستان‌شناسی برخی دیگر از آثار تاریخی بر سینه کوهها و صخره‌ها، کنده شده‌اند. در گوشه و کنار ایران به ویژه در فارس، همدان و کرمانشاه، سنگ‌نوشته‌ها، نقش بر جسته‌ها و گوردوخمه‌های متعددی بر دیواره کوهها و صخره‌ها نقش بسته‌اند و گوششای از فرهنگ و تمدن کهن ایرانی را به نمایش گذاشته‌اند. تپه‌ها در ایران شناسایی و حفاری شده‌اند.

مقبره‌ها و نقش بر جسته‌های نقش رستم - مرودشت - استان فارس

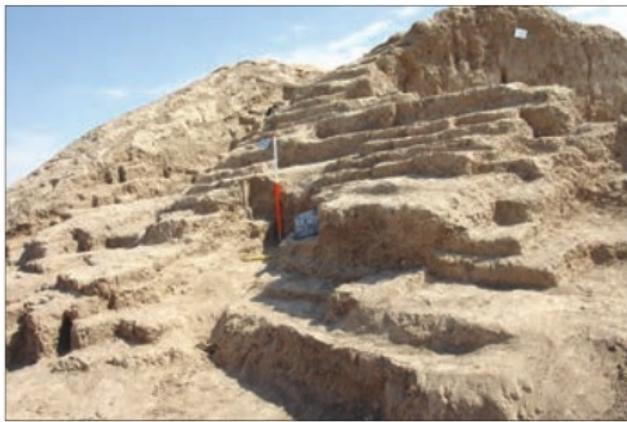
فعالیت ۱

- اشیاء آرامگاه توتخامون و نقاشی غار لاسکو** را به دقت ملاحظه کنید و با همکری به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.
- الف - به نظر شما باستان‌شناسان با بررسی **اشیاء صفحه قبیل** و نقاشی بالا، به چه اطلاعاتی درباره گذشته دست می‌یابند؟
- ب - این اطلاعات چه اهمیتی در شناخت گذشته دارد؟

برخی دیگر از آثار تاریخی بر سینه کوهها و صخره‌ها کنده شده‌اند. در گوشه و کنار ایران به ویژه در فارس، همدان و کرمانشاه، سنگ‌نوشته‌ها، نقش بر جسته‌ها و گوردوخمه‌های متعددی بر دیواره کوهها و صخره‌ها نقش بسته‌اند و گوششای از فرهنگ و تمدن کهن ایرانی را به نمایش گذاشته‌اند. تپه‌های باستانی نیز یکی دیگر از مکان‌های مهم باستان‌شناسی

مقبره‌ها و نقش بر جسته‌های نقش رستم - مرودشت - استان فارس

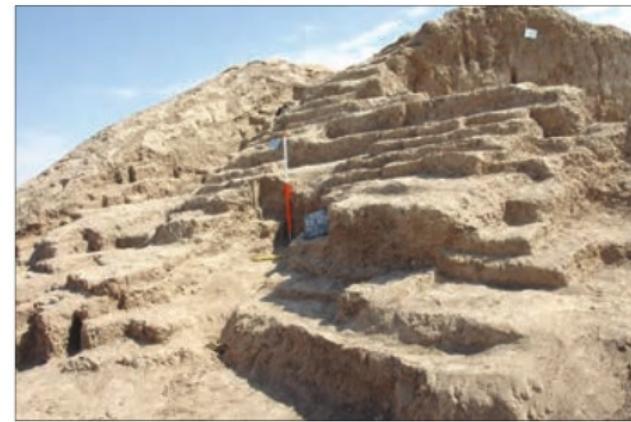

● تپه باستانی گنارضندل - جیرفت

یا در اعماق دریاهای ورودخانه‌ها قرار گرفته‌اند. باستان‌شناسان برای کشف آثار باستانی و تاریخی، علاوه بر رجوع به کتاب‌های تاریخی، سفرنامه‌ها و ...، از ابزارها و فناوری‌های جدید و پیشرفته‌ای مانند پهپادها، رادارها، عکس‌های هوایی، تصاویر ماهواره‌ای، روش‌های الکترومغناطیسی و سامانه اطلاعات جغرافیایی، چگرانی‌ابدی^۱، که قابلیت زیادی در نقشه‌برداری، کشف و شناسایی و کشف مکان‌ها و محوطه‌های باستانی و تاریخی است. البته برخی از آثار و بنای‌های تاریخی مانند تخت جمشید و طاق بستان بر روی سطح زمین قرار داشته و به آسانی قابل شناسایی هستند؛ اما بخش زیادی از آثار باستانی در زیر خاک می‌کنند.

● نمونه‌هایی از پهپادهایی که باستان‌شناسان برای شناسایی و کشف مکان‌ها و محوطه‌های باستانی مورد استفاده قرار می‌دهند.

^۱- (G.I.S): Geography Information System

● تپه باستانی گنارضندل - جیرفت

مراحل کار باستان‌شناسان دریاهای و رودخانه‌ها قرار گرفته‌اند. باستان‌شناسان برای کشف آثار باستانی و تاریخی، علاوه بر رجوع به کتاب‌های تاریخی، سفرنامه‌ها و ...، از ابزارها و فناوری‌های جدید و پیشرفته‌ای مانند پهپادها، رادارها، عکس‌های هوایی، تصاویر ماهواره‌ای، روش‌های الکترومغناطیسی و سامانه اطلاعات جغرافیایی،

الف - شناسایی و کشف: نخستین گام باستان‌شناسان، شناسایی و کشف مکان‌ها و محوطه‌های باستانی و تاریخی است. البته برخی از آثار و بنای‌های تاریخی مانند تخت جمشید و طاق بستان، بر سطح زمین قرار دارند، استفاده می‌کنند. که قابلیت زیادی در نقشه‌برداری، کشف و بازسازی دقیق محوطه‌ها و آثار باستانی دارند، استفاده می‌کنند.

● نمونه‌هایی از پهپادهایی که باستان‌شناسان از آنها برای شناسایی و کشف مکان‌های باستانی استفاده می‌کنند.

^۱- (G.I.S): Geography Information System

گاهی برخی از آثار و بناهای تاریخی به صورت اتفاقی و اغلب در نتیجه فعالیت‌های کشاورزی و عمرانی و یا بروز پدیده‌های طبیعی مانند سیل و زمین‌لرزه، از دل زمین نمایان شده و نظر باستان‌شناسان را به خود جلب کرده‌اند.

● آرامگاه شی‌هوانگ‌تی، امپراتور چین باستان با ۸۰۰ مجسمه سربازان آرامگاه در سال ۱۹۷۴ م. به طور اتفاقی توسعه تعدادی از کشاورزان چینی که مشغول کندن چاه بودند، کشف شد.

تعدادی از آثار و بناهای تاریخی کشور عزیzman ایران مانند مردان نمکی زنجان و تمدن عظیم جیرفت در استان کرمان نیز به طور تصادفی کشف شده‌اند. برخی از این کشفیات اتفاقی همانند آنچه در جیرفت رخ داد، توأم با حفاری‌های غیرقانونی و قاچاق گسترشده آثار ارزشمند باستانی بود.

● سنگ‌نوشته مشهور روزتا که با خطوط مصر باستان (هیروگلیف و دموتیک) و نیز خط یونانی نگارش یافته، به طور اتفاقی توسط سربازان فرانسوی که در زمان ناپلئون مصر را اشغال کرده بودند، کشف شد.

ب - حفاری: گام دوم فعالیت باستان‌شناسی، حفاری برای ببرون آوردن و نمایان کردن آثاری است که در دل خاک قرار گرفته‌اند. حفاری، یکی از مراحل حساس کار باستان‌شناسان به شمار می‌رود و نیازمند داشت، تجزیه و دقیق فراوان است؛ چرا که ممکن است با کوچکترین اشتباہ، آسیب بزرگی به آثار و بناهای تاریخی در حال کاوش وارد شود. باستان‌شناسان پس از حفاری و خاکبرداری، هنگامی که یک بنای تاریخی برخورد کنند، نخست نقشه آن بنارا مشخص می‌نمایند. آنان همچنین اگر به شیئی برخورد کنند، نخست در همان وضعیت

● باستان‌شناسان با دقت و احتیاط فراوان به حفاری می‌پردازند.

گاهی برخی از آثار و بناهای تاریخی به صورت اتفاقی و اغلب در نتیجه فعالیت‌های کشاورزی و عمرانی و یا بروز پدیده‌های طبیعی مانند سیل و زمین‌لرزه، از دل زمین نمایان شده، نظر باستان‌شناسان را به خود جلب کرده‌اند.

● آرامگاه شی‌هوانگ‌تی، امپراتور چین باستان با ۸۰۰ مجسمه سربازان آرامگاه در سال ۱۹۷۴ م. به طور اتفاقی توسعه تعدادی از کشاورزان چینی که مشغول کندن چاه بودند، کشف شد.

تعدادی از آثار و بناهای تاریخی کشور عزیzman ایران، مانند مردان نمکی زنجان و تمدن عظیم جیرفت در استان کرمان نیز به طور تصادفی کشف شده‌اند. برخی از این کشفیات اتفاقی همانند آنچه در جیرفت رخ داد، توأم با حفاری‌های غیرقانونی و قاچاق گسترشده آثار ارزشمند باستانی بود.

● باستان‌شناسان، با دقت و احتیاط فراوان، حفاری می‌کنند.

● سنگ‌نوشته مشهور روزتا که با خطوط مصر باستان (هیروگلیف و دموتیک) و نیز خط یونانی نگارش یافته، به طور اتفاقی توسط سربازان فرانسوی که در زمان ناپلئون مصر را اشغال کرده بودند، کشف شد.

ب - حفاری: گام دوم فعالیت باستان‌شناسی، حفاری برای ببرون آوردن و نمایان کردن آثاری است که در دل خاک قرار گرفته‌اند. حفاری، یکی از مراحل حساس کار باستان‌شناسان و نیازمند داشت، تجزیه و دقیق فراوان است؛ چرا که ممکن است با کوچکترین اشتباہ، آسیب بزرگی به آثار و بناهای تاریخی در حال کاوش وارد شود. باستان‌شناسان اگر در حفاری و خاکبرداری، به بنای تاریخی برخورد کنند، نخست نقشه آن بنارا مشخص می‌کنند. آنان همچنین اگر به شیئی برخورد کنند، نخست در همان وضعیت از آن عکس‌برداری و

گوناگون، روابط جوامع گذشته و تأثیرات فرهنگی و اقتصادی آنها بر یکدیگر را توضیح می‌دهند.

تعیین سن آثار باستانی

امروزه باستان‌شناسان برای تاریخ‌گذاری و تعیین سن آثار باستانی، از روش‌های علمی پیشرفته‌ای مانند روش رادیوکربن و شیوه پیشرفت‌تری موسوم به «پتاسیم - آرگون» استفاده کردند. در این روش‌ها از دانش‌هایی چون شیمی، فیزیک، گیاه‌شناسی، زمین‌شناسی و غیره کمک گرفته می‌شود.

از آن عکس‌برداری و تمامی مشخصاتش را به طور دقیق ثبت می‌کنند. سپس آن را از خاک ببرون آورده و مراحل بعدی تحقیقات، در کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌های مجتهد ادامه می‌یابد.

ب - استخراج و تنظیم اطلاعات: در این مرحله، باستان‌شناسان آثار یا بنایهای باستانی کشف شده را به لحاظ قدمت، مواد و مصالح به کار رفته در آنها و نیز کاربردهایی که داشته‌اند، مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهند. علاوه بر این، باستان‌شناسان با مقایسه آثار و بنایهای باستانی در زمان‌های مختلف، می‌کوشند تا سیر پیشرفت‌های فنی، هنری و فرهنگی مردمان گذشته را درک کنند. آنان همچنین از طریق مقایسه آثار و بنایهای باستانی سرزمین‌ها و تمدن‌های

گذشته و تأثیرات فرهنگی و اقتصادی آنها بر یکدیگر را توضیح می‌دهند

تعیین سن آثار باستانی

باستان‌شناسان برای تاریخ‌گذاری و تعیین سن آثار باستانی، آثار یا بنایهای باستانی کشف شده را به لحاظ قدمت، مواد و مصالح از روش‌های علمی پیشرفته‌ای مانند روش رادیوکربن و شیوه پیشرفت‌تری موسوم به «پتاسیم - آرگون» استفاده می‌کنند. در این روش‌ها از دانش‌هایی چون شیمی، فیزیک، گیاه‌شناسی و زمین‌شناسی کمک گرفته می‌شود.

۷ یک توضیح

تعیین قدمت آثار باستانی، با استفاده از روش رادیوکربن چزو معتبرترین روش‌ها محسوب می‌شود. این روش در مردمه تاریخ‌گذاری بنایهای اشیایی با قدمت ۴۰۰۰ تا ۷۵۰۰۰ سال پیش به کار می‌رود و براساس میزان تجزیه کربن ۱۴ به نیتروژن، برای تعیین سن اشیایی چون زغال، استخوان، بقایای دانه‌های گیاهی، پوست و چرم استفاده می‌شود. برای تاریخ‌گذاری مکان‌ها و اشیای سیار کهنه، از روش پیشرفت‌های موسوم به «پتاسیم - آرگون» استفاده می‌شود. پتاسیم یکی از فراوان‌ترین عنصر موجود در پوسته زمین است و تقریباً در هر ماده معدنی نیز یافت می‌شود. این روش برای سال‌بایی صخره‌ها و فسیل‌هایی با پیش از دو میلیون سال مورد استفاده قرار می‌گیرد. امروزه از روش‌های جدید دیگری مانند تشخیص حرارتی، برای تعیین قدمت تکه سفال‌ها استفاده می‌شود. روش شکافت هسته با اندازه‌گیری حجم اورانیوم، روش مقاومت چرخشی الکترون و اورانیوم و روش شمارش حلقه‌های تنه درخت، از جمله شیوه‌های مرسوم در سال‌بایی در باستان‌شناسی محسوب می‌شود.

هر یک از حلقه‌های تنه بریده شده درخت، بیانگر یک سال است.

بسیاری از آثار باستانی گران‌بهای ایران، زینت‌بخش موزه‌های متعددی در کشورهای مختلف جهان به خصوص موزه‌های لوور در پاریس، بریتانیا در لندن، آرمیتاژ در سن پترزبورگ روسیه و متروپولیتن در نیویورک هستند.

موزه‌ها، گنجینه‌های آثار باستانی

موزه‌ها، مهم‌ترین مکان گردآوری، نگهداری، مرمت، مطالعه و نمایش آثار باستانی هستند. موزه ایران باستان از جمله بزرگ‌ترین موزه‌های ایران است که آثار باستانی ارزشمندی در آن حفظ و به نمایش گذارده شده است. همچنین

تعیین قدمت آثار باستانی، با استفاده از روش رادیوکربن چزو معتبرترین روش‌هاست. از این روش در مردمه تاریخ‌گذاری بنایهای اشیایی با قدمت ۴۰۰۰ تا ۷۵۰۰۰ سال پیش به کار می‌رود و براساس میزان تجزیه کربن ۱۴ به نیتروژن، برای تعیین سن اشیایی چون زغال، استخوان، بقایای دانه‌های گیاهی، پوست و چرم استفاده می‌شود. برای تاریخ‌گذاری مکان‌ها و اشیاء سیار کهنه، از روش پیشرفت‌های موسوم به «پتاسیم - آرگون» استفاده می‌شود. پتاسیم

هر یک از حلقه‌های تنه بریده شده درخت، بیانگر یک سال است.

بسیاری از آثار باستانی گران‌بهای ایران، زینت‌بخش موزه‌های متعددی در کشورهای مختلف جهان به خصوص موزه‌های لوور در پاریس، بریتانیا در لندن، آرمیتاژ در سن پترزبورگ روسیه و متروپولیتن در نیویورک هستند. بزرگ‌ترین موزه‌های ایران است که آثار باستانی ارزشمندی در آن حفظ و به نمایش گذارده شده است. همچنین

سردر موزه ایران باستان

موزه ایران باستان

فعالیت ۲

به تصویر سردر موزه ایران باستان با دقّت نگاه کنید و بگویید معماری آن با الگوگیری از کدام بنای تاریخی، طراحی شده است؟

باستان‌شناسی و تاریخ: باستان‌شناسی و علم تاریخ، عمدتاً مطالعه و شناخت دوران بسیار طولانی پیش از تاریخ، مکتبی به کاوش‌های باستان‌شناسی است. از این‌رو، بیشتر ارتباط تنگانگی با هم دارند. از یک سو، باستان‌شناسان از نوشه‌های موزخان برای شناسایی، کشف و مطالعه آثار آگاهی و اطلاعاتی که تاکنون درباره زندگی انسان‌ها و جوامع دوران پیش از تاریخ به دست آمده، حاصل تحقیقات مکان‌های باستانی بهره می‌برند و از سوی دیگر نتایج کاوش‌های باستان‌شناسان، منبع ارزشمندی برای تحقیقات علمی باستان‌شناسان است. موزخان به شمار می‌رود.

ابزارهای سنگی کشاورزی ساخته شده از شاخ گوزن، شرق اروپا -
دوران نوسنگی

ابزارهای سنگی صیقل یافته مربوط به دوره نوسنگی -
موزه نولوز فرانسه

سردر موزه ایران باستان

موزه ایران باستان

فعالیت ۲

به تصویر سردر موزه ایران باستان با دقّت نگاه کنید و بگویید معماری آن با الگوگیری از کدام بنای تاریخی، طراحی شده است؟

باستان‌شناسی و تاریخ: باستان‌شناسی و علم تاریخ، عمدتاً مطالعه و شناخت دوران بسیار طولانی پیش از تاریخ، ارتباط تنگانگی دارند. از یک سو، باستان‌شناسان از نوشه‌های موزخان برای شناسایی، کشف و مطالعه آثار تاکنون درباره زندگی انسان و چوامع بیشتر اطلاعاتی که درباره انسان و مطالعه آثار دارند پیش از تاریخ به دست آمده، حاصل تحقیقات علمی موزخان به شمار می‌رود.

ابزارهای سنگی صیقل یافته مربوط به دوره نوسنگی -
موزه نولوز فرانسه

ابزارهای سنگی کشاورزی ساخته شده از شاخ گوزن - شرق اروپا، دوران نوسنگی -

فعالیت ۳

با راهنمایی دبیر خود درباره دلایل اهمیت کاوش‌های باستان‌شناسی در مطالعه و شناخت دوران پیش از تاریخ گفت‌وگو نمایید.

باستان‌شناسی همچنین کمک شایانی به مطالعه دوره‌ای که ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی مردمان جوامع دوره‌ای تاریخی کرده است. منابع نوشتاری (مکتوب) برای شناخت کامل این دوره، مخصوصاً اوایل آن، کافی نیستند. از سوی دیگر، عمدۀ اطلاعات منابع نوشتاری، مربوط به رویدادهای بشر را کشف و معرفی کرده است، نقش مهم‌تری در مرمت سیاسی و نظامی و شرح اقدامات فرمانروایان است. بنابراین، کاوش‌های باستان‌شناسی و یافته‌های علمی باستان‌شناسان و نگهداری این میراث گران‌بها دارد.

فعالیت ۳

با راهنمایی دبیر خود درباره دلایل اهمیت کاوش‌های باستان‌شناسی در مطالعه و شناخت دوران پیش از تاریخ گفت‌وگو کنید.

باستان‌شناسی همچنین به مطالعه دوره‌های تاریخی کمک فراوان کرده است. منابع مکتوب برای شناخت کامل این دوره‌ها، مخصوصاً اوایل آن، کافی نیستند. از سوی دیگر، بیشتر اطلاعات منابع مکتوب، مربوط به رویدادهای سیاسی از میراث فرهنگی بشر را کشف و معرفی کرده است، نقش مهم‌تری در مرمت و نگهداری این میراث گران‌بها دارد.

فعالیت ۴

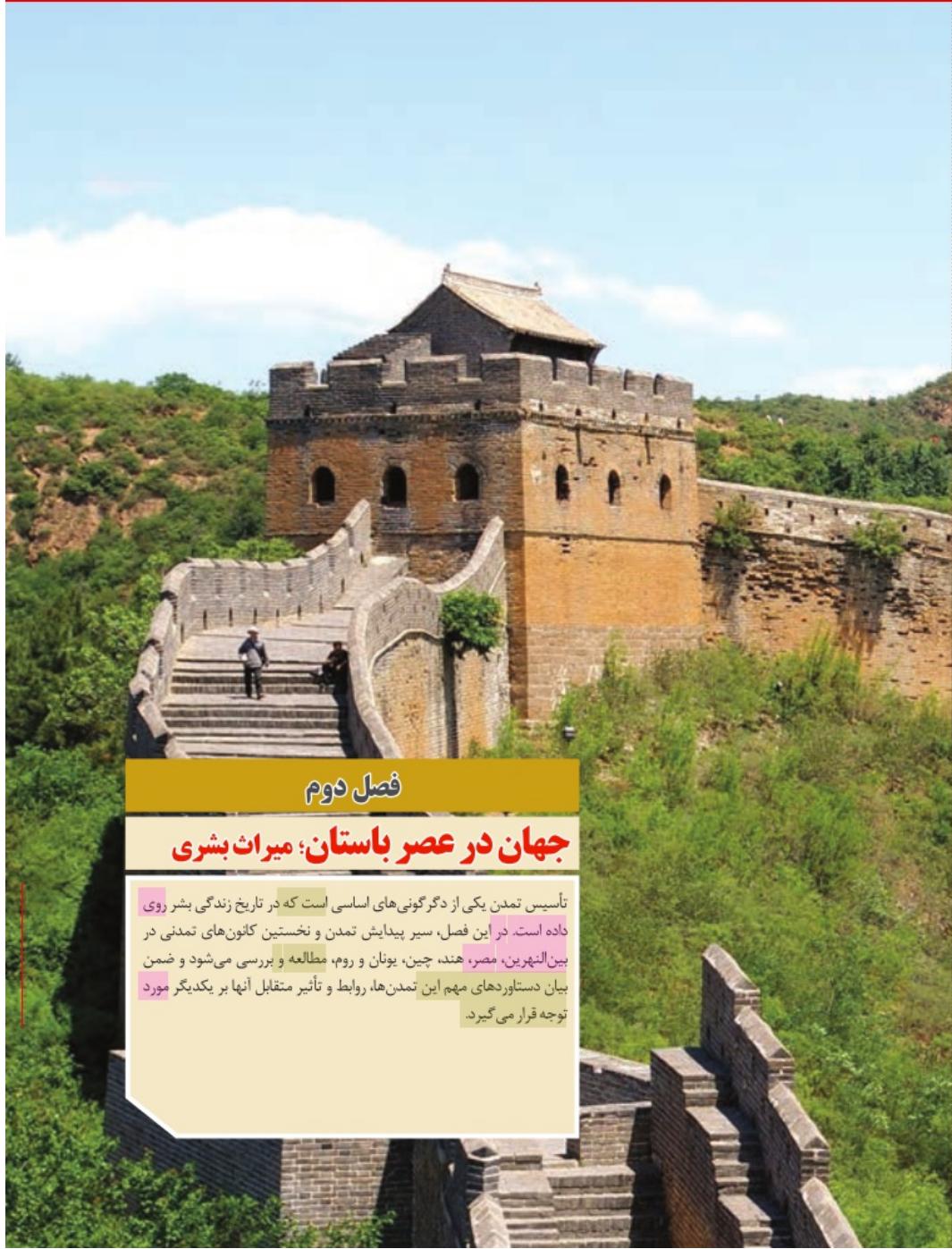
اهمیت درس باستان‌شناسی و تأثیر محتوای آن بر خود را در قالب یک گزارش کوتاه بیان کنید.

پرسش‌های نمونه

- ۱ موضوع و هدف علم باستان‌شناسی چیست؟
- ۲ مراحل کار باستان‌شناسان را به ترتیب بیان کنید.
- ۳ چرا گورستان‌ها و آرامگاه‌ها یکی از محوطه‌های باستانی محسوب می‌شوند؟
- ۴ به نظر شما، چرا حفظ و مرمت آثار باستانی و میراث فرهنگی، وظیفه‌ای ملّی و جهانی است؟
- ۵ نقش و اهمیت علم باستان‌شناسی را در شناخت دوره تاریخی توضیح دهید.

پرسش‌های نمونه

- ۱ موضوع و هدف علم باستان‌شناسی چیست؟
- ۲ مراحل کار باستان‌شناسان را به ترتیب بیان کنید.
- ۳ چرا گورستان‌ها و آرامگاه‌ها یکی از محوطه‌های باستانی محسوب می‌شوند؟
- ۴ به نظر شما، چرا حفظ و مرمت آثار باستانی و میراث فرهنگی، وظیفه‌ای ملّی و جهانی است؟
- ۵ نقش و اهمیت علم باستان‌شناسی را در شناخت دوره تاریخی توضیح دهید.

فصل دوم

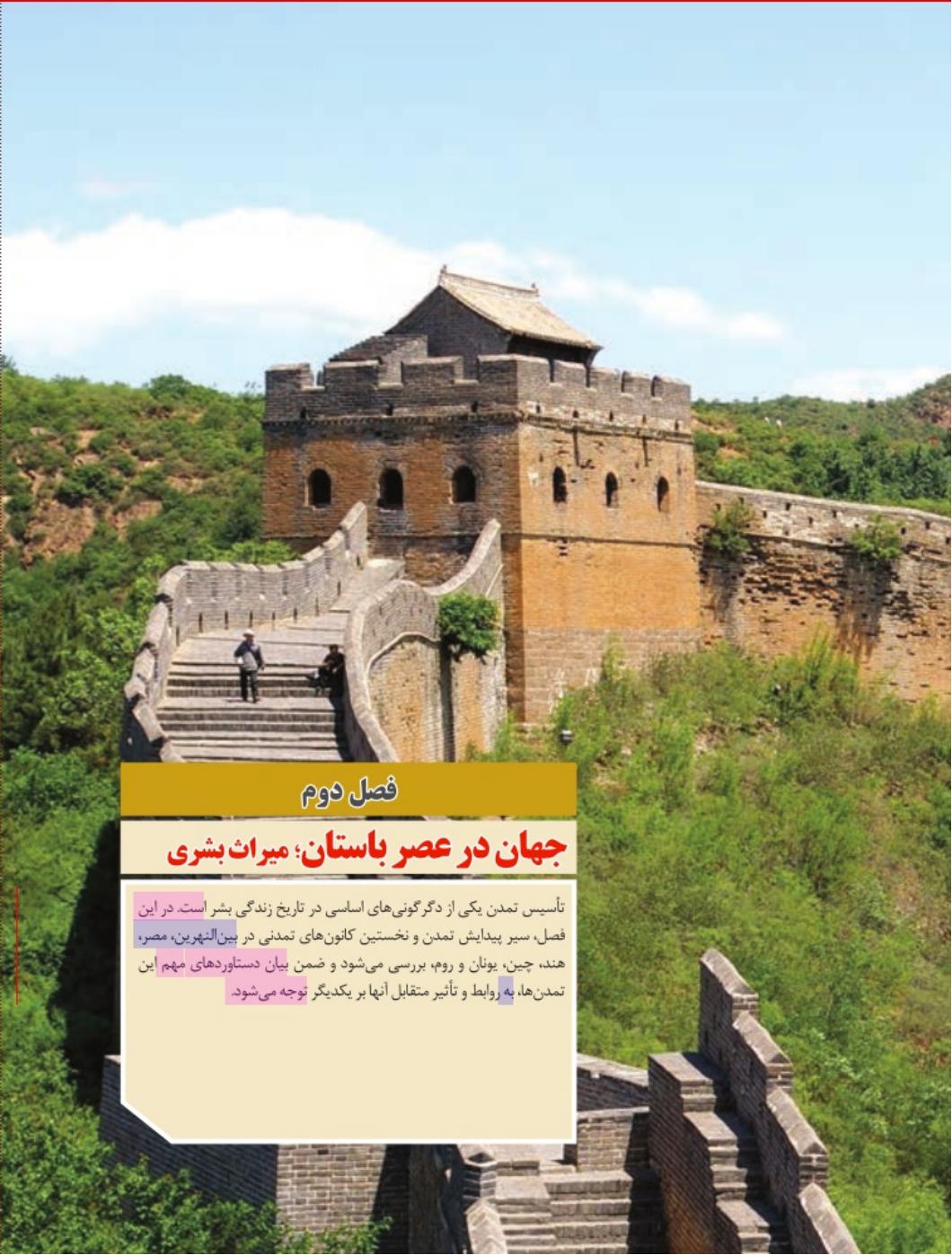
جهان در عصر باستان؛ میراث بشری

تأسیس تمدن یکی از دگرگونی‌های اساسی است که در تاریخ زندگی بشر روی داده است. در این فصل، سیر پیدایش تمدن و نخستین کانون‌های تمدنی در بین التهربن، مصر، هند، چین، یونان و روم، مطالعه و بررسی می‌شود و ضمن بیان دستاوردهای مهم این تمدن‌ها، روابط و تأثیر متقابل آنها بر یکدیگر مورد توجه قرار می‌گیرد.

فصل دوم

جهان در عصر باستان؛ میراث بشری

تأسیس تمدن یکی از دگرگونی‌های اساسی در تاریخ زندگی بشر است. در این فصل، سیر پیدایش تمدن و نخستین کانون‌های تمدنی در بین التهربن، مصر، هند، چین، یونان و روم، بررسی می‌شود و ضمن بیان دستاوردهای مهم این تمدن‌ها، به روابط و تأثیر متقابل آنها بر یکدیگر توجه می‌شود.

پیدایش تمدن؛ بین النهرين و مصر درس ۴

یکی از مهم‌ترین تحولات زندگی بشر، پیدایش و گسترش تمدن است. در این درس، شما با بررسی سیر پیدایش تمدن و مطالعه تمدن‌های بین النهرين و مصر، انتظار می‌رود عوامل مؤثر بر تأسیس تمدن و مهم‌ترین دستاوردهای تمدنی مردمان بین النهرين و مصر باستان را شناسایی و تحلیل نمایید.

سیر پیدایش تمدن

«زمین را گستراندیم و در آن کوههای استوار افکنیدیم و از هر چیز سنجیدهای در آن رویاندیم و برای شما و هر کسی که شما روزی دهنده او نیستید، در آن وسائل زندگانی قرار دادیم.» (حجر: ۲۰-۱۹)

چهل و ششمین سالروز زمین

در یک تقسیم‌بندی کلی، گذشته بشر به دوره پیش از تاریخ و دوره تاریخی تقسیم می‌شود. پیش از تاریخ، به دورانی طولانی از زندگی انسان گفته می‌شود که با ظهور خوارک تقسیم کرده‌اند.

۱- دوره گردآوری خوارک: انسان‌های نخستین، شیوه‌ای او در پهنه‌گیتی آغاز شد و تا اختراع خط و گسترش تمدن در حدود ۵۰۰۰ سال پیش به طول انجامید. آگاهی ما از این دوره، متکی بر کاوش‌های باستان‌شناسی است.

شواهد باستان‌شناسی دلالت بر آن دارد که نخستین انسان‌واره‌ها حدود ۴ میلیون سال پیش در علفزارهای آفریقا می‌زیستند و بعدها گروههایی از آنان به اروپا و آسیا کوچ کردند. سالیان درازی مردان در دسته‌های کوچک به شکار می‌رفتند و زنان به جمع آوری بقایای خودنی گیاهان و میوه درختان می‌پرداختند.

پیش از تاریخ را بر اساس نوع اقتصاد معیشتی و ابزارهای متناسب با آن به دوره گردآوری خوارک و دوره تولید خوارک تقسیم کرده‌اند.

۲- دوره گردآوری خوارک: انسان‌های نخستین، شیوه‌ای از زندگی را پدید آورده‌اند که بر دوره گردی، شکار جانوران و گردآوری دانه، میوه، و ریشه گیاهان و درختان برای تأمین شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که نخستین انسان‌واره‌ها حدود ۴ میلیون سال دوام آورد و تغییر و تکامل آن سیار گند و محدود بود. سالیان درازی مردان در دسته‌های کوچک به شکار می‌رفتند و زنان به جمع آوری بقایای خودنی گیاهان و میوه درختان می‌پرداختند.

پیدایش تمدن؛ بین النهرين و مصر درس ۴

یکی از مهم‌ترین تحولات زندگی بشر، پیدایش و گسترش تمدن است. در این درس، شما با بررسی سیر پیدایش تمدن و مطالعه تمدن‌های بین النهرين و مصر، انتظار می‌رود عوامل مؤثر بر تأسیس تمدن ها و مهم‌ترین دستاوردهای تمدنی مردمان بین النهرين و مصر باستان را شناسایی و تحلیل کنید.

سیر پیدایش تمدن

«زمین را گستراندیم و در آن کوههای استوار افکنیدیم و از هر چیز سنجیدهای در آن رویاندیم و برای شما و هر کسی که شما روزی دهنده او نیستید، در آن وسائل زندگانی قرار دادیم.» (حجر: ۲۰-۱۹)

چهل و ششمین سالروز زمین

در یک تقسیم‌بندی کلی، گذشته بشر به دوره پیش از تاریخ و دوره تاریخی تقسیم می‌شود. پیش از تاریخ، به دورانی طولانی از زندگی انسان گفته می‌شود که با ظهور خوارک تقسیم کرده‌اند.

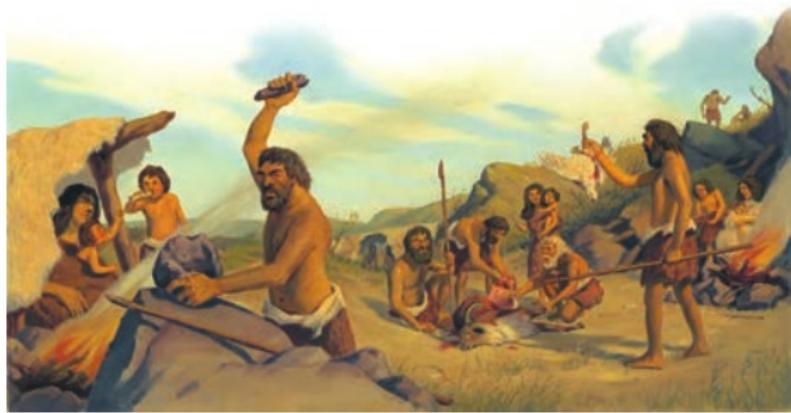
۱- دوره گردآوری خوارک: انسان‌های نخستین، شیوه‌ای از زندگی را پدید آورده‌اند که بر دوره گردی، شکار جانوران و گردآوری دانه، میوه، و ریشه گیاهان و درختان برای تأمین شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که نخستین انسان‌واره‌ها حدود ۴ میلیون سال پیش در علفزارهای آفریقا می‌زیستند و بعدها گروههایی از آنان به اروپا و آسیا کوچ کردند. بشر مسیر طولانی و مراحل مختلفی را پشت سر گذاشت تا به تمدن رسید. باستان‌شناسان مراحل زندگی انسان‌های

پیش از تاریخ را بر اساس نوع اقتصاد معیشتی و ابزارهای مناسب با آن به دوره گردآوری خوارک و دوره تولید خوارک تقسیم کرده‌اند.

۲- دوره گردآوری خوارک: انسان‌های نخستین، شیوه‌ای از زندگی را پدید آورده‌اند که بر دوره گردی، شکار جانوران و گردآوری دانه، میوه، و ریشه گیاهان و درختان برای تأمین خوارک استوار بود. این شیوه از زندگی، تا چندین میلیون سال دوام آورد و تغییر و تکامل آن سیار گند و محدود بود. سالیان درازی مردان در دسته‌های کوچک به شکار می‌زیستند و بعدها گروههایی از آنان به اروپا و آسیا کوچ کردند.

به تمدن رسید. باستان‌شناسان مراحل زندگی انسان‌های

انسان‌های دوره گرداوری خوارک

انسان‌های دوره گرداوری خوارک

انسان‌های اولیه از پناهگاه‌های طبیعی مانند غارها و نیز دوران پیش از تاریخ، افروختن آتش و به کارگرفتن آن کلبه‌هایی که از شاخ و برگ درختان و گیاهان می‌ساختند، تأثیر بسزایی بر زندگی انسان و ارتباط او با محیط گذاشت.

فعالیت ۱

- با همکری؛ الف - دو مورد از تأثیرات آتش بر زندگی انسان‌های نخستین را بیان کنید.
ب - توضیح دهید چرا آشنایی با آتش، شرایط مناسبی برای انسان، جهت زندگی در مناطق غیراستوایی پدید آورد؟

انسان‌های اولیه از پناهگاه‌های طبیعی مانند غارها و نیز کلبه‌هایی که از شاخ و برگ درختان و گیاهان می‌ساختند، برای حفظ جان خود بهره می‌بردند. یکی از اتفاقات مهم دوران پیش از تاریخ، به کارگرفتن آتش بود. این اتفاق، تأثیر بسزایی بر زندگی انسان و ارتباط او با محیط گذاشت.

فعالیت ۱

- با همکری؛ الف - دو مورد از تأثیرات آتش بر زندگی انسان‌های نخستین را بیان کنید.
ب - توضیح دهید چرا آشنایی با آتش، شرایط مناسبی برای زندگی انسان در مناطق غیراستوایی پدید آورد؟

سنگ، اصلی‌ترین ماده‌ای بود که انسان‌های نخستین از آن برای ساختن ابزار استفاده کردند. در آغاز، ابزارهای سنگی بسیار ساده و ابتدایی بودند، اما پس از خالل صدها هزار و حتی چند میلیون سال، بر مهارت خود در ابزارسازی استفاده می‌کردند.

نمونه‌ای از ابزارهای سنگی دوران پارینه سنگی

نمونه‌ای از ابزارهای سنگی دوران پارینه سنگی

فعالیت ۲

- باهمفکری: الف - بگویید به چه دلیل باستان‌شناسان، کهن‌ترین دوران زندگی انسان را **عصر سنگ** نامیده‌اند.
ب - به تصاویر ابزارهای سنگی و نمودار خط زمان دقت کنید و توضیح دهید: باستان‌شناسان براساس چه معیاری، دوره‌پارینه‌سنگی را به دوره‌های قدیم، میانه و جدید تقسیم کرده‌اند؟

انسان‌های نخستین در آغاز، قادر به حرف زدن نبودند، را برای نشان دادن احساس و اندیشه خود به کار گرفت.

غار تاریخی آلتامیرا در اسپانیا

یک توضیح

در اعماق غارهایی در فرانسه و اسپانیا، تصویرهایی از گاو وحشی و سایر جانوران کشف شده که قدمت آنها به ۲۰۰۰۰ سال پیش می‌رسد.

سنگ، اصلی‌ترین ماده‌ای بود که انسان‌های نخستین از آن برای ساختن ابزار استفاده کردند. در آغاز، ابزارهای سنگی بسیار ساده و ابتدایی بودند، اما پس از خالل صدها هزار و حتی چند میلیون سال، بر مهارت خود در استفاده می‌کردند.

نمونه‌ای از ابزارهای سنگی دوران پارینه سنگی

نمونه‌ای از ابزارهای سنگی دوران پارینه سنگی

فعالیت ۲

- باهمفکری: الف - بگویید به چه دلیل باستان‌شناسان، کهن‌ترین دوران زندگی انسان را **عصر سنگ** نامیده‌اند.
ب - به تصاویر ابزارهای سنگی و نمودار خط زمان دقت کنید و توضیح دهید: باستان‌شناسان براساس چه معیاری، دوره‌پارینه‌سنگی را به دوره‌های قدیم، میانه و جدید تقسیم کرده‌اند؟

انسان‌های نخستین در آغاز، قادر به حرف زدن نبودند، اما برای اینکه بتوانند به صورت گروهی به شکار بروند، باید به گونه‌ای با هم ارتباط برقرار می‌کردند. به تدریج تا اواخر دوره گرداوری خوارک، توانایی بشر در سخن گفت

غار تاریخی آلتامیرا در اسپانیا

یک توضیح

در اعماق غارهایی در فرانسه و اسپانیا، تصویرهایی از گاو وحشی و سایر جانوران کشف شده که قدمت آنها به ۲۰۰۰۰ سال پیش می‌رسد.

انسان‌های نخستین بی‌برند. اعتقادات انسان‌های اولیه با مطالعه وضعیت دین و اعتقادات مردمان دوره گرداوری مشکلات و مخاطرات زندگی آنان مانند بیماری، مرگ، سیل، خشکسالی و... ارتباط داشته است. آنان به نیروهایی مرموز اعتقادات جوامع شکارگر کنونی، مانند بومیان استرالیا و فرا طبیعی باور داشتند که در نظر آنان نگاهدارنده زمین، قبیله‌های سرخپوست آمریکای جنوبی، به معتقدات دینی آسمان و سراسر زندگی محسوب می‌شدند.

●**چغازان - شهرستان مهران**
●**بنایی دانه غلات کشف شده از چغازان**

آورده‌ند. به هر حال در فاصله ۱۲۰۰۰ تا ۱۲۵۰۰ سال پیش، (عصر نوسنگی) کشت غلات و رام‌کردن جانوران در بیشتر تجربیات گذشته، شروع به کشت برخی گیاهان و اهلی ساختن حیوانات کردند و برای نخستین بار، موفق به تولید خوارک شدند. باستان‌شناسان درباره تقدّم کشاورزی بر اهلی کردن حیوانات و یا بالعکس، نظرهای متفاوت دارند. آنان همچنین مناطق مختلفی از کره زمین را به عنوان خاستگاه دیرینه کشاورزی معرفی کرده‌اند؛ اما کاوش‌های باستان‌شناسی اخیر، بیشتر نگاه‌های را متوجه مناطق کوهپایه‌ای زاگرس در غرب ایران کرده است. یافته‌های به دست آمده از کاوش‌های تپه چغازان در شهرستان مهران (استان ایلام) نشان می‌دهد که ساکنان این منطقه از نخستین گرداورندگان خوارک بوده‌اند که به کشت گندم و جو روی آوردند. به هر حال، در فاصله ۱۲۰۰۰ تا ۱۲۵۰۰ سال پیش (عصر نوسنگی) کشت غلات و

●**نمونه‌ای از ابزار سنگی و پیکرک سفالی در عصر نوسنگی**

انسان‌های نخستین بی‌برند. اعتقادات انسان‌های اولیه با مشکلات و مخاطرات زندگی آنان مانند بیماری، مرگ، سیل، خشکسالی ارتباط داشته است. آنان به نیروهایی مرموز و فرا طبیعی باور داشتند که در نظر آنان نگاهدارنده زمین، آسمان و حامی زندگی شان بود.

●**بنایی دانه غلات کشف شده از چغازان**
●**بنایی دانه غلات کشف شده از چغازان**

رام‌کردن جانوران در بیشتر نقاط جهان رواج یافت. از آنجاکه گروه‌هایی از مردمان گرداورنده خوارک با استفاده از تجربه‌های گذشته، شروع به کشت برخی گیاهان و اهلی در عصر نوسنگی، انسان علاوه بر اینکه فن ساخت ابزار و کردن حیوانات کردند و برای نخستین بار موفق به تولید ظروف سنگی را ترقی داد، با ابداع جرخ سفالگری، ظروف گلی تولید کرد و با استفاده از پشم حیوانات، موفق به تولید پارچه شد.

۲- دوره تولید خوارک: از حدود ۱۲۵۰۰ سال پیش، زنان مستویت گرداورنده خوارک با استفاده از تجربه‌های گذشته، شروع به کشت دانه توسط آنان شروع شده است. در عصر نوسنگی، انسان علاوه بر اینکه فن ساخت ابزار و خوارک شدند، باستان‌شناسان درباره تقدّم کشاورزی بر اهلی کردن حیوانات و یا بر عکس، نظرهای متفاوت دارند. آنان همچنین مناطق مختلفی از کره زمین را خاستگاه دیرینه کشاورزی معرفی کرده‌اند؛ اما کاوش‌های باستان‌شناسی اخیر، بیشتر نگاه‌های را متوجه مناطق کوهپایه‌ای زاگرس در غرب ایران را خاستگاه کشاورزی می‌دانند. یافته‌های به دست آمده از کاوش‌های تپه چغازان در شهرستان مهران (استان ایلام) نشان می‌دهد که ساکنان این منطقه از نخستین گرداورندگان خوارک بوده‌اند که به کشت گندم و جو روی آوردند. به هر حال، در فاصله ۱۲۰۰۰ تا ۱۲۵۰۰ سال پیش (عصر نوسنگی) کشت غلات و

●**نمونه‌ای از ابزار سنگی و پیکرک سفالی در عصر نوسنگی**

فعالیت ۳

به نقشه دقت کنید و سپس ارتباط میان شرایط جغرافیایی و نخستین جوامع شبانی و کشاورزی را توضیح دهید.

نقشه نخستین جوامع کشاورزی و شبانی

ابداع کشاورزی، رویدادی مهم و سرنوشت‌ساز در زندگی انسان به‌شمار می‌رود. برخی از باستان‌شناسان از این بدبده با عنوان «انقلاب کشاورزی» یاد می‌کنند و اهمیت و تأثیر تولید مازاد بر نیاز، داد و ستد میان روستاهای دور و نزدیک آن را در تاریخ پرش‌مچون «انقلاب صنعتی» در قرن ۱۸ می‌دانند. مهم‌ترین پیامدهای کشاورزی عبارت‌اند از: ۱- کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، از مناطق مختلف را با آداب و رسوم، مهارت‌ها و اندیشه‌های یکدیگر فراهم آورد. ۲- به دلیل تولید اضافه سکونتگاه‌های دائم، ایجاد کردند. ۳- به زندگی روزمره انسان مانند ابزار سازی، سفالگری و پارچه‌بافی روى آوردند و در تولید این محصولات مهارت و تخصص یافتند. ۴- در نتیجه تولید مازاد بر نیاز، داد و ستد میان روستاهای دور و نزدیک می‌دانند. مهم‌ترین پیامدهای کشاورزی عبارت‌اند از: ۱- کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، از مناطق مختلف را با آداب و رسوم، مهارت‌ها و اندیشه‌های یکدیگر فراهم آورد.

فعالیت ۳

به نقشه دقت کنید و سپس ارتباط میان شرایط جغرافیایی و نخستین جوامع شبانی و کشاورزی را توضیح دهید.

نقشه نخستین جوامع کشاورزی و شبانی

بر نیاز، عده‌ای به فعالیت دیگری غیر از تولید خوارک انسان است. برخی باستان‌شناسان از این بدبده با عنوان «انقلاب کشاورزی» یاد می‌کنند و اهمیت و تأثیر آن را در تاریخ پرش‌مچون «انقلاب صنعتی» در قرن ۱۸ می‌دانند. مهم‌ترین پیامدهای کشاورزی عبارت‌اند از: ۱- کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، از مناطق مختلف را با آداب و رسوم، مهارت‌ها و اندیشه‌های یکدیگر فراهم آورد. ۲- به زندگی روزمره انسان مانند ابزار سازی، سفالگری و پارچه‌بافی روى آوردند و در تولید این محصولات مهارت و تخصص یافتند. ۳- در نتیجه تولید مازاد بر نیاز، داد و ستد میان روستاهای دور و نزدیک می‌دانند. مهم‌ترین پیامدهای کشاورزی عبارت‌اند از: ۱- کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، از مناطق مختلف را با آداب و رسوم، مهارت‌ها و اندیشه‌های یکدیگر فراهم آورد.

هروdot: «در بین النهرین از هر دانه، دویست دانه به عمل می آید.»

تمدن‌های نخستین

۱- بین النهرین

بین النهرین یا میان رودان به معنای سرزمین‌های میان دو رود دجله و فرات در کشور کنونی عراق است؛ اما جغرافیای تمدن بین النهرین فقط محدود به سرزمین‌های میان این دو رود نیست و شامل تمامی سرزمین‌های پست غرب فلات ایران می‌شود. رودهای دجله و فرات از مناطق کوهستانی ترکیه و ارمنستان سرچشمه می‌گیرند و پس از طی کردن مسافتی طولانی در کشور عراق به هم می‌پیوندند. سپس با پیوستن به کارون در نزدیکی بندر خرمشهر، اروندرود را تشکیل می‌دهند و به سمت خلیج فارس جریان می‌یابند. رسوبات این رودها موجب به وجود آمدن دشت‌های حاصلخیزی شده است که مهدیکی از کهن‌ترین تمدن‌ها بوده‌اند.

مستند «تمدن باشکوه سومر»

شكل گیری تمدن: کاوش‌های باستان‌شناسی در کشور عراق کنونی و جلگه خوزستان ایران نشان می‌دهد که نخستین مراکز تمدنی در حدود ۳۵۰۰ ق.م. در این مناطق شکل گرفته است. یافته‌های برخی از باستان‌شناسان دلالت بر این دارد که کشاورزان کوهپایه‌های زاگرس برای نخستین بار در دشت‌ها و جلگه‌های مجاور از جمله بین النهرین، شروع به کشاورزی کردند. از آنجایی که در بین النهرین به دلیل کمبود بارندگی، امکان کشت دیم وجود نداشت، ساکنان این منطقه با حفر آبراه‌ها و ایجاد آبگیرهای متعدد، زمین‌های وسیعی را در اطراف رودهای دجله و فرات به زیر کشت برداشت و محصولات فراوان و مازاد بر نیاز تولید کردند. افزایش جمعیت و تولید مازاد بر خوراک، موجب شد که روستاه‌گستریش پیدا کنند و سرانجام نخستین شهرها در این منطقه پدید آیند.

هروdot: «در بین النهرین از هر دانه، دویست دانه به عمل می آید.»

تمدن‌های نخستین

۱- بین النهرین

بین النهرین یا میان رودان به معنای سرزمین‌های میان دورود دجله و فرات در کشور کنونی عراق است؛ اما جغرافیای تمدن بین النهرین فقط محدود به سرزمین‌های میان این دو رود نیست و شامل تمامی سرزمین‌های پست غرب فلات ایران می‌شود. رودهای دجله و فرات از مناطق کوهستانی ترکیه و ارمنستان سرچشمه می‌گیرند و پس از طی کردن مسافتی طولانی در کشور عراق به هم می‌پیوندند. سپس با پیوستن به کارون در نزدیکی بندر خرمشهر، اروندرود را تشکیل می‌دهند و به سمت خلیج فارس جریان می‌یابند. رسوبات این رودها موجب به وجود آمدن دشت‌های حاصلخیزی شده است که مهدیکی از کهن‌ترین تمدن‌ها بوده است.

مستند «تمدن باشکوه سومر»

شكل گیری تمدن: کاوش‌های باستان‌شناسی در کشور عراق کنونی و جلگه خوزستان ایران نشان می‌دهد که نخستین مراکز تمدنی در حدود ۳۵۰۰ ق.م. در این مناطق شکل گرفته است. یافته‌های برخی از باستان‌شناسان نشان می‌دهد که کشاورزان کوهپایه‌های زاگرس، برای نخستین بار، در دشت‌ها و جلگه‌های مجاور از جمله بین النهرین، شروع به کشاورزی کردند. از آنجا که در بین النهرین به دلیل کمبود بارندگی، امکان کشت دیم وجود نداشت، ساکنان این منطقه با حفر آبراه‌ها و ایجاد آبگیرهای متعدد، زمین‌های وسیعی را در اطراف رودهای دجله و فرات به زیر کشت برداشت و محصولات فراوان و مازاد بر نیاز تولید کردند. افزایش جمعیت و تولید مازاد بر خوراک، موجب شد که روستاه‌گستریش پیدا کنند و سرانجام نخستین شهرها در این منطقه پدید آیند.

سومر: اولین شهرها در ناحیه جنوبی بین‌النهرین، معروف به مستقل بودند که به آنها دولت - شهر یا کشور - شهر گفته می‌شود. این دولت - شهرها اغلب با یکدیگر در حال رقابت و جنگ به سر برداشتند. هریک از این مهمترین شهرهای سومر به شمار می‌رفتند. هریک از این رقابت و جنگ به سر می‌بردند.

● موزائیک سنگی کشف شده از مقبره شاهی اور - سومر

مردم بین‌النهرین از جمله سومریان، خدایان متعددی را می‌پرستیدند و اعتقاد داشتند که هر شهر از آن خدایی است. آنان برای خدای شهر خویش پرستشگاه باشکوهی برپا نموده و قربانی و هدایای زیادی نثارش می‌کردند. آنان معتقد بودند که خدایان، انسان‌ها را برای خدمت به خود آفریده‌اند و اگر در این کار کوتاهی کنند، خدایان آنان را با فرو فرستادن سیل خانواده خود موروثی کرند.

صنعتگران سومری علاوه بر مهارت در سفالگری، در ساخت ایزارها و چنگ‌افزارهای مفرغین نیز تبحر خوبی داشتند. در آن زمان مردمان جنوب غربی آسیا، کاربرد فلزات مختلفی مانند مس و قلع را آموخته بودند و از ترکیب این دو، اشیای مفرغین می‌ساختند که بسیار مقاوم و محکم بودند. لوح‌های گلی فراوانی به خط میخی و زبان سومری در بقایای شهرهای سومری کشف شده است. به گمان برخی از باستان‌شناسان، سومریان مخترع خط بوده‌اند و نخستین نوشته‌های جهان متعلق به آنان است. بعضی از این لوح‌ها حاوی آثار ادبی بلند، مانند افسانه گیلگیمش است.

● بیکره بز مفرغی کشف شده از گورستان شاهی شهر اور در سومر

سومر: اولین شهرها در ناحیه جنوبی بین‌النهرین، معروف به سومر به وجود آمدند. سومر نام یکی از اقوام کهنه ساکن این ناحیه بیز بود. اور، اوروک، لاجاش و کیش از جمله مهم‌ترین شهرهای سومر به شمار می‌رفتند. هریک از این شهرها به

● موزائیک سنگی کشف شده از مقبره شاهی اور - سومر

مردم بین‌النهرین، از جمله سومریان، خدایان متعددی را کاهن اعظم که معمولاً از دانش‌های عصر خود مطلع بودند، پرستیدند و اعتقاد داشتند که هر شهر از آن خدایی است. آنان برای خدای شهر خویش پرستشگاه باشکوهی برپا نموده و ثروت فراوان داشتند. کاهنان، در آغاز، پیشوایی دینی را به همراه فرمانروایی سیاسی بر عهده داشتند، اما سرانجام فرماندهان نظامی، قدرت را به دست گرفتند و حکومت را در این کار کوتاهی کنند، خدایان آنان را با فرو فرستادن سیل خانواده خود موروثی کردند.

صنعتگران سومری علاوه بر مهارت در سفالگری، در ساخت ایزار و چنگ‌افزارهای مفرغین نیز ماهر بودند. در آن زمان، مردم جنوب غربی آسیا، کاربرد فلزات مختلفی مانند مس و قلع را آموخته بودند و از ترکیب این دو، اشیای مفرغین می‌ساختند که بسیار مقاوم و محکم بودند. لوح‌های گلی فراوانی به خط میخی و زبان سومری در بقایای شهرهای سومری کشف شده است. به گمان برخی از باستان‌شناسان، سومریان مخترع خط بوده‌اند و نخستین نوشته‌های جهان متعلق به آنان است. بعضی از این لوح‌ها حاوی آثار ادبی بلند، مانند افسانه گیلگیمش است.

● بیکره بز مفرغی کشف شده از گورستان شاهی شهر اور در سومر

جستجو و کاوش

براساس برخی شواهد باستان‌شناسی و تاریخی، حضرت ابراهیم علیه السلام احتمالاً حدود چهار هزار سال پیش در اور، یکی از شهرهای سومر به دنیا آمده است. او در این شهر، مبارزه خود را بر ضد ستاره‌پرستی و بتپرستی آغاز کرد. با رجوع به مدخل ابراهیم در جلد دوم فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان و یا جلد اول کتاب داستان پیامبران، نوشته‌علی موسوی گمارودی، سرگذشت حضرت ابراهیم علیه السلام را خلاصه کنید و در کلاس بخوانید.

سرودیس مفرغی سارگون

آکد و بابل: در حدود ۲۴۰۰ ق.م. قوم آکدی که در مرکز بین النهرین می‌زیست به فرماندهی سارگون برکشور شهراهی سومری مسلط شدند. سارگون سپس سرتاسر بین النهرین را به زیر فرمان خود آورد و امپراتوری بزرگی را تشکیل داد که از سواحل شرقی دریای مدیترانه تا کوههای زاگرس امتداد داشت. این امپراتوری مردمان و اقوامی را که دارای اندیشه، آداب و رسوم، صنعت و هنر گوناگونی بودند، یکپارچه و متحد ساخت و موجب تبادل بیشتر فرهنگ و تمدن در بین النهرین شد

جستجو و کاوش
براساس برخی شواهد باستان‌شناسی و تاریخی، حضرت ابراهیم علیه السلام احتمالاً حدود چهار هزار سال پیش در اور (یکی از شهرهای سومر) به دنیا آمده است. او در این شهر، مبارزه خود را بر ضد ستاره‌پرستی و بتپرستی آغاز کرد. با رجوع به مدخل ابراهیم در جلد دوم فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان و یا جلد اول کتاب داستان پیامبران، نوشته‌علی موسوی گمارودی، سرگذشت حضرت ابراهیم علیه السلام را خلاصه کنید و در کلاس بخوانید.

سرودیس مفرغی سارگون

آکد و بابل: در حدود ۲۴۰۰ ق.م. قوم آکدی که در مرکز بین النهرین می‌زیست به فرماندهی سارگون برکشور شهراهی سومری مسلط شد. سارگون سپس سرتاسر بین النهرین را به فرمان خود آورد و امپراتوری بزرگی تشکیل داد که از سواحل شرقی دریای مدیترانه تا کوههای زاگرس امتداد داشت. این امپراتوری، مردم و اقوامی را که دارای اندیشه، آداب و رسوم، صنعت و هنر گوناگونی بودند، یکپارچه و متحد کرد و موجب تبادل بیشتر فرهنگ و تمدن در بین النهرین شد.

این قانون‌نامه، شامل مجموعه‌ای از قوانین مربوط به زراعت، ابیاری، کشتیرانی، خرید و فروش برد، ارث، ازدواج و مجازات‌های انواع جرمها و جنایتها است. شهربابل پایتخت امپراتوری‌ها به واسطه داشتن موقعیت مناسب سیاسی و غرافیایی، به یکی از مراکز بزرگ تجارت بین‌المللی بابل قديم معروف است. مشهورترین فرمانروای اين سلسله حمورابی بود که مناطق وسیعی از بین النهرین را فتح و ضمیمه قلمرو خود کرد. او همچنین اقدامات مهمی در زمینه کشورداری، کشاورزی و قانون‌گذاری انجام داد. پس از آنکه حکومت بابل قديم، آشوريان که قومی شیوه حکومتی که حمورابی بنیان نهاد، مبنی بر قدرت و اختیارات فراوان بادشاه و اطاعت کامل حاکمان ولایات را او بود. وی مقام پادشاهی را بدینهای از جانب خداوند به خود می‌پندشت. بخش عمده‌ای از شهرت حمورابی در تاریخ، به خاطر قانون‌نامه‌ای است که از او برچای مانده و به عنوان نخستین سند قانون‌گذاری جهان به شمار می‌رود. حکومت بابل جدید، مطالب بیشتری می‌خوانید.

امپراتوری سارگون حدود دو قرن دوام آورد و در پی آن، مربوط به زراعت، ابیاری، کشتیرانی، خرید و فروش برد، دورانی از بی ثباتی و ضعف فرا رسید. از حدود ۱۹۰۰ ق.م. به تدریج قوم دیگری به نام اموری، قدرت خود را در مرکز بین النهرین گسترش داد و سلسله‌ای را تأسیس کرد که به سیاسی و جغرافیایی، به یکی از مراکز بزرگ تجارت بین‌المللی در جهان باستان تبدیل شد از ثروت و رفاه فراوانی برخوردار گردید. بابل در دوران سلسله‌های بعدی نیز همچنان شهری بزرگ و آباد بود. پس از صفت و روال حکومت بابل قديم، آشوريان که قومی جنگجو در شمال بین النهرین بودند، به قدرت رسیدند. حکومت آشور با لشکرکشی‌های پیاپی به سرزمین‌های همچوار و غارت و پریان کردن آنها، بر قلمرو و ثروت خود افزود. در درس نهم درباره آشوريان و نیز حکومت بابل جدید، مطالب بیشتری می‌خوانید.

لوح سنگی قانون نامه حمورابی
موزه لوور پاریس

عہر استوانه‌ای متعلق به دوران آئد

لوح سنگی قانون نامه حمورابی
موزه لوور پاریس

عہر استوانه‌ای متعلق به دوران آئد

میراث تمدن بین النهرین: ساکنان بین النهرین، تمدنی در مصر نیز تمدن شروع به جوانه زدن کرد. در مصر، جریان عظیم را پی‌ریزی کردند که در زمینه‌های مختلف، از جمله زندگی و تمدن به رود پرآب و طویل نیل وابسته بود که از دریاچه‌های آفریقای مرکزی به سمت شمال جاری می‌شود و سیاست و حکومت، قانون گذاری، معماری و شهرسازی، هنر، صنعت، خط... به موقوفیت‌ها و پیشرفت‌های چشمگیری به دریای مدیترانه می‌ریزد. آب نیل هر سال بر اثر ذوب شدن برف‌ها و باریدن باران‌های بهاری، آرام آرام بالامی آید و سواحل دست یافت. تمدن بین النهرین بر تمدن‌های پس از خود، از جمله تمدن ایران در زمان هخامنشیان و نیز تمدن یونان پست را فرا می‌گیرد؛ سپس آهسته آهسته پس می‌نشیند و لایاهی از رسوبات غنی بر جای می‌گذارد و زمین‌های مرتبط باستان، تأثیر بسزایی گذاشت.

را مستعد کشت و زرع می‌کند.

۲- مصر، هدایه رود نیل

مدتی پس از آنکه سومریان زندگی در شهرها را آغاز کردند،

سرود مصریان باستان برای نیل

دوره: امپراتوری قدیم، میانه و جدید تقسیم می‌کنند. علاوه بر رود نیل که محیط مساعدی برای زندگی در مصر ایجاد کرده بود، موانع طبیعی مانند صحراهای گرم در شرق به نمودار خط زمان در صفحه ۴۰ توجه نمایید. در دوره امپراتوری قدیم، قدرت فرعون‌ها در شمال و صخره‌های شمالی، این کشور را از تهاجم خارجی حفظ می‌کرد. مصر اغلب از طریق شبه‌جزیره سینا در شمال شرق این کشور، در معرض هجوم ایان ساخته شد. فرعون‌ها برای اداره امور کشور، بیرونی قرار داشت و عاقبت هم فاتحان، از همین مسیر به شخصی با عنوان «کارگزار کل کشور» استفاده می‌کردند که مستولیت اداره امور اداری، مالی و قضائی را بر عهده داشت.

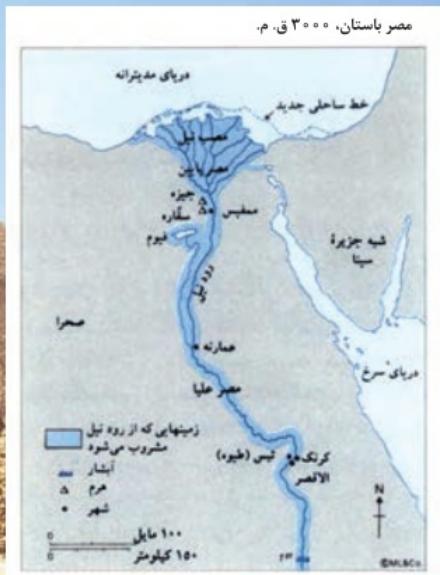
میراث تمدن بین النهرین: ساکنان بین النهرین، تمدنی عظیم را پی‌ریزی کردند که در زمینه‌های مختلف، از جمله دریاچه‌های آفریقای مرکزی به سمت شمال جاری می‌شود و سیاست و حکومت، قانون گذاری، معماری و شهرسازی، هنر، صنعت و خط به پیشرفت‌های چشمگیری دست یافت. تمدن بین النهرین بر تمدن‌های پس از خود، از جمله تمدن ایران در زمان هخامنشیان و نیز تمدن یونان باستان، تأثیر بسزایی گذاشت.

۲- مصر، هدایه رود نیل

مدتی پس از آنکه سومریان زندگی در شهرها را آغاز کردند،

سرود مصریان باستان برای نیل

علاوه بر رود نیل که محیط مساعدی برای زندگی در مصر ایجاد کرده بود، موانع طبیعی مانند صحراهای گرم در شرق و غرب، دریای مدیترانه در شمال و صخره‌های شمالی، این کشور را از تهاجم خارجی حفظ می‌کرد. مصر اغلب از طریق شبه‌جزیره سینا در شمال شرق این کشور، در معرض هجوم به دستور ایان ساخته شد. فرعون‌ها برای اداره امور کشور، از وزیر با شخصی با عنوان «کارگزار کل کشور» استفاده می‌کردند که مستولیت اداره امور اداری، مالی و قضائی را بر عهده داشت.

مستند اهرام سه گانه مصر

دین: مصریان باستان خدایان زیادی را می‌پرستیدند. حداقل نام چندین هزار خدا در نوشته‌های مصری شناسایی شده است. البته مردم مصر، خدایانشان را مهریان تر و دوستانه‌تر از خدایان سومری می‌پنداشتند. شاید به این سبب که زندگی پسر یا هر کدام از اعضای خانواده فرعون، حتی همسر او می‌توانست جانشین او شود.

فرعون از قدرت فوق العاده‌ای برخوردار بود و اعتبار زیادی در میان مردم داشت. آنچه او انجام می‌داد، اراده خدایان شمرده می‌شد و آنچه می‌گفت از زبان یکی از خدایان بود و فرمان‌های او می‌باشد بی‌جون و چرا اجرا شود. در اطراف نیل آسان‌تر و مطبوع‌تر از زندگی در کناره‌های دجله و فرات بود.

یک توضیح

یکی از معروف‌ترین خدایان مصری، آمون خدای خورشید بود. ایزیس، خدای نیل و حاصلخیزی و اوزیرس خدای زندگی پس از مرگ شمرده می‌شدند و پسر این دو نام هور یا هوروس، همان فرعون بود.

دین: قدرت و اعتبار زیادی در میان مردم داشت. آنچه نام چندین هزار خدا در نوشته‌های مصری شناسایی شده است. البته مردم مصر، خدایانشان را مهریان تر و دوستانه‌تر از خدایان سومری می‌پنداشتند. شاید به این سبب که زندگی در اطراف رود پر برکت نیل آسان‌تر و مطبوع‌تر از زندگی در کناره‌های دجله و فرات بود.

مستند اهرام سه گانه مصر

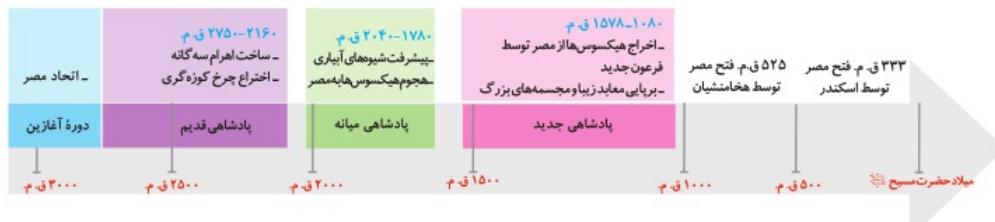
یکی از معروف‌ترین خدایان مصری، آمون خدای خورشید بود. ایزیس، خدای نیل و حاصلخیزی و اوزیرس خدای زندگی پس از مرگ شمرده می‌شدند و پسر این دو (هور یا هوروس)، همان فرعون بود.

جامعه و اقتصاد: اساس زندگی در مصر باستان بر کشاورزی استوار بود.

اکثریت جمیعت را کشاورزان تشکیل می‌دادند. آنان در کشتزارهای اطراف نیل که متعلق به فرعون‌ها، کاهنان و مقامهای حکومتی بود، گندم، جو، خرما و دیگر میوه‌ها کشت می‌کردند. مصریان مردمی صبور و فرمان بر بودند. آموزه‌های دینی، آنان را به اطاعت بی‌چون و چرا از فرمان فرعون‌ها و مأموران او فرامی‌خواند. توده‌های مردم علاوه بر پرداخت مالیات، ناگزیر بودند در ساختن آرامگاه‌ها، کاخ‌ها، معابد و نیز باحضور در جنگ‌ها، برای حکومت بیگاری نمایند. را برای جلوگیری از فاسد شدن جسم، مومیایی می‌کردند.

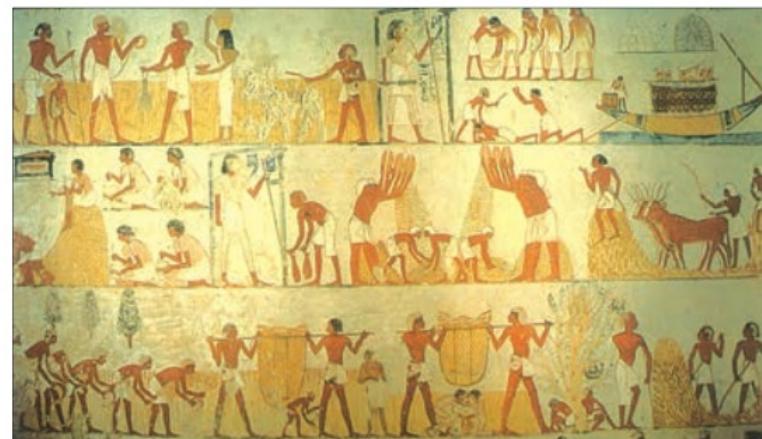

نقاشی دیواری یکی از مقبره‌های شهر تیس که فعالیت کشاورزان را نشان می‌دهد.

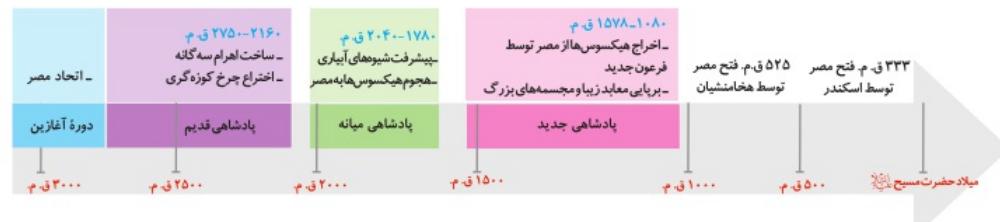

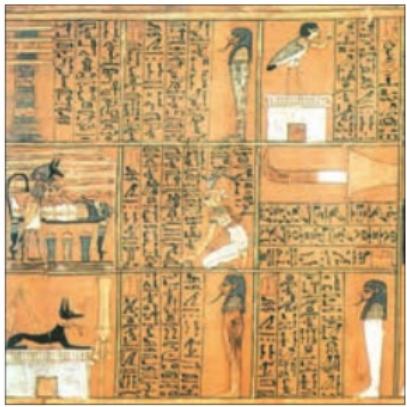
امن هوتب چهارم: یکی از فرعون‌های دوره جدید، کوشید یگانه پرستی را در شکل پرستش خدای خورشید در مصر ترویج کند. اما پس از مرگ او، کاهنان که نقش مهمی در فرهنگ مصر داشتند، دوباره پرستش چندخدایی فرعون‌ها، کاهنان و مقامهای حکومتی بود، گندم، جو، خرما و میوه‌های دیگر را کشت می‌کردند.

صریبان مردمی صبور و فرمان بر بودند. آموزه‌های دینی، آنان را به اطاعت بی‌چون و چرا از فرمان فرعون و مأموران او فرامی‌خواند. توده‌های مردم، علاوه بر پرداخت مالیات، ناگزیر بودند در ساختن آرامگاه‌ها، کاخ‌ها، معابد و نیز باحضور در جنگ‌ها، برای حکومت بیگاری نمایند. جسم بازمی‌گردد. به همین دلیل، اجساد فرعون‌ها را برای جلوگیری از فاسد شدن جسم، مومیایی می‌کردند.

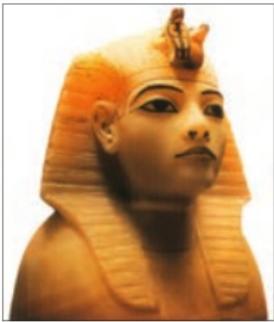

نقاشی دیواری یکی از مقبره‌های شهر تیس که فعالیت کشاورزان را نشان می‌دهد.

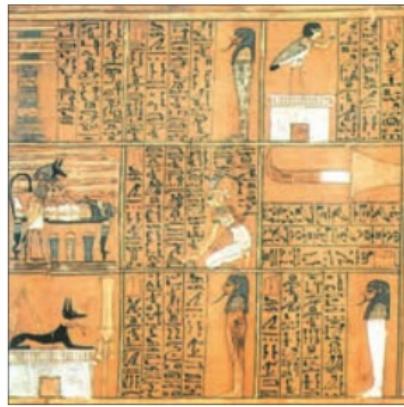
صفحه‌ای از پاپیروس مصری به خط هیروگلیف

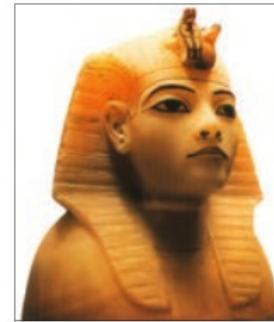
دربوش مرمرین کوزه‌ای که محتوی امعا و احشای مومیایی شده فرعون (توت عنخ آمون) بوده و آن را به شکل سر و صورت خود او ساخته بودند.

پرسش‌های نمونه

- ۱ سه تفاوت عمدۀ دورۀ گردآوری خوارک با دورۀ تولید خوارک را بنویسید.
- ۲ ابداع کشاورزی چه پیامدهای مهمی برای بشر داشت؟
- ۳ تأثیر و نقش شرایط طبیعی و اقلیمی بین النهرین و مصر را در شکل گیری تمدن به شکل مقایسه‌ای توضیح دهید.
- ۴ شباهت‌ها و تفاوت‌های دین سومریان و مصریان باستان را با ذکر دلیل بیان کنید.
- ۵ تأثیر حمورابی را بر تمدن بین النهرین، شرح دهید.

صفحه‌ای از پاپیروس مصری به خط هیروگلیف

دربوش مرمرین کوزه‌ای که محتوی امعا و احشای مومیایی شده فرعون (توت عنخ آمون) بوده و آن را به شکل سر و صورت خود او ساخته بودند.

پرسش‌های نمونه

- ۱ سه تفاوت عمدۀ دورۀ گردآوری خوارک با دورۀ تولید خوارک را بنویسید.
- ۲ ابداع کشاورزی چه پیامدهای مهمی برای بشر داشت؟
- ۳ تأثیر و نقش شرایط طبیعی و اقلیمی بین النهرین و مصر را در شکل گیری تمدن به شکل مقایسه‌ای توضیح دهید.
- ۴ شباهت‌ها و تفاوت‌های دین سومریان و مصریان باستان را با ذکر دلیل، بیان کنید.
- ۵ تأثیر حمورابی را بر تمدن بین النهرین شرح دهید.

هند و چین

درس ۵

جلگه‌ها و دشت‌های پیرامون رودهای بزرگ در هند و چین در جنوب و شرق آسیا نیز زادگاه تمدن‌های کهنی بودند. در این درس از شما انتظار می‌رود که با مطالعه رویدادهای مهم تاریخ هند و چین باستان، دستاوردهای بر جسته تمدنی این کشورها را شناسایی و تأثیرات فرهنگی آنها را بر سایر تمدن‌ها بیان کنید.

هند باستان

نقشه هند باستان

شهرهای بزرگ و پرجمعیت موهنجودارو^۱ و هاراپا^۲ را که در هند باستان، سرزمینی پهناور و منتنوع، شامل هندوستان، بنگالادش و بخش وسیعی از پاکستان امروزی بوده است. بین این دو شهر باستانی نیز دههای سکونتگاه کوچک‌تر از خاک بیرون آورده شد.

تمدن دره سند: کاوش‌های باستان‌شناسی در اوایل شده بیستم نشان داد که در حدود ۵ هزار سال پیش، ساکنان تمدن دره سند، شهرهای خود را بر اساس نقشه‌ای دقیق و معماری تقریباً یکسانی ساخته بودند. آنان

هند و چین

درس ۵

جلگه‌ها و دشت‌های پیرامون رودهای بزرگ در هند و چین در جنوب و شرق آسیا نیز زادگاه تمدن‌های کهنی بودند. انتظار می‌رود با مطالعه رویدادهای مهم تاریخ هند و چین باستان در این درس، دستاوردهای بر جسته تمدنی این کشورها را شناسایی و تأثیرات فرهنگی آنها را بر سایر تمدن‌ها بیان کنید.

هند باستان

نقشه هند باستان

سرزمین پهناور هند دارای تاریخ و تمدن کهن و پریاری است. هند باستان، سرزمینی پهناور و منتنوع، شامل هندوستان، بنگالادش و بخش وسیعی از پاکستان امروزی بوده است. بین این دو شهر باستانی نیز دههای سکونتگاه کوچک‌تر از خاک بیرون آورده شد.

تمدن دره سند: کاوش‌های باستان‌شناسی در اوایل شده بیستم نشان داد که در حدود ۵ هزار سال پیش، ساکنان تمدن دره سند، شهرهای خود را بر اساس نقشه‌ای دقیق و معماری تقریباً یکسانی ساخته بودند. آنان خیابان‌ها

نقایقی شیر موہن جو دارو

نمونه هایی از ظروف سفالی تمدن سند

می پرستیدند؛ آنان همچون آریایی های ایرانی، به خدای غیر مادی و ماقعه طبیعت نیز عقیده داشتند. مهم ترین اثر بر جا مانده در باره عقاید آریاییان هند، سروده هایی در ستایش آفرینش و خدایان با عنوان «وداها» است. کهن ترین بخش وداها، «ریگ ودا» نام دارد که به زبان سانسکریت، که زبان مهاجران آریایی هند بود، سروده شده است.

به مرور زمان، آینین پیچیده ای در هند پدید آمد که به آینین برهمنی مشهور شد. این آینین به خدایان متعددی که در وداها ستایش شده بودند، باور داشت و آداب و مناسک دشواری را بر بیرون خود تحمل می کرد. قریانی کردن، از جمله رسوم سخت و پیچیده آن بود.

آینین برهمنی؛ آریاییان هند نیز همانند سایر اقوام هند و اروپایی، خدایان گوناگونی را به عنوان یکی از ظلیقه حفظ سروده های وداها از گزند فراموشی، تعلیم مظاهر طبیعت، مانند آسمان، ماه، خورشید، باد و آتش

خیابان ها و معابر اصلی و فرعی را با پنهانی معینی طراحی نموده که یکدیگر را قطع می کردند. همچنین ساختمان ها را با معماری همسان و اجره ایی به اندازه های مشخص بنا می کردند. در شهر های موہن جو دارو و هارا با چندین بنای عمومی وجود داشت که به عنوان پرستشگاه، حمام، انبار غله و ... مورد استفاده قرار می گرفت. این شهر ها همچنین مجهز به شبکه فاضلاب بودند.

تمدن سند به کشاورزی متکی بود و ساکنان این منطقه در جلگه های آبرفتی و حاصلخیز اطراف رود سند به کشت محصولاتی چون گندم، جو و پنبه و پروش دام به ویژه گاو میش می پرداختند. همچنین نشانه هایی از رواج صنعت سفالگری و نساجی در آن منطقه به دست آمده است. وجود برخی اشیای متعلق به مراکز تمدنی ایران و بین النهرین در کشفیات موہن جو دارو و هارا با نشان می دهد که این مراکز با یکدیگر داد و ستد داشته اند.

از تمدن سند ابزارهای، ظرف ها، آثار هنری، مجسمه ها و زیور الاتی کشف شده است که بیانگر شکوفایی صنعت و هنر آن دوره است. از این تمدن همچنین لوح ها و نوشته هایی به دست آمده است که تاکنون رمز گشایی و خوانده نشده اند. از این رو، درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تمدن

از این رو، درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تمدن سند، چیزی نمی دانیم.

مهاجرت آریاییان به هند: در حدود ۱۵۰۰ ق.م. و در زمانی که تمدن سند رو به انحطاط نهاده بود، دسته هایی از اقوام آریایی از سمت شمال غرب وارد هند شدند. آریاییان که مردمانی جنگجو و دارای اسب و ارایه بودند، به تدریج بر بخش های شمال هند مسلط شدند و قدرت و نفوذ را خود را تا نواحی مرکزی آن کشور گسترش دادند. نواحی خود را تا نواحی مرکزی آن کشور گسترش دادند. نواحی استوایی و مرتبط جنوب هند، زیر سلطه مهاجران آریایی در نیامد و قومی تیره پوست موسوم به دراویدی ها تا قرن ها در آنجا در داده است. این آینین به خدایان متعددی که در وداها ستایش شده بودند، باور داشت و آداب و مناسک دشواری را بر پیروان خود تحمل می کرد. قریانی کردن، از زندگی مستقل خود ادامه داد.

آینین برهمنی: آریاییان هند نیز همانند سایر اقوام اروپایی، خدایان گوناگونی را به عنوان یکی از مظاہر طبیعت، مانند آسمان، ماه، خورشید، باد و آتش می پرستیدند؛ آنان

نقایقی شیر موہن جو دارو

نمونه هایی از ظروف سفالی تمدن سند

همچون آریایی های ایرانی، به خدای غیر مادی و مافق طبیعت نیز عقیده داشتند.

مهاجرت آریاییان به هند: در حدود ۱۵۰۰ ق.م. زمانی که تمدن سند رو به انحطاط نهاده بود، دسته هایی از اقوام سروده هایی در ستایش آفرینش و خدایان با عنوان «وداها» است. کهن ترین بخش وداها، «ریگ ودا» نام دارد که به زبان سانسکریت (زبان مهاجران آریایی هند) سروده شده است. به مرور زمان، آینین پیچیده ای در هند پدید آمد که به تواحی مرکزی آن کشور گسترش دادند. نواحی استوایی و مرتبط جنوب هند، زیر سلطه مهاجران آریایی در نیامد و قومی تیره پوست موسوم به دراویدی ها تا قرن ها در آنجا به زندگی مستقل خود ادامه داد.

آینین برهمنی: آریاییان هند نیز همانند سایر اقوام اروپایی، خدایان گوناگونی را به عنوان یکی از مظاہر طبیعت،

و معابر اصلی و فرعی را با پنهانی معینی طراحی کرده بودند که یکدیگر را قطع می کردند. همچنین ساختمان ها را با معماری همسان و اجره ایی به اندازه های مشخص بنا می کردند. در شهر های موہن جو دارو و هارا با چندین بنای عمومی (پرستشگاه، حمام، انبار غله و...) نیز وجود داشت. این شهر ها مجهر به شبکه فاضلاب بودند.

تمدن سند به کشاورزی متکی بود و ساکنان این منطقه در جلگه های آبرفتی و حاصلخیز اطراف رود سند، به کشت محصولاتی چون گندم، جو و پنبه و پروش دام به ویژه گامبیش می پرداختند. همچنین نشانه هایی از رواج صنعت سفالگری و نساجی در آن منطقه به دست آمده است. وجود برخی اشیای متعلق به مراکز تمدنی ایران و بین النهرین در کشفیات موہن جو دارو و هارا با نشان می دهد که این مراکز با یکدیگر داد و ستد داشته اند.

از ویرانه های تمدن سند، ابزارهای، ظرف ها، آثار هنری، مجسمه ها و زیور الاتی کشف شده است که بیانگر شکوفایی صنعت و هنر آن دوره است. از این تمدن همچنین لوح ها و نوشته هایی به دست آمده است که تاکنون رمز گشایی و خوانده نشده اند. از این رو، درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تمدن چیزی نمی دانیم.

مهاجرت آریاییان به هند: در حدود ۱۵۰۰ ق.م. زمانی که تمدن سند رو به انحطاط نهاده بود، دسته هایی از اقوام سروده هایی در ستایش آفرینش و خدایان با عنوان «وداها» است. کهن ترین بخش وداها، «ریگ ودا» نام دارد که به زبان سانسکریت (زبان مهاجران آریایی هند) سروده شده است. به مرور زمان، آینین پیچیده ای در هند پدید آمد که به تواحی مرکزی آن کشور گسترش دادند. نواحی استوایی و مرتبط جنوب هند، زیر سلطه مهاجران آریایی در نیامد و قومی تیره پوست موسوم به دراویدی ها تا قرن ها در آنجا به زندگی مستقل خود ادامه داد.

آینین برهمنی: آریاییان هند نیز همانند سایر اقوام اروپایی، خدایان گوناگونی را به عنوان یکی از مظاہر طبیعت،

هند فراهم آورد. آینین بودایی مهم‌ترین آینینی بود که در برابر باورهای آمیخته با خرافات و رسوم دشوار کیش برهمایی ظهرور گرد و برای چند قرن حیات فکری و فرهنگی هند باستان را تحت تأثیر خود قرار داد.

به برهمن شهرت داشتند. برهمنان به واسطه مقام و موقعیت مذهبی خویش، قدرت و نیوت فراوانی کسب کرده و کاست یا طبقه ممتاز را تشکیل داده بودند. مناسک طاقت‌فرسای آینین برهمنی به تدریج موجب روی‌گردانی برخی از پیروان آن شد و زمینه را برای شکل‌گیری و رواج آینین و اندیشه‌های دیگر در

به «برهمن» شهرت داشتند. برهمنان به واسطه مقام و موقعیت مذهبی خویش، قدرت و نیوت فراوانی کسب کرده و «کاست» باورهای آمیخته با خرافات و رسوم دشوار کیش برهمایی ظهرور گرد و برای چند قرن حیات فکری و فرهنگی هند باستان را تحت تأثیر قرار داد.

آینین برهمنی به تدریج موجب روی‌گردانی برخی پیروان آن شد و زمینه را برای شکل‌گیری و رواج آینین و اندیشه‌های دیگر

۶. یک توضیح

بودا به معنی «روشن» و «روشنی‌پاچه» است و آینین بودا یا بودایی، دین و فلسفه‌ای مبتنی بر تعالیم شاهزاده‌ای هندی به نام سیدھارتا گوتاما است. تاریخ تولد او به طور دقیق معلوم نیست. بنا به قولی در سال ۵۶۳ ق.م. در خانواده‌ای که بر منطقه‌ای در شمال هند حکومت می‌کردند، به دنیا آمد. زندگی دشوار و پر از رنج و درد مردم محروم، توجه این شاهزاده مرphe را برانگیخت. در ۲۹ سالگی، خانواده و قصر مجلل خود را به منظور جست‌وجوی راهی پایان دادن به درد و رنج پسر ترک کرد و در مکانی دور از آنها به ریاست کشی پرداخت. تحمل ریاست هم، باعث رضایت و آرامش او نشد و به زندگانی عادی خود بازگشت ولی همچنان در اندیشه و مراقبه بود. سرانجام یک روز که زیر درخت انجیری نشسته بود، ادعای ریاست و راه نجات انسان از درد و رنج برای او آشکار شده و به «نیروانا» یعنی روشی رسمیه است. پس از آن بود که بودا نامیده شد.

۱. Siddhartha Gautama

● بیکرہ بودا
در سارنات هند

● معبد بودایی ماهابادی در استان بیهار هند، به اعتقاد بوداییان، بودا در همین مکان و در زیر درخت مقدس به روشانی رسمیه.

بودا، از چهار حقیقت عالی سخن به میان آورد که عبارت بود از: ۱- زندگی سراسر رنج و درد بی‌پایان است؛ ۲- سرجشمه این درد، آرزو و خواستن است؛ ۳- تنها با رسیدن به «نیروانا» می‌توان بر آرزو و خواستن غلبه کرد؛ ۴- از هشت راه مقدس می‌توان به نیروانا رسید. این هشت راه شامل صداقت و رزی جمله تبت و چین راه یافت.

۱. Nirvana

۱. Siddhartha Gautama

● بیکرہ بودا
در سارنات هند

● معبد بودایی ماهابادی در استان بیهار هند، به اعتقاد بوداییان، بودا در همین مکان و در زیر درخت مقدس به روشانی رسمیه.

بودا، از چهار حقیقت عالی سخن به میان آورد که عبارت بود از: ۱- زندگی سراسر رنج و درد بی‌پایان است؛ ۲- سرجشمه این درد، آرزو و خواستن است؛ ۳- تنها با رسیدن به «نیروانا» می‌توان بر آرزو و خواستن غلبه کرد؛ ۴- از هشت راه مقدس جمله تبت و چین راه یافت. این هشت راه شامل صداقت و رزی

۱. Nirvana

یک توضیح

طبقات اجتماعی: با استقرار آریایی‌ها در هند و شکل گیری آینین برهمنی، نظام طبقاتی بسته و تبعیض آمیزی در آن کشور به وجود آمد که به «کاست» معروف شده است. نظام کاستی به همراه آینین برهمنی، دو عامل بسیار مهم و مؤثر در تاریخ هند بودند. طبقات اجتماعی در هند عبارت بودند از: ۱- برهمنان (روحانیان)، ۲- کشاتریا (جنگاوران)، ۳- ویش‌ها (گله‌داران، کشاورزان و بازرگانان)، ۴- شودرها (کارگران و کشاورزان فاقد زمین که همراه با زمین خرید و فروش می‌شدند). اعضای طبقات اول تا سوم را آریاییان تشکیل می‌دادند و بومیان هند در طبقه چهارم جای داشتند. پایین‌تر از این چهار کاست، پاریها یا نجس‌ها بودند که هر چهار کاست مذکور از آنها دوری می‌کردند.

طبقات پا کاست‌ها در هند باستان کاملاً از یکدیگر مجزا بودند و هر طبقه موقعیت، امتیازات و وظایف خاص خود را داشت. طبقات پا کاست‌ها نمی‌توانستند با مردم کاست‌های پایین‌تر از کاست خود ازدواج کنند. کسانی که از تشریفات و قواعد کاست سربپیچی می‌کردند، از کاست خود رانده می‌شدند.

نظام کاستی هند به مرور زمان گسترش یافت و در درون هر کاست، کاست‌های دیگری شکل گرفت. در قرن ۱۸ م. و هم‌زمان با شروع استعمار انگلستان، صدها کاست اصلی و فرعی در این کشور وجود داشت.

● بنایی بنای متعلق به دوره آشوکا

سلسله‌های پادشاهی هند: قبایل آریایی مهاجر به هند، پر ضد یونانیان سر به شورش برداشت. او با به اطاعت در آوردن تا چندین قرن به صورت پراکنده می‌زیستند و حکومت فرآگیری را تأسیس نکردند. داریوش بزرگ، پادشاه هخامنشی، قدرت رسید و قلمرو خود را به سرتاسر هند به جز قسمت‌های جنوبی آن گسترش داد. حکومت موریا پس از آنکه حکومت هخامنشیان را برانداخت، بخش‌های وسیعی از هند را فتح کرد. با انتشار خبر مرگ اسکندر، یکی از فرماندهان هندی به نام چندرًا گوپتا^۱

۱- Chandra gupta
۲- Muria
۳- Ashoka

یک توضیح

طبقات اجتماعی: با استقرار آریایی‌ها در هند و شکل گیری آینین برهمنی، نظام طبقاتی بسته و تبعیض آمیزی در آن کشور به وجود آمد که به «کاست» معروف شده است. نظام کاستی به همراه آینین برهمنی، دو عامل بسیار مهم و مؤثر در تاریخ هند بودند. طبقات اجتماعی در هند عبارت بودند از: ۱- برهمنان (روحانیان)، ۲- کشاتریا (جنگاوران)، ۳- ویش‌ها (گله‌داران، کشاورزان و بازرگانان)، ۴- شودرها (کارگران و کشاورزان فاقد زمین که همراه با زمین خرید و فروش می‌شدند). اعضای طبقات اول تا سوم را آریاییان تشکیل می‌دادند و بومیان هند در طبقه چهارم جای داشتند. پایین‌تر از این چهار کاست، پاریها یا نجس‌ها بودند که هر چهار کاست مذکور از آنها دوری می‌کردند.

طبقات پا کاست‌ها در هند باستان کاملاً از یکدیگر مجزا بودند و هر طبقه موقعیت، امتیازات و وظایف خاص خود را داشت.

طبقات پا کاست‌ها نمی‌توانستند با مردم کاست‌های پایین‌تر از کاست خود ازدواج کنند. کسانی که از تشریفات و قواعد کاست سربپیچی می‌کردند، از کاست خود رانده می‌شدند.

نظام کاستی هند به مرور زمان گسترش یافت و در درون هر کاست، کاست‌های دیگری شکل گرفت. در قرن ۱۸ م. و هم‌زمان با شروع استعمار انگلستان، صدها کاست اصلی و فرعی در این کشور وجود داشت.

● بنایی بنای متعلق به دوره آشوکا

چندرًا گوپتا^۱: قبایل آریایی مهاجر به هند، اطاعت در آوردن شماری از حاکمان محلی شمال هند، سلسله موریا^۲ را بنیان نهادند. حکومت موریا را اینان گذاشت. حکومت موریا در دوران فرماتروایی آشوکا^۳ به اوج قسمت‌هایی از شمال غرب هند را تصرف و خراج گزار خویش کرد. اسکندر مقدونی نیز پس از آنکه حکومت هخامنشیان را خویش کرد، اسکندر مقدونی نیز پس از آشوکا ضعیف شد و کم کم سلسله دیگری حکومت موریا پس از آشوکا ضعیف شد و کم کم سلسله دیگری هخامنشیان را برانداخت، بخش‌های وسیعی از هند را فتح کرد. با انتشار خبر به نام گوپتا بر سر کار آمد و چندین قرن بر هند فرمان راند.

۱- Chandra gupta
۲- Muria
۳- Ashoka

اما دره پهناور رود هوانگ هو در شمال، این کشور را در معرض

پیش از کشوری پهناور در شرق آسیا و دارای ویژگی های سرزمینی و آب و هوایی بسیار متنوع است. موانع طبیعی، دشت های پیرامون رودهای بزرگ در چین محیط مناسبی برای کشاورزی و بروابانی سکونتگاه های دائمی بود.

چین باستان

نقشه طبیعی چین

فعالیت ۱

با مقایسه نقشه طبیعی تمدن های بین النهرین، مصر، هند و چین باستان، درباره زمینه های جغرافیایی مشترک این تمدن ها و تأثیرات آنها بر ویژگی اصلی تمدن های مذکور گفت و گو کنید.

ظهور تمدن: کاوش های باستان شناسی نشان می دهد که در دوران نوسنگی و حدود ۸ هزار سال پیش، گروه های از مردم روس تاشین چینی در اطراف رودهای بزرگ هوانگ هو (رود زرد) در میان تمدن های نخستین، تمدن چین به سبب موقعیت ویانگ تسه مشغول کشاورزی بوده اند. ارزن، گندم، برنج و سپس ابریشم مهم ترین محصولاتی بودند که کشاورزان چینی تولید فرهنگ و هنر آنان شکوفا شده و ویژگی های خاص خود را پیدا کرده بود.

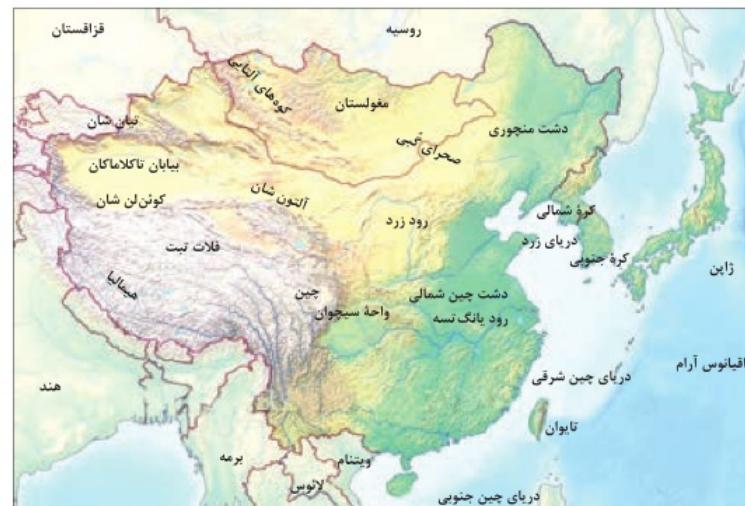
بر نیاز محصولات کشاورزی و دامی، جمعیت رو به افزایش

۴۶

اما دره پهناور رود هوانگ هو در شمال، این کشور را در معرض

پیش از کشوری پهناور در شرق آسیا و دارای ویژگی های دشت های پیرامون رودهای بزرگ در چین محیط مناسبی برای کشاورزی و بروابانی سکونتگاه های دائمی بود.

چین باستان

نقشه طبیعی چین

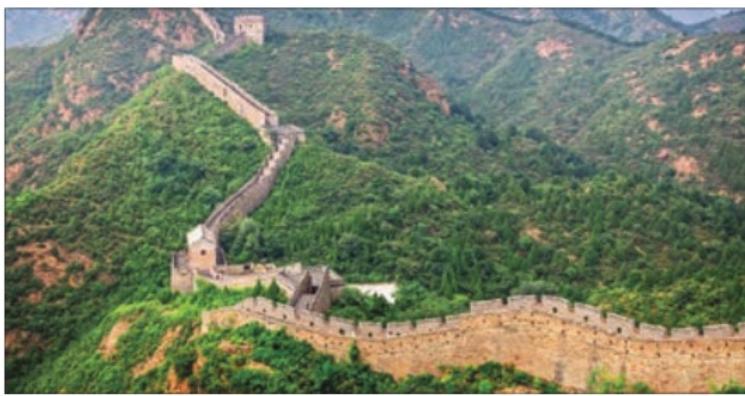
فعالیت ۱

با مقایسه نقشه طبیعی تمدن های بین النهرین، مصر، هند و چین باستان، درباره زمینه های جغرافیایی مشترک این تمدن ها و تأثیرات آنها بر ویژگی اصلی تمدن های مذکور گفت و گو کنید.

ظهور تمدن: کاوش های باستان شناسی نشان می دهد که در دوران نوسنگی و حدود ۸ هزار سال پیش، گروه هایی از مردم روس تاشین چینی در اطراف رودهای بزرگ هوانگ هو (رود زرد) در میان تمدن های نخستین، تمدن چین به سبب موقعیت ویانگ تسه مشغول کشاورزی بوده اند. ارزن، گندم، برنج و سپس ابریشم مهم ترین محصولاتی بودند که کشاورزان چینی تولید فرهنگ و هنر آنان شکوفا شده و ویژگی های خاص خود را پیدا کرده بود. بر نیاز محصولات کشاورزی و دامی، جمعیت رو به افزایش

۴۶

این سلسله‌ها تا قرن‌ها نتوانستند چین را از نظر سیاسی و جغرافیایی به طور کامل متحده و یکپارچه کنند؛ بنابراین، چین تدریج حاکمان محلی تحت فرمان یک دودمان قرار گرفتند همچنان با تفرقه سیاسی و بورش‌های پیاپی اقوام کوچجو در و سلسله‌های حکومتی در این سرزمین به وجود آمد. اما مرزهای شمالی رو به رو بود.

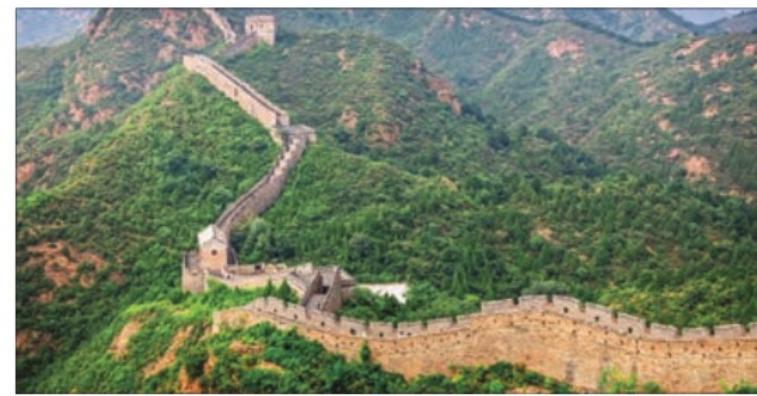

دیوار چین

رونق تجارت، مقیاس وزن‌ها و اندازه‌ها و عیار سکه‌ها را یکسان نمود. **نخستین امپراتور:** یکی از فرماتروایان سلسله «چهاین» به نام زنگ، با پیروزی بر حاکمان محلی و اشرف زمین دار به تفرقه و تجزیه سیاسی چین پایان داد و حکومت نیرومندی را به وجود آورد. او عنوان شی‌هوانگ تی به معنای امپراتور اول را که پیش از آن مخصوص خدایان و قهرمانان اساطیری بود، برای خود برگزید. شی‌هوانگتی به منظور تسلط بیشتر حکومت مرکزی بر شمایی چین شکل گیرد. برای ساخت این دیوار، افراد زیادی سرزمین چین، تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد و شبکه گسترهای از جاده‌ها ساخت. وی همچنین به قصد سپردن.

این سلسله‌ها تا قرن‌ها نتوانستند چین را از نظر سیاسی و جغرافیایی به طور کامل متحده و یکپارچه کنند؛ بنابراین، چین همچنان با تفرقه سیاسی و بورش‌های پیاپی اقوام کوچجو در و سلسله‌های حکومتی در این سرزمین به وجود آمد. اما مرزهای شمالی رو به رو بود.

دیوار چین

نخستین امپراتور: یکی از فرماتروایان سلسله «چهاین» به نام زنگ، با پیروزی بر حاکمان محلی و اشرف زمین دار، به تفرقه و تجزیه سیاسی چین پایان داد و حکومت نیرومندی را به وجود آورد. او عنوان شی‌هوانگ تی، به معنای «امپراتور اول» را که پیش از آن مخصوص خدایان و قهرمانان اساطیری بود، برای خود برگزید. شی‌هوانگتی به منظور تسلط بیشتر حکومت مرکزی بر شمایی چین شکل گیرد. برای ساخت این دیوار، افراد زیادی سرزمین چین، تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد و شبکه گسترهای از جاده‌ها ساخت. وی همچنین به قصد سپردن.

● آرامگاه شی‌هوانگ تی؛ برای ساخت این آرامگاه، هنرمندان و کارگران زیادی به خدمت گرفته شدند.

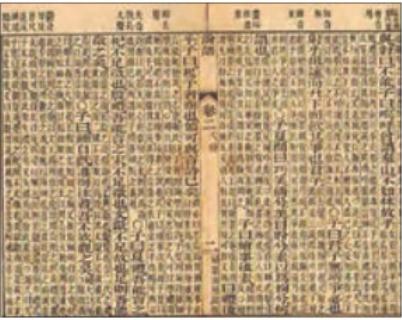
فعالیت ۲

به نظر شما آثار کشف شده از آرامگاه شی‌هوانگ تی چه کمکی به مطالعه و شناخت تاریخ و تمدن چین باستان می‌کند؟

و درباره دین یا خدایان چینی خیلی کم سخن گفته است. اساس تعالیم او این بود که مردم چطور باید رفتار کنند و حاکمان چگونه رفتار مناسب را در جامعه ترویج دهند.

سلسله‌هان: پس از مرگ شی‌هوانگ تی، چین دچار آشوب و جنگ داخلی شد و اندکی بعد سلسله‌هان روی کار آمد. در دوران فرماتروایی این سلسله تغییر و تحولات چشمگیری در چین رخ داد. کشاورزی، صنعت، علم و فرهنگ، پیشرفت نمایانی کرد و چینیان دست به ابداعات و اختراقات مهمی زدند. سلسله‌هان با گسترش قلمرو خود از سمت جنوب و غرب با کشورها و تمدن‌های دیگر از جمله ایران، ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کرد. جاده‌ای که در قرون جدید به عنوان جاده ابریشم شهرت یافته و چین را از طریق ایران به اروپا متصل می‌کرد، در دوره هان گشایش یافت.

آیین و اندیشه کنفووسيوس: در عصر باستان تعدادی از اندیشمندان و فلسفه‌ان چینی، اصول و آیینی برای اداره جامعه و حکومت عرضه کردند. یکی از برجسته‌ترین این اندیشمندان، کنفووسيوس بود که چند قرن پیش از شی‌هوانگ تی می‌زیست. کنفووسيوس بیش از هر چیز به رفتار اخلاقی توجه داشت

قطعه ادبی منسوب به کنفووسيوس

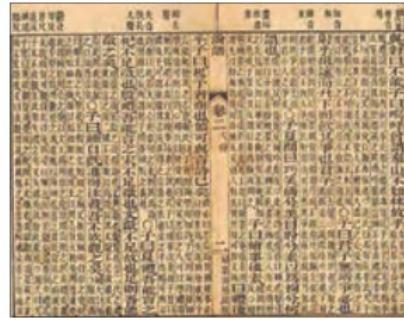
● آرامگاه شی‌هوانگ تی؛ برای ساخت این آرامگاه، هنرمندان و کارگران زیادی به خدمت گرفته شدند.

فعالیت ۲

به نظر شما آثار کشف شده از آرامگاه شی‌هوانگ تی چه کمکی به مطالعه و شناخت تاریخ و تمدن چین باستان می‌کند؟

درباره دین یا خدایان چینی خیلی کم سخن گفته است. اساس تعالیم او این بود که مردم چطور باید رفتار کنند و حاکمان چگونه باید رفتار مناسب را در جامعه ترویج دهند. در دوران فرماتروایی این سلسله تغییر و تحولات چشمگیری در چین رخ داد. کشاورزی، صنعت، علم و فرهنگ، پیشرفت نمایانی کرد و چینیان دست به ابداعات و اختراقات مهمی زدند. سلسله‌هان با گسترش قلمرو خود از سمت جنوب و غرب، با کشورها و تمدن‌های دیگر از جمله ایران، ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کرد. جاده‌ای که در قرون جدید به عنوان جاده ابریشم شهرت یافته و چین را از طریق ایران به اروپا متصل می‌کرد، در دوره هان گشایش یافت.

آیین و اندیشه کنفووسيوس: در عصر باستان تعدادی از اندیشمندان و فلسفه‌ان چینی، اصول و آیینی برای اداره جامعه و حکومت عرضه کردند. یکی از برجسته‌ترین این اندیشمندان، کنفووسيوس بود که چند قرن پیش از شی‌هوانگ تی می‌زیست. کنفووسيوس بیش از هر چیز به رفتار اخلاقی توجه داشت و

قطعه ادبی منسوب به کنفووسيوس

یک توضیح

کنفوویوس از پنج نوع رابطه که نیاز به توجه دارد، یعنی روابط: فرمانروا و فرمانبر؛ والدین و فرزند؛ برادر بزرگ‌تر و کوچک‌تر؛ زن و شوهر؛ و دوست با دوست. سخن گفته است و احترام را مبنای این ارتباط شمرده است. او عقیده داشت که خانواده، اساس نظام اجتماعی و سیاسی است. در جامعه امروزی چنین نیز همچنان بر ارش و اهمیت خانواده تأکید می‌شود.

یک توضیح

کنفوویوس از پنج نوع رابطه که نیاز به توجه دارد، سخن گفته است: روابط فرمانروا و فرمانبر؛ والدین و فرزند؛ برادر بزرگ‌تر و کوچک‌تر؛ زن و شوهر؛ و دوست با دوست. او احترام را مبنای این ارتباط شمرده است. کنفوویوس عقیده داشت که خانواده، اساس نظام اجتماعی و سیاسی است. در جامعه امروزی چنین نیز همچنان بر ارش و اهمیت خانواده تأکید می‌شود.

شی‌هوانگ‌تی به شدت با اندیشه‌های کنفوویوس مخالفت و واستگی‌های خانوادگی به خدمت گرفته می‌شدند. از این‌رو، کسانی که داولطلب خدمات دولتی بودند، به منظور اثبات کرد و دستور داد آثارش را بسوزانند و حکیمان پیرو او را نابود کنند. اما پس از مرگ شی‌هوانگ‌تی و در دوران حکومت‌هان، استعداد و صلاحیت خود، لازم بود در آزمون‌های مختلفی شرکت کنند. اندیشه و آینین کنفوویوس دوباره رواج یافت و تعلیم داده شد. یکی از اقدام‌های مؤثر حکومت‌هان که به سنتی ماندگار در در دوران سلسله‌هان، آینین بودا به چین راه یافت و به تدریج در تاریخ چین تبدیل شد، انتخاب مأموران دولتی بر پایه اصول کنار آینین کنفوویوس و دیگر آینین‌ها، مورد پذیرش بخشی از مردم چین قرار گرفت. اساس توأم‌نندی و شایستگی‌های خویش و نه بر مبنای ثروت

و واستگی‌های خانوادگی به خدمت گرفته می‌شدند. از این‌رو، کسانی که داولطلب خدمات دولتی بودند، به منظور اثبات استعداد و صلاحیت خود، لازم بود در آزمون‌های مختلفی شرکت کنند. اما پس از مرگ شی‌هوانگ‌تی و در دوران حکومت‌هان، اندیشه و آینین کنفوویوس دوباره رواج یافت و تعلیم داده شد. یکی از اقدام‌های مؤثر حکومت‌هان که به سنتی ماندگار در در دوران سلسله‌هان، آینین بودا به چین راه یافت و به تدریج در تاریخ چین تبدیل شد، انتخاب مأموران دولتی بر پایه اصول و تعليمات کنفوویوس بود. در چارچوب این اصول، افراد بر اساس توأم‌نندی و شایستگی‌های خویش و نه بر مبنای ثروت

فعالیت ۳

درباره چند اختراع مهم چینیان باستان به صورت گروهی تحقیق کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

پرسش‌های نمونه

- ۱ دستاوردهای مهم تمدن سند را فهرست کنید.
- ۲ خاستگاه آینین برهمنی و ویژگی بر جسته آن را توضیح دهید.
- ۳ نقش شی‌هوانگ‌تی و اهمیت اقدامات او را در تاریخ چین باستان شرح دهید.
- ۴ در دوران فرمانروایی سلسله‌هان چه تغییر و تحولاتی در چین پدید آمد؟
- ۵ تأثیر اندیشه و تعليمات کنفوویوس را بر نظام سیاسی و اجتماعی چین از متن درس استنباط و بیان کنید.

پرسش‌های نمونه

- ۱ دستاوردهای مهم تمدن سند را فهرست کنید.
- ۲ خاستگاه آینین برهمنی و ویژگی بر جسته آن را توضیح دهید.
- ۳ نقش شی‌هوانگ‌تی و اهمیت اقدامات او را در تاریخ چین باستان شرح دهید.
- ۴ در دوران فرمانروایی سلسله‌هان چه تغییر و تحولاتی در چین پدید آمد؟
- ۵ تأثیر اندیشه و تعليمات کنفوویوس را بر نظام سیاسی و اجتماعی چین از متن درس استنباط و بیان کنید.

یونان و روم

درس ۶

جزیره‌ها و شبه‌جزیره‌های شمال دریای مدیترانه خاستگاه تمدن‌های کهنی بوده‌اند که تأثیر عظیمی بر تاریخ و فرهنگ جهان به‌ویژه قاره اروپا گذاشته‌اند. از شما انتظار می‌رود با بررسی رویدادهای مهم تاریخ یونان و روم در دوران باستان، جایگاه و دستاوردهای این تمدن‌ها و تفاوت‌ها و شباهت‌های عمده آنها را با دستاوردهای سایر تمدن‌های باستانی تشخیص و توضیح دهید.

یونان باستان

نقشه یونان باستان

یکی از کانون‌های مهم تمدنی قاره اروپا، در سرزمین‌های جنوب شبه‌جزیره بالکان و جزیره‌های مجاور آن در دریاهای مدیترانه و اژه که یونان نامیده می‌شود، بوجود آمد. وضعیت جغرافیایی یونان تأثیر بسزایی در زندگی یونانیان داشته است. بخش وسیعی از یونان را کوه‌های صخره‌ای فرا گرفته است که در میان آنها فقط دشت‌های حاصلخیز

یونان و روم

درس ۶

جزیره‌ها و شبه‌جزیره‌های شمال دریای مدیترانه خاستگاه تمدن‌های کهنی بوده‌اند که تأثیر عظیمی بر تاریخ و فرهنگ جهان و به‌ویژه قاره اروپا گذاشته‌اند. انتظار می‌رود با بررسی رویدادهای مهم تاریخ یونان و روم در دوران باستان، در این درس جایگاه و دستاوردهای این تمدن‌ها و تفاوت‌ها و شباهت‌های عمده آنها را با استانی تشخیص و توضیح دهید.

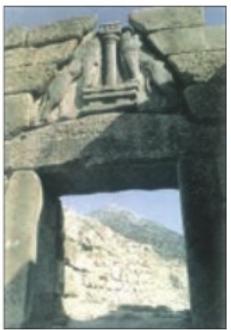
یونان باستان

نقشه یونان باستان

وضعیت جغرافیایی یونان تأثیر بسزایی در زندگی یونانیان داشته است بخش وسیعی از یونان را کوه‌های صخره‌ای مدیترانه و اژه که یونان نامیده می‌شود، بوجود آمد. فرا گرفته است که در میان آنها فقط دشت‌های حاصلخیز

افسانه‌ای آن جزیره، تمدن مینوسی نامیده شد. مینوسیان قرن‌ها پیش از مهاجرت اقوام هند و اروپایی به یونان، شهرهای خود را پایه‌گذاری کرده بودند. آنان قومی دریانورد بودند و با بریدگی‌های مناسب برای ایجاد لنگرگاه‌ها، شرایط مناسی را برای کشتیرانی و دریانوردی فراهم کرده است. **تمدن مینوسی:** در بی کاوش‌های مینوسیان، حکایت از قدرت، رفاه و معماری پیشرفته آنان دارد. به احتمال زیاد، تمدن مینوسی در اول قرن بیستم، آثار تمدنی کهن در جزیره کرت واقع در جنوب یونان کشف گردید. این تمدن به واسطه مینوس، شاه کشمکش با اقوام مهاجر از بین رفته باشد.

● دروازه شیر در میسن

● نقاشی دیواری کاخ کносوس که مراسم ورزشی را نشان می‌دهد - جزیره کرت

تمدن میسنسی: در حدود ۲۰۰۰ ق.م. طایفه‌های بیابانگردی شهرهای را بر پا کردند که مهم‌ترین آنها میسن نام داشت. از دشت‌های اروپای شرقی به شبه جزیره یونان آمدند. این طایفه‌ها به تدریج و احتمالاً تحت تأثیر تمدن مینوسی، میسنسی می‌گویند.

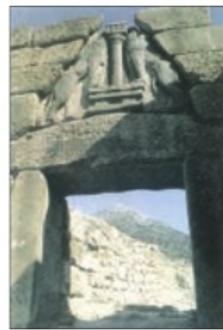
یک توضیح

● بقایای منسوب به شهر تروا

اطلاعات موجود درباره دوره میسنسی، عمدتاً از کشفیات باستان‌شناسی و نیز از «ایلیاد» و «اویدیس». دو کتاب حمامی یونان باستان، سروده هومر شاعر بلند آوازه قرن ۸ ق.م. به دست می‌آید. ایلیاد، جنگ اهالی میسن را با ساکنان شهر تروا روابت می‌کند و اویدیس ماجراهای اویلیس فهرمان را پس از جنگ تروا باز می‌گوید. تا مدت‌ها مورخان تصور می‌کردند جنگ تروا سرفاً حکایتی تخیلی است که هومر درباره نیاکان خود سروده است. اما کشف بقایای شهری باستانی در نزدیکی نتکه‌داردانل نشان داد که تروا وجود خارجی داشته است. به احتمال زیاد میسن و دیگر شهرهای یونانی که با تروا روابط تجاری داشته‌اند با این شهر وارد جنگ شده باشند.

کوچکی به چشم می‌خورد. در عوض، موقعیت شبه جزیره‌ای این کشور و برخورداری از سواحل طولانی با خلیج‌ها و بریدگی‌های مناسب برای ایجاد لنگرگاه‌ها، شرایط مناسبی بودند و با مصر و دیگر مناطق همجوار خود، روابط بازرگانی را برای کشتیرانی و دریانوردی فراهم کرده است. **تمدن مینوسی:** در بی کاوش‌های مینوسیان، حکایت از قدرت، رفاه و معماری پیشرفته آنان دارد. به احتمال زیاد، تمدن مینوسی در اثر کشمکش با اقوام مهاجر از بین رفته است.

● دروازه شیر در میسن

● نقاشی دیواری کاخ کносوس که مراسم ورزشی را نشان می‌دهد - جزیره کرت

تمدن میسنسی: در حدود ۲۰۰۰ ق.م. طایفه‌های بیابانگردی شهرهای را بر پا کردند که مهم‌ترین آنها میسن نام داشت. به همین دلیل اولین دوره تمدن یونان را صدر میسنسی می‌گویند. از دشت‌های اروپای شرقی به شبه جزیره یونان آمدند. این طایفه‌ها به تدریج و احتمالاً تحت تأثیر تمدن مینوسی،

یک توضیح

● بقایای منسوب به شهر تروا

اطلاعات موجود درباره دوره میسنسی، عمدتاً از کشفیات باستان‌شناسی و نیز از «ایلیاد» و «اویدیس». دو کتاب حمامی یونان باستان، سروده هومر شاعر بلند آوازه قرن ۸ ق.م. به دست می‌آید. ایلیاد، جنگ اهالی میسن را با ساکنان شهر تروا روابط می‌کند و اویدیس ماجراهای اویلیس فهرمان را از جنگ تروا باز می‌گوید. تا مدت‌ها مورخان تصور می‌کردند جنگ تروا صرفاً حکایتی تخیلی است که هومر درباره نیاکان خود سروده است. اما کشف بقایای شهری باستانی در نزدیکی نتکه‌داردانل نشان داد که تروا وجود خارجی داشته است. به احتمال زیاد تجاری داشته‌اند، با این شهر وارد جنگ شده باشند.

عصر دولت - شهرها: تمدن میسین به دلیل رقابت شهرها و جنگ‌های داخلی ضعیف شد و از ۱۱۰ تا حدود ۸۰۰ ق.م. پیان یافت.

یونان چار چنان انحطاطی شد که مورخان آن را **عصر تاریکی** نامیده‌اند. پس از آن به تدریج دولت - شهرهای مختلفی در جنگ بودند، قدرت جدیدی در مراتزهای شمالی یونان یعنی یونان سربرآوردن و به قدرت رسیدند. این دولت - شهرها غالباً یا کدیگر در حال رقابت و جنگ بودند. آتن و اسپارت مقدونیه در حال ظهور بود. مقدونیان به زبان یونانی صحبت می‌کردند، اما از زندگی شهری و تمدن توسعه یافته‌ای برخوردار نبودند. فیلیپ دوم، شاه مقدونیه با تشکیل ارتشی دولت - شهرها نفوذ و قدرت بیشتری داشتند. آتن مرکز فعالیت‌های فلسفی، علمی و هنری و نیز زادگاه مردم‌سالاری (مکراسی) به شمار می‌رفت، اما اسپارت، جامعه‌ای نظامی گرا و جنگاور بود که به امور فرهنگی و هنری چندان علاقه‌ای نداشت.

اسکندر مقدونی، پسر و جانشین فیلیپ که در محیطی نظامی فرماترایان دولت - شهرهای یونانی همواره می‌کوشیدند نفوذ و سلطه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود را تا آن سوی پرورش یافته بود. سیار شیفتۀ جنگ و فتح سرزمین‌های مراتزهای این کشور گسترش دهنده. آسیای صغیر (ترکیه امروزی) از جمله مناطقی بود که دولت - شهرهای یونانی به منظور گسترش قلمرو و توسعه نفوذ فرهنگی و اقتصادی خود، بدانجا پورش برند.

رقابت دولت - شهرهای یونانی با حکومت هخامنشیان برابر تسلط بر منطقه آسیای صغیر، موجب بروز کشمکش‌های طولانی و جنگ‌های بزرگی میان دو طرف در قرن ۵ ق.م. شد. شما در درس ۸ درباره آن مطالب بیشتری خواهید خواند.

● پیاده نظام یونان

جنگ‌های داخلی یونان و برآمدن اسکندر مقدونی: پس از پیان جنگ‌های یونان و ایران، دولت - شهر آتن به رهبری پریکلس^۱، سیاستمدار آزادی خواه، به سرعت در مسیر پیشرفت و توسعه طلبی سیاسی و نظامی گام برداشت. در آن زمان دولت - شهرهای مختلف یونانی به دو گروه رقیب و دشمن تبدیل شده بودند که آتن بر یکی و اسپارت بر دیگری فرمان می‌راند. در فاصله ۴۳۱ تا ۴۰۴ ق.م. سلسله جنگ‌هایی میان دو گروه رقیب رخ داد که به جنگ‌های پلوپونزی^۲ مشهور است. حکومت هخامنشی در

عصر دولت - شهرها: تمدن میسین به دلیل رقابت شهرها و جنگ‌های داخلی ضعیف شد و از ۱۱۰ تا حدود ۸۰۰ ق.م. یونان چار چنان انحطاطی شد که مورخان آن را **عصر تاریکی** نامیده‌اند. پس از آن به تدریج دولت - شهرهای مختلفی در

یونان سربرآوردن و به قدرت رسیدند. این دولت - شهرها غالباً با یکدیگر در حال رقابت و جنگ بودند. آتن و اسپارت مهم‌ترین دولت - شهرهای یونانی به شمار می‌رفتند و از دیگر دولت - شهرها نفوذ و قدرت بیشتری داشتند. آتن مرکز فعالیت‌های فلسفی، علمی و هنری و نیز زادگاه مردم‌سالاری (مکراسی) به شمار می‌رفت، اما اسپارت، جامعه‌ای نظامی گرا و جنگاور بود که به امور فرهنگی و هنری چندان علاقه‌ای نداشت.

فرمانروایان دولت - شهرهای یونانی همواره می‌کوشیدند نفوذ و سلطه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود را تا آن سوی مراتزهای این کشور گسترش دهند. آسیای صغیر (ترکیه امروزی) از جمله مناطقی بود که دولت - شهرهای یونانی به هجوم اورد. سپاهیان او در چندین نبرد بر سپاه هخامنشی منظور گسترش قلمرو و توسعه نفوذ فرهنگی و اقتصادی خود، به آنجا پورش برند.

رقابت دولت - شهرهای یونانی با حکومت هخامنشیان برابر تسلط بر منطقه آسیای صغیر، موجب بروز کشمکش‌های طولانی و جنگ‌های بزرگی میان دو طرف در قرن ۵ ق.م. شد. شما در درس ۸ درباره آن مطالب بیشتری خواهید خواند.

● پیاده نظام یونان

جنگ‌های داخلی یونان و برآمدن اسکندر مقدونی: پس از پیان جنگ‌های یونان و ایران، دولت - شهر آتن به رهبری پریکلس^۱، سیاستمدار آزادی خواه، به سرعت در مسیر پیشرفت و توسعه طلبی سیاسی و نظامی گام برداشت. در آن زمان دولت - شهرهای مختلف یونانی به دو گروه رقیب و دشمن تبدیل شده بودند که آتن بر یکی و اسپارت بر دیگری فرمان می‌راند. در فاصله ۴۳۱ تا ۴۰۴ ق.م. سلسله جنگ‌هایی میان دو گروه رقیب رخ داد که به جنگ‌های پلوپونزی^۲ مشهور است. حکومت هخامنشی در

هدیه و قربانی به خدایان انجام می‌گرفت. در یونان باستان، پس از مرگ اسکندر، یکی از سرداران او در یونان قدرت نفوذ و قدرت کاهنیان به مراتب کمتر از مصر و بین‌النهرین بود. یونانیان به احترام خدایان و برای بزرگداشت قهرمانان خویش، جشن‌ها و مسابقه‌های مختلفی را برگزار می‌کردند.

فرهنگ و تمدن یونان در عهد باستان به ویژه در عصر شکوفایی مردم‌سالاری (دموکراسی) در آتن (۵۰۰ تا ۳۲۸ ق.م.)، شاهد دوران درخشانی از رشد فکری، فرهنگی، علمی، هنری و ادبی بود. یونانیان از دستاوردهای تمدن‌های مصر، بین‌النهرین و ایران بهره بسیاری برداشتند و در عرصه‌های مختلف پیشرفت‌های چشمگیری کردند.

دين: یونانیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند. مهم‌ترین این خدایان، دوازده خدایی بودند که در کوه آلمپ جای داشتند و در رأس آنان، «زئوس»، خدای آسمان و آذرخش بود. مردم هر دولت-شهر یکی از خدایان مستقر در المپ را به عنوان خدایی محافظ شهر خود ستایش می‌کردند. مثلاً آتنا، خدابانوی خرد، محافظ شهر آتن به شمار می‌رفت. یونانیان دارای معابد و پرستشگاه‌هایی بودند. نیایش غالباً با تقدیم

پس از مرگ اسکندر، یکی از سرداران او در یونان قدرت را کاهنیان به مراتب کمتر از مصر و بین‌النهرین بود. یونانیان به احترام خدایان و برای بزرگداشت قهرمانان خویش، جشن‌ها و مسابقه‌های مختلفی را برگزار می‌کردند. مشهورترین آنها، بازی‌های المپیک بود که هر چهار سال یکبار در دولت-شهر

المپیا برگزار می‌شد. اولین دوره این بازی‌ها در ۷۷۶ ق.م. انجام شد.

در یونان و به ویژه در دولت-شهر آتن شکل گرفت که البته با نظام‌های مردم‌سالاری امروزی تفاوت داشت. در یونان باستان، شیوه متفاوتی از حکمرانی بود که توسط آتن، فقط مردان بالغی که از پدر و مادری آتنی به دنیا آمده بودند و شهروند آنچا محسوب می‌شدند، حق رأی کشورهای دیگر، نخست شاهان به صورت موروثی حکومت داشتند و می‌توانستند در اداره امور دولت - شهر مشارکت کنند. زنان، بردگان و بیگانگان مقیم آتن که اکثریت تجارت خارجی، طبقه‌ای از ثروتمندان و اشراف برآمدند و جمعیت آن دولت - شهر را در دست گرفتند.

در قرن‌های ششم و پنجم قبل از میلاد، نوعی مردم سالاری در قرن‌های ششم و پنجم قبل از میلاد، نوعی مردم سالاری و شرکت در اداره امور سیاسی محروم بودند.

فعالیت ۱

با همکری، چند تفاوت نظام‌های مردم‌سالاری امروزرا با مردم‌سالاری یونان باستان بیان کنید.

Ⓐ افلاطون و ارسطو در حال مباحثه فلسفی، اثر رافائل، نقاش ایتالیایی

فلسفه یونان و به ویژه شهر آتن، زادگاه فلسفه و پیشگام تفکر فلسفی محسوب می‌گردد. فلسفه یونان در قرن‌های پنجم و چهارم پیش از میلاد، با ظهور فیلسوفان بزرگی مانند سقراط، افلاطون و ارسطو به اوج خود رسید. این فیلسوفان با تکیه بر استدلال‌های عقلانی و منطقی، درباره موضوع‌های گوناگون فلسفی به بحث و گفت‌وگو پرداختند و برخی از آنان آثار مهمی تألیف کردند. فلسفه یونان، تأثیر زیادی بر فیلسوفان مسلمان به ویژه فیلسوفان ایرانی مانند فارابی و ابن سينا گذاشتند است.

۱- واژه فلسفه، مُفَرَّب و ازه یونانی «فیلوسوفیا» است که از دو کلمه فیلو به معنای «دوستداری» و سوفیا به معنای «دانایی»، تشکیل شده است.

حکومت و سیاست: یکی از ویژگی‌های برجسته تمدن یونان باستان، شیوه متفاوت حکمرانی بود که توسط آتن، فقط مردان بالغی که از پدر و مادری آتنی به دنیا آمده بودند و شهروند آنچا محسوب می‌شدند، حق رأی داشتند و می‌توانستند در اداره امور دولت - شهر مشارکت کنند. تجارت خارجی، طبقه‌ای از ثروتمندان و اشراف برآمدند و زنان، بردگان و بیگانگان مقیم آتن که بیشتر جمعیت آن دولت - شهر را تشکیل می‌دادند، از حق رأی و شرکت در اداره امور سیاسی محروم بودند.

فعالیت ۱

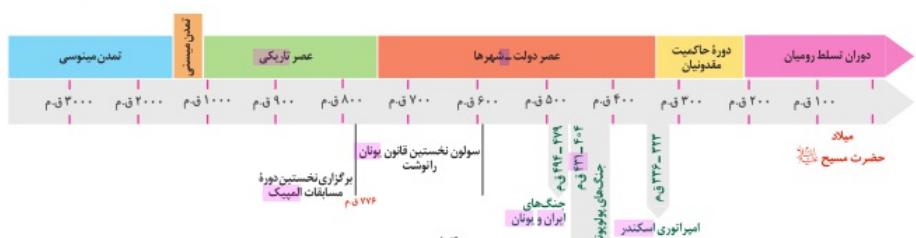
با همکری، چند تفاوت نظام‌های مردم‌سالاری امروزرا با مردم‌سالاری یونان باستان بیان کنید.

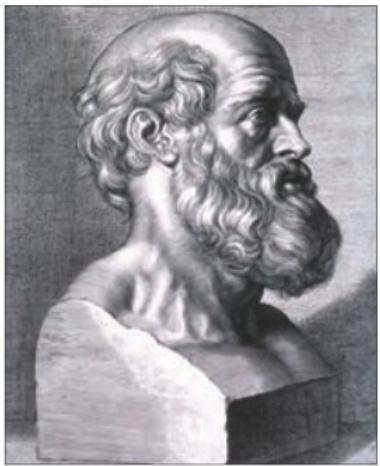

Ⓐ افلاطون و ارسطو در حال مباحثه فلسفی، اثر رافائل، نقاش ایتالیایی

فلسفه یونان و به ویژه شهر آتن، زادگاه فلسفه و پیشگام تفکر فلسفی محسوب می‌شود. فلسفه یونان در قرن‌های پنجم و چهارم پیش از میلاد، با ظهور فیلسوفان بزرگی مانند سقراط، افلاطون و ارسطو به اوج خود رسید. این فیلسوفان با تکیه بر استدلال‌های عقلانی و منطقی، درباره موضوع‌های گوناگون فلسفی به بحث و گفت‌وگو پرداختند و برخی از آنان آثار مهمی تألیف کردند. فلسفه یونان، تأثیر زیادی بر فیلسوفان مسلمان به ویژه فیلسوفان ایرانی مانند فارابی و ابن سينا گذاشتند است.

۱- واژه فلسفه، مُفَرَّب و ازه یونانی «فیلوسوفیا» است که از دو کلمه فیلو به معنای «دوستداری» و سوفیا به معنای «دانایی»، تشکیل شده است.

تندیس بقراط

علوم: در یونان باستان، علوم مختلفی مانند ریاضی، فیزیک، پزشکی و تاریخ‌نگاری شکوفا شد. دانشمندان یونانی براساس روش علمی و با تکیه بر خود به مطالعه پدیده‌های مختلف می‌پرداختند. بقراط، پزشک نامدار یونانی در عهد باستان که به پدر علم پزشکی معروف است، نشانه‌های بیماری در بیمارانش را به دقت یادداشت می‌کرد و از این اطلاعات برای درمان بیماران دیگر استفاده می‌کرد. او اعتقاد داشت که بیماری‌ها علت‌های طبیعی دارند و مجازات‌هایی نیستند که خدایان فرستاده باشند. فیثاغورث، فیلسوف و ریاضی دان مشهور یونانی که در عهد باستان می‌زیست، برخی از اصول هندسه را کشف کرد و امروزه دانش آموزان او را با قضیه فیثاغورث به یاد می‌آورند. تاریخ‌نگاری، از دیگر دانش‌های رایج در یونان باستان بود.

تندیس بقراط

علوم: در یونان باستان، علوم مختلفی مانند ریاضی، فیزیک، پزشکی و تاریخ‌نگاری شکوفا شد. دانشمندان یونانی براساس روش علمی و با تکیه بر خود به مطالعه پدیده‌های مختلف می‌پرداختند. بقراط، پزشک نامدار یونانی در عهد باستان که به «پدر علم پزشکی» معروف است، نشانه‌های بیماری در بیمارانش را به دقت یادداشت می‌کرد و از این اطلاعات برای درمان بیماران دیگر استفاده می‌کرد. او اعتقاد داشت که بیماری‌ها علت‌های طبیعی دارند و مجازات‌هایی نیستند که خدایان فرستاده باشند. فیثاغورث، فیلسوف و ریاضی دان مشهور یونانی که در عهد باستان می‌زیست، برخی از اصول هندسه را کشف کرد و امروزه دانش آموزان او را با «قضیه فیثاغورث» به یاد می‌آورند. تاریخ‌نگاری، از دیگر دانش‌های رایج در یونان باستان بود.

به شمال ایتالیا بوده است. کوههای مرکزی آپنین، شرق و غرب این کشور را از هم جدا می‌کند. با این حال، ایتالیا دارای سواحل طولانی مناسب برای کشتیرانی و دشت‌های حاصلخیز وسیعی است.

از رم تا روم: درباره تاریخ ایتالیا و ایتالیایی‌های نخستین، آگاهی کمی در دست است. در حدود ۱۵۰۰ ق.م. گروهی از شکل‌گیری تمدن و امپراتوری نیرومندی به نام روم در عهد باستان شد. این شبه‌جزیره از شمال به جنوب به طول حدود ۱۲۰۰ کیلومتر گسترده است و عرض آن زیاد نیست. کوههای آلپ در شمال آن، مانع طبیعی به وجود آورده و گذرگاه‌های فراوان آن، معبیر رخنه اقوام مختلف

هنر و ادبیات: در یونان باستان، ادبیات و هنرهای تجسمی، مخصوصاً انواع شعر، نمایشنامه‌نویسی، مجسمه‌سازی و معماری نیز شکوفا و پرورون্দ بود.

روم

به شمال ایتالیا بوده است. کوههای مرکزی آپنین، شرق و غرب این کشور را از هم جدا می‌کند. با این حال، ایتالیا دارای سواحل طولانی مناسب برای کشتیرانی و دشت‌های حاصلخیز وسیعی است.

روم

شبه‌جزیره ایتالیا در شمال دریای مدیترانه، کانون شکل‌گیری تمدن و امپراتوری نیرومندی به نام روم در آغازی کمی در دست است. در حدود ۱۵۰۰ ق.م. گروهی از اقوام هند و اروپایی به ایتالیا پا نهادند و مزارع و روستاهایی را به وجود آوردند. بعدها اقوام دیگری نیز از یونان وارد این سرزمین شدند و بر شکل‌گیری تمدن روم تأثیر گذاشتند. نیست. کوههای آلپ در شمال آن، مانع طبیعی به وجود آورده و گذرگاه‌های فراوان آن، معبیر رخنه اقوام مختلف

فعالیت ۲

با استفاده از نقشه طبیعی کشورهای یونان و ایتالیا، درباره ویژگی‌های جغرافیایی مشترک این کشورها که بر تاریخ و تمدن آنها تأثیرگذار بوده است، با یکدیگر گفت و گو کنید.

فعالیت ۲

با استفاده از نقشه طبیعی کشورهای یونان و ایتالیا، درباره ویژگی‌های جغرافیایی مشترک این کشورها که بر تاریخ و تمدن آنها تأثیرگذار بوده است، گفت و گو کنید.

کولوسئوم (تماشاخانه یا آمفی تاتر رم)

کولوسئوم (تماشاخانه یا آمفی تاتر رم)

﴿﴾ افسانه تأسیس شهر رم

مقدونی رخ داد. کارتاژیان بر بخش هایی از دریای مدیترانه و شمال آفریقا و مقدونیان بر مقدونیه و یونان حکومت می کردند. سرانجام رومیان رقیبان خود را شکست دادند. شاه این شهر شوریدند و حکومت جمهوری رم را تأسیس کردند. جمهوری رم در سال های میان ۵۰۹ تا ۲۶۴ ق.م با شکست رقیبان و دشمنان خود گسترش پیدا کرد و قدرتی بزرگ در مدیترانه شد و به توسعه طلبی خود در اروپا، آفریقا و آسیا ادامه داد.

شهر رم در مرکز ایتالیا از ادغام تعدادی از روستاهای کرانه رود تیبر پدید آمد. در سال ۵۰۹ ق.م. رومیان بر شاه این شهر شوریدند و حکومت جمهوری رم را تأسیس کردند. جمهوری رم در سال های میان ۵۰۹ تا ۲۶۴ ق.م با شکست رقیبان و دشمنان خود گسترش پیدا کرد و در نتیجه این فتوحات، جمهوری رم تبدیل به قدرتی بزرگ در مدیترانه شد و به توسعه طلبی خود در اروپا، آفریقا و آسیا ادامه داد.

رومیان بالشکر کشی به سرزمین های شرق دریای مدیترانه یافت. جمهوری رم، سپس سیاست توسعه طلبانه نظامی گستردگی را در خارج از مرزهای شبه جزیره ایتالیا آغاز کرد؛ این روز، که در مقابل سیاه قدرتمند روم استادگی کرد و مانع پیشروی بیشتر آنان به سوی ایران شد.

مقدونی، از سوی دیگر، رخ داد. کارتاژیان بر بخش هایی از دریای مدیترانه و شمال آفریقا و مقدونیان بر مقدونیه و یونان حکومت می کردند. سرانجام رومیان رقیبان خود را شکست دادند. جمهوری رم در سال های میان ۵۰۹ تا ۲۶۴ ق.م. با شکست رقیبان و دشمنان خود گسترش پیدا کرد و در نتیجه این فتوحات، جمهوری رم تبدیل به قدرتی بزرگ در مدیترانه شد و به توسعه طلبی خود در اروپا، آفریقا و آسیا ادامه داد.

رومیان بالشکر کشی به سرزمین های شرق دریای مدیترانه چهارمین رم، سپس سیاست توسعه طلبانه نظامی گستردگی در غرب آسیا، بقایای حکومت سلوکیان را برآوردختند و را در خارج از مرزهای شبه جزیره ایتالیا پیش گرفت؛ این روز، به سوی ایران پیشروی کردند. تنها حکومت اشکانی بود که در مقابل سیاه قدرتمند روم استادگی کرد و مانع پیشروی بیشتر آنان به سوی ایران شد.

ریاست قوه اجرایی به دو کنسول اعطا می شد که از میان اعضای سنا برای دوره بکساله، بدون تکرار، انتخاب می شدند. وقتی یکی از کنسول ها در میدان جنگ، نیروهای جمهوری را هدایت می کرد، کنسول دیگر اداره امور داخل را بر عهده می گرفت. ارتش روم برای پایخت آن توسط امپراتوری مسلمان عثمانی فتح شد، شهروند رومی به منصب دولتی برگردیده نمی شد، مگر آنکه در ده نبرد شرکت کرده باشد.

با گسترش قلمرو جمهوری رم، معلوم شد که قانون اساسی و نهادهای این جمهوری برای اداره سرزمین های پهناور از کارایی لازم برخوردار نیستند. از این رو، در قرن اول قبل از میلاد، جمهوری رم بر اثر رقابت سرداران جاه طلب دچار جنگ داخلی و آشتفتگی شد. سرانجام اکتاویان^۲ بر رقبیانش غلبه کرد و تغییراتی در نظام حکومتی جمهوری رم به وجود آورد. در نتیجه این تغییرات، قدرت اجرایی در اختیار یک فرد به عنوان شخص اول مملکت قرار گرفت که به «آگوستوس»^۳ و بعداً «امپراتور» معروف شد. مجلس سنا نیز به عنوان مجمع اصلی مشورتی باقی ماند و در انتخاب امپراتور، ایفای نقش کرد. به مرور زمان، امپراتورها بر اختیارات و قدرت خود افزودند و برخی از آنان همچون پادشاهان مستبد حکومت کردند.

زنگی در روم: به طور کلی فرهنگ روم از میراث یونانی در زمینه تعلیم و تربیت، دین، فلسفه و علوم و هنرها تأثیر فراوانی پذیرفت. رومیان خدایان متعددی را می پرستیدند و مانند یونانیان، چشواره ها و بازی های عمومی و مذهبی مختلفی را به احترام و بزرگداشت خدایان برگزار می کردند. علاوه بر آن، برخی از باورهای کهن ایرانی مانند پرستش ایزد مهر (میترا) در قلمرو روم رواج یافت و بر فرهنگ و هنر رومی تأثیر چشمگیری گذاشت.

خانواده های رومی مستولیت های شهروندی را به فرزندان خود از سنین کودکی می آموختند و آنان را به کار سخت،

نندیس (مجسمه) اوکتاویان (آگوستوس)

۱ـ Constantin

۲ـ Octavian

۳ـ Augustus

پس از آنکه امپراتور کنستانتن^۱ (۳۳۷-۳۶۰ م. م)، شهر بیزانسیوم (قسطنطینیه/ استانبول) را به پایتختی برگزید، به تدریج زمینه تقسیم امپراتوری روم به دو بخش شرقی و غربی فراهم آمد. روم غربی در ۴۷۵ م. در اثر هجوم اقوام بیان گرد نابود شد؛ اما روم شرقی تا سال ۱۴۵۳ م. که پایخت آن توسط امپراتوری مسلمان عثمانی فتح شد، اثبات لیاقت بود. هیچ شهر وند رومی به منصب دولتی برگزیده نمی شد، مگر آنکه در ده نبرد شرکت کرده باشد.

سیاست و حکومت: رومیان با درآمیختن فرهنگ کهن با گسترش قلمرو جمهوری رم، معلوم شد که قانون اساسی طایفه ای و نظام دولت - شهری، جمهوری رم را تأسیس کردند. براساس قانون اساسی رم، ساختار حکومت شامل از کارایی لازم برخوردار نیستند. از این رو، در قرن اول قبل از میلاد، جمهوری رم بر اثر رقابت سرداران جاه طلب دچار جنگ داخلی و آشتفتگی شد. سرانجام اکتاویان^۲ بر رقیبانش غلبه کرد و تغییراتی در نظام حکومتی جمهوری رم به وجود آورد. در نتیجه این تغییرات، قدرت اجرایی در اختیار یک فرد به عنوان شخص اول مملکت قرار گرفت که به «آگوستوس»^۳ و بعداً «امپراتور» معروف شد. مجلس سنا نیز به عنوان مجمع اصلی مشورتی باقی ماند و در انتخاب امپراتور، ایفای نقش کرد. به مرور زمان، امپراتورها بر اختیارات و قدرت خود افزودند و برخی از آنان همچون پادشاهان مستبد حکومت کردند.

زندگی در روم: به طور کلی فرهنگ روم از میراث یونانی در زمینه تعلیم و تربیت، دین، فلسفه و علوم و هنرها تأثیر فراوانی پذیرفت. رومیان خدایان متعددی را می پرستیدند و مانند یونانیان، چشواره ها و بازی های عمومی و مذهبی مختلفی را به احترام و بزرگداشت خدایان برگزار می کردند. علاوه بر آن، برخی از باورهای کهن ایرانی مانند پرستش ایزد مهر (میترا) در قلمرو روم رواج یافت و بر فرهنگ و هنر رومی تأثیر چشمگیری گذاشت.

خانواده های رومی مستولیت های شهروندی را به فرزندان خود از سنین کودکی می آموختند و آنان را به کار سخت،

نندیس اوکتاویان (آگوستوس)

۱ـ Constantine

۲ـ Octavian

۳ـ Augustus

شمار برگان و اختلاف میان فقیر و ثروتمند چنان افزایش می کردند. زنان رومی نسبت به زنان یونانی آزادتر بودند و حضور مؤثر و گسترده تری در زندگی عمومی و اجتماعی کردند و حکومت روم به زحمت و پس از دو سال، قیام را سرکوب کرد. بردهداری پدیدهای بسیار رایج در قلمرو امپراتوری روم بود.

فعالیت ۳

درباره وضع برگان و موقعیت اجتماعی آنان در یونان و روم باستان تحقیق کنید و نتیجه آن را گزارش نمایید.

انطاکیه، دمشق، اسکندریه، آتن و مارسی، ساختمان های عمومی فراوانی ساختند که حکایت از مهارت در معماری و طراحی در مهندسی دارد. همچنین در رم و دیگر شهرهای قلمرو امپراتوری مثل

● موزائیکی با نقش بازی گلادیاتورهای رومی

یکی دیگر از دستاوردهای مهم تمدن روم، ایجاد شبکه پیشرفتی از جاده ها بود. مهندسان و کارگران رومی برای احداث جاده های سنگفرش شده، دامنه تپه ها را می بریدند، تونل می کنندند، پل می ساختند و باتلاق ها را پر می کردند. بسیاری از این جاده ها تا قرن ها مورد استفاده بود.

● سردیس امپراتور کنستانتین

شجاعت برای جنگیدن و وفاداری به شهرشان تشویق یافت که در سال ۷۳ ق.م. برگان به رهبری اسپارتاکوس قیام کردند و حکومت روم به زحمت و پس از دو سال، قیام را داشتند. بردهداری پدیدهای بسیار رایج در قلمرو امپراتوری روم بود.

فعالیت ۳

درباره وضع برگان و موقعیت اجتماعی آنان در یونان و روم باستان تحقیق و نتیجه آن را گزارش کنید.

انطاکیه، دمشق، اسکندریه، آتن و مارسی، ساختمان های عمومی فراوانی ساختند که حکایت از مهارت در معماری و نظامی خود بنهایی یادبود زیادی را برپا کردند. آنان همچنین در رم و دیگر شهرهای قلمرو امپراتوری مثل

● موزائیکی با نقش بازی گلادیاتورهای رومی

● سردیس امپراتور کنستانتین

دین مسیحیت در زمان امپراتور کنستانتین رونق بی‌سابقه‌ای یافت؛ زیرا این امپراتور خود به مسیحیت گروید و فرمانی صادر کرد که آزادی این دین را در محدوده امپراتوری روم در آنجا به تبلیغ دین جدیدی پرداخت. پیشوایان یهود با تضمین می‌کردند که حدود ۵۰ سال بعد از کنستانتین، مسیحیت آموزه‌های آن حضرت به مخالفت برخاستند و با همدستی رومیان، علیه او به دسیسه پرداختند و در صدد نابودی ایشان برآمدند. دین مسیحیت با وجود دشمنی و سخت‌گیری‌های شدید پیشوایان یهودی و حاکمان رومی به تدریج گسترش یافت و بر پیروان آن افزوده شد.

ظهور و گسترش مسیحیت
در دوره سلطه رومیان بر سرزمین فلسطین، حضرت عیسیٰ ﷺ در آنجا تبلیغ دین جدیدی پرداخت. پیشوایان یهود با آموزه‌های آن حضرت به مخالفت برخاستند و با همدستی رومیان، علیه او به دسیسه پرداختند و در صدد نابودی ایشان برآمدند. دین مسیحیت با وجود دشمنی و سخت‌گیری‌های شدید پیشوایان یهودی و حاکمان رومی به تدریج گسترش یافت و بر پیروان آن افزوده شد.

پرسش‌های نمونه

- ۱ تأثیر عوامل جغرافیایی را بر شکل گیری دولت شهرهای یونانی بررسی کنید.
- ۲ علل و پیامدهای جنگ‌های پلوپونزی را شرح دهید.
- ۳ به نظر شما چه عواملی موجب شکوفایی فلسفه و علوم در یونان باستان شده بود؟
- ۴ با توجه به مطالب درس‌های ۴، ۵ و ۶، دو تفاوت **عده** نظام حکومتی یونان و روم را با شیوه حکومت در مصر و چین باستان، بیان کنید.
- ۵ مهم‌ترین دستاوردهای رومیان باستان در حوزه معماری و مهندسی چه بود؟
- ۶ براساس نمودار خط زمان، مراحل تأسیس و گسترش امپراتوری روم باستان را به ترتیب بیان کنید.

ظهور و گسترش مسیحیت
دین مسیحیت در زمان امپراتور کنستانتین رونق بی‌سابقه‌ای در دوره سلطه رومیان بر سرزمین فلسطین، حضرت عیسیٰ ﷺ یافت؛ زیرا این امپراتور خود به مسیحیت گروید و فرمانی صادر کرد که آزادی این دین را در محدوده امپراتوری روم تضمین می‌کرد. حدود ۵۰ سال بعد از کنستانتین، مسیحیت دین آن حضرت به مخالفت برخاستند و با همدستی رومیان، علیه او رسماً امپراتوری روم شد. تعالیم حضرت عیسیٰ ﷺ، ایمان به دین مسیحیت، با وجود دشمنی و سخت‌گیری‌های شدید خدای یکتارا جایگزین عقاید شرک‌آمیز رومیان گرد و فرهنگ پیشوایان یهودی و حاکمان رومی، به تدریج گسترش یافت و اخلاق جامعه رومی را به شدت تحت تأثیر قرار داد. و بر پیروان آن افزوده شد.

پرسش‌های نمونه

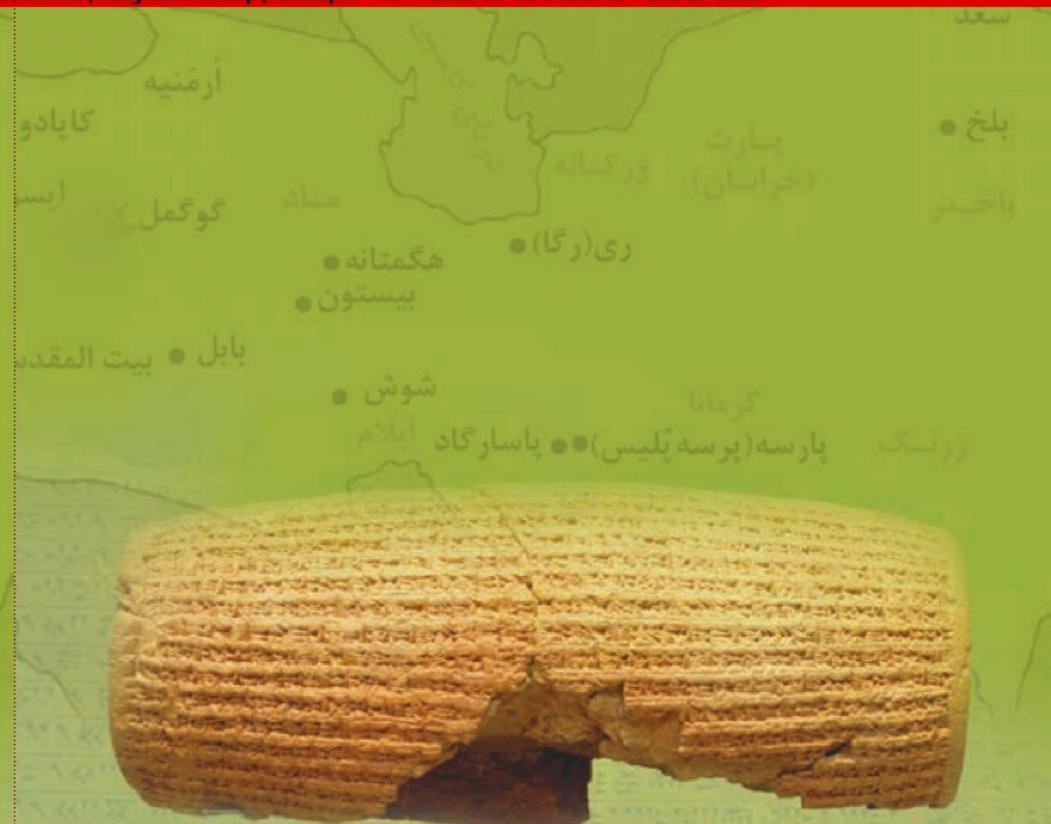
- ۱ تأثیر عوامل جغرافیایی را بر شکل گیری دولت شهرهای یونانی بررسی کنید.
- ۲ علل و پیامدهای جنگ‌های پلوپونزی را شرح دهید.
- ۳ به نظر شما چه عواملی موجب شکوفایی فلسفه و علوم در یونان باستان شده بود؟
- ۴ با توجه به مطالب درس‌های ۴، ۵ و ۶، دو تفاوت **مهنم** نظام حکومتی یونان و روم را با شیوه حکومت در مصر و چین باستان، بیان کنید.
- ۵ مهم‌ترین دستاوردهای رومیان باستان در حوزه معماری و مهندسی چه بود؟
- ۶ براساس نمودار خط زمان، مراحل تأسیس و گسترش امپراتوری روم باستان را به ترتیب بیان کنید.

فصل سوم

ایران در عصر باستان: سرآغاز هوت ایرانی

ایران، میهن عزیز ما پیشینه و تاریخی طولانی دارد و مهد یکی از تمدن‌های کهن و غنی بهشمار می‌رود. ساکنان این دیار، جزو نخستین گروه از مردمان جهان بودند که به کشاورزی و اهلی کردن حیوانات پرداختند و در حدود ۵۵۰۰ سال پیش شهرهایی را برپا کردند. ایرانیان باستان در فاصله ۷۰۰۰ ق.م. تا ۶۵۱ م. چندین سلسله حکومتی بزرگ را بنیان نهادند که بر بخش وسیعی از جهان آن روزگار فرماتراوایی می‌کردند و تمدن ایرانی را به شکوفایی رساندند. در این فصل شما درباره دستاوردهای تمدنی ایرانیان باستان و جایگاه سیاسی و اقتصادی ایران در دوران باستان مطالعه و کاوش خواهید کرد.

فصل سوم

ایران در عصر باستان: سرآغاز هوت ایرانی

میهن عزیز ما تاریخی طولانی دارد و مهد یکی از تمدن‌های کهن و غنی بهشمار می‌رود. ساکنان این دیار، از جمله نخستین گروه مردمانی بودند که به کشاورزی و اهلی کردن حیوانات پرداختند و در حدود ۵۵۰۰ سال پیش شهرهایی را برپا کردند. ایرانیان باستان در فاصله ۷۰۰۰ ق.م. تا ۶۵۱ م. چندین سلسله حکومتی بزرگ را بنیان نهادند و بر بخش وسیعی از جهان آن روزگار فرماتراوایی کردند و تمدن ایرانی را به شکوفایی رساندند. در این فصل درباره دستاوردهای تمدنی ایرانیان باستان و جایگاه سیاسی و اقتصادی ایران در دوران باستان مطالعه و کاروش خواهید کرد.

مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور

درس ۷

در این درس شما با مطالعه پیشینه تحقیقات علمی و منابع پژوهش تاریخ ایران در دوره باستان، انتظار می‌رود گونه‌های مختلف منابع پژوهش در تاریخ ایران باستان را شناسایی و دسته‌بندی نمایید و اهمیت و اعتبار هر دسته را ارزیابی کنید.

ایران در عهد باستان را می‌نوشتند. در واقع نوشه‌های آنان، ترکیبی از افسانه و واقعیت بود. این موزخان، تاریخ پیش و قبل از اینکه خط میخ رمزگشایی و خوانده شود تا حدود دوره تقسیم می‌کردند (به نمودار خط زمان زیر نگاه کنید). مطالب مربوط به سلسله‌های کاوش‌های باستان‌شناسی آغاز گردد، آگاهی و درکی که ایرانیان از ادوار کهن تاریخ و تمدن خود داشتند، به مراتب پیشدادیان و کیانیان آمیخته با افسانه‌های کهن بود، در برآرد متفاوت از آگاهی و شناختی بود که امروزه وجود دارد. تا آن زمان موزخان ایرانی بر پایه ترجمه خدای نامه‌های مربوط به بعضی اسمی بود؛ ایرانیان مطالعه، بسیار کم و محدود به بعضی اسامی بود؛ ولی در خصوص ساسانیان اطلاعات تاریخی قابل توجهی وجود داشت. قابل توجهی وجود داشت.

پیشدادیان	کیانیان	اسکانیان	ساسانیان
-----------	---------	----------	----------

افسانه کیومرث

معنا و مفهوم داستان یا سرگذشت خیالی و غیرواقعي به کار می‌رودند. اسطوره‌شناسان، موزخان و دیگر محققان افسانه‌های سلسله‌های پیشدادیان و کیانیان به عنوان دوران درباره اینکه محتوای افسانه‌ها به کلی غیرواقعي است یا به اتفاق نظر ندارند. بیشتر آنان بر این عقیده هستند که افسانه‌ها از اقوام و جوامع کهن از جمله تاریخ ایران زمین با افسانه و اسطوره آغاز می‌گردد. واژه‌هایی مانند افسانه، اما قصه، داستان و اسطوره، گرچه هر کدام معنای خاص و ریشه لغوی مخصوص خود را دارند، اما تقریباً همگی به درآمده‌اند.

فعالیت ۱

به پنج گروه تقسیم شود و هر گروه با استفاده از مجموعه قصه‌های شاهنامه، یکی از داستان‌های زیر را خلاصه و گزارش آن را در کلاس بخوانید و بگویید هر یک از این داستان‌ها، متعلق به کدام یک از دوره‌های نمودار بالا است. ۱- داستان جمشید، ۲- داستان ضحاک ماردوش؛ ۳- داستان کاوه آهنگر؛ ۴- داستان سیاوش؛ ۵- داستان رستم و سهراب

مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور

درس ۷

در این درس، با مطالعه پیشینه تحقیقات علمی و منابع پژوهش تاریخ ایران دوره باستان، انتظار می‌رود گونه‌های مختلف منابع پژوهش در تاریخ ایران باستان را شناسایی و دسته‌بندی کنید و اهمیت و اعتبار هر دسته را بسنجید.

پیشینه پژوهش در تاریخ ایران باستان

الف - آگاهی تاریخی آمیخته با افسانه: ایرانیان تا دوره تقسیم می‌کردند (به نمودار خط زمان زیر نگاه کنید). مطالب مربوط به سلسله‌های پیشدادیان و کیانیان از تاریخ و تمدن باستانی خود بعضی اسمی بود؛ در برآرد اشکانیان مطالعه، بسیار کم و محدود به بعضی اسامی بود؛ ولی در خصوص ساسانیان اطلاعات تاریخی قابل توجهی وجود داشت.

پیشدادیان	کیانیان	اسکانیان	sassanian
-----------	---------	----------	-----------

افسانه کیومرث

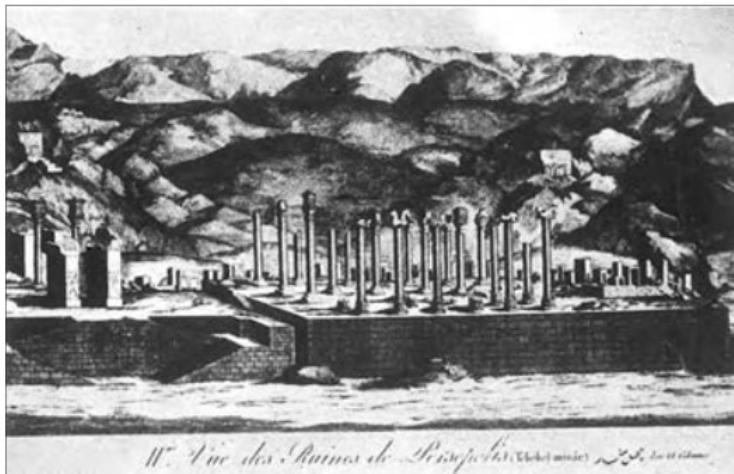
تاریخ و افسانه داستان یا سرگذشت خیالی و غیرواقعي به کار می‌رودند. اسطوره‌شناسان، موزخان و دیگر محققان درباره افسانه‌ای (اساطیری) تاریخ ایران شناخته می‌شوند. اینکه محتوای افسانه‌ها به کلی غیرواقعي است یا به اتفاق نظر ندارند. بیشتر آنان بر این عقیده هستند که افسانه‌ها بر اساس واقعیت‌های تاریخی ساخته شده‌اند، اما با گذشت زمان تغییر کرده و به شکل افسانه و اسطوره مانند افسانه، قصه، داستان و اسطوره آغاز می‌شود. واژه‌هایی خاص و ریشه لغوی خود را دارند، اما تقریباً همگی به درآمده‌اند.

فعالیت ۱

به پنج گروه تقسیم شود و هر گروه با استفاده از مجموعه قصه‌های شاهنامه، یکی از داستان‌های زیر را خلاصه و آن را در کلاس گزارش کنید و بگویید هر یک از این داستان‌ها، متعلق به کدام یک از دوره‌های نمودار بالا است. ۱- داستان جمشید؛ ۲- داستان ضحاک ماردوش؛ ۳- داستان کاوه آهنگر؛ ۴- داستان سیاوش؛ ۵- داستان رستم و سهراب.

گسترهای را درباره تاریخ ایران در دوره باستان آغاز کردند. آگاهی‌های تاریخی تازه‌ای که در نتیجه خوانده شدن خطاهای باستانی و کاوشهای باستان‌شناسی به دست آمد، و شاهان اشکانی را تا حدودی می‌شناختند، اما چندان شناختی از سلسله‌های ایلام، ماد و هخامنشیان نداشتند آن دوره داشت.

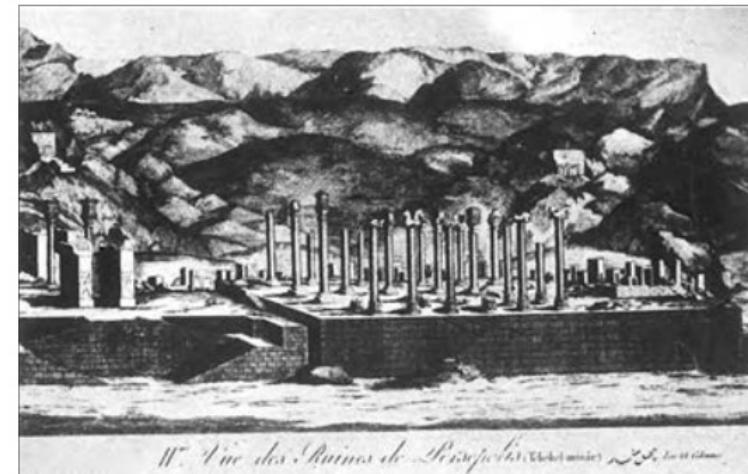
بیشینه تحقیقات جدید درباره تاریخ ایران باستان؛ پادشاهان بزرگی چون کورش و داریوش هخامنشی را در دوره صفویه، تمایل و علاقه اروپاییان برای مسافرت به کشور ما و شناخت تاریخ و فرهنگ آن دو چندان شد. پایتخت هخامنشیان را به جمშید، پادشاه افسانه‌ای ایران، نسبت می‌دادند و این مکان تاریخی را تخت جمშید نوشتۀ‌های هرودت و سایر مورخان یونانی و رومی عهد می‌نامیدند. آنان همچنین پاسارگاد، پایتخت کورش را باستان، اخبار و آگاهی قابل توجهی درباره سلسله‌ها و شاهان ایران در دوره باستان در اختیار داشتند. به همین دلیل برخی از جهانگردان اروپایی که در دوران فرمانتوابی صفویان به ایران آمدند، با کنجکاوی زیاد در جست و جوی بنای و آثار تاریخی دوره هخامنشی به خصوص در فارس بودند. تعدادی از این جهانگردان اقدام به نهیه گزارش و تصویر از آثار مذکور کردند.

نقاشی بقایای تخت جمშید در سفرنامه شاردن، جهانگرد فرانسوی که در زمان صفویه به ایران سفر کرد.

به هر حال، عموم موزخان تا دویست سال پیش، در میان سلسله‌های حکومتی ایران باستان، تنها از تاریخ ساسانیان اطلاع و شناخت نسبتاً در خور توجهی داشتند و سلسله نقش بزرگی در توجه و گرایش این گروه از محققان به تاریخ شناختی از سلسله‌های ایلام، ماد و هخامنشیان نداشتند و پادشاهان بزرگی چون کورش و داریوش هخامنشی را به درستی نمی‌شناختند؛ از این‌رو، پارسه یا پرسه پلیس، پایتخت هخامنشیان را به جمშید، پادشاه افسانه‌ای ایران، شد. در آن زمان، نویسندهان و محققان اروپایی به واسطه نسبت می‌دادند و این مکان تاریخی را تخت جمშید نوشتۀ‌های هرودت و سایر مورخان یونانی و رومی عهد می‌نامیدند. آنان همچنین پاسارگاد، پایتخت کورش را با حضرت سلیمان پیامبر منسوب می‌نمودند و آرامگاه بنیان‌گذار سلسله هخامنشی را قبر مادر حضرت سلیمان می‌شمردند.

ب - آگاهی تاریخی متمکن به پژوهش و کاوشهای جدید: در دو قرن گذشته توجه و علاقه به تاریخ ایران در عهد بنای و آثار تاریخی دوره هخامنشی به خصوص در فارس بودند. تعدادی از این جهانگردان از آثار مذکور گزارش و تصویر تهیه کردند.

نقاشی بقایای تخت جمშید در سفرنامه شاردن (جهانگرد فرانسوی) که در زمان صفویه به ایران سفر کرد.

یک توضیح

حکایت نام‌گذاری خط میخی

کمپفر، یکی از جهانگردان آلمانی بود که در زمان صفویه به ایران سفر کرد و خاطراتش از این سفر را در کتابی با عنوان «سفرنامه کمپفر» نوشت. او نیز همانند بسیاری از جهانگردان اروپایی علاقه‌مند بود که از آثار و مکان‌های تاریخی کشور ما دیدن کند. از این‌رو، تخت جمشید رفت و گزارشی از این مکان باستانی تهیه و در سفرنامه خوبش نگاشت. کمپفر خطوط سنگ‌نوشته‌های هخامنشی در تخت جمشید را به میخ تشبیه کرد و آنها را خط میخی نامید.

● ارنست هرتسفلد در تخت جمشید

فعالیت ۲

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه درباره زندگی نامه، آثار و خدمات علمی بر جسته باستان‌شناسان زیر اطلاعاتی را در قالب پاورپوینت گردآوری و به کلاس ارائه نمایید.
۱- عزت‌الله نگهبان؛ ۲- عیسی بهنام؛ ۳- علی سامی؛
۴- یوسف مجید؛ ۵- صادق ملک‌شهميرزادی.

۱- Henry Rawlinson
۲- Ernest Herzfeld
۳- Arthur Pope

یک توضیح

حکایت نام‌گذاری خط میخی

کمپفر، یکی از جهانگردان آلمانی بود که در زمان صفویه به ایران سفر کرد و خاطراتش از این سفر را در کتابی با عنوان «سفرنامه کمپفر» نوشت. او نیز همانند بسیاری از جهانگردان اروپایی علاقه‌مند بود از آثار و مکان‌های تاریخی کشور ما دیدن کند. از این‌رو، تخت جمشید رفت و گزارشی از این مکان باستانی تهیه و در سفرنامه خوبش نگاشت. کمپفر خطوط سنگ‌نوشته‌های هخامنشی در تخت جمشید را به میخ تشبیه کرد و آنها را خط میخی نامید.

با گسترش روابط سیاسی و اقتصادی ایران و اروپا در دوره قاجاریه، اروپاییان بیشتری به عنوان جهانگرد، بازرگان، سفیر، باستان‌شناس و ... به کشور ما آمدند و روزبه روز بر تعداد بازدیدکنندگان خارجی از آثار و مکان‌های تاریخی بخصوص تخت جمشید، پاسارگاد و شوش افزوده شد. بدین‌گونه، کمک زمینه برای انجام کاوش‌های باستان‌شناسی در ایران فراهم آمد. در زمان محمدشاه قاجار یک افسر انگلیسی به نام پیر هنری روایلینسون^۱ موفق به خواندن خط میخی شد و سنگ‌نوشته داریوش هخامنشی را در بیستون ترجمه کرد. با خوانده شدن خط میخی، علاقه اروپاییان به فعالیت‌های باستان‌شناسی در ایران بیشتر شد و دولت فرانسه اجازه حفاری و سپس امتیاز احصاری کاوش‌های باستانی را در سرتاسر ایران به دست آورد. پس از آن بود که باستان‌شناسانی از فرانسه به کشور ما آمدند و در محوطه باستانی شوش به حفاری و کاوش مشغول شدند.

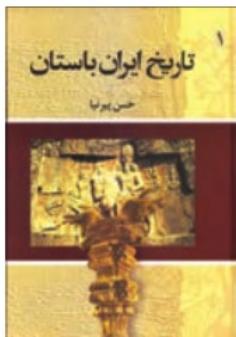
● ارنست هرتسفلد در تخت جمشید

فعالیت ۲

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه درباره زندگی نامه، آثار و خدمات علمی بر جسته باستان‌شناسان زیر اطلاعاتی را در قالب پاورپوینت گردآوری و به کلاس ارائه نمایید:
۱- عزت‌الله نگهبان؛ ۲- عیسی بهنام؛ ۳- علی سامی؛
۴- یوسف مجید؛ ۵- صادق ملک‌شهميرزادی.

۱- Henry Rawlinson
۲- Ernest Herzfeld
۳- Arthur Pope

بایستان شناسی، تعدادی از پژوهشگران ایرانی و غیر ایرانی به دنبال خوانده شدن خطوط کهن و انجام کاوش های اقدام به پژوهش و نگارش آثار مستقلی درباره تاریخ ایران باستان کردند.

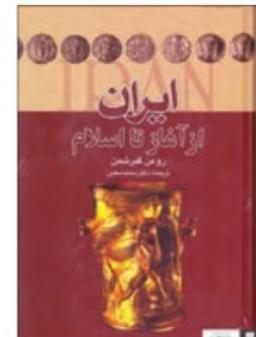
نتایج و دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید:
کاوش‌های باستان‌شناسی و تحقیقاتی که درباره تاریخ ایران در دوره باستان در دویست سال گذشته صورت گرفت، نتایج و دستاوردهای گوناگونی داشته است. اگرچه در جریان کاوش‌های باستان‌شناسی، بخشی از آثار تاریخی کشف شده به موزه‌های اروپا و Amerیکا منتقل یافته، اما در نتیجه این کاوش‌ها، اطلاعات تاریخی بسیار ارزشمندی به دست آمد. بنابراین، آگاهی‌ها کمک کرد تا سلسله‌های بادشاهی، مادی، تا

دوران تاریخی (از ۵ هزار سال پیش تا کنون)	دوران حکومت آریاییان (۷۰۰۰ ق.م. تا ۶۵۱ ق.م.)	دوران پیش آریایی (۳۰۰۰ ق.م. تا حدود ۷۰۰ ق.م.)	دوران پیش از تاریخ (از حدود ۱ میلیون تا ۵ هزار سال پیش)
اسلام	ماد	هخامنشیان	سلوکیان
اشکانیان	سوسیانیان		

٣ فعالیت

تمودار صفحه ۶۲ را با نمودار بالا مقایسه و تفاوت‌های آنها را بیان کنید.

پژوهش‌های مستقلی را درباره تاریخ ایران باستان به انجام رسانند.

دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید: کاوش‌های باستان‌شناسی و تحقیقاتی که درباره تاریخ ایران در دوره باستان در دویست سال گذشته صورت گرفت، دستاوردهای گوناگونی داشته است. اگرچه بخشی از آثار تاریخی کشف شده در کاوش‌های باستان‌شناسی، به موزه‌های اروپا و آمریکا منتقال یافته، اما در نتیجه این کاوش‌ها، اطلاعات تاریخی سیار ارزشمندی به دست آمد. این آگاهی‌ها کمک کرد تا سلسله‌های بادشاهم، مادی، تا مورخان از تاریخ ایران در دوره باستان راhe کردند.

دوران تاریخی (از ۵ هزار سال پیش تا کمون)							
دوران پیش از تاریخ (از حدود ۱ میلیون تا ۵ هزار سال پیش)	دوران پیش آریایی (۳۰۰۰ ق.م. تا حدود ۷۰۰ ق.م.)	دوران حکومت اریاییان (۷۰۰ ق.م. تا ۱۵۰۰ م.)	اسکندریان	سلاویکان	هخامنشیان	ماد	ایلام

٣ فعالیت

نمودار صفحه ۶۲ را یا نمودار بالا مقایسه و تفاوت‌های آنها را بیان کنید.

برجای مانده است. ابزارها، ظروف، اشیا و بقایای بنایی مختلف مانند کاخها، آتشکدها، پل‌ها، آبیندها، کاروانسراها و... که از روزگار ایران باستان باقی مانده است، منبع دست اول برای پژوهش در آن دوره به حساب می‌آیند.

این منابع، حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران باستان هستند و ابعاد مختلف دانش، فنون، مهارت‌ها و خلاقیت‌های ایرانیان را در این عصر آشکار می‌نمایند.

منابع تحقیق تاریخ ایران در دوران باستان

در درس اول خوانید که منابع تحقیق تاریخ به دو دسته منابع دست اول یا اصلی و منابع دست دوم یا فرعی تقسیم می‌شوند.

۱- منابع دست اول

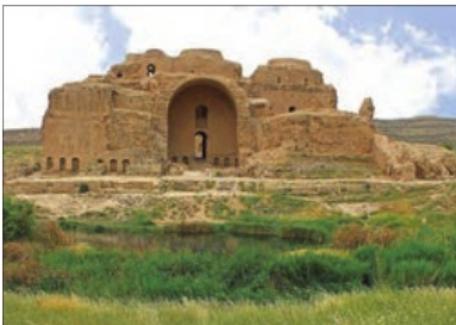
منابع دست اول یا اصلی تاریخ ایران باستان به دو دسته منابع غیر نوشتاری و منابع نوشتاری، تفکیک می‌شوند.

الف- منابع غیر نوشتاری:

این دسته از منابع شامل تمامی آثار مادی و دست‌ساخته‌هایی می‌شود که از ایرانیان باستان

آثار و بنایی باستانی ایران

مستند تل آجری

● نمونه‌ای از آثار سفالی و فلزی دوران باستان

● بقایای کاخ اردشیر بابکان - فیروزآباد - استان فارس

فعالیت ۴

- الف - به نظر شما چرا آثار و اشیای متعلق به دوران پیش از تاریخ، نقشی کلیدی در شناخت این دوره دارند؟
- ب - به تصویر آثار و بنایی بالا به دقت نگاه کنید و با راهنمایی دیگر خود بگویید این آثار و بنایها، حاوی چه اطلاعاتی درباره گذشته هستند؟
- پ - اشیا و ابزارهای باستانی چه اطلاعاتی درباره سازندگان و استفاده کنندگان این آثار در اختیار محققان قرار می‌دهند؟

برجای مانده است. ابزار، ظروف، اشیا و بقایای بنایی مختلف مانند کاخها، آتشکدها، پل‌ها، آبیندها و کاروانسراها که از روزگار ایران باستان باقی مانده است، منبع دست اول برای پژوهش در آن دوره به حساب می‌آیند.

این منابع، حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره وضعیت اقتصادی،

اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران باستان هستند و ابعاد

متعدد داشت، فنون، مهارت‌ها و خلاقیت‌های ایرانیان را در

الف- منابع غیر نوشتاری: این دسته از منابع، شامل تمامی

آثار مادی و دست‌ساخته‌هایی می‌شود که از ایرانیان باستان

منابع تحقیق تاریخ ایران در دوران باستان

در درس اول خوانید که منابع تحقیق تاریخ به دو دسته منابع دست اول یا اصلی و منابع دست دوم یا فرعی تقسیم می‌شوند.

۱- منابع دست اول

منابع دست اول یا اصلی تاریخ ایران باستان به دو دسته

منابع غیر نوشتاری و منابع نوشتاری، تفکیک می‌شوند.

الف- منابع غیر نوشتاری: این دسته از منابع، شامل تمامی

آثار و بنایی باستانی ایران

مستند تل آجری

● نمونه‌ای از آثار سفالی و فلزی دوران باستان

فعالیت ۴

- الف - به نظر شما چرا آثار و اشیای متعلق به دوران پیش از تاریخ، نقشی کلیدی در شناخت این دوره دارند؟
- ب - به تصویر آثار و بنایی بالا به دقت نگاه کنید و با راهنمایی دیگر خود بگویید این آثار و بنایها، حاوی چه اطلاعاتی درباره گذشته هستند؟
- پ - اشیا و ابزار باستانی چه اطلاعاتی درباره سازندگان و استفاده کنندگان این آثار در اختیار محققان قرار می‌دهند؟

منابع نوشتاری تاریخ ایران در عصر باستان را می‌توان به دو گروه نوشتارهای ایرانی و نوشتارهای غیرایرانی طبقه‌بندی کرد. عدمه منابع نوشتاری غیرایرانی را کتاب‌های موزخان عهد باستان نگارش یافته‌اند و یا اینکه می‌توان از آنها اطلاعات و شواهد تاریخی به دست آورد. بر جسته‌ترین منابع نوشتاری این دوره عبارت‌اند از سنگ‌نوشته‌ها، تاریخ هرودت قرار دارد. در تورات، کتاب دینی یهودیان نیز مطالبی درباره هخامنشیان و به خصوص کورش بزرگ گل نوشتارهای سالنامه‌ها و کتاب‌های تاریخی، ادبی، دینی وجود دارد.

یک توضیح

کسینُون و پروکوپیوس^۱

در درس‌های قبل با برخی از موزخان یونان باستان مانند هرودت آشنا شدید. علاوه بر اینان، موزخان یونانی و رومی دیگری نیز در عصر باستان بودند که در آثارشان به تاریخ ایران پرداخته‌اند؛ از آن جمله‌اند گزنهون یونانی و پروکوپیوس رومی.

کسینُون (گزنهون): او به عنوان مزدور در جنگ میان کورش کوچک و اردشیر دوم هخامنشی شرکت داشت. او شرح این جنگ را در یکی از آثارش نوشته است. کتاب دیگری با عنوان کورش‌نامه در شرح زندگی و کشورگشایی‌های کورش بزرگ بنیان گذار سلسله هخامنشی دارد که آمیخته با پند و افسانه است.

پروکوپیوس: نویسنده و مؤرخ رومی در اوایل قرن ۶ م. که علاقه‌مند به تاریخ‌نگاری و ثبت وقایع تاریخی به خصوص رویدادهای نظامی بود. او منشی یکی از سرداران روم بود و در جنگ‌های سیاری از جمله جنگ با ایران شرکت کرد. کتاب او شامل چندین مجلد است که جلد‌های اول و دوم آن، اختصاص به جنگ‌های ایران و روم دارد. وی خود شاهد سیاری از حوادثی بوده که در اثر خود نقل کرده است.

۱_Xenophon

۲_Procopius

فعالیت ۵

با توجه به روابطی که میان ایران با یونان و روم در دوران باستان وجود داشته است، استدلال کنید که چرا یک مؤرخ و محقق نباید تمام نوشتارهای موزخان یونانی و رومی درباره ایران را بی‌جون و چرا بپذیرد؟

منابع نوشتاری ایرانی: اگرچه ایرانیان از شعر و آگاهی تاریخی بالایی برخوردار بوده‌اند، شاید یکی از دلایل ضعف تاریخ‌نگاری همچون یونانیان و رومیان در نوشتمن کتاب‌های تاریخی در آن دوره، این باشد که سنت شفاهی، بسیار مقبول‌تر موفق نبودند، اما شواهد و قرائن زیادی وجود دارد که ثبت و ضبط وقایع و حوادث مهم، مورد توجه بوده است و پسندیده‌تر از سنت کتابت بوده است. علاوه و عادت به حفظ سینه به سینه مطالع در قرن‌ها و حتی هزاره‌ها، لزوم ایران باستان، هرچند وضعیت تاریخ‌نگاری مانند یونان و روم ثابت و نگارش آنها را در درجه اهمیت کمتری قرار داده است.

منابع نوشتاری تاریخ ایران در عصر باستان را می‌توان به دو گروه نوشتارهای ایرانی و نوشتارهای غیرایرانی طبقه‌بندی کرد. عدمه منابع نوشتاری غیرایرانی را کتاب‌های موزخان یونانی و رومی تشکیل می‌دهند که در صدر آنها، کتاب اطلاعات و شواهد تاریخی به دست آورده. بر جسته‌ترین منابع نوشتاری این دوره عبارت‌اند از سنگ‌نوشته‌ها، تاریخ هرودت قرار دارد. در تورات، کتاب دینی یهودیان نیز مطالبی درباره هخامنشیان و به خصوص کورش بزرگ گل نوشتارهای سالنامه‌ها و کتاب‌های تاریخی، ادبی، دینی و جغرافیایی وجود دارد.

یک توضیح

کسینُون و پروکوپیوس^۱

در درس‌های قبل با برخی از موزخان یونان باستان مانند هرودت آشنا شدید. علاوه بر اینان، موزخان یونانی و رومی دیگری نیز در عصر باستان بودند که در آثارشان به تاریخ ایران پرداخته‌اند؛ از آن جمله‌اند گسنهون یونانی و پروکوپیوس رومی.

کسینُون (گزنهون): او به عنوان مزدور در جنگ میان کورش کوچک و اردشیر دوم هخامنشی شرکت داشت. او شرح این جنگ را در یکی از آثارش نوشته است. کتاب دیگری با عنوان کورش نامه در شرح زندگی و کشورگشایی‌های کورش بزرگ بنیان گذار سلسله هخامنشی دارد که آمیخته با پند و افسانه است.

پروکوپیوس: نویسنده و مؤرخ رومی در اوایل قرن ۶ م. که علاقه‌مند به تاریخ‌نگاری و ثبت وقایع تاریخی به خصوص رویدادهای نظامی بود. او منشی یکی از سرداران روم بود و در جنگ‌های سیاری، از جمله جنگ با ایران، شرکت کرد. کتاب او شامل چندین مجلد است که جلد‌های اول و دوم آن، اختصاص به جنگ‌های ایران و روم دارد. وی خود شاهد سیاری از حوادثی بوده که در افرش نقل کرده است.

۱_Xenophon

۲_Procopius

فعالیت ۵

با توجه به روابطی که میان ایران با یونان و روم در دوران باستان وجود داشته است، استدلال کنید که چرا موخر و محقق نباید تمام نوشتارهای موزخان یونانی و رومی درباره ایران را بی‌جون و چرا بپذیرد؟

منابع نوشتاری ایرانی: اگرچه ایرانیان از شعر و آگاهی تاریخی بالایی همچون یونانیان و رومیان، در نوشتمن کتاب‌های تاریخی موقق نبودند، اما شواهد و قرائن زیادی وجود دارد که نشان مقبول‌تر و پسندیده‌تر از سنت کتابت بوده است. علاوه و عادت به حفظ سینه به سینه مطالع در قرن‌ها و حتی هزاره‌ها، لزوم ثابت و نگارش آنها را در درجه اهمیت کمتری بنا بر این باستان، هرچند وضعیت تاریخ‌نگاری مانند یونان و روم مطلوب نبوده و موزخان بزرگی با به عرصه نگذاشته‌اند، اما

سنگنوشته‌ها و لوح‌های گلی مهم‌ترین منابع نوشته‌های ایرانی در دوره هخامنشیان هستند. پنج ستون از سنگنوشته بیستون که در حقیقت گزارشی تاریخی محسوب می‌شود، به شرح وقایع دوران آغازین فرمانروایی داریوش بزرگ و سرکوب

سنگ نوشتة خشاپارشا هخامنشی - شهر وان - ترکیه

اقتصادی و اجتماعی و تشکیلات اداری دوره هخامنشیان علاوه بر سنگنوشته‌ها، در کاوش‌های تخت جمشید بیش از سی هزار لوح گلی به زبان ایلامی کشف گردیده، که تاکنون حدود چهار تا پنج هزار لوح خوانده و ترجمه شده‌اند. این لوح‌ها اطلاعات سودمندی درباره اوضاع ارائه می‌دهند.

از دوره ساسانی نیز تعداد زیادی سنگنوشته بر جای مانده که رویدادهای تاریخی را گزارش می‌کنند. از آن جمله است

تعدادی از سنگنوشته‌های دوره ساسانی

در آنها با واقعیات تاریخی انطباق دارد. در قرون نخستین هجری مورخان مسلمان ایران مانند طبری، دینوری و ... با شرح جنگ‌های این پادشاه را رومیان را بازگو می‌نمایند. استفاده از ترجمه‌ای که از خدای‌نامه‌ها به عربی شده بود، همچنین در این دوره، کتاب‌هایی در موضوعات تاریخی، دینی، ادبی و چغراویایی نوشته شده که برخی از آنها از افدام به نگارش تاریخ ایران باستان کردن. نوشته‌های این موزخان تا دویست سال پیش همچنان منبع اصلی مطالعه و شناخت تاریخ ایران باستان به حساب می‌آمد. متن اصلی نوشته‌های تاریخی دوره ساسانی به شمار می‌روند و درواقع خدای‌نامه‌ها و ترجمة عربی آنها از بین رفته و چیزی از آنها می‌شود. محتوای خدای‌نامه‌ها، آمیخته با افسانه و قصه‌های کهن بوده و مطلب راجع به دوره ساسانی باقی نمانده است.

سنگنوشته‌ها و لوح‌های گلی مهم‌ترین منابع نوشته‌ای ایرانی در دوره هخامنشیان هستند. پنج ستون از سنگنوشته هخامنشی وجود دارد که رویدادهای تاریخی محسوب می‌شود، به شرح وقایع دوران آغازین فرمانروایی داریوش بزرگ می‌دهند.

سنگ نوشتة خشاپارشا هخامنشی - شهر وان - ترکیه

علاوه بر سنگنوشته‌ها، در کاوش‌های تخت جمشید بیش از سی هزار لوح گلی به زبان ایلامی کشف شد که تاکنون حدود چهار تا پنج هزار از این لوح‌ها خوانده و ترجمه شده‌اند. این لوح‌ها اطلاعات سودمندی درباره اوضاع ارائه می‌دهند.

از دوره ساسانی نیز تعداد زیادی سنگنوشته بر جای مانده که رویدادهای تاریخی را گزارش می‌کنند. از آن جمله است

تعدادی از سنگنوشته‌های دوره ساسانی

سنگنوشته شاپور یکم در کعبه زرتشت در نقش رستم که شرح جنگ‌های این پادشاه را رومیان را بازگو می‌کند. مورخان مسلمان ایران، مانند طبری و دینوری، با استفاده همچنین در این دوره، کتاب‌هایی در موضوعات تاریخی، دینی، ادبی و چغراویایی نوشته شده که برخی از آنها به جا مانده‌اند. خدای‌نامه‌ها از مهم‌ترین نوشته‌های تاریخی دوره ساسانی به شمار می‌روند که بازگوئی‌شده تاریخ عمومی همچنان منبع اصلی مطالعه و شناخت تاریخ ایران باستان به حساب می‌آمد. متن اصلی سرزمین و مردم ایران از آغاز آفرینش تا اواخر حکومت آنها از بین رفته و چیزی از آنها باقی نمانده است.

سasانی هستند. محتوای خدای‌نامه‌ها، آمیخته با افسانه و

● این کتاب که در اوخر دوره ساسانی نوشته شده، شرحی آمیخته با افسانه درباره اردشیر یکم، بنیان گذار سلسله ساسانی است.

● رساله‌ای کوچک به زبان پهلوی در موضوع جغرافیای تاریخی شهرهای ایران در دوره ساسانی

● این کتاب که در اوخر دوره ساسانی نوشته شده، شرحی آمیخته با افسانه درباره اردشیر یکم، بنیان گذار سلسله ساسانی است.

● رساله‌ای کوچک به زبان پهلوی در موضوع جغرافیای تاریخی شهرهای ایران در دوره ساسانی

پژوهشی می‌شود که در دویست سال اخیر توسط محققان.

منابع دست دوم یا تحقیقات عمده‌ای شامل انواع مختلفی اعم از مورخان و باستان‌شناسان و زبان‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی نوشته شده است. از کتاب‌ها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌های تحصیلی و طرح‌های

۲- منابع دست دوم

منابع دست دوم یا تحقیقات عمده‌ای شامل انواع مختلفی اعم از مورخان و باستان‌شناسان و زبان‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی نوشته شده است.

فعالیت ۶

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه پنج منبع دست دوم یکی از دوران‌های زیر را شناسایی و در چند سطر معرفی نماید: الف - دوران پیش از تاریخ ایران؛ ب - دوران اسلام و ماد؛ پ - دوران هخامنشیان؛ ت - دوران اشکانیان؛ ث - دوران ساسانیان

پرسش‌های نمونه

- ۱ ایرانیان تا دویست سال پیش چه درکی از تاریخ دوره باستان خود داشتند؟
- ۲ چه عواملی شناخت تاریخی نسبت به ایران باستان را در دو قرن اخیر متتحول کرده است؟
- ۳ سه مورد از نتایج و دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید را درباره تاریخ ایران در عصر باستان توضیح دهید.
- ۴ پنج مورد از منابع غیرنوشتاری تاریخ ایران در دوران پیش از اسلام را نام ببرید.
- ۵ وضعیت تاریخ‌نگاری ایرانیان در دوران باستان را بررسی و تحلیل کنید.

فعالیت ۶

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه پنج منبع دست دوم یکی از دوران‌های زیر را شناسایی و در چند سطر معرفی کنید: الف - دوران پیش از تاریخ ایران؛ ب - دوران اسلام و ماد؛ پ - دوران هخامنشیان؛ ت - دوران اشکانیان؛ ث - دوران ساسانیان.

پرسش‌های نمونه

- ۱ ایرانیان تا دویست سال پیش چه درکی از تاریخ دوره باستان خود داشتند؟
- ۲ چه عواملی شناخت تاریخی نسبت به ایران باستان را در دو قرن اخیر متتحول کرده است؟
- ۳ سه مورد از نتایج و دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید را درباره تاریخ ایران در عصر باستان توضیح دهید.
- ۴ پنج مورد از منابع غیرنوشتاری تاریخ ایران در دوران پیش از اسلام را نام ببرید.
- ۵ وضعیت تاریخ‌نگاری ایرانیان در دوران باستان را بررسی و تحلیل کنید.

سپیده‌دم تمدن ایرانی

درس ۸

فلات ایران، مهد یکی از کهن‌ترین و غنی‌ترین تمدن‌ها است. شما در این درس با استفاده از شواهد و مدارک باستان‌شناسی، زندگی اجتماعی ساکنان فلات ایران را در دوران پیش از تاریخ و چگونگی تأسیس و گسترش تمدن در این فلات، تجزیه و تحلیل می‌کنید.

از غرب به جلگه بین‌النهرین، از جنوب به خلیج فارس، دریای مکران (عمان) و اقیانوس هند و از شرق به جلگه سند محدود می‌شود. کوهها و رشته‌کوه‌های بزرگ و کوچکی، این فلات پدایش تمدن‌های نخستین و سیر رویدادها و تحولات تاریخی در سرزمین‌های مختلف داشته است. تاریخ و تمدن کهن ایران نیز به طرز چشمگیری از آب‌وهوای متفاوت بوجود آمده است. نواحی کوهپایه‌ای و سرزمین‌های پست ایران، براساس میزان بارندگی و رطوبت شرایط و عوامل جغرافیایی تأثیر پذیرفته است. از این‌رو، آنها، از گذشته‌های بسیار دور محیط مناسبی برای زندگی انسان‌ها و برپایی سکونتگاه‌های روستایی و شهری بوده‌اند.

فلات ایران از شمال به دریای مازندران (خرز) و دریاچه آرا،

جغرافیای تمدنی ایران
خواندید که شرایط و عوامل جغرافیایی تأثیر بسزایی در مکران (عمان) و اقیانوس هند و از شرق به جلگه سند محدود می‌شود. کوهها و رشته‌کوه‌های بزرگ و کوچکی، این فلات پدایش تمدن‌های نخستین و سیر رویدادها و تحولات تاریخی در سرزمین‌های مختلف داشته است. تاریخ و تمدن کهن ایران با آب‌وهوای متفاوت بوجود آمده است. نواحی کوهپایه‌ای و سرزمین‌های پست ایران، براساس میزان بارندگی و رطوبت از این‌رو، برای مطالعه و شناخت کامل تاریخ و تمدن ایران، ناگزیر از آنها، از گذشته‌های بسیار دور، محیط مناسبی برای زندگی ایران، ناگزیر از توجه به جغرافیای آن هستیم.

فلات ایران از شمال به دریای مازندران (خرز) و دریاچه آرا،

نقشه ماهواره‌ای فلات ایران

۷۰

سپیده‌دم تمدن ایرانی

درس ۸

فلات ایران، مهد یکی از کهن‌ترین و غنی‌ترین تمدن‌ها است. شما در این درس با استفاده از شواهد و مدارک باستان‌شناسی، زندگی اجتماعی ساکنان فلات ایران را در دوران پیش از تاریخ و چگونگی تأسیس و گسترش تمدن در این فلات، تجزیه و تحلیل می‌کنید.

جغرافیای تمدنی ایران

خواندید که عوامل جغرافیایی تأثیر بسزایی در پیدایش مکران (عمان) و اقیانوس هند و از شرق به جلگه سند محدود می‌شود. کوهها و رشته‌کوه‌های بزرگ و کوچکی، این فلات را در بر گرفته و در دامنه و میان آنها، دشت‌ها و جلگه‌هایی سرزمین‌های مختلف داشته است. تاریخ و تمدن کهن ایران نیز به طرز چشمگیری از آب‌وهوای متفاوت بوجود آمده است. نواحی کوهپایه‌ای و سرزمین‌های پست ایران، براساس میزان بارندگی و رطوبت از این‌رو، برای مطالعه و شناخت کامل تاریخ و تمدن ایران، ناگزیر از آنها، از گذشته‌های بسیار دور، محیط مناسبی برای زندگی انسان و برپایی سکونتگاه‌های روستایی و شهری بوده‌اند.

نقشه ماهواره‌ای فلات ایران

۷۰

ایران را به کانون مبادلات فرهنگی، هنری و اقتصادی در تمدن آن داشته است. ایران به واسطه موقعیت جغرافیایی خاص خود در جنوب غربی آسیا، پل ارتباطی میان شرق و غرب جهان باستان محسوب می‌شد. در عصر باستان، جغرافیایی خود، پیاوی در عرض مهاجرت‌ها و هجوم قوام مختلف و حمله‌های نظامی حکومت‌های خارجی بزرگ را به یکدیگر متصل می‌کردند، از میهن ما می‌گذشتند تا نهضتی خارجی قرار داشت. این مهاجرت‌ها و هجوم‌ها خلیج فارس و دریای مازندران نقش مهمی در برقراری ارتباط تجاری، سیاسی، نظامی و فرهنگی میان سرزمین‌های دور و نزدیک جهان آن روز داشتند. جنین موقعیت جغرافیایی، فرهنگی و اقتصادی ایرانیان در طول تاریخ گذاشته است.

• سکونتگاه‌های پیش آریایی ایران

موقعیت جغرافیایی فلات ایران نیز تأثیرزیادی بر شکل گیری تاریخ و تمدن آن داشته است. ایران به واسطه موقعیت جغرافیایی خاص خود در انتشار و گسترش فرهنگ و تمدن به عده گیرند. از سوی دیگر، کشورما به دلیل موقعیت جغرافیایی خود، در عرض مهاجرت‌ها و هجوم پیاوی اقوام مختلف و حکومت‌های زمینی و دریایی که تمدن‌ها و کشورهای راه‌های زمینی و دریایی که تمدن‌ها و کشورهای بزرگ را به یکدیگر متصل می‌کردند، از میهن ما می‌گذشتند و تأثیر فوق العاده‌ای بر جنبه‌های گوناگون زندگی سیاسی، اجتماعی، فکری، نظامی و فرهنگی میان سرزمین‌های دور و نزدیک جهان آن روز داشتند. این موقعیت جغرافیایی، ایران گذاشته است.

• سکونتگاه‌های پیش آریایی ایران

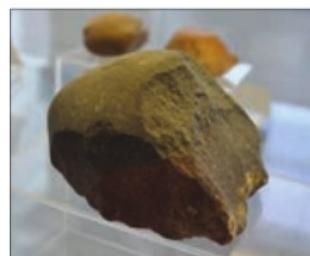
فعالیت ۱

- نقشه محوطه‌های باستانی در صفحه ۷۱ را با نقشه کنونی پراکندگی روستاهای و شهرها در ایران مقایسه کنید و بگویید:
- الف - چه نسبتی میان پراکندگی محوطه‌های باستانی، با پراکندگی روستاهای و شهرها در زمان حال وجود دارد؟
 - ب - عوامل جغرافیایی و بهویژه آب و هوا، چه نقشی در پراکندگی محوطه‌های باستانی داشته است؟
 - پ - سکونتگاه‌های باستانی استان محل زندگی و یا یکی از استان‌های هم جوار خود را بر روی نقشه مشخص نمایید.

قدمت ابزارهای سنگی یافت شده در این مکان را حدود ۱میلیون سال تخمین زدند.
از دیگر مناطق ایران، بهویژه از غارها نیز ابزارهای سنگی مختلفی با قدمت کمتری به دست آمده است. به هر حال احتمال مهاجرت گروههایی از جمیعت‌های انسانی را از آفریقا، آسیای مرکزی، قفقاز و شبه‌قاره هند به سوی سرزمین ما، در دوران پارینه سنگی قدمی مطرح کردند. کهن‌ترین نشانه و آثاری که از حضور انسان در ایران تاکنون کشف شده، مربوط به بستر کشف‌رود در نزدیکی مشهد در خراسان رضوی است.

● ابزار سنگی، پارینه سنگی قدیم - کشف‌رود - خراسان رضوی

● ابزار سنگی، پارینه سنگی قدیم - شیوه تو - مهاباد

● سنگ نوک تیز، هلیلان - ایلام، فراپارینه کرمانشاه - پارینه سنگی میانی (۲۰۰۰ سال پیش)

● سنگ نوک تیز، هلیلان - ایلام، فراپارینه کرمانشاه - پارینه سنگی جدید (۴۰۰۰ سال پیش)

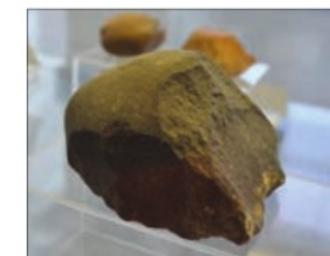
● سنگ نوک تیز، هلیلان - ایلام، فراپارینه کرمانشاه - پارینه سنگی جدید (۴۰۰۰ سال پیش)

فعالیت ۱

- نقشه محوطه‌های باستانی در صفحه ۷۱ را با نقشه کنونی پراکندگی روستاهای و شهرها در ایران مقایسه کنید و بگویید:
- الف - چه نسبتی میان پراکندگی محوطه‌های باستانی با پراکندگی روستاهای و شهرها در زمان حال وجود دارد؟
 - ب - عوامل جغرافیایی و بهویژه آب و هوا، چه نقشی در پراکندگی محوطه‌های باستانی داشته است؟
 - پ - سکونتگاه‌های باستانی استان محل زندگی و یا یکی از استان‌های هم جوار خود را بر روی نقشه مشخص نمایید.

رضوی است. قدمت ابزارهای سنگی یافت شده در این مکان را حدود ۱میلیون سال تخمین زدند.

الف - کهن‌ترین ساکنان فلات ایران: سابقه حضور انسان در فلات ایران به طور دقیق روشن نیست، اما بعضی از دیگر مناطق ایران، بهویژه از غارها نیز ابزارهای سنگی پژوهشگران احتمال داده‌اند گروههایی از جمیعت‌های انسانی از آفریقا، آسیای مرکزی، قفقاز و شبه‌قاره هند در دوران پارینه سنگی به سوی سرزمین ما مهاجرت کردند. کهن‌ترین نشانه و آثاری که از حضور انسان در ایران تاکنون کشف شده، مربوط گیاهان خوارکی بوده‌اند.

● ابزار سنگی، پارینه سنگی قدیم - شیوه تو - مهاباد

● ابزار سنگی، پارینه سنگی قدیم - کشف‌رود - خراسان رضوی

● سنگ نوک تیز، هلیلان - ایلام، فراپارینه کرمانشاه - پارینه سنگی جدید (۴۰۰۰ سال پیش)

● سنگ نوک تیز، هلیلان - ایلام، فراپارینه کرمانشاه - پارینه سنگی جدید (۴۰۰۰ سال پیش)

● سنگ نوک تیز، هلیلان - ایلام، فراپارینه کرمانشاه - پارینه سنگی جدید (۴۰۰۰ سال پیش)

فعالیت ۲

تصویر ابزارهای سنگی صفحه قبل را به دقت ملاحظه کنید و بگویید ابزارهای هر دوره چه تغییری کرده‌اند؟ به نظر شما علت این تغییر چه بوده است؟

- ابزارسازی شان، علاوه بر آنکه فعالیتهای کشاورزی و دامداری خود را گسترش پخته‌اند، در زمینه صنایع و هنرهای گوناگونی مانند سفالگری، فلزکاری، بافتگری، خانه‌سازی نیز به پیشرفت‌ها و موفقیت‌های چشمگیری دست یافته‌اند.**
- ۱- سفالگری:** مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش در ساختن ظروف و ابزارهای سفالی پیشرفت قابل توجهی یافته‌اند. با اختراع چرخ سفالگری دگرگونی بزرگی در ساخت ظروف سفالی به وجود آمد. ظروف سفالی ساده و نقش دار متتنوعی از سکونتگاه‌های باستانی ایران به دست آمده است. این ظروف در سرزمین‌های دیگر، از جمله بین‌النهرین مشتریان مستمریان فراوانی داشت.
- ب - از نخستین روستاهات نخستین شهرها: همان‌گونه که در درس ۴ خواندید، کاوش‌های باستان‌شناسی اخیر در محوطه باستانی چغاگلان در شهرستان مهران نشان داده است که ساکنان نواحی کوهپایه‌ای زاگرس جزء نخستین مردمانی بوده‌اند که حدود ۱۲ هزار سال پیش شروع به کشت گیاهانی مانند جو و گندم و اهلی نمودن شروع کشته‌اند. این اقدام به منزله ورود انسان از مثل بز و گوسفند کردند. این اقدام به منزله دوره یک جانشینی و تولید با اختراع چرخ سفالگری، دگرگونی بزرگی در ساخت ظروف سفالی به وجود آمد. ظروف سفالی ساده و نقش دار متتنوعی از سکونتگاه‌های باستانی ایران به دست آمده است. این ظروف در سرزمین‌های دیگر، از جمله بین‌النهرین مشتریان در دیگر مناطق ایران پدید آمد. به نقشه صفحه ۷۱ بنگیرید.**
- ساکنان این سکونتگاه‌ها با گسترش و پیشرفت مهارت‌های سفالگری، فلزکاری، بافتگری و خانه‌سازی ای زاگرس، نخستین مردمانی بوده‌اند که حدود ۱۲ هزار سال پیش شروع به کشت گیاهانی مانند جو و گندم و اهلی کردن جانورانی مثل بز و گوسفند کردند. این اقدام به منزله ورود انسان از دوره شکار و گردآوری خواراک به دوره یک جانشینی و تولید خواراک در فلات ایران است.
- ۱- سفالگری:** مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش در ساختن ظروف و ابزار سفالی پیشرفت قابل توجهی یافته‌اند. با اختراق چرخ سفالگری، دگرگونی بزرگی در ساخت ظروف سفالی به وجود آمد. ظروف سفالی ساده و نقش دار متتنوعی از سکونتگاه‌های باستانی ایران به دست آمده است. این ظروف در سرزمین‌های دیگر، از جمله بین‌النهرین مشتریان فراوانی داشت.

ظرف سفالی، ۳۰۰۰ ق.م - تپه گیان نهاوند

کاسه سفالی، ۴۰۰۰ ق.م - تپه حصار دامغان

فعالیت ۳

به تصاویر ظروف سفالی بالا و نیز تصاویر دیگری از ظروف سفالی دوره پیش از تاریخ که دیر محترم به شما نشان می‌دهد به دقت توجه کنید و بگویید: الف - چه نوع تصاویری بر روی ظروف سفالی نقاشی شده است؟ ب - این تصاویر از چه جهاتی به باستان‌شناسان در تحلیل زندگی مردمان پیش از تاریخ کمک می‌کند؟ (دو مورد ذکر کنید)

فعالیت ۲

تصویر ابزارهای سنگی صفحه قبل را به دقت ملاحظه کنید و بگویید ابزارهای هر دوره چه تغییری کرده‌اند؟ به نظر شما علت این تغییر چه بوده است؟

- ساکنان این سکونتگاه‌ها با گسترش و پیشرفت مهارت‌های ابزارسازی شان، علاوه بر آنکه کشاورزی و دامداری را گسترش پخته‌اند، در زمینه صنایع و هنرهای گوناگونی مانند سفالگری، فلزکاری، بافتگری و خانه‌سازی ای زاگرس، نخستین مردمانی بوده‌اند که حدود ۱۲ هزار سال پیش شروع به کشت گیاهانی مانند جو و گندم و اهلی کردن جانورانی مثل بز و گوسفند کردند. این اقدام به منزله ورود انسان از دوره شکار و گردآوری خواراک به دوره یک جانشینی و تولید خواراک در فلات ایران است.**
- ۱- سفالگری:** مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش در ساختن ظروف و ابزار سفالی پیشرفت قابل توجهی یافته‌اند. با اختراق چرخ سفالگری، دگرگونی بزرگی در ساخت ظروف سفالی به وجود آمد. ظروف سفالی ساده و نقش دار متتنوعی از سکونتگاه‌های باستانی ایران به دست آمده است. این ظروف در سرزمین‌های دیگر، از جمله بین‌النهرین مشتریان فراوانی داشت.

ظرف سفالی، ۳۰۰۰ ق.م - تپه گیان نهاوند

کاسه سفالی، ۴۰۰۰ ق.م - تپه حصار دامغان

فعالیت ۳

به تصاویر ظروف سفالی بالا و نیز تصاویر دیگری از ظروف سفالی دوره پیش از تاریخ که دیر محترم به شما نشان می‌دهد به دقت توجه کنید و بگویید: الف - چه نوع تصاویری بر روی ظروف سفالی نقاشی شده است؟ ب - این تصاویر از چه جهاتی به باستان‌شناسان در تحلیل زندگی مردمان پیش از تاریخ کمک می‌کند؟ (دو مورد ذکر کنید)

جیرفت و تپه یحیی در استان کرمان، با مهارت و ظرفات تمام ساخته می‌شد. شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های مذکور از مراکز **عمده** تولید و صدور سنگ می‌ساختند. بقایای کوره‌های ذوب و قالب‌گیری مس

● دهنۀ اسب، نمونه‌ای از ابزارهای مفرغی (برونزی) لرستان - ۷۰ ق.م

۲- فلزکاری: یافته‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد که مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش با چکش‌کاری بر روی رگه‌های طبیعی مس، برخی **ابزارها** به ویژه زیورآلات مسی می‌ساختند. بقایای کوره‌های ذوب و قالب‌گیری مس در برخی سکونتگاه‌های کهن مانند شهرداد، تل ابلیس و آن است که در حدود ۵ تا ۷ هزار سال پیش ساکنان این سکونتگاه‌ها به فتون ذوب و قالب‌گیری مس دست یافته بودند. آثاری از معدن بزرگ مس در شهرستان بافت در استان کرمان نیز کشف شده است. یکی دیگر از دستاوردهای صنعت فلزکاری ساکنان فلات ایران، ساخت اشیا و ابزارهای مفرغی از طریق آمیختن مس با ماده قلع بود. مفرغ‌های ایران، بهترین نمونه از صنعت و هنر فلزکاری ایران به شمار می‌روند.

اشیا و ظروف سنگ صابونی، یکی دیگر از مصنوعاتی است که توسط مردم برخی از سکونتگاه‌های کهن به ویژه

و تپه یحیی در استان کرمان، با مهارت و ظرفات تمام ساخته می‌شد. شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های مذکور از مراکز **مهنم** تولید و صدور سنگ صابون به مناطق دور و نزدیک بوده‌اند.

● دهنۀ اسب، نمونه‌ای از ابزارهای مفرغی (برونزی) لرستان - ۷۰ ق.م

۲- فلزکاری: یافته‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد که مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش با چکش‌کاری بر روی رگه‌های طبیعی مس، برخی **ابزارها** به ویژه زیورآلات مسی می‌ساختند. بقایای کوره‌های ذوب و قالب‌گیری مس در برخی سکونتگاه‌های کهن مانند شهرداد، تل ابلیس و آن است که در حدود ۵ تا ۷ هزار سال پیش ساکنان این سکونتگاه‌ها به فتون ذوب و قالب‌گیری مس دست یافته بودند. آثاری از معدن بزرگ مس در شهرستان بافت در استان کرمان نیز کشف شده است. یکی دیگر از دستاوردهای صنعت فلزکاری ساکنان فلات ایران، ساخت اشیا و ابزارهای مفرغی از طریق آمیختن مس با ماده قلع بود. مفرغ‌های ایران، بهترین نمونه از صنعت و هنر فلزکاری ایران به شمار می‌روند.

اشیا و ظروف سنگ صابونی، از دیگر مصنوعاتی است که توسط مردم برخی سکونتگاه‌های کهن به ویژه حیرفت

● ظرفی از جنس سنگ صابونی - جیرفت

● نمونه‌ای از اشیای سنگ صابونی تپه یحیی - بافت

اموختند که با استفاده از گل و سنگ و سرانجام خشت، بناء‌های محکم‌تری سازند. آنها سطح دیوارها را با گاه‌گل نیز مانند مناطق دیگر جهان، در ابتدای یک جانشینی، سرپناه‌ها و کلبه‌هایی نه‌چندان مقاوم از سنگ، چوب و شاخ و برگ درختان و گیاهان می‌ساختند. آنان اندک آموختند که

۳- خانه‌سازی: به نظر می‌رسد ساکنان فلات ایران نیز باستفاده از گل و سنگ و سرانجام خشت، بناء‌های محکم‌تری سازند. آنها سطح دیوارها را با گاه‌گل می‌پوشانند و گاه رنگ‌آمیزی می‌کرند و سقف خانه‌ها را معمولاً با تیرهای چوبی می‌پوشانند.

● ظرفی از جنس سنگ صابونی - جیرفت

● نمونه‌ای از اشیای سنگ صابونی تپه یحیی - بافت

۳- خانه‌سازی: به نظر می‌رسد ساکنان فلات ایران نیز مانند مناطق دیگر جهان، در ابتدای یک جانشینی، سرپناه‌ها و کلبه‌هایی نه‌چندان مقاوم از سنگ، چوب و شاخ و برگ درختان و گیاهان می‌ساختند. آنان اندک آموختند که

● حفاری در محوطه باستانی گودین نیه - کنگاور

پدید آمدن شهرها: در حدود ۵ هزار سال پیش، نخستین شهرها در فلات ایران به وجود آمد. شوش و چرامیش در خوزستان؛ شهداد و جیرفت در کرمان؛ شهر سوخته در سیستان و سیلک در کاشان از جمله این شهرها بودند.

یک توضیح

بررسی‌های باستان‌شناسی نشان داده که در ۵ هزار سال پیش از میلاد، در شرق فلات ایران در سیستان، تمدنی عظیم و شکوفا وجود داشته که بقایای آن اکنون با عنوان شهر سوخته شناخته می‌شود. این شهر با وسعت بیش از ۲۸۰ هکتار، در مصب رود هیرمند و در کنار دریاچه‌های مارون قرار گرفته است. شهر سوخته از پنج بخش مسکونی، کارگاهی، بنای‌های دینی، یادمان‌ها و گورستان تشکیل می‌شده که بیانگر ساخت شهر براساس معماری و نقشه‌ای از پیش طراحی شده بوده است. این شهر همچنین مانند شهرهای پیش‌زمانی امروزی دارای تجهیزات لوله‌کشی و فاضلاب بوده است.

فعالیت ۴

- الف - با راهنمایی دبیر خود، تحقیق کنید که چرا شهر سوخته به این نام معروف شده است.
- ب - مشهورترین کشفیات باستان‌شناسی این شهر چه بوده است؟
- ب - تصویر بالا کدام بخش از بخش‌های پنج گانه شهر سوخته را نشان می‌دهد؟

● حفاری در محوطه باستانی گودین نیه - کنگاور

پدید آمدن شهرها: در حدود ۵ هزار سال پیش، نخستین شهرها در فلات ایران به وجود آمد. شوش و چرامیش در خوزستان؛ شهداد و جیرفت در کرمان؛ شهر سوخته در سیستان و سیلک در کاشان از جمله این شهرها بودند.

یک توضیح

بررسی‌های باستان‌شناسی نشان داده که ۵ هزار سال پیش از میلاد، در شرق فلات ایران در سیستان، تمدنی عظیم و شکوفا وجود داشته که بقایای آن اکنون با عنوان شهر سوخته «شناخته می‌شود. این شهر با وسعت بیش از ۲۸۰ هکتار، در دهانه رود هیرمند و در کنار دریاچه‌های مارون قرار گرفته است. شهر سوخته از پنج بخش مسکونی، کارگاهی، بنای‌های دینی، یادمان‌ها و گورستان تشکیل می‌شده که بیانگر ساخت شهر براساس معماری و نقشه‌ای از پیش طراحی شده بوده است. این شهر مانند شهرهای پیش‌زمانی امروزی دارای تجهیزات لوله‌کشی و فاضلاب بوده است.

فعالیت ۴

- الف - با راهنمایی دبیر خود، تحقیق کنید که چرا شهر سوخته به این نام معروف شده است.
- ب - مشهورترین کشفیات باستان‌شناسی این شهر چه بوده است؟
- ب - تصویر بالا کدام بخش از بخش‌های پنج گانه شهر سوخته را نشان می‌دهد؟

دوران تاریخی

دوران تاریخی

یک توضیح

همان طور که پیش از این خواستید، دوره تاریخی با اختراع خط شروع شد. ساکنان نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران، یعنی جلگه خوزستان و کوهپایه‌های زاگرس با توجه به ارتباطشان با مردمان بین‌النهرین که دارای خط بودند، زودتر از سایر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند. مختصراً که از آغاز دوران تاریخی نواحی مذکور داریم، اغلب منکی بر منابع بین‌النهرین بهویژه گل نوشته‌های آنجاست. ایلامی‌ها، کاسی‌ها، لولوی‌ها و گوتی‌ها از جمله اقوام شناخته شده‌ای بودند که در آغاز دوران تاریخی در نواحی غربی فلات ایران زندگی می‌کردند. کاسی‌ها که در لرستان به سر می‌برندند، در هزاره دوم پیش از میلاد چندین قرون بر شهر بابل و قسمت‌هایی از بین‌النهرین مسلط بودند. مفرخ‌های لرستان از سوی بعضی از محققان به کاسی‌ها منسوب شده است. مهم‌ترین اثری که از لولوی‌ها به جای مانده، نقش بر جسته آنینی، پادشاه لولوی، در سریل ذهاب است که سنگ‌نوشته کوتاهی به زبان آکدی هم دارد. گوتی‌ها نیز از جمله اقوام ساکن در زاگرس بودند که در اوایل هزاره سوم پیش از میلاد، مدت کوتاهی بابل را در تصرف خود داشتند و مدتی نیز بر ایلام تسلط یافتدند.

و معنی فلات ایران بود، فرمانتروایان سومری و آکدی، پیاوی دوران تاریخی فلات ایران با تاریخ ایلام که اطلاعات مکتوبي به سرزمین ایلامی‌ها لشکرکشی می‌کردند. این تاخت و تازها، درباره آن وجود دارد، آغاز می‌شود. سرزمین اصلی ایلامیان سرانجام سبب شد که حاکمان کوچک و مستقل ایلامی در حدود ۲۶۰۰ ق.م. با یکدیگر متحد شوند و پادشاهی ایلام را می‌یابند. از آنجاکه اقتصاد بین‌النهرین نیازمند منابع طبیعی تأسیس کنند.

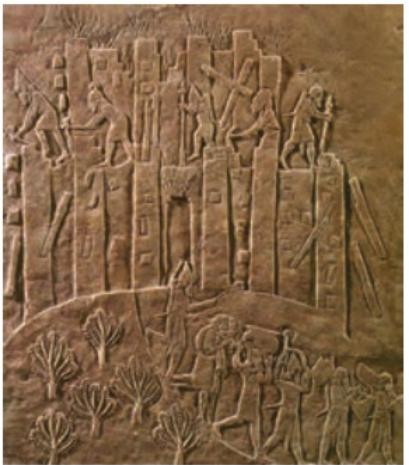
یک توضیح

همان طور که پیش از این خواستید، دوره تاریخی با اختراع خط شروع شد. ساکنان نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران، یعنی جلگه خوزستان و کوهپایه‌های زاگرس، با توجه به ارتباطشان با مردمان بین‌النهرین که دارای خط بودند، زودتر از سایر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند. اگاهی مختصراً که از آغاز دوران تاریخی نواحی مذکور داریم، اغلب منکی بر منابع بین‌النهرین بهویژه گل نوشته‌های آنجاست. ایلامی‌ها، کاسی‌ها، لولوی‌ها و گوتی‌ها از جمله اقوام شناخته شده‌ای بودند که در آغاز دوران تاریخی در نواحی غربی فلات ایران زندگی می‌کردند. کاسی‌ها که در لرستان به سر می‌برندند، در هزاره دوم پیش از میلاد چندین قرون بر شهر بابل و قسمت‌هایی از بین‌النهرین مسلط بودند. لرستان از سوی بعضی از محققان به کاسی‌ها منسوب شده است. مهم‌ترین اثری که از لولوی‌ها به جای مانده، نقش بر جسته آنینی (پادشاه لولوی)، در سریل ذهاب است که سنگ‌نوشته کوتاهی به زبان آکدی هم دارد. گوتی‌ها نیز از جمله اقوام ساکن در زاگرس بودند که در اوایل هزاره سوم پیش از میلاد، مدت کوتاهی بابل را در تصرف خود داشتند و مدتی نیز بر ایلام تسلط یافتدند.

تمدن ایلام

و معنی فلات ایران بود، فرمانتروایان سومری و آکدی، پیاوی دوران تاریخی فلات ایران با تاریخ ایلام که اطلاعات مکتوبي به سرزمین ایلامی‌ها لشکرکشی می‌کردند. این تاخت و تازها، درباره آن وجود دارد، آغاز می‌شود. سرزمین اصلی ایلامیان سرانجام سبب شد که حاکمان کوچک و مستقل ایلامی در حدود ۲۶۰۰ ق.م. با یکدیگر متحد شوند و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند.

سنگنگاره ویرانی شوش به دست آشوریانیا، فرماتروای آشور

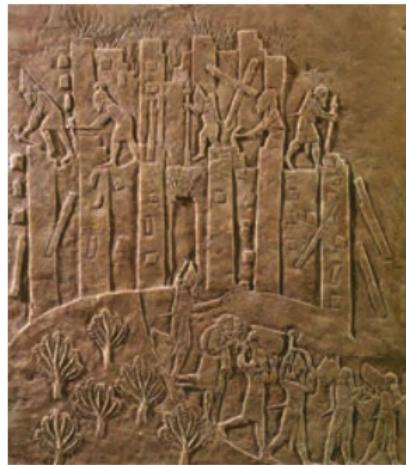

نقش بر جسته برنزی هفت چنگجو - شوش، قرن ۱۲ ق.م.

حکومت و تمدن ایلام، همواره با همسایگان بین‌النهرینی خود مانند سومریان، اکدیان، بابلیان و آشوریان ارتباط تنگانگ سیاسی، فرهنگی و تجاري داشت. قلمرو ایلام بارها مورد هجوم سپاهیان بین‌النهرین قرار گرفت و استقلال خود را از دست داد؛ اما ایلامیان دوباره قدرت می‌گرفتند. پادشاهان ایلام نیز هرگاه فرصتی به دست می‌ورددند به بین‌النهرین لشکرکشی می‌کردند. ایلام همچنین با دیگر مناطق فلات ایران و سوزمین‌های مجاور آن مانند آسیای صغیر و هند، روابط تجاری داشت. تماش‌های ارتباط‌های سیاسی و تجاري موجب شکل‌گیری روابط فرهنگی میان این سوزمین‌ها شد و دین، فرهنگ، خط و زبان آنها را تحت تأثیر قرار داد.

حکومت ایلام سرانجام پس از قرن‌ها سلطنت، بر اثر بورش ویرانگر آشوریان در قرن ۷ ق.م. دچار انحطاط و فروپاشی شد.

شهر و شهرنشینی: در قلمرو ایلام، شهرنشینی رونق داشت. شوش در مرکز جلگه خوزستان، یکی از پایتخت‌های ایلامیان بود. این شهر که یکی از کهن‌ترین شهرها و مراکز تمدنی جهان به شمار می‌رود، در دوران حکومت ایلامی‌ها به اوج شکوفایی اقتصادی رسید و پیشه‌ها و صنایع مختلفی مانند سفالگری، فلزکاری و بافندگی در آن شهر رونق یافتند. شهر بزرگ و آباد شوش که در نتیجه بورش آشوریانیا با خاک یکسان شده بود، در دوران سلسله هخامنشیان دوباره شکوه و عظمت دیرین خود را بازیافت. ایلامیان در بخش شرقی قلمرو خود، واقع در استان فارس امروزی نیز پایتخت دیگری به نام آتشان یا آنوان داشتند. از دیگر شهرهای ایلام، می‌توان به سیممش اشاره کرد که احتمالاً بر جای خرم‌آباد کنونی قرار داشته است.

سنگنگاره ویرانی شوش به دست آشوریانیا، فرماتروای آشور

نقش بر جسته برنزی هفت چنگجو - شوش، قرن ۱۲ ق.م.

حکومت و تمدن ایلام، همواره با همسایگان بین‌النهرینی خود، مانند سومریان، اکدیان، بابلیان و آشوریان، ارتباط تنگانگ سیاسی، فرهنگی و تجاري داشت. قلمرو ایلام بارها مورد هجوم سپاهیان بین‌النهرین قرار گرفت و استقلال خود را از دست داد؛ اما ایلامیان دوباره قدرت می‌گرفتند. پادشاهان ایلام نیز هرگاه فرصتی به دست می‌ورددند به بین‌النهرین لشکرکشی می‌کردند. ایلام همچنین با دیگر مناطق فلات ایران و سوزمین‌های مجاور آن، مانند آسیای صغیر و هند، روابط تجاری داشت. ارتباط‌های سیاسی و تجاري موجب شکل‌گیری روابط فرهنگی میان این سوزمین‌ها شد و دین، فرهنگ، خط و زبان آنها را تحت تأثیر قرار داد.

حکومت ایلام سرانجام پس از قرن‌ها سلطنت، بر اثر بورش ویرانگر آشوریان در قرن ۷ ق.م. دچار انحطاط و فروپاشی شد.

شهر و شهرنشینی: در قلمرو ایلام، شهرنشینی رونق داشت. شوش در مرکز جلگه خوزستان، یکی از پایتخت‌های ایلامیان بود. این شهر که یکی از کهن‌ترین شهرها و مراکز تمدنی جهان به شمار می‌رود، در دوران حکومت ایلامی‌ها به اوج شکوفایی اقتصادی رسید و پیشه‌ها و صنایع مختلفی مانند سفالگری، فلزکاری و بافندگی در آن شهر رونق یافتند. شهر بزرگ و آباد شوش که در نتیجه بورش آشوریانیا با خاک یکسان شده بود، در دوران سلسله هخامنشیان دوباره شکوه و عظمت دیرین خود را بازیافت. ایلامیان در بخش شرقی قلمرو خود، واقع در استان فارس امروزی نیز پایتخت دیگری به نام آتشان یا آنوان داشتند. سیممش از دیگر شهرهای ایلام است که احتمالاً بر جای خرم‌آباد کنونی قرار داشته است.

فعالیت ۵

شهرهای قلمرو ایلام را با توجه به نقشه صفحه ۷۶ فهرست نمایید.

فعالیت ۵

با توجه به نقشه صفحه ۷۶ شهرهای قلمرو ایلام را فهرست کنید.

در دوره ایلام، معماری پیشرفت چشمگیری کرد و استفاده در دوره ایلام، معماری پیشرفت چشمگیری کرد و استفاده از آجر در ساختن بناها رایج شد. معبد چغازنبیل در نزدیکی روکشی از آجرنوشته‌ها و آجرهای لعاب دار دارد. شهر شوش، شاهکار معماری آن دوره به شمار می‌رود. این

● طرحی از معبد چغازنبیل - شوش (ماخذ: هفت رخ فرخ ایران)

● آجر نوشته چغازنبیل

یک توضیح

معبد چغازنبیل در سال ۱۳۱۲ ش. توسط یکی از کارمندان شرکت نفت ایران و انگلیس کشف و در فاصله سال‌های ۱۳۴۱ تا ۱۳۵۰ ش. توسط هیئتی از باستان‌شناسان به سرپرستی رمان گیرشمن فرانسوی از زیر خاک بیرون آورده شد. این اثر تاریخی در سال ۱۳۵۸ ش. از طرف یونسکو در فهرست میراث جهانی قرار گرفت.

● پیکره الهه ناروندی؛ در استاد حقوقی و فضایی ایلام، سندها و تعهدات با سوگند به این الهه ضمانت می‌شد.

دین و اعتقادات: ایلامیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند و از آنان برای پیشرفت در کار خود کمک می‌خواستند. به عقیده مردمان ایلام قدیم، خدایان دارای نیروی ماوأه طبیعی بودند که آنان را بر انجام هر کاری توانا می‌ساخت. از جمله محبوب‌ترین خدایان ایلامی، اینشوشنیاک به معنی خدای شہر شوش بود. معبد چغازنبیل، ستایشگاه این خدا محسوب می‌شد. الهه‌های مادر نیز سیار مقدس بودند و مقام رفیعی در سلسله مراتب خدایان ایلامی داشتند. ایلامیان این الهه‌ها را به عنوان مادر خدایان می‌پرستیدند و برای آنان معابدی ساخته بودند. در کاوش‌های باستانی شوش، پیکره‌های گلی فراوانی که به الهه معروفاند، کشف شده که دلالت بر احترام و تقنس آنها نزد مردم دارد. از دیگر مراکز تمدنی ایران نیز پیکره‌هایی از الهه‌های مادر بدست آمده که نشان می‌دهد عقیده به این الهه‌ها در ایران فراگیر بوده است. در ایلام، کاهنان آداب و تشریفات دینی را زیر نظر کاهن بزرگ به جا می‌آوردند.

در دوره ایلام، معماری پیشرفت چشمگیری کرد و استفاده از آجر در ساختن بناها رایج شد. معبد چغازنبیل در نزدیکی روکشی از آجرنوشته‌ها و آجرهای لعاب دار دارد. شهر شوش، شاهکار معماری آن دوره به شمار می‌رود. این

● طرحی از معبد چغازنبیل - شوش (ماخذ: هفت رخ فرخ ایران)

● آجر نوشته چغازنبیل

یک توضیح

معبد چغازنبیل در سال ۱۳۱۲ ش. توسط یکی از کارمندان شرکت نفت ایران و انگلیس کشف و در فاصله سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۱ ش. توسط هیئتی از باستان‌شناسان به سرپرستی رمان گیرشمن فرانسوی از زیر خاک بیرون آورده شد. این اثر تاریخی در سال ۱۳۵۸ ش. از طرف یونسکو در فهرست میراث جهانی قرار گرفت.

● پیکره الهه ناروندی؛ در استاد حقوقی و فضایی ایلام، سندها و تعهدات با سوگند به این الهه ضمانت می‌شد.

دین و اعتقادات: ایلامیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند و از آنان برای پیشرفت کار خود کمک می‌خواستند. به عقیده مردمان ایلام قدیم، خدایان دارای نیروی ماوأه طبیعی بودند که آنان را بر هر کاری توانا می‌ساخت. از جمله محبوب‌ترین خدایان ایلامی، اینشوشنیاک به معنی خدای شہر شوش بود. معبد چغازنبیل، ستایشگاه این خدا محسوب می‌شد. الهه‌های مادر نیز سیار مقدس بودند و مقام رفیعی در سلسله مراتب خدایان ایلامی داشتند. ایلامیان این الهه‌ها را به عنوان مادر خدایان می‌پرستیدند و برای آنان معابدی ساخته بودند. در کاوش‌های باستانی شوش، پیکره‌های گلی فراوانی که به «الله» معروفاند، کشف شده که دلالت بر احترام و تقنس آنها نزد مردم دارد. از دیگر مراکز تمدنی ایران نیز پیکره‌هایی از الهه‌های مادر بدست آمده که نشان می‌دهد عقیده به این الهه‌ها در ایران فراگیر بوده است. در ایلام، کاهنان آداب و تشریفات دینی را زیر نظر کاهن بزرگ به جا می‌آورند.

یکی از ویژگی‌های مهم تمدن ایلامی و در واقع تمدن کهن ایرانی، مقام و منزلت والایی است که زنان داشته‌اند. به طور کلی در جوامع باستانی فلات ایران، زنان موقعیت اجتماعی ممتازی داشتند و دارای قدرت و نفوذ فراوان بودند. زنان در عمدترين گارهای جامعه، دارای نقش

اساسی و تعیین‌کننده بودند.

نقوش و پیکره‌های برچای مانده از دوره ایلامی نشان می‌دهد که زنان در امور اجتماعی و اقتصادی و مراسم رسمی سیاسی و دینی حضور چشمگیری داشته‌اند. اونتش گل (بادشاه ایلام)

● پیکره ملکه نیپرآشو، همسر

یکی از ویژگی‌های مهم تمدن ایلامی و در واقع تمدن کهن ایرانی، مقام و منزلت والایی است که زنان داشته‌اند. به طور کلی در جوامع باستانی فلات ایران، زنان موقعیت اجتماعی ممتازی داشتند و دارای قدرت و نفوذ فراوان بودند. زنان در گارهای مهم جامعه، نقش اساسی و تعیین‌کننده داشتند.

نقوش و پیکره‌های برچای مانده از دوره ایلامی نشان می‌دهد که زنان در امور اجتماعی و اقتصادی و مراسم رسمی سیاسی و دینی حضور چشمگیری داشته‌اند.

● پیکره ملکه نیپرآشو، همسر
● اونتش گل (بادشاه ایلام)

بررسی‌های نمونه

- ۱ موقعیت جغرافیایی فلات ایران از چه جهاتی بر وضعیت تاریخ و تمدن در ایران تأثیرگذار بوده است؟
- ۲ مهم‌ترین دستاوردهای ساکنان فلات ایران در دوران پیش از تاریخ در زمینه‌های سفالگری و فلزکاری چه بوده است؟
- ۳ چرا نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران زودتر از دیگر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند؟
- ۴ چگونگی تأسیس حکومت ایلام را توضیح دهید.
- ۵ وضعیت دین و اعتقادات ایلامیان را شرح دهید.

درس ۹ از ورود آریایی‌ها تا پایان هخامنشیان

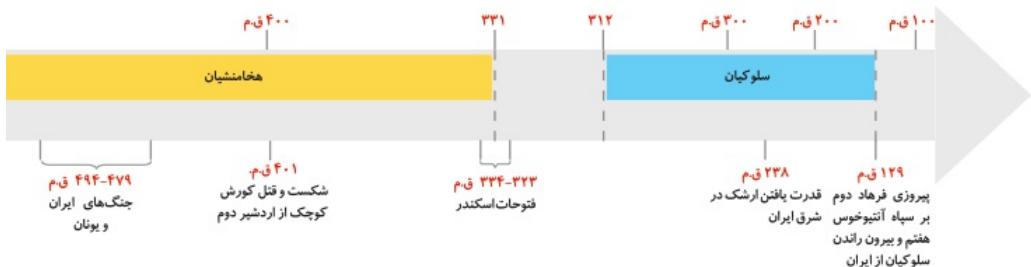
مهاجرت اقوام آریایی به فلات ایران نقطه عطفی در تاریخ میهن عزیز ما به شمار می‌رود. این اقوام با تأسیس حکومت‌های نیرومند، موجب تغییر و تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گسترده‌ای نه تنها در ایران، بلکه در بخش وسیعی از جهان آن روز شدند. شما در این درس، با استفاده از شواهد و مدارک معتبر باستان‌شناسی و تاریخی، مهم‌ترین رویدادها و موقعیت سیاسی و نظامی تاریخ ایران را از تشکیل دولت ماد تا پایان حکومت هخامنشیان، بررسی و تحلیل می‌نمایید.

اقوام آریایی از مهاجرت تا تشکیل حکومت در ایران
۱۵۰ ق.م. وارد فلات ایران شدند. گروهی از آنان به سمت مرکز و غرب این فلات پیشروی کردند
واژه ایران از واژه آریایی گرفته شده است و به معنی سرزمین آن مستقر شدند؛ مادی‌ها، پارسی‌ها و پارتی‌ها از جمله آنان اریاییان است. واژه آریایی نیز به معنی شریف و آزاده است؛ پس واژه ایران به معنی سرزمین مردمان شریف و آزاده است.

ماد، نخستین حکومت آریایی ایران

در درس ۷ خوانید که ایرانیان از دوران باستان تا دو قرن پیش، پیشدادیان و کیانیان را به ترتیب نخستین و دومین سلسله پادشاهی می‌دانستند که پیش از اشکانیان و برای دیگر اقامه مدد و اروپایی، به جز ایرانیان و هندیان ساسانیان بر ایران حکومت کرده بودند، و اطلاعی از مادی‌ها و هخامنشیان نداشتند. تحقیقات جدید تاریخی که در دو قرن اخیر انجام گرفته، آگاهی و شناخت نسبت به تاریخ مهاجرت آریاییان به ایران و هند اتفاق نظر، وجود ندارد؛ عده‌ای از موزخان احتمال می‌دهند که اقامه هند و اروپایی، نخست در علفزارهای واقع در شمال شرق فلات ایران شناخته می‌شوند.

تأسیس حکومت ماد: قبایل گوناگون ماد از جمله اقوام ایران و جنوب روسیه در دریاچه آرال می‌زیسته‌اند. بر اساس فرضیه‌ای که مورد قبول تعداد قابل توجهی از ایران شناسان و موزخان آن را پذیرفته‌اند، اقوام آریایی در حدود ۱۵۰ ق.م. وارد فلات ایران شدند.

درس ۹ از ورود آریایی‌ها تا پایان هخامنشیان

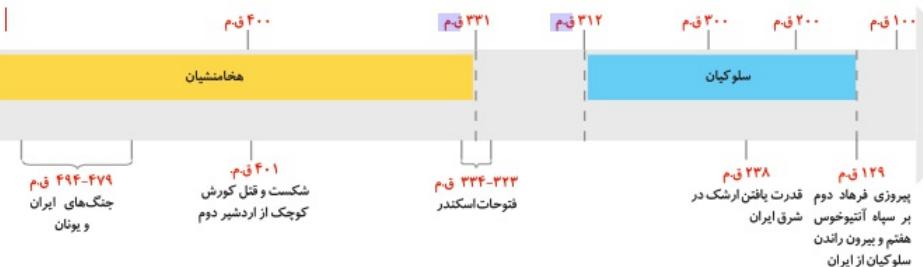
مهاجرت اقوام آریایی به فلات ایران نقطه عطفی در تاریخ میهن عزیز ما به شمار می‌رود. این اقوام با تأسیس حکومت‌های نیرومند، موجب تغییر و تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گسترده‌ای نه تنها در ایران، بلکه در بخش وسیعی از جهان آن روز شدند. شما در این درس، با استفاده از شواهد و مدارک معتبر باستان‌شناسی و تاریخی، مهم‌ترین رویدادها و موقعیت سیاسی و نظامی تاریخ ایران را از تشکیل دولت ماد تا پایان حکومت هخامنشیان، بررسی و تحلیل می‌نمایید.

اقوام آریایی از مهاجرت تا تشکیل حکومت در ایران
واژه «ایران» از واژه «آریایی» گرفته شده و به معنای سرزمین اریاییان است. واژه آریایی نیز به معنای شریف و آزاده است؛ پس واژه ایران به معنای سرزمین مردمان شریف و آزاده است.

ماد، نخستین حکومت آریایی ایران

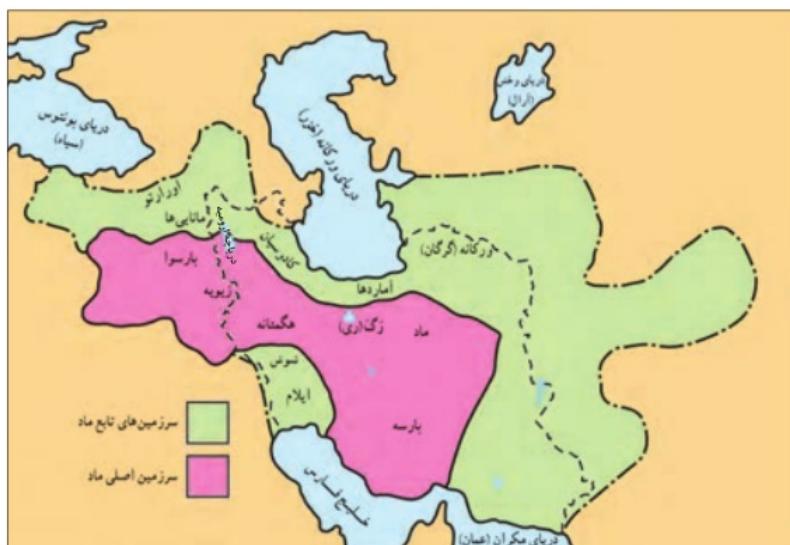
در درس ۷ خوانید که ایرانیان از زمان‌های بسیار کهن و به تدریج در فلات ایران و شبه‌قاره هند مستقر شدند و خود را آریایی نامیدند. بنابراین، کاربرد واژه آریایی و ساسانیان بر ایران حکومت کرده بودند، و اطلاعی از مادی‌ها و هخامنشیان نداشتند. تحقیقات جدید تاریخی که در دو قرن اخیر انجام گرفته، آگاهی و شناخت از تاریخ ایران در دوران باستان را متحول کرده است. بر پایه این تحقیقات، مادی‌ها بنیان‌گذار نخستین حکومت آریایی در ایران شناخته می‌شوند.

تأسیس حکومت ماد: قبایل گوناگون ماد از جمله اقوام ایران شناسان و موزخان آن را پذیرفته‌اند، اقوام آریایی در حدود ۱۵۰ ق.م. وارد فلات ایران شدند.

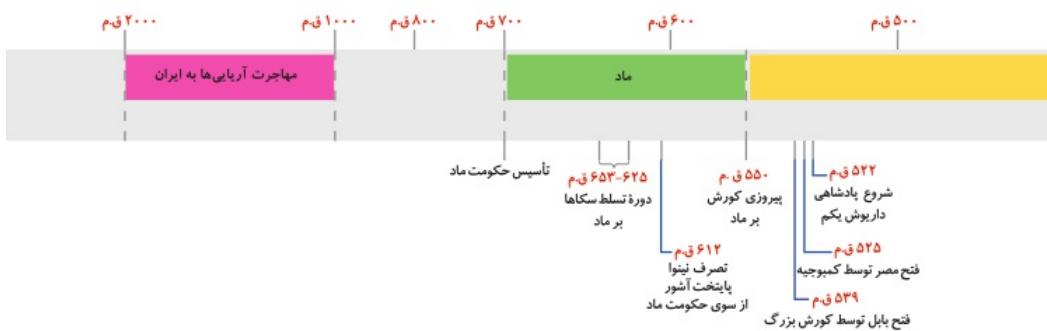

بورش‌ها و غارتگری‌های پیاپی آشوریان، زمینه اتحاد سالنامه‌های شاهان آشوری به مادی‌ها اشاره شده است. قبایل پراکنده ماد را فراهم آورد. از این‌رو، رؤسای این آشور در آن زمان حکومت نسبتاً نیرومندی در شمال دیاکو می‌خوانند، را به دست آوردن فلاتات، سنگ‌های بین‌النهرین یا اکباتان (همدان امروزی) را بنا کرد و مرکز حکومت خود قرار داد.

بورش‌ها و غارتگری‌های پیاپی آشوریان، زمینه اتحاد شاهان آشوری به مادی‌ها اشاره شده است. این رؤسای این زمان حکومت نسبتاً نیرومندی در شمال بین‌النهرین یود که برای به دست آوردن فلاتات، سنگ‌های قیمتی و غنائم دیگر، دائماً به سرزمین‌های همسایه، از شهر هگمتانه یا اکباتان (همدان امروزی) را بنا کرد و آن را مرکز حکومت خود قرار داد.

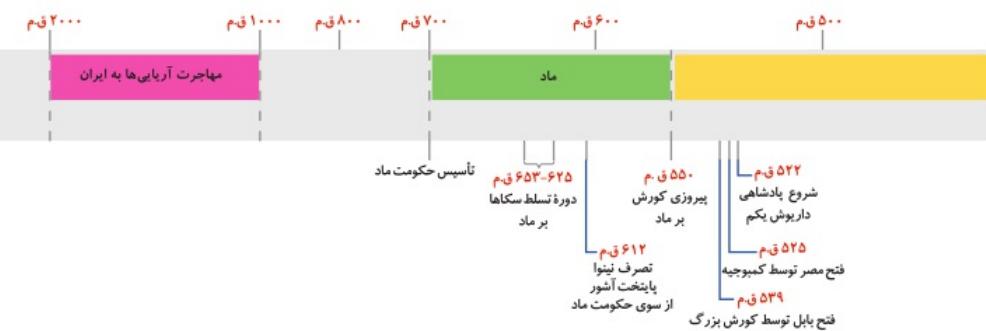
نقشه قلمرو حکومت ماد

بورش‌ها و غارتگری‌های پیاپی آشوریان، زمینه اتحاد شاهان آشوری به مادی‌ها اشاره شده است. این رؤسای این زمان حکومت نسبتاً نیرومندی در شمال بین‌النهرین یود که برای به دست آوردن فلاتات، سنگ‌های قیمتی و غنائم دیگر، دائماً به سرزمین‌های همسایه، از جمله نواحی غربی ایران هجوم می‌آورد.

نقشه قلمرو حکومت ماد

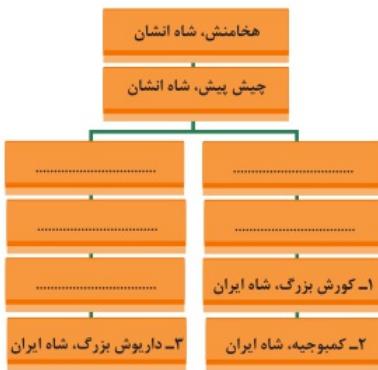
هخامنشیان؛ بزرگ‌ترین حکومت عصر باستان

سلسله هخامنشی منسوب به هخامنش، جدّ کورش کبیر است. هخامنش رئیس قبیله پاسارگادی بود. این قبیله یکی از قبایل مهم قوم پارسی به شمار میرفت. پارسی‌ها، هم‌زمان با قدرت یافتن مادی‌ها، در قسمت‌های جنوبی فلات ایران یعنی سرزمین پارس (استان فارس کنونی) و نواحی مجاور آن مستقر شدند. حکومت ماد، قوم بزرگ پارس را تحت فرمان خود درآورد. در آن زمان شاخه‌ای از خاندان هخامنشی، در فارس به مرکزیت شهر آشان (آنرا)، حکومت محلی کوچکی تشکیل داده بودند.

تأسیس حکومت هخامنشی: یکی از نوادگان هخامنش، به نام کورش (کورش دوم)، که بر آشان حکومت می‌کرد، طوابیف ماد و توده مردم که از عملکرد آستیاگ ناخشنود بودند، بر ضد او با کورش هخامنشی مددست شدند. سرانجام با فتح هگمتانه به دست کورش، حکومت ماد برافتاد.

از میان برداشت و پادشاهی هخامنشیان را بینان نهاد.

﴿﴾ افسانه کورش:

بررسی شواهد و مدارک

متن ۱: شجره‌نامه کورش به نقل از منشور وی:
»... منم کورش، شاه بزرگ، شاه توامند، شاه بابل، شاه سومر و اکد، شاه چهارگوشۀ چهان؛ پسر کمبوجیه، شاه بزرگ، شاه انسان، نوه کورش (یکم)، شاه بزرگ، شاه انسان، نیبره چیش‌پیش، شاه بزرگ، شاه انسان،...«

متن ۲: داریوش بزرگ در سنگنوشته بیستون، اجداد خود را این گونه معروفی مینماید:
»داریوش شاه می‌گوید: پدر من ویشتابی، پدر ویشتابی ارشام، پدر آرشام، آریازمَنه، پدر آریازمَنه، چیش‌پیش، پدر چیش‌پیش، هخامنش است. داریوش شاه می‌گوید: بدین جهت ما هخامنشی خوانده می‌شویم که از دیرگاهان اصیل هستیم.«

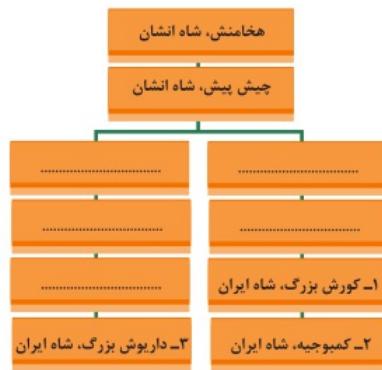
هخامنشیان؛ بزرگ‌ترین حکومت عصر باستان

سلسله هخامنشی منسوب به هخامنش، جدّ کورش کبیر است. هخامنش رئیس قبیله پاسارگادی بود. این قبیله یکی از قبایل ماد، پارس و...، قدرت خود را بر مناطق وسیعی از ایران یافتن مادی‌ها، در قسمت‌های جنوبی فلات ایران یعنی سرزمین پارس (استان فارس کنونی) و نواحی مجاور آن متعدد شد و به حاکمیت آشوریان پایان داد. در پی این موقوفیت نظامی، قلمرو ماد به شمال بین‌النهرین و بخش‌های وسیعی از آسیای صغیر گسترش یافت.

سقوط حکومت ماد: آستیاگ، پسر و جانشین هوخشتر کوچکی تشکیل داده بودند.

تأسیس حکومت هخامنشی: یکی از نوادگان هخامنش، طوابیف ماد و توده مردم که از عملکرد آستیاگ ناخشنود بودند، بر ضد او با کورش هخامنشی مددست شدند. کورش، سپس با جلب حمایت بزرگان مادی، آستیاگ را از میان برداشت و پادشاهی هخامنشیان را بینان نهاد.

﴿﴾ افسانه کورش:

بررسی شواهد و مدارک

متن ۱: شجره‌نامه کورش به نقل از منشور وی:
»... منم کورش، شاه بزرگ، شاه توامند، شاه بابل، شاه سومر و اکد، شاه چهارگوشۀ چهان؛ پسر کمبوجیه، شاه بزرگ، شاه انسان، نوه کورش (یکم)، شاه بزرگ، شاه انسان، نیبره چیش‌پیش، شاه بزرگ، شاه انسان،...«

متن ۲: داریوش بزرگ در سنگنوشته بیستون، اجداد خود را این گونه معروفی مینماید:
»داریوش شاه می‌گوید: پدر من ویشتابی، پدر ویشتابی ارشام، پدر آرشام، آریازمَنه، پدر آریازمَنه، چیش‌پیش، پدر چیش‌پیش، هخامنش است. داریوش شاه می‌گوید: بدین جهت ما هخامنشی خوانده می‌شویم که از دیرگاهان اصیل هستیم.«

فعالیت ۱

- الف) مآخذ متن‌های شماره ۱ و ۲، **جزء** منابع دست اول تاریخ ایران باستان است یا منابع دست دوم؟ چرا؟
 ب) با توجه به متن‌های صفحه قبل، شجره‌نامه کوش و داریوش هخامنشی را کامل کنید.

کوش مدتها پس از به قدرت رسیدن، به آسیای صغیر شرقی فلات ایران سرگرم کشورگشایی بود و مناطق وسیعی را به قلمرو خود افزود. آجرا شکست داد و شهر ثروتمند سارد، پایتخت لیدی و تمامی آسیای صغیر را به تصرف خود درآورد. در نتیجه این فتوحات، حکومت هخامنشیان به ثروت هنگفتی دست یافت و با دولت‌شهرهای یونانی همسایه شد.

● منشور کوش - موزه بریتانیا - لندن

در سال ۱۸۷۹م/۱۲۵۸ش. در بابل کشف شد، هم اکنون خونریزی وارد بابل شد. بابل یکی از بزرگترین شهرهای آن روزگار به شمار می‌رفت و مردمان و اقوامی با خاستگاه اجتماعی و فرهنگی گوناگون در آنجا می‌زیستند. این شهر از نظر داشتن بنها و پرستشگاه‌های باشکوه، مراکز اقتصادی ثروتمند، نهادهای سیاسی و اداری متعدد و منشور حقوق بشر می‌دانند. از این‌رو، متن آن به ابتكار ایرانیان است. بسیاری از محققان، منشور کوش را نخستین در اختیار داشتن راههای ارتباطی با سرزمین‌های دور و نزدیک، اهمیت فراوان داشت و سلطه بر آن برای هر سازمان ملل متعدد به شش زبان رسمی این نهاد جهانی ترجمه شد. نسخه بدیع از این منشور نیز در مقر سازمان فرمانروایی بسیار مهم و مطلوب بود.

کوش فرمان داد تا ماجراهی فتح صلح آمیز بابل را بر لوحی ملل متعدد در نیویورک به نمایش گذاشته شده است.

استوانه‌ای از گل رُس به زبان بابلی بنویستند. این لوح که

فعالیت ۱

- الف) مآخذ متن‌های شماره ۱ و ۲، **جزء** منابع دست اول تاریخ ایران باستان است یا منابع دست دوم؟ چرا؟
 ب) با توجه به متن‌های صفحه قبل، شجره‌نامه کوش و داریوش هخامنشی را کامل کنید.

کوش مدتها پس از به قدرت رسیدن، به آسیای صغیر شرقی فلات ایران سرگرم کشورگشایی بود و مناطق وسیعی را به قلمرو خود افزود. یکی از انسانی‌ترین و شکوهمندترین فتوحات تاریخ جهان، فتح مسالمت‌آمیز بابل توسط کوش بزرگ در سال ۵۳۹ق.م. است. در این سال، مؤسس سلسله هخامنشی بدون جنگ و یافته و با دولت‌شهرهای یونانی همسایه شد.

● منشور کوش - موزه بریتانیا - لندن

در سال ۱۸۷۹م/۱۲۵۸ش. در بابل کشف شد، هم اکنون آن روزگار به شمار می‌رفت و مردمان و اقوامی با خاستگاه اجتماعی و فرهنگی گوناگون در آنجا می‌زیستند. این شهر از نظر داشتن بنها و پرستشگاه‌های باشکوه، مراکز ایرانیان است. بسیاری از محققان، منشور کوش را نخستین منشور حقوق بشر می‌دانند. از این‌رو، متن آن به ابتكار سازمان ملل متعدد به شش زبان رسمی این نهاد جهانی ترجمه شد. نسخه بدیع از این منشور نیز در مقر سازمان فرمانروایی بسیار مهم و مطلوب بود.

کوش فرمان داد تا ماجراهی فتح صلح آمیز بابل را بر لوحی استوانه‌ای از گل رُس به زبان بابلی بنویستند. این لوح که

فعالیت ۲

متن‌های زیر را بخوانید و احساس و درک خود را از شخصیت و اندیشه آشوریانیپال و کورش بزرگ در چند سطر بنویسید.

بررسی شواهد و مدارک

مقایسه اندیشه و رفتار دو کشورگشا: آشوریانیپال، فرماتروای آشور و کورش بزرگ. پادشاه ایران
متن ۱: ترجمه بخشی از متن سنگ‌نوشته آشوریانیپال پس از فتح شوش، پایتخت ایلام:

«من، شوش شهر بزرگ و مقدس را به خواست خدایان آشور گشودم. من وارد کاخ‌های معبد شوش شدم و هر آنچه از سیم و زر و مال فراوان بود، همه را به غنیمت برداشتمن. من همه آجرهای زیگورات شوش را که با سنگ لا جورد تزیین شده بود، شکستم. من تمامی معابد ایلام را با خاک یکسان کردم، شهر شوش را به ویرانهای تبدیل کردم و بر زمینش نمک پاشیدم. من همه دختران و زنان را به اسارت گرفتم، از این پس، دیگر کسی، صدای شادی مردم و سر انسان را در ایلام نخواهد شنید».

متن ۲: ترجمه بخشی از متن منشور کورش:

سطر ۲۳. همه مردم گام‌های مرا با شادمانی پذیرفتند. در بارگاه پادشاهان بابل بر تخت شهریاری نشستم، مردوک (خدای بزرگ بابل) دل‌های پاک مردم بابل را متوجه من کرد، زیرا من او را ارجمند و گرامی داشتم.

سطر ۲۴. سپاه بزرگ من به صلح و آرامی وارد بابل شد. نگذاشتم رنج و آزاری به مردم این شهر و این سرزمین وارد آید.

سطر ۲۵. وضع داخلی بابل و جایگاه‌های مقدسش قلب مرا تکان داد ... من برای صلح کوشیدم. نسبونید! اشاه بابل، مردم درمانده بابل را به بردگی کشیده بود، کاری که در خورش آنان نبود.

سطر ۲۶. من بردگه داری را برانداختم، به بدیختی‌های آنان بایان بخشیدم. فرمان دادم که همه مردم در پرستش خدای خود آزاد باشند و آنان را نیازارند. فرمان دادم که هیچ کس اهالی شهر را از هستی ساقط نکند. مردوک از کردار نیک من خشنود شد.

● آرامگاه کورش بزرگ، بنیان‌گذار حکومت هخامنشیان - پاسارگاد

در پی تسخیر بابل، تمامی بین‌النهرین و نیز سرزمین‌های سوریه، فلسطین و فینیقیه (لبنان امروزی)، تحت فرمان هخامنشیان درآمد.

کورش نه تنها به عنوان یک جهانگشا و یا به علت فتوحاتی که انجام داد، بلکه به خاطر شخصیت انسانیش همواره مردم تحسین و تکریم بوده است. در روزگاری که قتل و غارت و کشتار، روش معمول فرماتروایان و فاتحان بود، کورش با پرهیز از چنین رفتاری، شکل جدیدی از فرماتروایی را به جهان معرفی کرد. این رفتار مداراً جویانه

فعالیت ۲

متن‌های زیر را بخوانید و احساس و درک خود را از شخصیت و اندیشه آشوریانیپال و کورش بزرگ در چند سطر بنویسید.

بررسی شواهد و مدارک

مقایسه اندیشه و رفتار دو کشورگشا: آشوریانیپال، فرماتروای آشور و کورش بزرگ. پادشاه ایران
متن ۱: ترجمه بخشی از متن سنگ‌نوشته آشوریانیپال پس از فتح شوش، پایتخت ایلام:

«من، شوش شهر بزرگ و مقدس را به خواست خدایان آشور گشودم، من وارد کاخ‌های معبد شوش شدم و هر آنچه از سیم و زر و مال فراوان بود، همه را به غنیمت برداشتمن. من همه آجرهای زیگورات شوش را که با سنگ لا جورد تزیین شده بود، شکستم. من تمامی معابد ایلام را با خاک یکسان کردم، شهر شوش را به ویرانهای تبدیل کردم و بر زمینش نمک پاشیدم. من همه دختران و زنان را به اسارت گرفتم، از این پس، دیگر کسی، صدای شادی مردم و سر انسان را در ایلام نخواهد شنید».

متن ۲: ترجمه بخشی از متن منشور کورش:

سطر ۲۳. همه مردم گام‌های مرا با شادمانی پذیرفتند. در بارگاه پادشاهان بابل بر تخت شهریاری نشستم، مردوک (خدای بزرگ بابل) دل‌های پاک مردم بابل را متوجه من کرد، زیرا من او را ارجمند و گرامی داشتم.

سطر ۲۴. سپاه بزرگ من به صلح و آرامی وارد بابل شد. نگذاشتم رنج و آزاری به مردم این شهر و این سرزمین وارد آید.

سطر ۲۵. وضع داخلی بابل و جایگاه‌های مقدسش قلب مرا تکان داد ... من برای صلح کوشیدم. نسبونید! اشاه بابل، مردم درمانده بابل را به بردگی کشیده بود، کاری که در خورش آنان نبود.

سطر ۲۶. من بردگه داری را برانداختم، به بدیختی‌های آنان بایان بخشیدم. فرمان دادم که همه مردم در پرستش خدای خود آزاد باشند و آنان را نیازارند. فرمان دادم که هیچ کس اهالی شهر را از هستی ساقط نکند. مردوک از کردار نیک من خشنود شد.

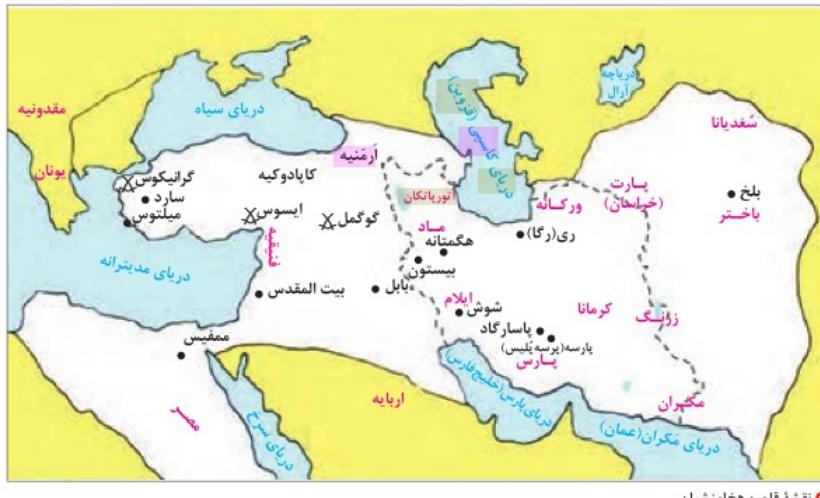

● آرامگاه کورش بزرگ، بنیان‌گذار حکومت هخامنشیان - پاسارگاد

در پی تسخیر بابل، تمامی بین‌النهرین و نیز سرزمین‌های سوریه، فلسطین و فینیقیه (لبنان امروزی)، تحت فرمان هخامنشیان درآمد.

کورش نه به دلیل سرزمین‌هایی که گشود، بلکه به خاطر شخصیت انسانی اش همواره تحسین و تکریم شده است. در روزگاری که قتل و غارت و کشتار، روش معمول فرماتروایان و فاتحان بود، کورش با پرهیز از چنین معرفی کرد. این رفتار جدیدی از فرماتروایی را به جهان معرفی کرد. این رفتار مداراً جویانه

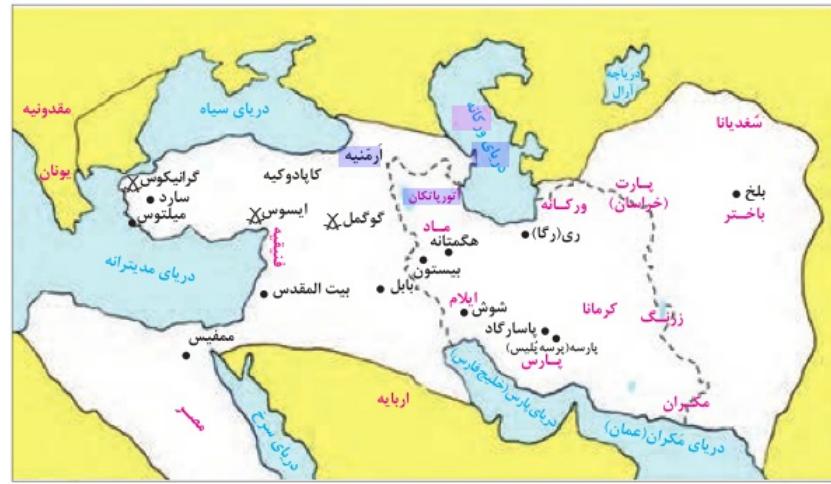
و انسانی کورش، الگوی مناسبی شد که پس از او، برخی از هخامنشیان به قاره آفریقا نیز گسترش یافت و به نهایت در زمان پادشاهی کمبوجیه، پسر و جانشین کورش بزرگ، وسعت و عظمت خود رسید. مصر به تصرف هخامنشیان درآمد. مصر، کشوری بزرگ و

نقشه قلمرو هخامنشیان

ثبت شاهنشاهی هخامنشیان: پس از مرگ مشکوک کمبوجیه، داریوش یکم که از شاخه دیگر خاندان هخامنشی تأسیس سپاه اداری، نظامی و اقتصادی، انجام داد. هخامنشی بود با همراهی تعدادی از سران خاندان‌های بزرگ پارسی، گوماته مُعَ و دیگر شورشیان و مناطقی کاخ‌ها و بنای‌های مجلل، به‌ویژه در شوش و تخت جمشید، قدرت را سرکوب کرد و بر تخت شاهی نشست. داریوش بزرگ پس از فروشنادن شورش‌های داخلی و برقاری داریوش، اصول و شیوه‌ای از کشورداری را بنیان نهاد که آرامش و امنیت در سرتاسر شاهنشاهی هخامنشی، به شرق شکرکشی کرد و قسمت‌هایی از غرب و شمال‌غرب هند را به قلمرو خود افزود. او همچنین به منظور دفع حملات قبایل صحراگرد و اینکارهای از غرب و شمال‌غرب هند را به قلمرو خود افزود. در درس‌های بعد مهمنه‌ترین اقدامات و ابتکارات داریوش در زمینه‌های اداری، نظامی، عمرانی و اقتصادی، بررسی خواهد شد.

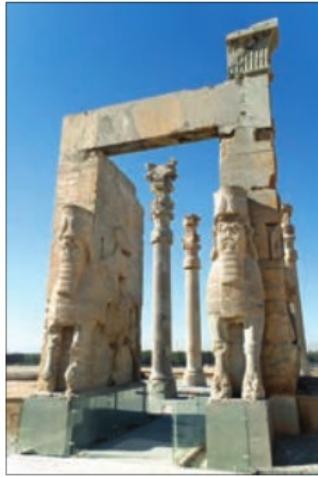
او، برخی شاهان هخامنشی نیز از پیریوی کردند. در زمان پادشاهی کمبوجیه (پسر و جانشین کورش بزرگ) هخامنشیان به قاره آفریقا نیز گسترش یافت و به نهایت مصر به تصرف هخامنشیان درآمد. مصر، کشوری بزرگ و وسعت و عظمت خود رسید.

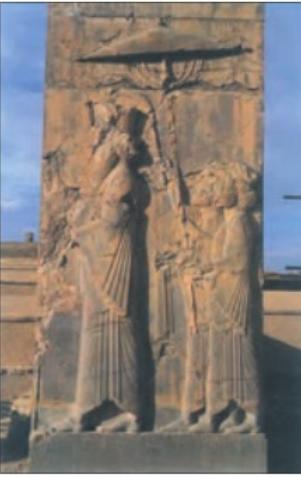
نقشه قلمرو هخامنشیان

ثبت شاهنشاهی هخامنشیان: پس از مرگ مشکوک کمبوجیه، داریوش یکم که از شاخه دیگر خاندان هخامنشی بود با همراهی تعدادی از سران خاندان‌های بزرگ پارسی، تأسیس اداری، نظامی و اقتصادی انجام داد. تأسیس سپاه جاویدان، احداث جاده شاهی و برقاری گوماته مُعَ و دیگر شورشیان و مناطقی قدرت را سرکوب کرد و بر تخت شاهی نشست. داریوش بزرگ پس از فروشنادن شورش‌های داخلی و برقاری این پادشاه بزرگ است. داریوش، اصول و شیوه‌ای از کشورداری را بنیان نهاد که سرتاسر شاهنشاهی هخامنشی، به شرق لشکرکشی کرد و تا قرن‌ها بعد همچنان با برخاسته و زمینه رونق اقتصادی و شکوفایی تندی ایران را فراهم آورد. در درس‌های بعد مهم‌ترین اقدامات و ابتکارات داریوش در زمینه‌های اداری، نظامی، عمرانی و اقتصادی بررسی خواهد شد.

را صرف کردن و سپس سیاه ایران وارد خاک یونان شد و در جایی به نام ماراثن موضع گرفت. آتنی‌ها مدتی در اظهار پادشاهی خود با دشواری‌هایی در غرب قلمرو خود روبرو شد اطاعت و یا جنگ تردید داشتند، بیشتر دولت - شهرهای یونانی از جمله اسپارت که سربازانش به جنگاوری و دلاوری چشمیش، خشایارشا نیز آمده بافت. دولت-شهرهای یونانی، مشهور بودند، نیز در پشتیبانی از آتن جذی نبودند. سرانجام، سرداران آتنی تنها راه چاره را در حمله سریع و جنگ تن به تن دیدند. پورش یونانیان به قدری ناگهانی بود که کاری از تیراندازان پارسی بر نیامد و سپاه ایران عقب‌نشینی کرد. پورش علیه هخامنشیان کردن و سپس به همراه شورشیان به شهر سارده هجوم اورد، آنجرا آتش زند. داریوش تصمیم به تنبیه آتنی‌ها گرفت. نواهی ایرانی نخست جزایر دریای اژه ماراثن را با آب و تاب فراوان نقل کرداند.

● تخت جمشید - نقش بر جسته داریوش بزرگ

● تخت جمشید - نقش بر جسته داریوش بزرگ

خشایارشا، پسر و جانشین داریوش، پس از فروشناندن بودست نیاورد. یونانیان درباره پیروزی خود در این نبرد نیز شورش‌های مصر و بابل، به یونان لشکر کشید و آتن را بزرگنمایی بسیار کردند و حتی ارقام باور نکردنی از تعداد ناوگان و سربازان هخامنشی ارائه نمودند.

رقابت و درگیری یونان با ایران: داریوش بزرگ، در اوخر نام ماراثن موضع گرفت. آتنی‌ها مدتی در اظهار اطاعت و با جنگ تردید داشتند. بیشتر دولت - شهرهای یونانی از جمله اسپارت که سربازانش به جنگاوری و دلاوری مشهور بودند، نیز در پشتیبانی از آتن جذی نبودند. سرانجام، سرداران آتنی از تسلط ایران بر آسیای صغیر و سواحل شرقی تنها راه چاره را در حمله سریع و جنگ تن به تن دیدند. آسیای صغیر به نام میلتوس (ملطیه) را تشویق به شورش پارسی بر نیامد و سپاه ایران عقب‌نشینی کرد. مورخان یونان باستان و تاریخ‌دانان جدید اروپایی، جنگ سارده هجوم آورده، آنجرا آتش زند. داریوش تصمیم به تنبیه آتنی‌ها گرفت. نواهی ایرانی نخست جزایر دریای اژه را تصرف کردند و سپس سیاه ایران وارد خاک یونان شد و در جایی به پادشاهی خود، با مشکلاتی در غرب قلمرو خود رویه رو شد که به بروز جنگ با یونانیان انجامید و تا روزگار جاشیش، خشایارشا آدامه یافت. دولت-شهرهای یونانی، مخصوصاً آتن، از تسلط ایران بر آسیای صغیر و سواحل شرقی ناخشنود بودند. از این‌رو، آتنی‌ها یکی از شهرهای یونانی نشین پورش یونانیان به قدری ناگهانی بود که کلی از تیراندازان پارسی بر نیامد و سپس به همراه شورشیان به شهر هخامنشیان کردند و سپس به همراه شورشیان به شهر سارده هجوم اورد، آنجرا آتش زند. داریوش تصمیم به تنبیه آتنی‌ها گرفت. نواهی ایرانی نخست جزایر دریای اژه را تصرف

● تخت جمشید - نقش بر جسته داریوش بزرگ

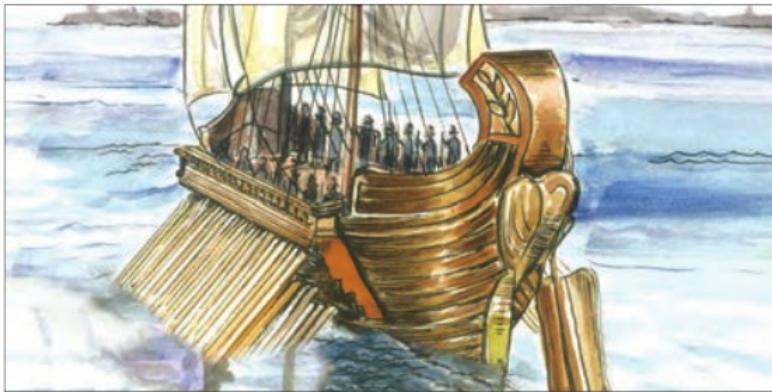

● تخت جمشید - نقش بر جسته داریوش بزرگ

خشایارشا، پسر و جانشین داریوش، پس از فروشناندن بزرگنمایی بسیار کردند و حتی ارقام باور نکردنی از تعداد ناوگان و سربازان هخامنشی ارائه کردند.

فعالیت ۳

با توجه به مطالبی که در درس ۶ راجع به دولت - شهرهای یونانی خواندید، درباره علل و عوامل جنگ‌های یونان و ایران در دوره هخامنشیان با هم گفت و گو کنید.

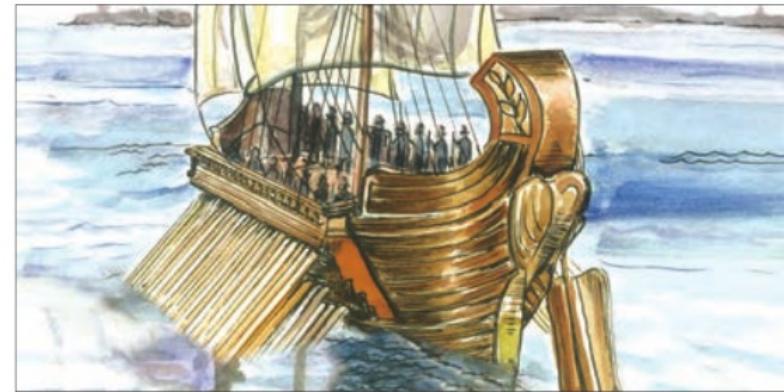

کشته دوره هخامنشی

اگرچه هخامنشیان از لشکرکشی به یونان، موفقیت شد. اردشیر دوم به خوش گذرانی و راحت طلبی مشهور بود. در دوران فرماتروایی او مصر از سیطره هخامنشیان خارج شد. نظامی چندانی به دست نیاورده‌اند، اما دولت - شهرهای یونانی اردشیر سوم، پسر و جانشین اردشیر دوم در ابتدای حکومتش تا زمان تسلط مقدونیان بر آن کشور، همچنان حکومت ایران را به عنوان بزرگ‌ترین قدرت جهانی می‌شناختند و به قتل عام افراد خاندان سلطنتی پرداخت و کسانی را که احتمال می‌دادند ادعای شاهی کنند به قتل رساند. او پادشاهی جاهطلب و جنگجو بود و مصر را دواره ضمیمه قلمرو هخامنشی کرد. اردشیر سوم در آستانه حمله اسکندر مقدونی به ایران، به دست یکی از خدمتکاران کاخ شاهی به قتل رسید. اخطاط و فروپاشی هخامنشیان: خاندان هخامنشی از زمان پادشاهی اردشیر دوم که از ۴۵۸ تا ۳۵۸ ق.م. حکومت می‌کرد، دچار تفرقه درونی شد. در ابتدای زمامداری او، برادرش کورش کوچک در آسیای صغیر سر به شورش برداشت و با سپاهی از مزدوران یونانی راهی پایتخت گردید. در جنگی که میان دو برادر رخ داد کورش کوچک شکست خورد و کشته

فعالیت ۳

با توجه به مطالبی که در درس ۶ درباره دولت - شهرهای یونانی خواندید، درباره علل و عوامل جنگ‌های یونان و ایران در دوره هخامنشیان با هم گفت و گو کنید.

کشته دوره هخامنشی

اگرچه هخامنشیان از لشکرکشی به یونان، موفقیت نظمی چندانی به دست نیاورده‌اند، اما دولت - شهرهای یونانی تا زمان تسلط مقدونیان بر آن کشور، همچنان حکومت اردشیر سوم، پسر و جانشین اردشیر دوم، در ابتدای حکومتش کسانی از خاندان سلطنتی را که احتمال می‌داد ادعای شاهی کنند به قتل رساند او پادشاهی جاهطلب و جنگجو بود و مصر به آن احترام می‌گذاشتند. حکومت هخامنشی نیز نقش را دوباره ضمیمه قلمرو هخامنشی کرد. اردشیر سوم در آستانه حمله اسکندر مقدونی به ایران، به دست یکی از خدمتکاران کاخ شاهی به قتل رسید.

احطاط و فروپاشی هخامنشیان: خاندان هخامنشی از زمان پادشاهی اردشیر دوم که از ۴۵۸ تا ۳۵۸ ق.م. حکومت می‌کرد، دچار تفرقه درونی شد. در ابتدای زمامداری او، برادرش بود، اما تدبیر و درایت شاهان نخست هخامنشی را نداشت. کورش کوچک در آسیای صغیر سر به شورش برداشت و با سپاهی از مزدوران یونانی راهی پایتخت شد. در جنگی که میان دو برادر رخ داد کورش کوچک شکست خورد و کشته

بررسی شواهد و مدارک؛ اسلحه طلایی

... در حالی که جنگ‌های پلوپونزی [جنگ‌های داخلی یونان] به اوج شدت رسیده بود، اسپارت می‌کوشید تا برای این پردن حرفی نیرومند خوبیش آتن، از طای داریوش [دوم] استفاده کند. اما داریوش می‌دانست از طلاهای خوبیش چگونه باید همچون یک حریبه سیاسی استفاده نماید. در عین حال می‌دانست که حفظ نوعی موازنۀ در بین حریفان جنگ پلوپونزی ... برای ایران سودمندتر خواهد بود ... از این روز ... طای ایران را طوری به آنها می‌رسانید که جنگ به درازا کشد و غالب و مغلوبی علوم نشود. حاصل این سیاست موازنۀ آن شد که اشتغال حریفان در مناطق پلوپونزی به ایران فرمت داد تا شهرهای یونانی آسیای صغیر را دوباره به انقباد خوبیش درآورد، پادگان‌های ایرانی را در آنجاها مستقر سازد و حتی مالیات‌های معوق را بازستاند. (تاریخ مردم ایران قبل از اسلام، دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، صفحه ۱۸۰-۱۸۱)

فعالیت ۴

الف - منظور نویسنده از «اسلحة طلایی» چیست؟

- ب - به نظر شما چرا با وجود حمایت حکومت هخامنشی از اسپارت در جنگ‌های پلوپونزی، ایرانیان نمی‌خواستند این جنگ‌ها غالب و مغلوبی داشته باشند؟

اسکندر در سه نبرد (گرانیکوس، ایوسوس و گوگمل) سپاه یونانی به تخت جمشید رسیدند و مشهور است که به دستور هخامنشی را شکست داد و پس از آن، شوش، یکی از پایتخت‌های هخامنشیان را تسخیر کرد. با وجود دلاوری و برادر اسکندر گریخته بود در سال ۳۳۰ ق.م. نزدیک دامغان رشادت آریوبازن، سردار شجاع ایرانی، سپاهیان مقدونی و کنونی به قتل رسید.

● تندیس آریوبازن

● آرامگاه داریوش سوم - تخت جمشید

بررسی شواهد و مدارک؛ اسلحه طلایی

... در حالی که جنگ‌های پلوپونزی [جنگ‌های داخلی یونان] به اوج شدت رسیده بود، اسپارت می‌کوشید تا برای این پردن استفاده کند. اما داریوش می‌دانست از طلاهای خوبیش چگونه باید همچون یک حریبه سیاسی استفاده نماید. در عین حال می‌دانست که حفظ نوعی موازنۀ در بین حریفان جنگ پلوپونزی ... برای ایران سودمندتر خواهد بود ... از این روز ... طای ایران را طوری به آنها می‌رسانید که جنگ به درازا کشد و غالب و مغلوبی علوم نشود. حاصل این سیاست موازنۀ آن شد که اشتغال حریفان در مناطق پلوپونزی، به ایران فرمت داد تا شهرهای یونانی آسیای صغیر را دوباره به انقباد خوبیش درآورد، پادگان‌های ایرانی را در آنجاها مستقر سازد و حتی مالیات‌های معوق را بازستاند. (تاریخ مردم ایران قبل از اسلام، عبدالحسین زرین‌کوب، صفحه ۱۸۰-۱۸۱)

فعالیت ۴

الف - منظور نویسنده از «اسلحة طلایی» چیست؟

- ب - به نظر شما چرا با وجود حمایت حکومت هخامنشی از اسپارت در جنگ‌های پلوپونزی، ایرانیان نمی‌خواستند این جنگ‌ها غالب و مغلوبی داشته باشند؟

اسکندر در سه نبرد (گرانیکوس، ایوسوس و گوگمل) سپاه یونانی به تخت جمشید رسیدند و مشهور است که به دستور هخامنشی را شکست داد و پس از آن، شوش، یکی از پایتخت‌های هخامنشیان را تسخیر کرد. با وجود دلاوری و برادر اسکندر گریخته بود در سال ۳۳۰ ق.م. نزدیک دامغان رشادت آریوبازن، سردار شجاع ایرانی، سپاهیان مقدونی و کنونی به قتل رسید.

● تندیس آریوبازن

● آرامگاه داریوش سوم - تخت جمشید

فعالیت ۵

با استفاده از جدول شاهان هخامنشی که دیر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، نمودار خط زمان دوران هخامنشی را ترسیم نمایید.

میراث هخامنشی در یک نگاه کلی: با مرگ داریوش سوم، سلسله هخامنشی به پایان رسید، اما میراث و یادگارهای هخامنشیان در آین کشورداری و فنون سیاست، شیوه‌های عمرانی، اقتصادی و تجاري، ساخت بناهای باشکوه، ابداع هنرهاي جهاني و مداراجوبي فرهنگي و ديني در تاريخ ايران و جهان فراموش نشد. هخامنشیان، ايران را به نخستین حکومت بزرگ جهانی تبدیل کردند. به واسطه تدبیر و سیاست شاهان هخامنشی بود که ایرانیان به تأثیرگذارترین مردم در جهان متمند و شناخته شده آن روزگار تبدیل شدند.

پرسش‌های نمونه

- ۱ چه عاملی زمینه‌ساز اتحاد قبایل پراکنده مادی و تأسیس حکومت مادی شد؟
- ۲ اهمیت فتح بابل برای حکومت تازه تأسیس هخامنشی را شرح دهید.
- ۳ چرا مورخان و پژوهشگران، اهمیت فوق العاده‌ای برای نقش و عملکرد داریوش بزرگ در تاریخ ایران، قائل هستند؟
- ۴ به نظر شما، ایران در دوران حکومت هخامنشیان، به لحاظ قدرت سیاسی-نظامی چه جایگاهی در جهان آن روز داشت؟
- ۵ با مرور متن درس، منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران باستان را که در این درس به آنها اشاره شده است، فهرست کنید.

میراث هخامنشی در یک نگاه کلی: با مرگ داریوش سوم، سلسله هخامنشی به پایان رسید، اما میراث و یادگارهای هخامنشیان در آین کشورداری و فنون سیاست، شیوه‌های عمرانی، اقتصادی و تجاري، ساخت بناهای باشکوه، ابداع هنرهاي جهاني و مداراجوبي فرهنگي و ديني در تاريخ ايران و جهان فراموش نشد. هخامنشیان، ايران را به نخستین حکومت بزرگ جهانی تبدیل کردند. به واسطه تدبیر و سیاست شاهان هخامنشی بود که ایرانیان به تأثیرگذارترین مردم در جهان متمند و شناخته شده آن روزگار تبدیل شدند.

پرسش‌های نمونه

- ۱ چه عاملی زمینه‌ساز اتحاد قبایل پراکنده مادی و تأسیس حکومت مادی شد؟
- ۲ اهمیت فتح بابل برای حکومت تازه تأسیس هخامنشی شرح دهید.
- ۳ چرا مورخان و پژوهشگران، اهمیت فوق العاده‌ای برای نقش و عملکرد داریوش بزرگ در تاریخ ایران، قائل هستند؟
- ۴ به نظر شما ایران در دوران حکومت هخامنشیان، به لحاظ قدرت سیاسی-نظامی چه جایگاهی در جهان آن روز داشت؟
- ۵ با مرور متن درس، منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران باستان را که در این درس به آنها اشاره شده است، فهرست کنید.

اشکانیان و ساسانیان

درس ۱۰

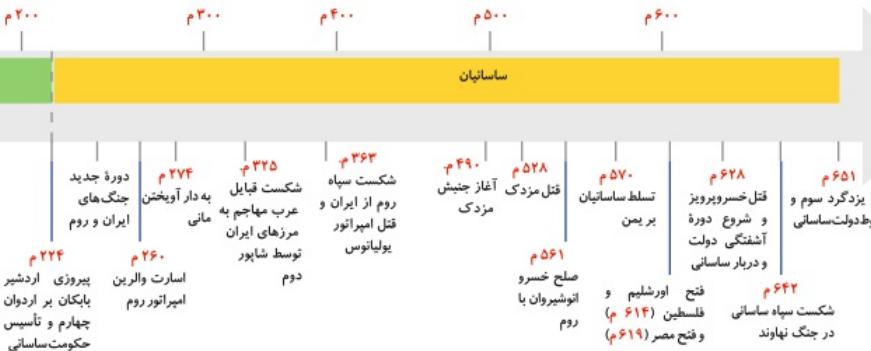
● سردیس مؤسس حکومت سلوکیان

از سقوط هخامنشیان تا فروپاشی ساسانیان و پایان عصر باستان تاریخ ایران، نزدیک به هزار سال طول کشید. در این درس، شما با استفاده از شواهد و مدارک معتبر تاریخی و باستان‌شناسی، رویدادها و تحولات مهم سیاسی و نظامی دوران سلسله‌های سلوکیان، اشکانیان و ساسانیان را تجزیه و تحلیل می‌نمایید.

وضعی ایران پس از سقوط هخامنشیان

اسکندر با قسالت و خشونت، ایران را تحت سلطه خود دارورد. مردم ایران نسبت به این کشورگشای بی‌رحم و سریازان مقدونی و یونانی او، به چشم بیگانه نگاه می‌کردند و از سلطه بیگانگان بر سرزمینشان ناخستین بودند. از این‌رو، مقاومت‌هایی به شکل نافرمانی و شورش در مناطق مختلف کشور در برابر اسکندر و لشکریان او صورت گرفت. این نافرمانی‌ها و شورش‌ها به دلیل آنکه پراکنده بود و میان آنها ارتباط و هماهنگی وجود نداشت، به نتیجه مطلوب نرسید. اسکندر مقدونی در ۳۲۳ ق.م. در بابل درگذشت و قلمرو پنهانور او، که با جنگ و خونریزی‌های پی دری به دست آمده بود، توسط جانشینانش تجزیه شد. بلاعاصله پس از مرگ او، جنگ‌های داخلی میان سردارانش برای به دست گرفتن قدرت آغاز شد.

سلوکیان
سوزیه و فلات ایران حاکم شد و سلسله پادشاهی سلوکیان را تشکیل داد. سلوکوس خود را نیکاتور، یعنی فاتح می‌خواند. سلوکوس ابتدا شهری را که به نام او سلوکیه نامیده شد و

● سردیس مؤسس حکومت سلوکیان

از سقوط هخامنشیان تا فروپاشی ساسانیان و پایان عصر باستان تاریخ ایران، نزدیک به هزار سال طول کشید. در این درس، شما با استفاده از شواهد و مدارک معتبر تاریخی و باستان‌شناسی، رویدادها و تحولات مهم سیاسی و نظامی دوران سلسله‌های سلوکیان، اشکانیان و ساسانیان را تجزیه و تحلیل می‌نمایید.

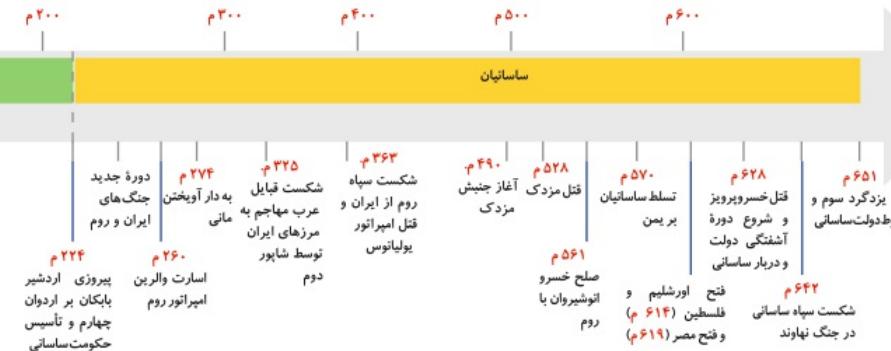
وضعی ایران پس از سقوط هخامنشیان

اسکندر با قسالت و خشونت، بر ایران تسلط یافت. مردم ایران به این کشورگشای بی‌رحم و سریازان مقدونی و یونانی او به چشم بیگانه نگاه می‌کردند و از سلطه بیگانگان بر سرزمینشان ناخستین بودند. از این‌رو، مقاومت‌هایی به شکل نافرمانی و شورش در مناطق مختلف صورت گرفت. این نافرمانی‌ها و شورش‌ها به دلیل پراکنده بودن و نبود ارتباط و هماهنگی میانشان، به نتیجه مطلوب نرسید.

اسکندر مقدونی در ۳۲۳ ق.م. در بابل درگذشت و قلمرو پنهانور او، که با جنگ و فتوحات پی دری به دست آمده بود، توسط جانشینانش تجزیه شد. بلاعاصله پس از مرگ او، جنگ‌های داخلی میان سردارانش برای به دست گرفتن قدرت آغاز شد.

سلوکیان

چند سال پس از مرگ اسکندر، یکی از سرداران او به نام تشكیل داد. سلوکوس خود را نیکاتور، یعنی فاتح می‌خواند. سلوکوس ابتدا شهری را که به نام او سلوکیه نامیده شد و

با اقوام ایرانی را در قلمرو خود ایجاد کنند و فرهنگ یونانی برگزید، اما چند سال بعد، پایتخت خود را به شهر انتظامی در شمال سوریه منتقل کرد. سلوکوس و جانشینان او شهرهای زیادی را در قلمرو خود بنا کردند. آنها قصد داشتند با ایجاد شهرهای جدید و کوچاندن یونانیان به این شهرها، فرهنگ لرzan بود.

اشکانیان

تأسیس سلسله اشکانیان: بنیان گذار این سلسله، ارشک، از قبیله پرنی یا آپنی در شرق ایران بود که بر فرماتروای سلوکی در ناحیه‌ای در حوالی قوجان امروزی شورید و بارت و گرگان را از دست سلوکیان خارج کرد (۲۳۸ ق.م.). به احترام ارشک، زمینه گسترش فعالیت‌های تجاری با سرزمین‌های افروند و بدین ترتیب این سلسله اشکانیان و بعداً اشکانیان نامیده شد. اشکانیان با استفاده از جنگاوران قبایل شرق ایران که در سوراکاری و تیراندازی با کمان، مهارت فراوان داشتند، سلوکیان از اوابل تشکیل حکومت خود، با جانشینان اسکندر در مصر، وارد رقابت و درگیری شدند. این روا، عمله توجه شاهان سلوکی به مناطق غربی قلمرو خودشان بود و بر متصرفات شرقی خویش نظرات و سلطه کامل نداشتند. این مسئله سبب شد که به تدریج افراد یا خاندان‌هایی در نواحی شمال شرقی فلات ایران قدرت را به دست گیرند و به فکر استقلال از حکومت سلوکیان بیفتند. یکی از این خاندان‌ها، اشکانیان بودند که سرانجام پس از سال‌های طولانی مبارزه و مقاومت، به سلطه سلوکیان بیگانه بر ایران پایان دادند. سلوکیان اقوام گوناگون را تهبا به زور زیر فرمان خود نگاه کنونی و شهر تیسفون در نزدیکی بغداد امروزی داشته بودند و هیچ گاه نتوانستند حس همزیستی و یگانگی

در ساحل غربی رود دجله قرار داشت، به عنوان پایتخت نتوانست در ایران گسترش و نفوذ عمیق پیدا کند؛ بنابراین پایه‌های حاکمیت سیاسی و نظامی سلوکیان بر ایران سست زیادی را در قلمرو خود بنا کردند. آنها قصد داشتند با ایجاد شهرهای جدید و کوچاندن یونانیان به این شهرها، فرهنگ یونانی را در ایران و دیگر متصرفات اسکندر در آسیا رواج بدهند. این شهرها براساس عماری یونانی بريا شده بودند و ساکنان آنها وظیفه داشتند از وقوع شورش‌های احتمالی و هجوم طوایف کوچ رو جلوگیری کنند. از سوی دیگر، این شهرها زمینه گسترش فعالیت‌های تجاری با سرزمین‌های دور و نزدیک را فراهم می‌آوردند.

و بدین ترتیب این سلسله اشکانیان و بعداً اشکانیان نامیده شد. اشکانیان با استفاده از جنگاوران قبایل شرق ایران که در سوراکاری و تیراندازی با کمان، مهارت فراوان داشتند، شاهان سلوکی به مناطق غربی قلمرو خودشان بود و بر پیشوای کردن و پس از قریب صد سال جنگ و گزین موفق شدند سلوکیان را به طور کامل از ایران بیرون کنند. اشکانیان در طول حدود ۴۷۰ سال حکومت، چندین بار استقلال از حکومت سلوکیان بیفتند. یکی از این خاندان‌ها، اشکانیان بودند که سرانجام پس از ترکمنستان امروزی، شهر صددوازه و حوالی دامغان گرفتند که یونانیان به آن هکاتمپولس می‌گفتند و شهر تیسفون در نزدیکی بغداد امروزی. سلوکیان اقوام گوناگون را تهبا به زور زیر فرمان خود نگاه داشتند و هیچ گاه نتوانستند حس همزیستی و یگانگی با

فعالیت ۱

با توجه به مطالب درس، توضیح دهید که تغییر بایختهای اشکانی چه ارتباطی با رویدادها و تحولات سیاسی و نظامی داشته است؟

انجام داد، وسعت قلمرو اشکانیان به نهایت خود رسید و پایه‌های قدرت و سلطنت آنان استوار گردید.

سکه نون دوم – پادشاه اشکانی

نقشه قلمرو اشکانیان

فعالیت ۱

با توجه به مطالب درس، توضیح دهید که تغییر بایختهای اشکانی چه ارتباطی با رویدادها و تحولات سیاسی و نظامی داشته است؟

اشکانیان را به نهایت خود رساند و پایه‌های قدرت و سلطنت بر حفظ قلمرو خود، گاهی ناچار به اظهار اطاعت از سلوکیان بودند، اما مهرداد یکم با تسلط بر مناطق وسیعی در سرتاسر ایران، قدرت و قلمرو حکومت اشکانی را به طور چشمگیری افزایش داد. در دوران فرمانروایی او، سلسله اشکانیان از یک حکومت محلی در شرق فلات ایران به یک پادشاهی قدرتمند تبدیل شد. مهرداد دوم نیز از جمله پادشاهان لایق و با تدبیر اشکانی بود. بافتواتی که مهرداد دوم

سکه نون دوم – پادشاه اشکانی

نقشه قلمرو اشکانیان

فعالیت ۲

با مقایسه نقشه‌های قلمرو هخامنشیان و اشکانیان، پوچید: محدوده جغرافیایی سلسله‌های مذکور چه تفاوت‌هایی دارند؟

سنگ نگاره سواره نظام اشکانی

در روزگار مهرداد دوم، سفیرانی از سوی چین به ایران آمدند و در پی آن روابط تجاری میان دو کشور با تکمیل جاده ابریشم توسعه پیدا کرد. در دوران همین پادشاه بود که اشکانیان تا رود فرات پیش رفتند و با امپراتوری روم همسایه شدند.

اشکانیان و روم: یکی از مسائل مهم در سیاست خارجی حکومت اشکانی، اختلافات و جنگ‌های مکرر با امپراتوری روم بود. در آن زمان، امپراتوری قدرتمند روم، در پی گسترش قلمرو خود به سمت شرق بود و گاه به گاه سپاه بزرگی را روانه ایران می‌کرد؛ اما اشکانیان نیز مصمم بودند که با تمام قوا از مرزهای غربی ایران دفاع کنند و اجازه ندهند که باز دیگر بیگانگان بر کشور سلطه یابند. یکی از مهم‌ترین جنگ‌های اشکانیان و روم در زمان پادشاه ازدوم آغاز شد. کراسوس، سردار مشهور روم با سپاهی بزرگ و چیزی به منطقه بین‌النهرین جوام آورد، اما در جایی به نام حرزان، از سپاه ایران به سختی شکست خورد و سردار مغورو روم کشته شد. فرماندهی سپاه ایران را در جنگ حرزان، سردار بی‌باک و شجاع ایرانی، سورونا بر عهده داشت که با اجرای فنون گوناگون جنگی به پیروزی بزرگی دست یافت.

مالیات و نیروی نظامی می‌دادند. این نوع حکومت را ملوك طوایفی خوانده‌اند. حکومت اشکانی بر اثر جنگ‌های پیاپی با امپراتوری روم در منزه‌ای غربی و نیز درگیری‌های نظامی در مرزهای ارمنستان و مزهای سوریه، با هم جنگیدند. سپاه اشکانی محلی در صدد نافرمانی برآمدند.

آخرین پادشاه اشکانیان، اردوان چهارم بود که نیروهای مهاجم رومی را شکست داد و آنان را مجبور به برداخت غرامت کرد، اما در برابر مشکلات داخلی موفق نبود و توانست خاندان ساسانی را که در فارس بر او شوریده بودند، آرام کند. سرانجام، اردوان در جنگ با اردشیر بابکان ساسانی شکست خورد و کشته شد و سلسله اشکانیان از هم پاشید.

فعالیت ۲

با مقایسه نقشه‌های قلمرو هخامنشیان و اشکانیان، پوچید: محدوده جغرافیایی سلسله‌های مذکور چه تفاوت‌هایی دارند؟

سنگ نگاره سواره نظام اشکانی

در روزگار مهرداد دوم، سفیرانی از سوی چین به ایران آمدند و در پی آن روابط تجاری میان دو کشور با تکمیل جاده ابریشم توسعه پیدا کرد. در دوران همین پادشاه بود که اشکانیان تا رود فرات پیش رفتند و با امپراتوری روم همسایه شدند.

اشکانیان و روم: یکی از مسائل مهم در سیاست خارجی حکومت اشکانی، اختلافات و جنگ‌های مکرر با امپراتوری روم بود. در آن زمان، امپراتوری قدرتمند روم در پی گسترش قلمرو خود به سمت شرق بود و گاه به گاه سپاه بزرگی را روانه ایران می‌کرد؛ اما اشکانیان نیز مصمم بودند با تمام قوا از مرزهای غربی ایران دفاع کنند و اجازه ندهند که باز دیگر بیگانگان بر کشور سلطه یابند. یکی از مهم‌ترین جنگ‌های اشکانیان و روم در زمان پادشاه بیگانگان بار دیگر بر کشور سلطه یابند. یکی از مهم‌ترین جنگ‌های اشکانیان و روم در زمان پادشاه ازدوم آغاز شد. کراسوس، سردار مشهور روم با سپاهی بزرگ و مجذب به منطقه بین‌النهرین هجوم آورد، اما در جایی به نام حرزان، از سپاه ایران به سختی شکست خورد و سردار مغورو روم کشته شد. فرماندهی سپاه ایران را در جنگ حرزان، سردار بی‌باک و شجاع ایرانی، سورونا بر عهده داشت که با اجرای فنون گوناگون جنگی به پیروزی بزرگی دست یافت.

روم در مرزهای غربی و نیز درگیری‌های نظامی در مرزهای شرقی، در اوایل قرن سوم میلادی به سمتی گردید. از این‌رو، پس از جنگ حرزان، اشکانیان و رومیان با هم بر سر تسلط بر ارمنستان و مزهای سوریه، با هم جنگیدند. سپاه اشکانی اگرچه در برخی از این جنگ‌ها ناکام بود، اما در نبردهای ارمنستان و مزهای سوریه، با هم جنگیدند. سپاه اشکانی بعدی با پایمردی و دلوری، شکست را چیران می‌کرد و دشمن را عقب می‌راند.

سقوط اشکانیان: نظام حکومتی اشکانیان مجموعه‌ای از سرانجام، اردوان در جنگ با اردشیر بابکان ساسانی شکست خورد و کشته شد و سلسله اشکانیان از هم پاشید. مالیات و نیروی نظامی می‌داد. این نوع حکومت را ملوك طوایفی

میراث اشکانیان: حکومت اشکانی با رشدات و روحیه جنگاوری، ایران را از چنگ بیگانگان بیرون آورد. اشکانیان با آسان گیری و مدارجوبی فرهنگی و دینی، اقام و فرقه‌های نفوذ و قدرت خانواده خود افزو. بایک، پدر اردشیر، در پارس اعلام استقلال کرد. آرداون چهارم، آخرین شهریار اشکانی که از استقلال طلبی ساسانیان احساس خطر می‌کرد، به مقابله شافت، اما در نهایت از اردشیر بایک شکست خورد و سلسله ساسانیان به جای اشکانیان بر سر کار آمد. اردشیر در تیسفون مختلف فرهنگ ایرانی و ترویج ایران‌گرایی، ایران را احیا کردند.

ساسانیان

شكل گیری حکومت: ساسانیان، نام خود را از ساسان، نیای

فعالیت ۳

با استفاده از نقشه‌های تاریخی و با راهنمایی دبیر محترم، درباره پایتخت‌های ایران از زمان هخامنشیان تا پایان دوره ساسانیان و تغییر مکان آنها، با هم گفت و گو کنید.

نقش بر جسته شاپور یکم - نقش رجب، استان فارس

ثبتیت قدرت: ساسانیان مصمم بودند، به جای حکومت ملوک‌طایفی اشکانی، حکومتی متمرکز و قدرمند ایجاد کنند که دستورات و قوانین آن در سرتاسر ایران اطاعت شود. از این‌رو، اردشیر بایک در آغاز کار با مشکلات متعدد داخلی رویه‌رو شد. بسیاری از حاکمان محلی که نمی‌خواستند استقلال نسبی خود را از دست بدهند، با حکومت جدید به مخالفت برخاستند. اردشیر بسیاری از مخالفان را با جنگ بر سر جای خود نشاند و برخی دیگر را با نامه‌نگاری و ارائه دلیل‌های گوناگون با خود همراه کرد.

حکومت ساسانی همواره در خارج از مرزهایش نیز با مسائل و مشکلات مختلفی رویه‌رو بود. یکی از این مشکلات، امپراتوری روم شرقی به شمار می‌رفت که بی‌دری بسیاری و نظامی بزرگی در حمله می‌کرد. از سوی دیگر، یورش‌های مکرر قبایل بیانان گردیدند، به مرزهای ایران، ساسانیان را به رحمت می‌انداخت.

میراث اشکانیان: حکومت اشکانی، با رشدات و روحیه جنگاوری، ایران را از چنگ بیگانگان بیرون آورد. اشکانیان با آسان گیری و مدارجوبی فرهنگی و دینی، اقام و فرقه‌های نفوذ و قدرت خانواده خود افزود. بایک، پدر اردشیر، در سراسر این گوناگون و حتی بوناتی تباران ایران را که در سراسر دینی گذاشت، در پارس اعلام استقلال کرد. آرداون چهارم، آخرین شهریار اشکانی که از استقلال طلبی ساسانیان احساس خطر می‌کرد، به مقابله شافت، اما در نهایت از اردشیر بایک شکست خورد و سلسله ساسانیان به جای اشکانیان بر سر کار آمد. اردشیر در تیسفون پایتخت خود برگزید.

ساسانیان

شكل گیری حکومت: ساسانیان، نام خود را از ساسان،

فعالیت ۴

با استفاده از نقشه‌های تاریخی و با راهنمایی دبیر محترم، درباره پایتخت‌های ایران از زمان هخامنشیان تا پایان دوره ساسانیان و تغییر مکان آنها گفت و گو کنید.

نقش بر جسته شاپور یکم - نقش رجب، استان فارس

ثبتیت قدرت: ساسانیان مصمم بودند به جای حکومت ملوک‌طایفی اشکانی، حکومتی متمرکز و قدرمند ایجاد کنند که دستورات و قوانین آن در سرتاسر ایران اطاعت شود. از این‌رو، اردشیر بایک در آغاز کار با مشکلات متعدد داخلی رویه‌رو شد. بسیاری از حاکمان محلی که نمی‌خواستند استقلال نسبی خود را از دست بدهند، با حکومت جدید به مخالفت برخاستند. اردشیر بسیاری از مخالفان را با جنگ بر سر جای خود نشاند و برخی دیگر را با نامه‌نگاری و ارائه دلیل‌های گوناگون با خود همراه کرد.

حکومت ساسانی همواره در خارج از مرزهایش نیز با مسائل و مشکلات مختلفی رویه‌رو بود. یکی از این مشکلات، امپراتوری روم شرقی به شمار می‌رفت که بی‌دری بسیاری و نظامی بزرگی در حمله می‌کرد. از سوی دیگر، یورش‌های مکرر قبایل بیانان گردیدند، به مرزهای ایران، ساسانیان را به رحمت می‌انداخت.

نقشه قلمرو ساسانیان

نقشه قلمرو ساسانیان

فعالیت ۴

نقشه‌های قلمرو ساسانیان و هخامنشیان را با یکدیگر مقایسه کنید و بگویید از نظر وسعت چه تفاوتی با هم دارند؟

از پادشاهی برکنار و زندانی کردند. قباد دوباره به قدرت ساسانی با جنبشی اجتماعی و اقتصادی به رهبری مزدک بازگشت و برای حفظ موقعیت خود با مخالفان مزدک همراهی کرد. در پایان دوران قباد، با هدایت خسرو، پسر جانشین او، مزدک به مناظره‌ای ساختگی دعوت شد که در زندگی از امکانات یکسان برخوردار باشند و خواهان آن بود که زمین و دارایی طبقات بالا، میان تهمیدستان تقسیم شود. با وجود آنکه مزدک پیروان خود را از ستیز با طبقات بالا منع کرده بود، اما اموال بسیاری از بزرگان غارت شد و کار به خشونت و افراط کشیده شد. اصلاحات قباد که در آغاز زمامداری خود قصد داشت از قدرت اشراف، نجبا و موبدان بکاهد و دست آنان را از امور کشوری کوتاه کرد، به حمایت از مزدک برخاست، اما اشرف و نجبا، او را

فعالیت ۴

نقشه‌های قلمرو ساسانیان و هخامنشیان را با یکدیگر مقایسه کنید و بگویید از نظر وسعت چه تفاوتی با هم دارند؟

در زمان پادشاهی قباد یکم (۵۳۱ - ۴۸۷ م)، حکومت ساسانی با جنبشی اجتماعی و اقتصادی به رهبری مزدک همراهی شد. مزدک طرفدار برای مردم در بهره‌مندی از منافع اقتصادی و اجتماعی بود. او اعتقاد داشت مردم باید در زندگی از امکانات یکسان برخوردار باشند و خواهان آن بود که زمین و دارایی طبقات بالا، میان تهمیدستان تقسیم شود. این پادشاه برای سامان بخشیدن به اوضاع کشور، اصلاحاتی را در زمینه اداری، نظامی و اقتصادی انجام داد که در درس‌های بعدی بیشتر با آنها آشنا خواهد شد. اصلاحات خسرو انشیروان یکی از پادشاهان مشهور ساسانی به شمار شود. این پادشاه برای سامان بخشیدن به اوضاع کشور، اصلاحاتی را در زمینه اداری، نظامی و اقتصادی انجام داد که در درس‌های بعدی بیشتر با آنها آشنا خواهد شد. قباد که در آغاز زمامداری خود قصد داشت از قدرت اشراف، ساسانی را برای همیشه حل کند. در زمان جانشین او، هرمز چهارم، اختلاف و نزاع سیاسی در دربار ساسانیان اوج گرفت

خسروپرویز، پسر هرمز، به بیزانس (امپراتوری روم شرقی) اوج گرفت و یکی از سرداران مشهور به نام بهرام چوبین، با پشتیبانی بزرگان علیه پادشاه سر به شورش برداشت و او را از قدرت برکنار نمود و خود به جای او به پادشاهی نشست.

نقش بر جسته خسرو پرویز - طاق بستان، کرمانشاه

سکه خسرو اونوشیروان

ساسانیان و روم: رقابت، اختلاف و دشمنی میان دو قدرت ساسانیان بارها ناچار به جنگ با رومیان شدند. دو مورد از این جنگ‌ها در زمان شابور یکم اتفاق افتاد که در یکی از آنها، بزرگ جهان آن روزگار، یعنی روم و ایران در دوران ساسانیان گردیدند. امپراتور روم کشته شد و در دیگری والریانوس، نیز همچنان ادامه داشت. دو کشور پرس سلطنت بر برخی سرزمین‌های سرحدی به ویژه منطقه ارمنستان، با یکدیگر امپراتور روم به اسارت درآمد. در زمان خسروپرویز نیز اخلاق و درگیری داشتند. یکی از اهداف اصلی رومیان در پیروز شدنند، اما در پایان، به سختی شکست خورده‌اند. البته بعضی اوقات نیز دو طرف، مذکوره و سازش را بر سنتیز که به هند و چین می‌رسید. آنها می‌خواستند به طور مستقیم ترجیح می‌دادند و با امضای پیمان صلح، آرامش بر روابط با این کشورها، ابطة تجارتی داشته باشند، اما شاهان اشکانی و ساسانی، با آگاهی از اهمیت و منافعی که این مسیرهای تجارتی برای ایران داشت، می‌کوشیدند تا مانع موقتی رومیان شوند.

بررسی شواهد و مدارک: بخشی از سنگ‌نوشته شاپور یکم در نقش رستم درباره جنگ با رومیان

... وقتی که من نخست بر تخت امپراتوری مستقر شدم، قیصر گردیانوس (امپراتور روم) شکری از تمام قلمرو روم و کشور ژرمن و گوت گرد آورد و علیه ما به امپراتوری ایران حمله‌ور شد و در سر حد آشور یک نبرد سخت مرزی صورت گرفت. قیصر گردیانوس کشته شد و سپاه روم منهدم گردید و رومی‌ها فیلیپ به سوی ما آمد تا به ما پیشنهاد سازش کند و با تقدیم هزار یاران به عنوان فدیه برای نجات جان یاران خود، با جگزار ما شد... بعداً دوباره قیصر دروغ گفت و به ارمنستان ظلم کرد و ما به خاک امپراتوری روم حمله کردیم و سپاه روم را که شصت هزار (نفر) بود، تار و مار کردیم. قلمرو آشور و آتش در علیای آشور قرار داشت تمام به آتش سوختند و بایر و اسیر نمودیم و ما در آن بندگ از امپراتوری روم، دژها و شهرها گرفتیم.

خسروپرویز، پسر هرمز، به بیزانس (امپراتوری روم شرقی) گریخت و با حمایت امپراتوری روم، به تاج و تخت رسید. بزرگان، علیه پادشاه سر به شورش برداشت و او از قدرت برکنار گرد و خود به جای او بر تخت پادشاهی نشست.

نقش بر جسته خسرو پرویز - طاق بستان، کرمانشاه

سکه خسرو اونوشیروان

ساسانیان و روم: رقابت، اختلاف و دشمنی میان دو قدرت بزرگ جهان آن روزگار، یعنی روم و ایران در دوران ساسانیان نیز همچنان ادامه داشت. دو کشور پرس سلطنت بر برخی امپراتور روم به اسارت درآمد. در زمان خسروپرویز نیز نبردهای بزرگی میان دو کشور رخ داد که در آغاز، ساسانیان در لشکرکشی پی در پی به ایران، به سختی شکست خورده‌اند. البته پیروز شدند، اما در پایان، به سختی شکست خوارند. البته بعضی اوقات نیز دو طرف، مذکوره و سازش را بر سنتیز ترجیح می‌دادند و با امضای پیمان صلح، آرامش بر روابط با این کشورها رابطه تجارتی داشته باشند، اما شاهان اشکانی و ساسانی، با آگاهی از اهمیت و منافعی که این مسیرهای تجارتی برای ایران داشت، می‌کوشیدند مانع موقتی رومیان شوند.

بررسی شواهد و مدارک: بخشی از سنگ‌نوشته شاپور یکم در نقش رستم درباره جنگ با رومیان

... وقتی که من نخست بر تخت امپراتوری مستقر شدم، قیصر گردیانوس (امپراتور روم) لشکری از تمام قلمرو روم و کشور ژرمن و گوت گرد آورد و علیه ما به امپراتوری ایران حمله‌ور شد و در سر حد آشور یک نبرد سخت مرزی صورت گرفت. قیصر گردیانوس کشته شد و سپاه روم منهدم گردید و رومی‌ها فیلیپ را قیصر کردند. بعداً قیصر فیلیپ به سوی ما آمد تا به ما پیشنهاد سازش کند و با تقدیم هزار یاران به عنوان فدیه برای نجات جان یاران خود، با جگزار ما شد... بعداً دوباره قیصر دروغ گفت و به ارمنستان ظلم کرد و ما به خاک امپراتوری روم حمله کردیم و سپاه روم را که شصت هزار (نفر) بود، تار و مار کردیم. قلمرو آشور و آتش در علیای آشور قرار داشت. تمام به آتش سوختند و بایر و اسیر نمودیم و ما در آن بندگ از امپراتوری روم، دژها و شهرها گرفتیم.

بنایی در نقش رستم که به **کعبه زرنشت** معروف شده و سنگ نوشته شاپور بکم بر دیوار آن قرار گرفته است.

نقش بر جسته شاپور بکم و والرین، امیراتور اسیر روم - نقش رستم

بنایی در نقش رستم که به **کعبه زرنشت** معروف شده و سنگ نوشته شاپور بکم بر دیوار آن قرار گرفته است.

نقش بر جسته شاپور بکم و والرین، امیراتور اسیر روم - نقش رستم

فعالیت ۵

- الف - به نظر شما مطالب این سنگ نوشته چه اهمیت و ارزشی برای موزخان و پژوهشگران دارد؟
ب - محتوای این سنگ نوشته در کدام گروه از منابع تاریخی (دست اول یا دست دوم) طبقه بندی می شود؟ چرا؟

جستجو و کاوش

با راهنمایی دیگر خود درباره اهداف و اهمیت لشکرکشی خسرو انوشیروان به یعنی کاوش کنید.

مقابله با بیان گردان: یکی از مسائلی که همواره ساسانیان را به رحمت می انداشت، هجوم مکرر اقوام بیان گرد به شهرها و آبادی های ایران در مناطق سرحدی بود. قبایل صحراگرد آسیای مرکزی، مکرر به مرزهای شمال شرقی ایران در منطقه خراسان هجوم می اوردند و به تخریب و غارت می پرداختند. شاهان ساسانی برای مقابله با تهاجم ویرانگر این قبایل، اقدام به لشکرکشی کردند و هزینه های غربی ایران در برابر هجوم اعراب بی دفاع بماند.

تحطیط و فروپاشی ساسانیان: یکی از مسائل و مشکلات اساسی حکومت ساسانی، بروز اختلاف و دشمنی میان قبایل بیان گرد عرب نیز دائماً به شهرها و آبادی های ایران در حاشیه جنوبی خلیج فارس و دریای عمان دستبرد می زدند. به همین دلیل شاپور دوم ساسانی در جریان یک عملیات

فعالیت ۵

- الف - به نظر شما مطالب این سنگ نوشته چه اهمیت و ارزشی برای موزخان و پژوهشگران دارد؟
ب - محتوای این سنگ نوشته در کدام گروه از منابع تاریخی (دست اول یا دست دوم) طبقه بندی می شود؟ چرا؟

جستجو و کاوش

با راهنمایی دیگر خود درباره اهداف و اهمیت لشکرکشی خسرو انوشیروان به یعنی کاوش کنید.

مقابله با بیان گردان: یکی از مسائلی که همواره ساسانیان را به رحمت می انداشت، هجوم مکرر اقوام بیان گرد به شهرها و آبادی های ایران در مناطق مرزی بود. قبایل مرکزیت شهر خیره تأسیس کرد. برخی از موزخان، اقدام خسرو پرویز در برانداختن حکومت لخیان را شتباه بزرگی می کردند. شاهان ساسانی برای مقابله با تهاجم ویرانگر این قبایل، اقدام به لشکرکشی کردند و هزینه های زیادی را متنقل شدند.

تحطیط و فروپاشی ساسانیان: یکی از مسائل و مشکلات اساسی حکومت ساسانی، اختلاف و دشمنی میان پادشاه و بزرگان کشور بود. این اختلافات گاهی چنان شدت می یافت که بر کناری و حتی قتل پادشاه می انجامید. پیش از این

قادسیه، جلو لا و نهادوند سپاه ساسانی را مغلوب کردند. یزدگرد که به خراسان گریخته بود، سرانجام در اطراف شهر مرو کشته شد (عمر ۵۱/۳). با مرگ او، سلسله ساسانیان به پایان آمد و ایران وارد دوران اسلامی تاریخ خود شد.

برخی از عوامل مؤثر در سقوط ساسانیان عبارت اند از:

- ۱- ضعف قدرت سیاسی پادشاهان ساسانی به دلیل اختلاف خسرو پرویز، پسر و جانشین او، برای رسیدن به تاج و تخت و درگیری پیاپی با اشراف و بزرگان؛
- ۲- شورش مکرر فرماندهان نظامی و دخالت آنان در کشمکش‌های سیاسی؛
- ۳- ناراضایتی توده مردم از حکومت ساسانی به سبب وجود تبعیض‌ها و نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و عدم مقاومت جدی آنان در برابر اعراب؛
- ۴- کاهش توان اقتصادی حکومت ساسانی به سبب طغیان رودخانه‌های دجله و فرات، شکسته شدن سدها و به زیر آب رفتن زمین‌های حاصلخیز آسوسنستان (بین‌النهرین)؛
- ۵- پیام جذاب دین اسلام که جهانیان را به پرستش خدای یگانه و برابری و برادری فرا می‌خواند.
- ۶- انگیزه و روحیه قوی اعراب مسلمان.

فعالیت ۶

- الف - با راهنمایی دبیر محترم و با توجه به مطالبی که در درسن‌های ۹ و ۱۰ خوانده‌اید، درباره قدرت سیاسی-نظامی ایران در دوران ساسانیان در جهان آن روز، گفت و گو نمایید.
- ب - با استفاده از جدول شاهان ساسانی که دبیر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، نمودار خط زمان سلسله ساسانیان رارسم کنید.

پرسش‌های نمونه

- ۱ چه عواملی به بروز حرکت‌های استقلال طلبی در مناطق شرقی قلمرو سلوکیان کمک کرد؟
- ۲ موقعیت حکومت اشکانیان در دوران پادشاهی مهرداد یکم و مهرداد دوم را شرح دهید.
- ۳ دلایل بروز جنگ‌های بی‌دریبی میان امپراتوری روم و ایران را در دوران اشکانی و ساسانی بررسی نمایید.
- ۴ حکومت ساسانی در اواخر دوران خود با چه مسائل و مشکلات داخلی مواجه بود؟

خواندید که اشراف و موبدان، قباد را به سبب همراهی با مزدک، از قدرت برکنار کردند و به زندان انداختند.

اقدامات خسرو انشیروان برای حل اختلافات بزرگان و شاه بی‌نتیجه بود. هرمز چهارم، پسر و جانشین او نیز با همدمستی بهرام چوبین، سردار برکنار شده و بزرگان، از تخت به زیر کشیده شد و به قتل رسید.

خسرو پرویز، پسر و جانشین او، برای رسیدن به تاج و تخت و سرکوب سرداران و اشراف مخالف خود، از امپراتوری روم، رقیب دیرین ساسانیان کمک گرفت. سرانجام بزرگان بر خسروپرویز شوربند و به دستیاری پسرش شیرویه او را از بین برندن. پس از قتل خسرو پرویز رقبت و کشمکش در درون دربار ساسانی با شدت بیشتری ادامه یافت. شیرویه، چاشنی خسرو، پیشتر افراد خاندان ساسانی را که ممکن بود وارد تاج و تخت شوند، کشت. وضعیت سیاسی حکومت ساسانی در آن زمان آن چنان بی ثبات گردید که در فاصله چهار سال، بیش از ده تن بر تخت شاهی نشستند که دو تن آنان، از دختران خسروپرویز بودند. سرانجام بزرگان کشور، یزدگرد سوم را به پادشاهی برگزیدند. در اوایل فرمانروایی او، اعراب مسلمان به ایران حمله و در چند جنگ بزرگ مانند

قادسیه، جلو لا و نهادوند سپاه ساسانی را مغلوب کردند. یزدگرد کشته شد (عمر ۵۱/۳). با مرگ او، سلسله ساسانیان به پایان آمد و ایران وارد دوران اسلامی تاریخ خود شد.

برخی از عوامل مؤثر در سقوط ساسانیان عبارت اند از:

- ۱- ضعف قدرت سیاسی پادشاهان ساسانی به دلیل اختلاف خسرو پرویز، پسر و جانشین او، برای رسیدن به تاج و تخت و سرکوب سرداران و اشراف مخالف خود، از امپراتوری روم، رقیب دیرین ساسانیان کمک گرفت. سرانجام بزرگان بر خسروپرویز شوربند و به دستیاری پسرش شیرویه او را از بین برندن. پس از قتل خسرو پرویز رقبت و کشمکش در درون دربار ساسانی با شدت بیشتری ادامه یافت. شیرویه، چاشنی خسرو، پیشتر افراد خاندان ساسانی را که ممکن بود وارد تاج و تخت شوند، کشت. وضعیت سیاسی حکومت ساسانی در آن زمان چنان بی ثبات شد که در فاصله چهار سال، بیش از ده تن بر تخت شاهی نشستند که دو تن آنان، از دختران خسروپرویز بودند. سرانجام بزرگان کشور، یزدگرد سوم را به پادشاهی برگزیدند. در اوایل فرمانروایی او، اعراب مسلمان به ایران حمله و در چند جنگ بزرگ مانند

فعالیت ۶

- الف - با راهنمایی دبیر محترم و با توجه به مطالبی که در درسن‌های ۹ و ۱۰ خوانده‌اید، درباره قدرت سیاسی-نظامی ایران در دوران ساسانیان در جهان آن روز، گفت و گو کنید.
- ب - با استفاده از جدول شاهان ساسانی که دبیر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، نمودار خط زمان سلسله ساسانیان رارسم کنید.

پرسش‌های نمونه

- ۱ چه عواملی به بروز حرکت‌های استقلال طلبی در مناطق شرقی قلمرو سلوکیان کمک کرد؟
- ۲ موقعیت حکومت اشکانیان در دوران پادشاهی مهرداد یکم و مهرداد دوم را شرح دهید.
- ۳ دلایل بروز جنگ‌های بی‌دریبی میان امپراتوری روم و ایران را در دوران اشکانی و ساسانی بررسی کنید.
- ۴ حکومت ساسانی در اواخر دوران خود با چه مسائل و مشکلات داخلی مواجه بود؟

آین کشورداری

درس ۱۱

سنگنگاره داریوش یکم و درباریان - تخت جمشید

نظام سیاسی و اداری
ارائه تصویری روشن و کامل از نحوه اداره کشور و تشکیلات اداری در دوران ماد، به دلیل کمبود اسناد و شواهد مکتوب، بسیار دشوار است. به نظر می‌رسد که شاهان ماد به تقليد از شاهان پیشین و معاصر خود، حکومت می‌کردند و احتمالاً دربار و تشکیلات اداری محدود و کوچکی داشته‌اند که شامل پادشاه و برخی صاحبمنصبان درباری، فرماندهان نظامی و حاکمان محلی می‌شده است.

هخامنشیان: درباره شیوه کشورداری دوران هخامنشیان به مرائب آگاهی بیشتری داریم. سنگنوشته‌ها و لوح‌های گلی نیز نوشته‌های مورخان یونانی عهد باستان، حاوی اطلاعات از اعلانات ارزشمندی درخصوص نظام حکومتی و تشکیلات اداری آن دوران هستند. در رأس تشکیلات سیاسی و اداری هخامنشیان، پادشاه قرار داشت که از اختیارات فراوانی در اداره امور کشور پرخوردار بود. پادشاهان هخامنشی و به ویژه داریوش یکم، اعدا

فعالیت ۱

- الف - درباره اهداف و انگیزه شاهان هخامنشی از طرح چنین ادعاهایی، با پکدیگر در کلاس گفت و گو کنید.
- ب - تحقیق کنید که قرآن ایزدی یا قرآن کیانی در ایران باستان چه مفهومی داشته و ارتباط آن با ادعای اعطای مقام شاهی از سوی اهوره‌مزدا به شاهان هخامنشی چه بوده است.

با این حال، شاهان هخامنشی، خود را بیناز از مشورت با بزرگان و مشاوران نمی‌دانستند. از این رو، یک گروه مشورتی مهم حکومتی به ویژه جنگ و صلح با آنان مشورت می‌کرد. شامل بلندپایگان سیاسی، نظامی، اداری و احتمالاً مذهبی و

آین کشورداری

درس ۱۱

در این درس، شما با استفاده از شواهد و مدارک معتبر تاریخی و باستان‌شناسی، نظام حکومتی ایران باستان را مطالعه و بررسی کرده، شبوه‌های مدیریتی، تشکیلات اداری و نظامی آن دوره و کارکرد آنها را ارزیابی می‌کنید.

سنگ نگاره داریوش یکم و درباریان - تخت جمشید

اعدا می‌کردند که به خواست اهوره‌مزدا به مقام پادشاهی ارزشمندی درباره نظام حکومتی و تشکیلات اداری آن دوران است. ادعای نوعی به حکومت آنان جنبه دینی می‌داد و مردم را تشویق و ترغیب به فرمان برداری از آنان می‌کرد.

نظام سیاسی و اداری
ارائه تصویری روشن و کامل از نحوه اداره کشور و تشکیلات اداری در دوران ماد، به دلیل کمبود اسناد و شواهد مکتوب، بسیار دشوار است. به نظر می‌رسد که شاهان ماد، به تقليد از شاهان پیشین و معاصر خود، حکومت می‌کردند و احتمالاً دربار و تشکیلات اداری محدود و کوچکی داشته‌اند که شامل پادشاه و برخی صاحبمنصبان درباری، فرماندهان نظامی و حاکمان محلی می‌شده است.

هخامنشیان: از شیوه کشورداری دوران هخامنشیان آگاهی بیشتری داریم. سنگنوشته‌ها و لوح‌های گلی هخامنشی و نیز نوشته‌های مورخان یونانی عهد باستان، حاوی اطلاعات از شاهان هخامنشی و اداری هخامنشیان، پادشاه در رأس تشکیلات سیاسی و اداری هخامنشیان، پادشاه قرار داشت که از اختیارات فراوانی در اداره امور کشور پرخوردار بود. پادشاهان هخامنشی، به ویژه داریوش یکم،

فعالیت ۱

- الف - درباره اهداف و انگیزه شاهان هخامنشی از طرح چنین ادعاهایی، در کلاس گفت و گو کنید.
- ب - تحقیق کنید که قرآن ایزدی یا قرآن کیانی در ایران باستان چه مفهومی داشته و ارتباط آن با ادعای اعطای مقام شاهی از سوی اهوره‌مزدا به شاهان هخامنشی چه بوده است.

با این حال، شاهان هخامنشی، خود را بیناز از مشورت با بزرگان و مشاوران نمی‌دانستند. از این رو، یک گروه مشورتی مهم حکومتی به ویژه جنگ و صلح با آنان مشورت می‌کرد. شامل بلندپایگان سیاسی، نظامی، اداری و احتمالاً مذهبی و

بنیان‌گذار و طراح اصلی نظام سیاسی - اداری حکومت سرزمین‌های گوناگون با قوام، فرهنگ‌ها و آداب و رسوم متفاوت هخامنشیان شناخته می‌شود. می‌شد، نیازمند شیوه‌های مدیریتی تازه و تشکیلات حکومتی کارآمدی بودند. کوش، بنیان‌گذار حکومت هخامنشی، از نظام سیاسی-اداری که داریوش یکم ایجاد کرد، به دو بخش تشکیلات اداری مرکزی و تشکیلات استانی یا ساتراپی تقسیم شد. تشکیلات اداری مرکزی در درون دربار هخامنشی در پایتخت، ساماندهی شده بود و اجزای اصلی آن را خزانهٔ شاهی، ابیار شاهی و دیوان شاهی تشکیل می‌دادند. هر یک از این نمود. سیاست کورش بزرگ این بود که از طریق مشارکت دادن اجزاء، تحت اداره یکی از نجایی بلندپایه مادی و یا پارسی فرار داشت. دیوان شاهی وظیفهٔ مهم نگارش، تنظیم، ثبت و نگهداری نامه‌ها، اسناد و نوشته‌های دولتی را بر عهده داشت. در این دیوان، تعداد زیادی از دبیران و مشیان کار می‌کردند که به زبان‌ها و خطهای رایج در سرزمین‌های منظم و کارآمدی را پدید آورد. از این رو، وی به عنوان تابعهٔ هخامنشیان آشنا بودند.

● نهر دوره هخامنشی؛ نامه‌های اداری هخامنشیان به خط و زبان **ازمی** نگارش یافته و نهر می‌شد. منصب نهرداری، یکی از مناسب دیوان شاهی بود.

داریوش تشکیلات استانی یا شهربانی و شیوه اداره آنها را نیز، متمرکز و نیرومند پدید آورد. در زمان هخامنشیان، مسئولیت بازرسی و نظارت دقیق و کامل بر عملکرد مقامها و مأموران دولتی در پایتخت و حکومت مرکزی بر شهربانها به وجود آورد. به هر حال نظام سیاسی - اداری که داریوش یکم ایجاد کرد، شهربانی‌ها (ساتراپی‌ها) بر عهده یکی از خویشاوندان نزدیک شاه و یا یکی از درباریان مورد اعتماد و وفادار به او قرار

وی به عنوان بنیان‌گذار و طراح اصلی نظام سیاسی - اداری حکومت هخامنشیان شناخته می‌شود. سرزمین‌های گوناگون با قوام، فرهنگ‌ها و آداب و رسوم متفاوت می‌شد، نیازمند شیوه‌های مدیریتی تازه و تشکیلات حکومتی کارآمدی بودند. کوش، بنیان‌گذار حکومت هخامنشی، از نظام سیاسی-اداری که داریوش یکم ایجاد کرد، به دو بخش تشکیلات اداری مرکزی و تشکیلات استانی یا ساتراپی تقسیم شد. اداره امور کشور استفاده کرد و شیوه جدیدی از فرمانروایی خدممندانه را که مبتنی بر احترام به دین و فرهنگ مردم پایتخت ساماندهی شده بود و اجزای اصلی آن را خزانهٔ شاهی، ابیار شاهی و دیوان شاهی تشکیل می‌دادند. هر یک از این اجزاء، به وسیلهٔ یکی از نجایی بلندپایه مادی با پارسی اداره می‌شد. دیوان شاهی وظیفهٔ مهم نگارش، تنظیم، ثبت و نگهداری نامه‌ها، اسناد و نوشته‌های دولتی را بر عهده داشت. در این دیوان، تعداد زیادی از دبیران و مشیان کار می‌کردند که به زبان‌ها و خطهای رایج در سرزمین‌های هخامنشیان آشنا بودند.

● نهر دوره هخامنشی؛ نامه‌های اداری هخامنشیان به خط و زبان **ازمی** نگارش یافته و نهر می‌شد. منصب نهرداری، یکی از مناسب دیوان شاهی بود.

داریوش یکم، تشکیلات استانی یا شهربانی و شیوه اداره آنها نیرومند پدید آورد. را نیز از نوسامان داد و قواعد تازه‌ای را برای نظارت و تسلط در زمان هخامنشیان، مستولیت بازرسی و نظارت دقیق و کامل بر عملکرد مقامها و مأموران دولتی در پایتخت و پیشتر حکومت مرکزی بر شهربانها به وجود آورد. نظام سیاسی - اداری که داریوش یکم ایجاد کرد، موجب شاه یا یکی از درباریان مورد اعتماد و وفادار به او قرار

می‌گرفت. مسئول بازرسی و مأموران تحت فرمانش، به عنوان کنند که صاحب منصبان حکومتی وظایف خود را به درستی انجام می‌دهند و اوضاع کشور به سامان است.

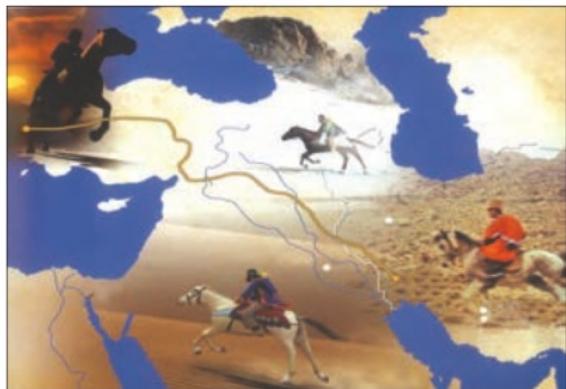
«چشم و گوش شاه» معروف بودند. آنان به طور منظم به بخش‌های مختلف قلمرو سر می‌کشیدند تا اطمینان پیدا

فعالیت ۲

با یکدیگر همکری کنید و پاسخ دهید:

الف - جرا در دوران هخامنشیان مأموران اداره بازرسی و نظارت، به عنوان «چشم و گوش شاه» شناخته می‌شدند؟

ب - در زمان کوئی چه نهادها یا وزارت‌خانه‌هایی، تقریباً همان وظایفی را انجام می‌دهند که در آن زمان، مأموران برید انجام می‌دادند؟

● پیک‌های تیزپای دوران هخامنشی در مسیر جاده شاهی (ماخذ: هفت رخ ایران)

یک توضیح

داریوش یکم قلمرو وسیع هخامنشیان را به ۳۳ شهربانی تقسیم کرد که بونانیان آنها را ساتراپی و حاکم آن را ساتراپ می‌نامیدند. ساتراپی را در زبان فارسی می‌توان به شهربانی و ساتراپ را شهرباب نیز با شهربان ترجمه کرد. بعد از تعداد شهربانی‌ها افزایش یافت، به طوری که در زمان خشایارشا به حدود ۳۵ شهربانی رسید. فارس به عنوان سرزمین اصلی و زادیوم هخامنشیان زیر نظر مستقیم پادشاه اداره می‌شد، اما سایر شهربانی‌ها دارای شهرباب یا حاکمی بودند که توسط شاه منصوب می‌شد. با تدبیر داریوش، در کنار هر شهر، یک فرمانده نظامی و یک مدیر امور مالی و اداری نیز قرار گرفت که به طور مستقیم تحت فرمان شاه عمل می‌کرد. علاوه بر آن، هر شهری، خود به قسمت‌های کوچک‌تری تقسیم می‌شد. همچنین مأموران چشم و گوش شاه در همه جانظاره‌گر رفاقت تمامی صاحب‌منصبان در شهربانی‌ها بودند.

داریوش بزرگ همچنین به منظور نظارت دقیق و کامل بر کار حاکمان شهربانی‌ها و اطمینان از روند درست امور، شبکه بربد را پیدا آورد. این شبکه شامل تعداد زیادی از پیک‌های تیزپای پیاده و سواره بود که کار خبرگیری و خبرسازی را میان پایتخت و دیگر نقاط کشور بر عهده داشتند. شبکه وسیعی از جاده‌ها، چاپارخانه‌ها و چاپارها که به فرمان داریوش به وجود آمده بود، در اختیار مأموران بربد و افرادی با عنوان چشم و گوش شاه قرار داشت که کار خود را در کمترین زمان و به خوبی انجام دهند.

می‌گرفت. مسئول بازرسی و مأموران تحت فرمانش، به عنوان کنند که صاحب منصبان حکومتی وظایف خود را به درستی انجام می‌دهند و اوضاع کشور سامان است.

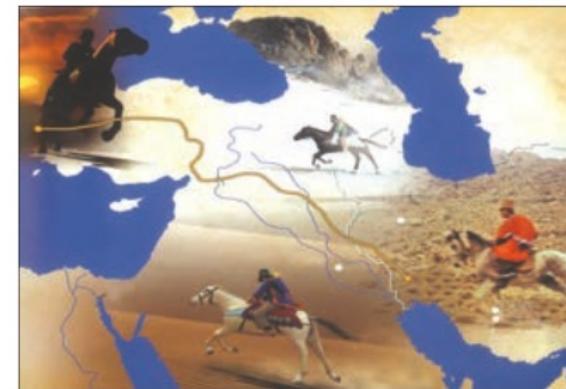
بخش‌های مختلف قلمرو سر می‌کشیدند تا اطمینان پیدا

فعالیت ۲

با یکدیگر همکری کنید و پاسخ دهید:

الف - جرا در دوران هخامنشیان مأموران اداره بازرسی و نظارت، به عنوان «چشم و گوش شاه» شناخته می‌شدند؟

ب - در زمان کوئی چه نهادها یا وزارت‌خانه‌هایی، تقریباً همان وظایفی را انجام می‌دهند که در آن زمان، مأموران برید انجام می‌دادند؟

● پیک‌های تیزپای دوران هخامنشی در مسیر جاده شاهی (ماخذ: هفت رخ ایران)

یک توضیح

داریوش یکم قلمرو وسیع هخامنشیان را به ۳۳ شهربانی تقسیم کرد که بونانیان آنها را ساتراپی و حاکم آن را «ساتراپ» می‌نامیدند. ساتراپی را در زبان فارسی می‌توان به شهربانی و ساتراپ را شهرباب نیز با شهربان ترجمه کرد. بعد از تعداد شهربانی‌ها افزایش یافت، به طوری که در زمان خشایارشا به حدود ۳۵ شهربانی رسید، فارس به عنوان سرزمین اصلی و زادیوم هخامنشیان زیر نظر مستقیم پادشاه اداره می‌شد، اما سایر شهربانی‌ها دارای شهرباب یا حاکمی بودند که توسط شاه منصوب می‌شد. با تدبیر داریوش، در کنار هر شهر، یک فرمانده نظامی و یک مدیر امور مالی و اداری نیز قرار گرفت که به طور مستقیم تحت فرمان شاه عمل می‌کرد. علاوه بر آن، هر شهری، خود به قسمت‌های کوچک‌تری تقسیم می‌شد. همچنین مأموران چشم و گوش شاه در همه جانظاره‌گر رفاقت تمامی صاحب‌منصبان در شهربانی‌ها بودند.

داریوش بزرگ همچنین به منظور نظارت دقیق و کامل بر کار حاکمان شهربانی‌ها و اطمینان از روند درست امور، شبکه بربد را پیدا آورد. این شبکه شامل تعداد زیادی از پیک‌های تیزپای پیاده و سواره بود که کار خبرگیری و خبرسازی را میان پایتخت و دیگر نقاط کشور بر عهده داشتند. شبکه وسیعی از جاده‌ها، چاپارخانه‌ها و چاپارها که به فرمان داریوش به وجود آمده بود، در اختیار مأموران بربد و افرادی با عنوان چشم و گوش شاه قرار داشت که کار خود را در کمترین زمان و به خوبی انجام دهند.

خاندان بزرگ: و در دیگری پیشوایان دینی یا مغان حضور سیاسی، اداری و نظامی در اختیار یوتانیان بود. سلوکیان برای تحریم سلطه خود، یوتانیان زیادی را به ایران کوچاندند و آنان را در شهرهای جدیدی که بیشتر به شهرکها و پادگانهای حکومت اشکانی به شکل غیرمتمرکز اداره می‌شد و اداره نظامی شباht داشتند، جای دادند. سلوکیان بخش عمدای از تشکیلات دیوانی (اداری و مالی) هخامنشیان را به خدمت گرفتند. تقسیمات کشوری همانند روزگار هخامنشی بود که تا حدودی اختیار پادشاهان کوچک و حاکمان محلی بود و سلوکیان، قلمرو خود را به تعداد زیادی شهری (ساتراپی) بودند و حتی به نام خود سکه ضرب می‌کردند. این گروه از کردند. فرمانروایان سلوکی همچنین به سیاست آزادی و مدارای دینی پادشاهان هخامنشی ادامه دادند.

اشکانیان: خاندان اشکانی به اتفاقی جنگاوران قبایل صحراگرد شرق ایران، به قدرت رسیدند. پادشاه اشکانی بالاترین مقام سیاسی و نظامی کشور به شمار می‌رفت. علاوه بر خاندان شاهی، خاندان‌های بزرگ دیگری نیز در قدرت و حکومت کارن یا قارن در نهادند، سورن در سیستان، و مهران در ری. در دوران اشکانی دو مجلس وجود داشت. در یکی از این مجالس، شاهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت

ساسانیان: در دوره ساسانی نیز همچنان پادشاه در رأس هرم قدرت سیاسی جای داشت پادشاهان ساسانی همانند پادشاهان هخامنشی ادعایی کردند که بنای خواست اهوره‌مزدا به مقام شاهی رسیده و حکومت آنان مورد تأیید او است.

● اردشیر باکان، بنیانگذار سلسله ساسانیان (سمت چپ) هنگام دریافت حلقه شاهی از اهوره‌مزدا (سمت راست)۔ نقش رستم

۱۰۲

سلوکیان: در دوران حکومت سلوکی، قدرت و مناصب مهم می‌یافتدند. اعضای این دو مجلس، پادشاه اشکانی را در تحریم سلطه خود، یوتانیان زیادی را به ایران کوچاندند و آنان را در شهرهای جدیدی که بیشتر به شهرکها و پادگانهای نظامی شباht داشتند، جای دادند. سلوکیان بخش عمدای از تشکیلات دیوانی (اداری و مالی) هخامنشیان را به خدمت گرفتند. تقسیمات کشوری مانند روزگار هخامنشی بود و سلوکیان، قلمرو خود را به تعداد زیادی شهری (ساتراپی) بودند و حتی به نام خود سکه ضرب می‌کردند. این گروه از پادشاهان و حاکمان محلی برای نشان دادن اطاعت و وفاداری خوبیش به حکومت اشکانی، علاوه بر پرداخت باج و خراج سالانه، به هنگام جنگ، سپاه خود را در اختیار اشکانیان قرار می‌دادند. شیوه غیرمتمرکز اداره حکومت اشکانیان، شیوه حکومت ملوک طوایفی نامیده شده است.

اشکانیان: خاندان اشکانی به اتفاقی جنگاوران قبایل صحراگرد شرق ایران، به قدرت رسیدند. پادشاه اشکانی بالاترین مقام سیاسی و نظامی کشور به شمار می‌رفت. علاوه بر خاندان شاهی، خاندان‌های بزرگ دیگری نیز در قدرت و حکومت سهیم بودند. معروف‌ترین این خاندان‌ها عبارت بودند از: کارن یا قارن در نهادند، سورن در سیستان، و مهران در ری. در دوران اشکانی دو مجلس وجود داشت. در یکی از این مجالس، شاهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت

با توجه به شیوه حکومت اشکانیان، دلیل بیاورید که چرا تشکیلات اداری (دیوان سالاری) در دوران آنان، به گستردگی تشکیلات اداری دوران هخامنشیان و ساسانیان نبود؟

● اردشیر باکان، بنیانگذار سلسله ساسانیان (سمت چپ) هنگام دریافت حلقه شاهی از اهوره‌مزدا (سمت راست)۔ نقش رستم

۱۰۲

ساسانیان: در دوره ساسانی نیز همچنان پادشاه در رأس هرم قدرت سیاسی جای داشت پادشاهان ساسانی مانند پادشاهان هخامنشی ادعایی کردند که بنا به خواست اهوره‌مزدا به مقام شاهی رسیده‌اند و حکومت آنان مورد تأیید او است.

فعالیت ۴

با راهنمایی دبیر خود، سه مورد دیگر از نقش پر جسته‌های دوران ساسانی با موضوع دریافت تاج و حلقه شاهی از اهوره‌مزدا را جست و جو کنید و تصویر آنها را در کلاس نمایش دهید.

موروثی محلی به طور محسوسی کاسته شد و مناطق مختلف کشور به ویژه نواحی جنوبی، مرکزی و غربی آن، تحت نظرارت اعضای خاندان شاهی، سران خاندان‌های قدری، وزیران، رئاسای ادارات و رؤسای رستاه، در قدرت و اداره کشور و سلطه مستقیم حکومت ساسانی قرار گرفت. تشکیلات اداری ساسانیان از اداره‌ها یا دیوان‌های مختلف بودند و مقامات بالای کشوری و لشکری را در اختیار خود داشتند. علاوه بر پادشاه ساسانی، افراد و گروه‌های دیگری از قبلی پادشاهان ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظرارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، وزیر تحت نظرارت مستقیم پادشاه کار می‌کرد و مجری فرامین او بود. زمانی که پادشاه ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظرارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، از یک سو سپاهی دائمی و نیرومند تشکیل دادند و از سوی دیگر در جنگ یا سفر بود، وزیر به عنوان جانشین او کشور را اداره می‌کرد. وزیر همچنین گاهی فرماندهی سپاه را نیز در جنگ به عهده می‌گرفت.

علوه بر پادشاه ساسانی، افراد و گروه‌های دیگری از قبلی اعضا خاندان شاهی، سران خاندان‌های قدری، وزیران، رئاسای ادارات و رؤسای رستاه‌ها در قدرت و اداره کشور سپاهی بودند و مقامات بالای کشوری و لشکری را در اختیار داشتند. پادشاهان ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظرارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، از یک سو سپاهی دائمی و نیرومند تشکیل دادند و از سوی دیگر در جنگ یا سفر بود، وزیر به عنوان جانشین او کشور را اداره می‌کرد. وزیر همچنین گاهی فرماندهی سپاه را نیز در جنگ به عهده می‌گرفت.

یک توضیح

فردوسی در شاهنامه، اهمیت بالای طبقه دبیران را زبان اردشیر باکان این گونه بیان می‌کند:

به بی داشنان کار نگذاشتی	به دیوانش کارآگهان داشتی
نرقشی به دیوان شاه اردشیر	کسی را که کسر ندی خط و پر
قلمزن بناندی بر شهریار	سوی کارداران شدنندی به کار
جو دیدی به درگاه مردی دبیر	ستاندندی بَد شهریار اردشیر
هم از رای او رنج پراکند	نویسنده گفتش که گنج آکند
همان زیردستان فریادخواه	بدو باشد آباد شهر و سپاه
همه پادشا بر نهان منند	دبیران چو پیوند جان منند

(Shahnameh Firdausi, تصحیح محمد دبیر سیاقی, جلد ۲, صص ۱۳۷۶ و ۱۳۷۵)

دبیران در بخش‌های مختلف تشکیلات اداری، مالیاتی، قضایی و نظامی کار می‌کردند و برخی از آنان به چند زبان آموخته اشنا بودند. به رئیس دبیران و کاتبان، ایران دبیر بد یا دبیران مهست می‌گفتند که از جمله صاحب‌منصبان عالی‌رتبه تشکیلات اداری ساسانی محسوب می‌شد.

فعالیت ۴

با راهنمایی دبیر خود، سه مورد دیگر از نقش پر جسته‌های دوران ساسانی با موضوع دریافت تاج و حلقه شاهی از اهوره‌مزدا را جست و جو کنید و تصویر آنها را در کلاس نمایش دهید.

علاوه بر پادشاه ساسانی، افراد و گروه‌های دیگری از قبلی اعضا خاندان شاهی، سران خاندان‌های قدری، وزیران، رئاسای ادارات و رؤسای رستاه‌ها در قدرت و اداره کشور سپاهی بودند و مقامات بالای کشوری و لشکری را در اختیار داشتند. پادشاهان ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظرارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، از یک سو سپاهی دائمی و نیرومند تشکیل دادند و از سوی دیگر در جنگ یا سفر بود، وزیر به عنوان جانشین او کشور را اداره می‌کرد. وزیر همچنین گاهی فرماندهی سپاه را نیز در جنگ به عهده می‌گرفت.

یک توضیح

فردوسی در شاهنامه، اهمیت بالای طبقه دبیران را زبان اردشیر باکان این گونه بیان می‌کند:

به دیوانش کارآگهان داشتی	به بی داشنان کار نگذاشتی
نرقشی به دیوان شاه اردشیر	کسی را که کسر ندی خط و پر
قلمزن بناندی بر شهریار	سوی کارداران شدنندی به کار
جو دیدی به درگاه مردی دبیر	ستاندندی بَد شهریار اردشیر
هم از رای او رنج پراکند	نویسنده گفتش که گنج آکند
همان زیردستان فریادخواه	بدو باشد آباد شهر و سپاه
همه پادشا بر نهان منند	دبیران چو پیوند جان منند

(Shahnameh Firdausi, تصحیح محمد دبیر سیاقی, جلد ۲, صص ۱۳۷۶ و ۱۳۷۵)

دبیران نقش ممتاز و بسیار مهمی در تشکیلات اداری ساسانی داشتند. آنها در مرکز آموزشی به نام دبیرستان آموزش بودند. کار اصلی دبیران نگارش فرمان‌ها، نامه‌ها و ثبت و ضبط آنها بود، ولی کارهای دیگری مانند گردآوری و تألیف خدای نامک هم از وظایف ایشان بود. دبیران در

دربار شاهان ساسانی نیز، تشكیلات و تشریفات زیادی نامیده می‌شد. قلمرو ایرانشهر به چندین کوره باستان تقسیم شده بود که اعضای خاندان شاهی، افرادی از خاندان‌های بزرگ و یا فرماندهان نظامی بر آنها حکومت می‌کردند. موسیقی دانان و امثال آنها در آنجا خدمت می‌کردند. قلمرویی که ساسانیان بر آن فرمان می‌راندند، ایرانشهر

یک توضیح

در دوره ساسانی، استان‌ها با کوره‌های نیز به بخش‌های کوچکتری تقسیم می‌شدند که به آنها شهر می‌گفتند و مرکز آن «شهرستان» نام داشت و حاکم محلی با عنوان «شهریک» آن راداره می‌کرد. در رأس هر ده و مزارع آن (روستاگ=روستاق) هم یک دیپهیگ بود. در این دوره، به حکام نواحی مستقل نیز «شهردار» گفته می‌شد. در زمان خسروانوشیروان، قلمرو ساسانی به چهار بخش بزرگ تقسیم شد: خوارasan (شرق) شامل: خراسان، سیستان و کرمان؛ خوروزان (خوب‌بران) (=مغرب) شامل: بیشتر سرزمین‌های مرکزی و غربی ایران؛ بخش شمالی شامل: آذربایجان، طبرستان، ارمنستان و گرجستان؛ نیمروز (جنوب) شامل: پارس و خوزستان. در رأس هر بخش، یک سپهبدی می‌زیان قرار داشت که هم‌زمان، مسئولیت امور نظامی، اداری و مالیاتی را بر عهده داشت.

سوی شاه و یا حاکمان مناطق مختلف منصوب می‌شدند.

روحانیون عمده‌تاً به اختلافات حقوقی و مدنی و قضات شاهی بر اساس باورهای کهن ایرانی، مهر یا میترا، ایزد پیمان و قانون و پشتیبان نظم اجتماعی بود. یکی از اصول مهم اندیشه ایرانی، پشتیبانی به عهد و پیمان بود. ایرانیان باستان همچنین به نظم عمومی، نافرمانی و خیانت به شاه و کشور حتی در مورد شاهزادگان و دیگر اعضای خاندان شاهی خیلی سخت به عدالت و راستی اهمیت بسیار می‌دادند و یکی از ارمن‌های آنان این بود که فرماتروایی عادل بر آن حکومت نماید. در ایران باستان، قوانین، بیشتر از عرف و عادات و اعتقادات قضایی و قاضی‌القضات به شمار میرفت و در محکمه‌های قومی ایرانیان و به ویژه اوستا، کتاب دینی زرتشیان گرفته شده بود. در برخی از کتاب‌های دینی آن زمان، مطالب سیاری درباره انواع جرم دادخواهی مردم عادی رسیدگی می‌کردند.

به طور کلی قضات به دو شکل غیررسمی و رسمی انجام می‌گرفت. شکل غیررسمی قضات را اغلب ریش‌سفیدان و بزرگان خانواده‌ها و قبایل بر عهده داشتند. قضات رسمی، بیشتر بر عهده روحانیون زرتشی و نیز قضاتی بود که از

بررسی شواهد و مدارک

داریوش یکم چند جا در سنگنوشته‌هایی بیستون از رفتار عادله و منصفانه خود و دودمانش سخن گفته و به آن مبارهات کرده است: «... نه من و نه دودمانم دروغگو و بدقلب نبودیم. من موافق حق و عدالت رفتار کردم. نه توان و نه توان را نیاز نداشتم. مردی که با دودمان من همکاری کرد، او را نیک نواختم و آن کسی که بدی کرد، سخت کیفر دادم... تو که پس از من شاه می‌شوی، مردی که دروغگو باشد و آن کس را که بیدادگر باشد، دوست می‌باش و به سختی از او پرسش کن.».

دربار شاهان ساسانی نیز، تشكیلات و تشریفات زیادی نامیده می‌شد. قلمرو ایرانشهر به چندین کوره باستان تقسیم شده بود که اعضای خاندان شاهی، افرادی از خاندان‌های بزرگ و یا فرماندهان نظامی بر آنها حکومت می‌کردند. موسیقی دانان و امثال آنها در آنجا خدمت می‌کردند. قلمرویی که ساسانیان بر آن فرمان می‌رانند، ایرانشهر

یک توضیح

در دوره ساسانی، استان‌ها با کوره‌های نیز به بخش‌های کوچک‌تری تقسیم می‌شدند که به آنها شهر می‌گفتند و مرکز آن «شهرستان» نام داشت و حاکم محلی با عنوان «شهریک» آن راداره می‌کرد. در رأس هر ده و مزارع آن (روستاگ=روستاق) هم یک دیپهیگ بود. در این دوره، به حکام نواحی مستقل نیز «شهردار» گفته می‌شد. در زمان خسروانوشیروان، قلمرو ساسانی به چهار بخش بزرگ تقسیم شد: خوارasan (=شرق) شامل: خراسان، سیستان و کرمان؛ خوروزان (خوب‌بران) (=مغرب) شامل: بیشتر سرزمین‌های مرکزی و غربی ایران؛ بخش شمالی شامل: آذربایجان، طبرستان، ارمنستان و گرجستان؛ نیمروز (جنوب) شامل: پارس و خوزستان. در رأس هر بخش، یک سپهبدی می‌زیان قرار داشت که هم‌زمان، مسئولیت امور نظامی، اداری و مالیاتی را بر عهده داشت.

قضاؤت و دادرسی

بر اساس باورهای کهن ایرانی، مهر یا میترا، ایزد پیمان و فانون روحانیون عمدتاً به اختلافات حقوقی و مدنی و قضات شاهی و پشتیبان نظم اجتماعی بود. یکی از اصول مهم اندیشه به حکایم سیاسی و نظامی رسیدگی می‌کردند. قوانین مربوط پایین‌تری به عهد و پیمان بود. ایرانیان باستان همچنین به عدالت و راستی اهمیت بسیار می‌دادند و یکی از ارمن‌های آنان این بود که فرماتروایی عادل بر آن حکومت نماید. در ایران باستان، معمولاً شاه بالاترین مرجع قضایی و قضائی‌القضات به شمار می‌رفت و در محکمه‌های قوانین، بیشتر از عرف و عادات و اعتقادات فویی‌ایرانیان و بهویزه اوستا، کتاب دینی زرتشیان گرفته شده بود. در برخی از کتاب‌های دینی آن زمان، مطالب سیاری درباره انواع جرم دادخواهی مردم عادی رسیدگی می‌کردند.

به طور کلی قضاؤت به دو شکل غیررسمی و رسمی انجام می‌گرفت. شکل غیررسمی قضاؤت را اغلب ریش‌سفیدان و بزرگان خانواده‌ها و قبایل بر عهده داشتند. قضاؤت رسمی، بیشتر بر عهده روحانیون زرتشی و نیز قضاتی بود که از

بررسی شواهد و مدارک

داریوش یکم در سنگنوشته‌هایی بیستون از رفتار عادله و منصفانه خود و دودمانش سخن گفته و به آن مبارهات کرده است: «... نه من و نه دودمانم دروغگو و بدقلب نبودیم. من موافق حق و عدالت رفتار کردم. نه توان و نه توان را نیاز نداشتم. مردی که با دودمان من همکاری کرد، او را نیک نواختم و آن کسی که بدی کرد، سخت کیفر دادم... تو که پس از من شاه می‌شوی، مردی که دروغگو باشد و آن کس را که بیدادگر باشد، دوست می‌باش و به سختی از او پرسش کن.».

فعالیت ۴

با راهنمایی دبیر خود، سنگ‌نوشته‌های داریوش یکم را بررسی نمایید و نکته‌های مربوط به عدالت و قضاؤت را از آنها استخراج و فهرست کنید.

**فرخ مرد بهرامان
مادیان هزار دادستان
(هزار رای حقوقی)**

از اشارات نویسنده‌گان یونانی معلوم می‌شود که در دوران هخامنشی قوانینی وجود داشته که قدرت و اختیارات پادشاه را محدود می‌کرده است. مثلاً هرودت به قانونی ایرانی اشاره می‌کند که براساس آن، شاه نباید کسی را به سبب یکبار مرتکب جرمی شدن به مرگ محکوم نماید. همچنین اطلاع داریم که برخی از پادشاهان هخامنشی مانند کمبوجیه و خشایارشا درباره قانونی بودن برخی از کارهای خود با قضات شاهی مشورت می‌کردند.

در دوره هخامنشی ترکیبی از قوانین و شیوه‌های دادرسی اقوام ایرانی و نیز اقوام و ملت‌های غیرایرانی تابع امپراتوری هخامنشیان، مبنای قضاؤت بوده است. در درس ۴ خواندید که قرن‌ها پیش از هخامنشیان، به دستور حمورابی پادشاه بابل، مجموعه‌ای از قوانین در زمینه‌های گوناگون زندگی اجتماعی تدوین شده بود و اتفاقاً لوح سنگی آن قوانین در شوش، پایتخت سلسله‌های ایلام و هخامنشی کشف شده است. پادشاهان هخامنشی ملل تابع خود را در تعیین از قوانین و آداب و رسوم خود آزاد می‌گذاشتند. درباره قضاؤت و دادرسی در دوره ساسانیان اطلاعات و مدارک امور قضاؤت بودند.

یک توضیح

در محاکم قضایی عصر ساسانی معمولاً سخنان طرفین دعوا در دفترهایی به نام پرسشنامک ثبت می‌شد و طرفین دعوا آن را امضا می‌کردند. تشخیص درستی امضاهای هریت شاکی و متهم بر عهده داور (قاضی) بود. گرفتن و کیل هم مرسوم بود. حکم دادگاه برای طرفین لازم الاجرا بود و هزینه دادگاه را کسی که محکوم شده بود باید می‌پرداخت. در محاکمه‌هایی که تشخیص حقائب طرفین دعوا و یا گناهکاری متهم برای قاضی می‌پست نبود، وی طرفین دعوا و یا متهمان را مورد آزمایش باور قرار می‌داد. وردو گونه بود: ور گرم؛ گذشتن از آتش، ور سرد؛ خوردن سوگند، که همان آب آمیخته با گوگرد است.

فعالیت ۵

با راهنمایی دبیر خود، سنگ‌نوشته‌های داریوش یکم را بررسی نمایید و نکته‌های مربوط به عدالت و قضاؤت را از آنها استخراج و فهرست کنید.

**فرخ مرد بهرامان
مادیان هزار دادستان
(هزار رای حقوقی)**

از اشارات نویسنده‌گان یونانی معلوم می‌شود که در دوران هخامنشی قوانینی وجود داشته که قدرت و اختیارات پادشاه را محدود می‌کرده است. مثلاً هرودت به قانونی ایرانی اشاره می‌کند که براساس آن، شاه نباید کسی را به سبب یکبار برخی پادشاهان هخامنشی مانند کمبوجیه و خشایارشا درباره قانونی بودن برخی از کارهای خود با قضات شاهی مشورت می‌کرده‌اند.

در دوره هخامنشی ترکیبی از قوانین و شیوه‌های دادرسی اقوام ایرانی و نیز اقوام و ملت‌های غیرایرانی تابع امپراتوری هخامنشیان، مبنای قضاؤت بوده است. در درس ۴ خواندید که قرن‌ها پیش از هخامنشیان، به دستور حمورابی، پادشاه گردآوری شده و منبع ارزشمندی برای آشنایی با نظام حقوقی و دادرسی آن تدوین شده بود و اتفاقاً لوح سنگی آن قوانین در شکل‌گذاری گسترش یافته و نقش روحانیان زرتشتی در امور قضایی بیشتر از گذشته شد. گروهی از روحانیان زرتشتی است. پادشاهان هخامنشی ملل تابع خود را، در تعیین از قوانین و آداب و رسوم خود، آزاد می‌گذاشتند. درباره قضاؤت و دادرسی در دوره ساسانیان اطلاعات و مدارک امور قضاؤت بودند.

یک توضیح

در محاکم قضایی عصر ساسانی معمولاً سخنان طرفین دعوا در دفترهایی به نام پرسشنامک ثبت می‌شد و طرفین دعوا آن را امضا می‌کردند. تشخیص درستی امضاهای هریت شاکی و متهم بر عهده داور (قاضی) بود. گرفتن و کیل هم مرسوم بود. حکم دادگاه برای طرفین لازم الاجرا بود و هزینه دادگاه را کسی که محکوم شده بود باید می‌پرداخت. در محاکمه‌هایی که تشخیص حقائب طرفین دعوا و یا گناهکاری متهم برای قاضی می‌پست نبود، وی طرفین دعوا و یا متهمان را مورد آزمایش باور قرار می‌داد. وردو گونه بود: ور گرم؛ گذشتن از آتش، ور سرد؛ خوردن سوگند، که همان آب آمیخته با گوگرد بود.

بر واحدهای مختلف پیاده نظام بود که از قبایل، اقوام و ملل تابعه، به آن پیوسته بودند. داریوش در زمینه نظامی و نوسازی سپاه نیز اقدام‌های مهمی انجام داد. او در زمینه نظامی، نیروی ویژه ۵ هزار نفری به نام سپاه جاویدان تشکیل داد. این ارتضی منظم، مجهر و آموزش دیده، امکان پذیر نبود.

مادی‌ها: دهیوک، مؤسس حکومت ماد با گرگه بود که هیچ‌گاه از شمار آنها کم نمی‌شد. هرگاه سرباز یا فرماندهی بارنشسته یا کشته می‌شد، به شتاب فرد جدیدی جایگزین او می‌شد. اعضای آن، از میان جوانان برومده بارسی انتخاب می‌شدند و تحت آموزش‌های ویژه قرار می‌گرفتند.

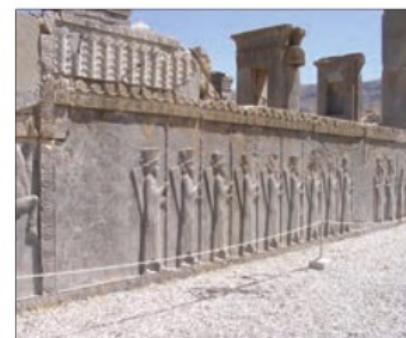
سواره نظام در سپاه پارسیان نقش مهمی در جنگ‌ها داشتند و سلاح اصلی آنها نیزه بود. پس از سواره نظام، خیل عظیم پیاده نظام بود. در ارتش هخامنشی به جز پارسی‌ها، دیگر اقوام ایرانی و غیرایرانی نیز حضور داشتند. هر کدام از این اقوام، لباس جنگی و جنگ‌افزارهای مخصوص خود را داشتند.

● نگاره کمان‌داران هخامنشی -
کاخ آپادانی شوش

شكل گیری و گسترش حکومت‌های بزرگ در ایران باستان که هر کدام به مدت چندین قرن دوام آوردند، بدون وجود نوسازی سپاه نیز اقدام‌های مهمی انجام داد. او در زمینه نظامی، نیروی ویژه ۵ هزار نفری به نام سپاه جاویدان را تشکیل داد. این نیروی نظامی به این سبب جاویدان نامیده شد که هیچ‌گاه از شمار آنها کم نمی‌شد. هرگاه سرباز یا فرماندهی بازنشسته با کشته می‌شد، به سرعت فرد جدیدی جایگزین او می‌شد. اعضای این سپاه، از میان جوانان برومده پارسی انتخاب می‌شدند و آموزش‌های ویژه می‌گرفتند.

سواره هخامنشی سواره نظام جایگاه مهمی داشت. سلاح اصلی آن نیزه بود. پس از سواره نظام، خیل نظامی پیاده نظام بود. در ارتش هخامنشی به جز پارسی‌ها، دیگر اقوام ایرانی و غیرایرانی نیز حضور داشتند. هر یک از این اقوام، لباس جنگی و جنگ‌افزارهای مخصوص خود را داشتند.

● سنگ‌نگاره سربازان سپاه جاویدان - تخت جمشید

ناوهای جنگی را پارسیان و مادی‌ها بر عهده داشتند.

اشکانیان: اشکانیان به نیروی سواره نظام اهمیت فراوان می‌دادند و در سپاه اشکانی، نیروی پیاده نظام نقش چندانی نداشت. اساس تشكیلات نظامی اشکانیان سواره نظام چاپکی بود که در هنگام سواری تیراندازی می‌کرد و باعث از هم پاشیدن لشکر دشمن می‌شد. مهم‌ترین جنگ‌افزارهای این

بر واحدهای مختلف پیاده نظام بود که از قبایل، اقوام و ملل تابعه به آن پیوسته بودند. داریوش در زمینه نظامی و نوسازی سپاه نیز اقدام‌های مهمی انجام داد. او در زمینه ارتضی منظم، مجهر و آموزش دیده، امکان پذیر نبود.

مادی‌ها: دهیوک، مؤسس حکومت ماد با گرگ‌داری جنگ‌اوران قبایل متحد خود، اقدام به تشکیل سپاهی کرد. او به منظور مقابله با هجوم آشوری‌ها، هگمتانه (همدان کنونی) را به صورت دزی نظامی درآورد و استحکامات و قلعه‌های متعددی بنا کرد. هُوَخُشْتَر، سومین پادشاه ماد، سپاه خود را به دسته‌های کمان‌داران، نیزه‌داران و سواران تقسیم کرد و در کنار آنان دسته‌های پشتیبانی، تدارکات و یگان‌های بارکش قرار داد.

سلاح‌های سپاه ماد شامل خنجر، سرپیزه، سپر، شمشیر، تیر و کمان و زوبین بوده است.

هخامنشیان: سپاه هخامنشی تا زمان داریوش یکم متکی

● نگاره کمان‌داران هخامنشی -
کاخ آپادانی شوش

● سنگ‌نگاره سربازان سپاه جاویدان - تخت جمشید

یکی دیگر از اقدام‌های بزرگ داریوش یکم، تأسیس نیروی ناوهای جنگی را پارسیان و مادی‌ها بر عهده داشتند.

اشکانیان: اشکانیان به نیروی سواره نظام اهمیت فراوان می‌دادند و در سپاه اشکانی، نیروی پیاده نظام نقش چندانی نداشت. اساس تشكیلات نظامی اشکانیان، سواره نظام چاپکی بود که در هنگام سواری تیراندازی می‌کرد و باعث از هم پاشیدن لشکر دشمن می‌شد. مهم‌ترین جنگ‌افزارهای این

سواره نظام سنگین اشکانی: سورنا سردار معروف اشکانی با همین روش هراس بزرگی در اشکانی، پیشینه صحرائگردی شان بود که به آنان این توانایی را داده بود.

ساسانیان: با به قدرت رسیدن خاندان ساسانی، سپاه دائمی و اشکانیان به تدریج، سواره نظام سنگین اسلحه نیز تشکیل مجهزی به وجود آمد. اصلی‌ترین بخش این سپاه را سواره نظام دادند که مجهز به زره و کلاه خود بود. استفاده از صدای طبل سنگین اسلحه زره پوش تشکیل می‌داد که به آن اسواران لشکر دشمن ایجاد می‌کرد و نظم آنها را به هم می‌ریخت.

● سواره نظام سنگین اسلحه اشکانی

نیروی دریایی ساسانی از ابتدای تأسیس این سلسله به وجود آمد. اردشیر بابکان و جانشینان او، از نیروی دریایی برای برقراری امنیت و تحکیم سلطه خود بر خلیج فارس و دریای عمان و سواحل جنوبی آن استفاده کردند. خسرو انشیروان با استفاده از نیروی دریایی، یمن را از اشغال حبیشان که پیاده نظام ساسانی عمدتاً شامل رستاییانی بود که اسلحه و تجهیزات مناسبی نداشتند و به لحاظ نظامی، چندان اهمیتی می‌شدند، نجات داد و باب‌المندب و خلیج عدن را تحت تسلط خود درآورد.

استفاده از فیل در جنگ‌ها بود.

را بهم می‌ریخت. سورنا، سردار معروف اشکانی، با همین روش هراس بزرگی در سپاه کراسوس رومی ایجاد کرد و در نبرد حزان (۵۳ ق.م.) پیروز شد.

ساسانیان: با قدرت رسیدن خاندان ساسانی، سپاه دائمی و مجهزی به وجود آمد. اصلی‌ترین بخش این سپاه را سواره نظام سنگین اسلحه زره پوش تشکیل می‌داد که به آن اسواران از صدای طبل نیز در آغاز حملات سپاه اشکانی معمولاً وحشت بسیار در گفته می‌شد. سر تا پای اسواران با زره‌های فلزی پوشیده

سپاه، تیر و کمان و نیزه بود. دلیل توانمندی سواره نظام اشکانی، پیشینه صحرائگردی شان بود که به آنان توانایی جنگیدن و تحمل مشقت را داده بود.

اشکانیان به تدریج، سواره نظام دارای سلاح سنگین نیز تشکیل دادند که مجهز به زره و کلاه خود بود. استفاده از صدای طبل نیز در آغاز حملات سپاه اشکانی معمولاً وحشت بسیاری در لشکر دشمن ایجاد می‌کرد و نظم آنها

● سواره نظام سنگین اسلحه اشکانی

شده بود و حتی اسب‌هایشان نیز پوشش زرهی داشتند. نیروی دریایی ساسانی از ابتدای تأسیس این سلسله به وجود آمد. اردشیر بابکان و جانشینان او، از نیروی دریایی برای برقراری امنیت و تحکیم سلطه خود بر خلیج فارس و دریای عمان و سواحل جنوبی آن استفاده کردند. خسرو انشیروان با استفاده از نیروی دریایی، یمن را از اشغال حبیشان که پیاده نظام ساسانی عمدتاً شامل رستاییانی بود که اسلحه و تجهیزات مناسبی نداشتند و به لحاظ نظامی، چندان اهمیتی می‌شدند، نجات داد و باب‌المندب و خلیج عدن را به تسلط خود درآورد.

استفاده از فیل در جنگ‌ها بود.

سنگ نگاره سواره نظام ساسانی - بیشاپور، استان فارس

در دوران ساسانی، مدارسی به نام ارتشتارستان وجود داشت که افراد ارتش در آنجا آموزش می‌دیدند. شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد در آن زمان، کتابچه‌هایی با موضوع‌های تخصصی درباره آموزش‌های نظامی از قبیل تشکیلات قشون، فنون جنگ، تیراندازی با کمان، تغذیه سپاهیان و مراقبت از اسبان وجود داشته که مربیان از آنها در آموزش سربازان استفاده می‌کردند.

سنگ نگاره سواره نظام ساسانی - بیشاپور، استان فارس

پرسش‌های نمونه

- ۱ منابع دست اولی را که در تدوین و تألیف این درس مورد استفاده قرار گرفته‌اند، از متن درس استخراج و فهرست نمایید.
- ۲ نقش داریوش بزرگ را در طراحی و ساماندهی نظام اداری – سیاسی هخامنشیان، ارزیابی و تحلیل کنید.
- ۳ تفاوت شیوه‌های حکومت هخامنشیان و اشکانیان را به لحاظ تمرکز و یا عدم تمرکز قدرت، به طور مستدل توضیح دهید.
- ۴ مجلس‌های دوران اشکانیان چه نقشی در اداره امور کشور داشتند و اعضای آنها چه گروه‌هایی بودند؟
- ۵ علل و نتایج گسترش تشکیلات اداری (نظام دیوان‌سالاری) را در زمان ساسانیان توضیح دهید.
- ۶ وضعیت قضاوت و دادرسی را در زمان هخامنشیان، در چهار سطر، خلاصه کنید.
- ۷ شباهت‌ها و تفاوت‌های سپاهیان اشکانی و ساسانی را از متن درس استخراج و فهرست نمایید.

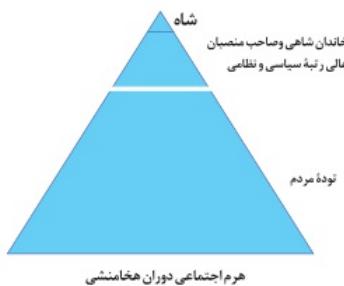
پرسش‌های نمونه

- ۱ منابع دست اولی را که از آنها برای تدوین و تألیف این درس استفاده شده است، از متن درس استخراج و فهرست کنید.
- ۲ نقش داریوش بزرگ را در طراحی و ساماندهی نظام اداری – سیاسی هخامنشیان، ارزیابی و تحلیل کنید.
- ۳ تفاوت شیوه‌های حکومت هخامنشیان و اشکانیان را به لحاظ تمرکز و یا عدم تمرکز قدرت، به طور مستدل توضیح دهید.
- ۴ مجلس‌های دوران اشکانیان چه نقشی در اداره امور کشور داشتند و اعضای آنها چه گروه‌هایی بودند؟
- ۵ علل و نتایج گسترش تشکیلات اداری (نظام دیوان‌سالاری) را در زمان ساسانیان توضیح دهید.
- ۶ وضعیت قضاوت و دادرسی را در زمان هخامنشیان، در چهار سطر، خلاصه کنید.
- ۷ شباهت‌ها و تفاوت‌های سپاهیان اشکانی و ساسانی را از متن درس استخراج و فهرست کنید.

جامعه و خانواده

درس ۱۲

بررسی اوضاع اجتماعی گذشته، موضوعی جالب و درخور اهمیت است؛ چراکه مردم و جامعه، از ارکان اساسی هر تمدن و یا کشوری محسوب می‌شوند. در این درس، شما با بررسی وضعیت و موقعیت قشرها و طبقات جامعه در دوران باستان، شرایط نظام اجتماعی و روابط حاکم بر آن را ارزیابی می‌نمایید.

ثروت بیشتر و منزلت بالاتری دست یافتند. تمرکز قدرت و ثروت در نزد عده‌ای خاص، موجب ایجاد نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و شکل‌گیری طبقات اجتماعی به معنایی واقعی آن شد. دوره کوتاه فرمانروایی مادها را باید سرآغاز این تحول دانست، ولی در زمان هخامنشیان با افزایش فتوحات و توسعه تشکیلات حکومتی، نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی میان گروه حاکم و مردم عادی افزایش یافت.

دوره ماد و هخامنشی: پس از آنکه اقام آریایی حکومت تشکیل دادند، سرزمین‌های مختلف را فتح کردند و به تدریج افراد و خاندان‌هایی که اداره حکومت را بر عهده داشتند، به

قشرها و طبقات اجتماعی

اقوام آریایی مهاجر به ایران از قبیله‌های گوئاگوئی تشکیل می‌شدند که از نظر تبار و زبان، خویشاوند بودند و باورهای دینی مشترکی داشتند. این قبایل پس از استقرار در مناطق مختلف ایران، جامعه‌ای شانی و روستایی را به وجود آوردند، اما همچنان پیوندهای قبیله‌ای خود را حفظ کردند. هر قبیله شامل تعدادی طایفه بود و طایفه نیز خود، به چندین خانواده بزرگ تقسیم می‌شد. در کنار این رده‌بندی قبیله‌ای، نوعی تقسیم‌بندی اجتماعی سه‌گانه بر پایه شغل و پیشه افراد نیز وجود داشت که میراث مشترک آریاییان هند و ایرانی به شمار می‌رفت. در این تقسیم‌بندی، افراد جامعه به سه قشر «روحانیان»، «جنگجویان» و «کشاورزان و شباتان» تقسیم شده بودند. وجود قشرهای سه‌گانه آریایی در آغاز، مغافن نوعی تقسیم کار و دسته‌بندی حرفاًی بود و به نظر می‌رسد که هیچ قشری بر قشر دیگر، برتری و امتیاز خاصی نداشت.

دوره ماد و هخامنشی: پس از آنکه اقام آریایی حکومت تشکیل دادند، سرزمین‌های مختلف را فتح کردند و به تدریج گروه حاکم و مردم عادی افزایش یافت.

یک توضیح

قشرهای اجتماعی به روایت اوستا و شاهنامه

در کتاب اوستا نیز به قشرهای اجتماعی سه‌گانه اشاره شده است. اینکه چرا در اوستا از سه قشر، سخن به میان آمده، گفته شده که سه پسر زرتشت به ترتیب نخستین مود، نخستین کشاورز و نخستین رزم‌جو بودند. بنابراین، هر یک از قشرهای سه‌گانه به یکی از آن تعلق داشته است. همچنین در اوستا از سه آتش با آتشکده مقدس باد شده که هر کدام متعلق به یکی از قشرهای سه‌گانه اجتماعی بوده است. موضوع قشرهای اجتماعی جامعه آریایی در شاهنامه نیز بازتاب یافته است و جمشید، پادشاه افسانه‌ای ایران، به عنوان مؤسس قشرهای اجتماعی، معروف و تمجید شده است. البته در شاهنامه، پیش‌میان به عنوان یک قشر جداگانه معرفی شده‌اند.

جامعه و خانواده

درس ۱۲

بررسی اوضاع اجتماعی گذشته، موضوعی جالب و درخور اهمیت است؛ چراکه مردم و جامعه، از ارکان اساسی هر تمدن و کشوری محسوب می‌شوند. در این درس، شما با بررسی وضعیت و موقعیت گروه‌ها و طبقات جامعه در دوران باستان، شرایط نظام اجتماعی و روابط حاکم بر آن را ارزیابی می‌کنید.

گروه‌ها و طبقات اجتماعی

اقوام آریایی مهاجر به ایران از قبیله‌های گوئاگوئی تشکیل می‌شدند که از نظر تبار و زبان، خویشاوند بودند و باورهای دینی مشترکی داشتند. این قبایل پس از استقرار در مناطق مختلف ایران، جامعه‌ای شبانی و روستایی را به وجود آوردند، اما همچنان پیوندهای قبیله‌ای خود را حفظ کردند. هر قبیله شامل تعدادی طایفه بود و طایفه نیز خود، به چندین خانواده بزرگ تقسیم می‌شد. در کنار این رده‌بندی قبیله‌ای، نوعی تقسیم‌بندی اجتماعی سه‌گانه بر پایه شغل و پیشه افراد نیز وجود داشت که میراث مشترک آریاییان هند و ایرانی به شمار می‌رفت. در این تقسیم‌بندی، افراد جامعه به سه گروه روحانیان، جنگجویان و کشاورزان و شباتان تقسیم شده بودند. وجود گروه‌های سه‌گانه آریایی در آغاز، مغافن نوعی تقسیم آن شد. دوره کوتاه فرمانروایی مادها را باید سرآغاز این تحول دانست، ولی در زمان هخامنشیان با افزایش فتوحات و توسعه تشکیلات حکومتی، نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی میان گروه حاکم و مردم عادی افزایش یافت.

دوره ماد و هخامنشی: پس از آنکه اقام آریایی حکومت تشکیل دادند، سرزمین‌های مختلف را فتح کردند و به تدریج

یک توضیح

گروههای اجتماعی به روایت اوستا و شاهنامه

در کتاب اوستا نیز به گروههای اجتماعی سه‌گانه اشاره شده است. اینکه چرا در اوستا از سه گروه، سخن به میان آمده، به این دلیل است که سه پسر زرتشت به ترتیب نخستین مود، نخستین کشاورز و نخستین رزم‌جو بودند. بنابراین، هر یک از گروههای سه‌گانه اجتماعی بوده است. موضوع گروههای اجتماعی جامعه آریایی در شاهنامه نیز بازتاب یافته است و جمشید، پادشاه افسانه‌ای ایران، به عنوان مؤسس گروههای اجتماعی، معروف و تمجید شده است. البته در شاهنامه، پیش‌میان به عنوان یک گروه جداگانه معرفی شده‌اند.

● بزرگان مادی و پارسی در سنگ نگاره‌ها – تخت جمشید

● بزرگان مادی و پارسی در سنگ نگاره‌ها – تخت جمشید

در جایگاه بالاتری قرار گرفت دوره اشکانیان

در دوران هخامنشیان، اعضای خاندان‌های بزرگ که خانواده شاهی در رأس آنها قرار داشت، از طرف پادشاه به سمت حکومت شهربانی‌ها، فرماندهی ارتش و سایر مناصب مهم حکومتی منصوب گردیدند. آنان دارایی‌های هنگفتی کسب کردند و صاحب زمین‌های وسیعی، به ویژه در مناطق مفتوحه شدند. به قول هرودت، این خاندان‌ها اول اعضای خاندان‌های شاهی و دیگر خاندان‌های قدرتمند قدیمی بودند که مهمترین منصب‌های سیاسی و نظامی مانند حکومت بدبین‌گونه در زمان هخامنشیان طبقه‌ای از اشراف و بزرگان شکل گرفت که لایوه بر امیازات ویژه اقتصادی، از مقام و منزلت اجتماعی و بازارگان بودند. همچنین جنگ‌های پیاپی با توده مردم شامل کشاورزان، شبانان، صاحبان حرف و صنایع و دیگر موزخان یونانی به نمونه‌های گوناگونی از تفاوت‌ها و نابرابری‌های پیاپی با دشمنان خارجی موجب گردادن شمار چشمگیری از اسیران چشمگیری از اسیران چشمگیری شده بود که در فعالیت‌های کشاورزی، معادن شاهی و خدمات خانگی به کار اشارة کردند. در این دوره نظایمی، قشر جنگجویان نسبت به دو قشر دیگر، گرفته می‌شدند.

دوره اشکانیان

در دوران هخامنشیان، اعضای خاندان‌های بزرگ که خانواده شاهی در رأس آنها قرار داشت، از طرف پادشاه به سمت به طور کلی جامعه ایران در دوران اشکانیان شامل گروه حاکم و توده‌های مردم عادی بود. اعضای گروه حاکم، خود، حکومتی منصوب می‌شدند. آنان دارایی‌های هنگفتی کسب کرده و صاحب زمین‌های وسیعی، به ویژه در مناطق فتح شده بودند. به قول هرودت، این خاندان‌ها امیازات ویژه‌ای داشتند که دیگران از آن محروم بودند. بدین‌گونه در زمان هخامنشیان طبقه‌ای از اشراف و بزرگان شکل گرفت که توده مردم شامل کشاورزان، شبانان، صاحبان حرف و صنایع و بازارگان بودند. هرودت و دیگر موزخان یونانی به خارجی موج گردآمدن شمار چشمگیری از اسیران چشمگیری شده بود که در فعالیت‌های کشاورزی، ساختمان‌سازی، معادن شاهی و خدمات خانگی به کار گرفته می‌شدند. این دوره به دلیل اهمیت فتوحات نظامی، گروه چنگجویان نسبت به دو گروه دیگر، در جایگاه بالاتری قرار گرفت.

افزوده شد. عامل دوم، رسمیت یافتن دین زرتشتی و افزایش نفوذ و اختیارات موبدان بود.

نظام طبقاتی عصر ساسانی بر اصلت نسب و خون استوار بود. اشراف و بزرگان نسب و خون خود را برتر از نسب و خون مردم عادی می‌دانستند و برخورداری از امتیازات ویژه را حق خویش می‌شمردند. حکومت ساسانی، طبقات و **قشرهای اجتماعی** را به شدت زیر نظر داشت. در چنین جامعه‌ای، تحرک اجتماعی و رفتار از طبقه‌ای به طبقه دیگر، منوع و یا دست کم، بسیار دشوار بود.

در دوران ساسانیان نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی میان طبقه حاکم یعنی خاندان ساسانی و اشرافیت سیاسی، نظامی و دینی وابسته به آن از یک سو و توده مردم عادی از سوی دیگر افزایش یافت. طبقه فرادست و حاکم، در مقایسه با گذشته، گسترش چشمگیری یافت و در درون خود دارای دو عامل گسترش یافت و تثبیت شد: عامل اول، تأسیس حکومت مرکزی قدرتمندی بود که خاندان ساسانی با توسعه تشکیلات اداری و دیوانی به وجود آوردند. از این‌رو، قشر جدیدی به نام «دبيرون» در این دوره به طبقه حاکم

دوره ساسانیان: درباره سازمان اجتماعی ایران در زمان ساسانیان، مدارک و اطلاعات بیشتری در دست است. نظامی و دینی وابسته به آن از یک سو و توده مردم عادی از سوی دیگر افزایش یافت. طبقه فرادست و حاکم، در مقایسه با گذشته، گسترش چشمگیری یافت و در درون خود دارای عامل گسترش یافت و تثبیت شد: عامل نخست، تأسیس حکومت مرکزی قدرتمندی بود که خاندان ساسانی با مراتب و درجات متفاوت گردید. اعضای این طبقه همچون قبل، صاحب مشاغل و مناصب عالی رتبه کشوری و لشکری و دارای زمین‌های فراوان بودند. اشراف زادگان فقط به امور

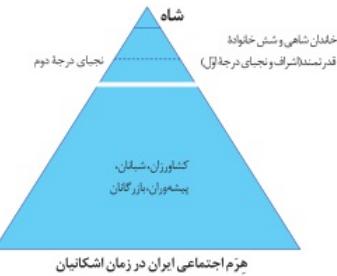

نقش بر جسته بهرام دوم ساسانی و درباریان - نقش رستم

حاکم افزوده شد. عامل دوم، رسمیت یافتن دین زرتشتی و افزایش نفوذ و اختیارات موبدان بود.

نظام طبقاتی عصر ساسانی بر اصلت نسب و خون استوار بود. اشراف و بزرگان نسب و خون خود را برتر از نسب و خون مردم عادی می‌دانستند و برخورداری از امتیازات ویژه را حق خویش می‌شمردند. حکومت ساسانی، طبقات و **گروههای اجتماعی** را به شدت زیر نظر داشت. در چنین جامعه‌ای، تحرک اجتماعی و رفتار از طبقه‌ای به طبقه دیگر، منوع و یا دست کم، بسیار دشوار بود.

در دوران ساسانیان نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی میان طبقه حاکم یعنی خاندان ساسانی و اشرافیت سیاسی، نظامی و دینی وابسته به آن از یک سو و توده مردم عادی از سوی دیگر افزایش یافت. طبقه فرادست و حاکم، در مقایسه با گذشته، گسترش چشمگیری یافت و در درون خود دارای عامل گسترش یافت و تثبیت شد: اعضای این طبقه همچون مرادی و درجات متفاوت گردید. اعضا این طبقه همچون قبل، صاحب مشاغل و مناصب عالی رتبه کشوری و لشکری با توسعه تشکیلات اداری و دیوانی به وجود آوردند. از این‌رو، گروه جدیدی به نام دبیران در این دوره به طبقه

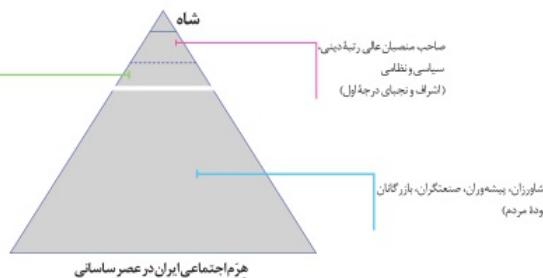

دوره ساسانیان: درباره سازمان اجتماعی ایران در زمان ساسانیان، مدارک و اطلاعات بیشتری در دست است. نظامی و دینی وابسته به آن از یک سو و توده مردم عادی از سوی دیگر افزایش یافت. طبقه فرادست و حاکم، در مقایسه با گذشته، گسترش چشمگیری یافت و در درون خود دارای عامل گسترش یافت و تثبیت شد: عامل نخست، تأسیس حکومت مرکزی قدرتمندی بود که خاندان ساسانی با قتل، صاحب مشاغل و مناصب عالی رتبه کشوری و لشکری و دارای زمین‌های فراوان بودند. اشراف زادگان فقط به امور

نقش بر جسته بهرام دوم ساسانی و درباریان - نقش رستم

جنگی، دیوانی، ورزش‌های رزمی، شکار و بزم می‌پرداختند. مردم، شامل قشرهای مختلفی می‌شد که به طور موروثی به فعالیت‌های تولیدی و خدماتی مانند کشاورزی، دامداری، پیشه‌وری، تجارت و امثال آن مشغول بودند و پارسینگین مالیات‌های گوناگون را بر دوش می‌کشیدند.

فعالیت ۱

- الف - نمودار هرم اجتماعی ایران را در دوران هخامنشیان و ساسانیان به دقت ملاحظه فرمایید و تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها را بیان کنید.
- ب - با توجه به مطالب درس ۱، صاحبمنصبان عالی مرتبه دوران ساسانیان را ذکر نمایید.

در دوران ساسانیان، موبدان زرتشتی، مدافعان نابرابری‌های اجتماعی و امتیازات طبقه حاکم بودند و چنین و اندود می‌کردند که این تفاوت‌ها و تمایزها برای حفظ نظام و ثبات کشور لازم است و رفتتن از طبقه‌های به طبقه دیگر موجب فاسد شدن جامعه می‌شود.

بررسی شواهد و مدارک

ثنسنر، یکی از روحانیان بر جسته زرتشتی است که مشاور و حامی اردشیر بابکان بود. نامه او به حاکم طبرستان، حاوی مطالب مهم درباره **گروههای** و طبقات اجتماعی دوره ساسانی است و به روشنی نشان می‌دهد که چگونه موبدان برای توجیه نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی تلاش می‌کرده‌اند. در این نامه از زبان اردشیر بابکان تأکید شده است که: مراتب و درجات مردم را باید دقیق نگاه داشت و از اختلال و جابه‌جایی اشخاص، میان طبقات و **قشرهای اجتماعی** جلوگیری کرد؛ فقط افراد استثنایی که استعداد و توانمندی خاصی داشته باشند، پس از آنکه شدن توسعه موبدان و تایید شاهنشاه می‌توانند به طبقه بالاتر انتقال **باشند**: بزرگان و اشراف باید از لحاظ فرکب، لباس، سرای (خانه)، بستان، زن و خدمتکار با عame متمایز باشند. به منظور حفظ نسبت، بزرگان نمی‌باشند با زنانی از طبقه پایین ازدواج **نمایند**. عامه مردم نباید املاک و مستغلات بزرگان زادگان را خریداری کنند (نامه تنسنر با تأثیض و بازنویسی، صص ۶۵ - ۵۷).

عامه مردم، شامل **گروههای مختلفی می‌شدند** که به طور موروثی به فعالیت‌های تولیدی و خدماتی مانند کشاورزی، دامداری، پیشه‌وری، تجارت و امثال آن مشغول بودند و پارسینگین مالیات‌های گوناگون را بر دوش می‌کشیدند.

فعالیت ۱

- الف - نمودار هرم اجتماعی ایران را در دوران هخامنشیان و ساسانیان به دقت ملاحظه فرمایید و تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها را بیان کنید.
- ب - با توجه به مطالب درس ۱۱، صاحبمنصبان عالی مرتبه دوران ساسانیان را ذکر کنید.

در دوران ساسانیان، موبدان زرتشتی، مدافعان نابرابری‌های اجتماعی و امتیازات طبقه حاکم بودند و چنین و اندود می‌کردند که این تفاوت‌ها و تمایزها برای حفظ نظام و ثبات کشور لازم است و رفتتن از طبقه‌ای به طبقه دیگر موجب فاسد شدن جامعه می‌شود.

ثنسنر، یکی از روحانیان بر جسته زرتشتی است که مشاور و حامی اردشیر بابکان بود. نامه او به حاکم طبرستان، حاوی مطالب مهم درباره **گروههای** و طبقات اجتماعی دوره ساسانی است و به روشنی نشان می‌دهد که چگونه موبدان برای توجیه نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی تلاش می‌کرده‌اند. در این نامه از زبان اردشیر بابکان تأکید شده است که: مراتب و درجات مردم را باید دقیق نگاه داشت و از اختلال و جابه‌جایی اشخاص، میان طبقات و **گروههای اجتماعی** جلوگیری کرد؛ فقط افراد استثنایی که استعداد و توانمندی خاصی داشته باشند، پس از آنکه شدن توسعه موبدان و تایید شاهنشاه می‌توانند به طبقه بالاتر انتقال **باشند**: بزرگان و اشراف باید از لحاظ فرکب، لباس، سرای (خانه)، بستان، زن و خدمتکار با عame متمایز باشند. به منظور حفظ نسبت، بزرگان نمی‌باشند با زنانی از طبقه پایین ازدواج **نمایند**. عامه مردم نباید املاک و مستغلات بزرگان زادگان را خریداری کنند (نامه تنسنر با تأثیض و بازنویسی، صص ۶۵ - ۵۷).

فعالیت ۲

- الف - به نظر شما چرا موبدان از نظام طبقاتی تبعیض آمیز دوره ساسانی حمایت می کردند؟
 ب - دفاع موبدان از تبعیض‌ها و نابرابری‌های اجتماعی، چه تأثیری می‌توانست بر روابط مردم با آنان داشته باشد؟

همان طور که در درس ۱۰ خواندید، در زمان پادشاهی قباد، پسر و جانشین قباد، برای اصلاح امور اجتماعی و اقتصادی، جنبش بزرگی علیه نابرابری‌ها و تبعیض‌های اجتماعی و اقتصادی بهره‌برداری مزدک پدیدآمد. این جنبش، پایه‌های نظام ونجای درجه اول کاوش یافت و بر قدرت و نفوذ اشراف و طبقاتی ساسانی را به شدت لرزاند. از آین رو، خسروانوشیروان،

جست و جو و کاوش

ماجرای مزدک را در شاهنامه جست و جو کنید و ابیات از آن را در کلاس بخوانید.

دارایی‌های خانواده که در اختیار پدر قرار داشت، قابل تقسیم

و یا انتقال نبود و پس از مرگ او در اختیار پسر ارشد به عنوان رئیس جدید خانواده قرار می‌گرفت.
خانواده
 در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم درباره خانواده، ارزش و اهمیت آن در ایران باستان مطالعی خواندید. در این درس جنبه‌های دیگری از آن رامورد بررسی و کاوش قرار می‌دهیم.
 خانواده گسترده تا عهد هخامنشی تداوم داشت؛ اما پس از آن تحت تأثیر عوامل اقتصادی و اجتماعی، به تدریج خانواده، هسته اصلی جامعه آریانی نخستین به شمار می‌رفت.
 خانواده در آغاز، بسیار گسترده بود و شامل پدر و مادر، فرزندان و نوادگان، برادران و خواهران، عروسان و دامادان، عموزادگان و عمه‌زادگان، دایی‌زادگان و خاله‌زادگان و سنتگان دیگر یافتند. بدین‌گونه خانواده بزرگ با املاک و دارایی‌های مشترک، به تدریج به خانواده‌های کوچک‌تر با اموال مستقل بود. پدر هم قاضی و هم مجری آداب و رسوم دینی و نگهبان آتش خانه به حساب می‌آمد. مادر اگرچه اختیاراتی در حد گسترش قشرهای اجتماعی دامنه اختیارات و قدرت پدر در خانواده کاوش یافت. برای نمونه، تشکیلات قضایی و قشر روحانیان، بخشی از اختیارات پدر مانند قضاوت و اجرای مراسم و تشریفات دینی را بر عهده گرفتند.

جست و جو و کاوش

ماجرای مزدک را در شاهنامه جست و جو کنید و ابیات از آن را در کلاس بخوانید.

فعالیت ۲

- الف - به نظر شما چرا موبدان از نظام طبقاتی تبعیض آمیز دوره ساسانی حمایت می کردند؟
 ب - دفاع موبدان از تبعیض‌ها و نابرابری‌های اجتماعی، چه تأثیری می‌توانست بر روابط مردم با آنان داشته باشد؟

همان طور که در درس ۱۰ خواندید، در زمان پادشاهی قباد، اقداماتی انجام داد. در نتیجه این اقدامات، قدرت و نفوذ اشراف و نجای درجه اول کاوش یافت و بر قدرت و نفوذ اشراف و طبقاتی ساسانی را به شدت لرزاند. از آین رو، خسروانوشیروان،

جست و جو و کاوش

ماجرای مزدک را در شاهنامه جست و جو کنید و ابیات از آن را در کلاس بخوانید.

خانواده
 در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم درباره خانواده، ارزش و اهمیت آن در ایران باستان مطالعی خواندید. در این درس رئیس جدید خانواده قرار می‌گرفت.
 جنبه‌های دیگری از آن را بررسی و کاوش می‌کنیم.
 خانواده، هسته اصلی جامعه آریانی نخستین به شمار می‌رفت.
 خانواده در آغاز، بسیار گسترده بود و شامل پدر و مادر، فرزندان و نوادگان، برادران و خواهران، عروسان و دامادان، عموزادگان و عمه‌زادگان، دایی‌زادگان و خاله‌زادگان و سنتگان دیگر می‌شد. در این خانواده، سلطه پدر بر اعضای آن، نامحدود یافتند. بدین‌گونه خانواده بزرگ با املاک و نگهبان مشترک، به تدریج به خانواده‌های کوچک‌تر با اموال مستقل آتش خانه به حساب می‌آمد. مادر اگرچه اختیاراتی در حد گزیره شد، از سوی دیگر، با توسعه تشکیلات حکومتی و گسترش گروههای اجتماعی، دامنه اختیارات و قدرت پدر در خانواده کاوش یافت. برای نمونه، تشکیلات قضایی و گروه روحانیان، بخشی از اختیارات پدر مانند قضاوت و اجرای مراسم و تشریفات دینی را بر عهده گرفتند.
 اقتصاد خانواده هم به صورت معیشتی بود و دسترنج تمام

که در زمان هخامنشیان، زن و مرد در کنار هم و با حقوقی

برابر کار می‌کردند. تعدادی از کارکنان کارگاه‌های شاهی را زنان تشکیل می‌دادند و حتی مدیریت برخی از این کارگاه‌ها را بر عهده داشته‌اند و مردان، زیر دست آنان کار می‌کردند.

● لوح گلی به زبان ایلامی درباره جبرة مادران شاغل در کارگاه شاهی هخامنشیان

زنان
درباره زنان و موقعیت و حقوق آنان در ایران باستان، مدارک و اطلاعات پراکنده‌ای وجود دارد که بیشتر مربوط به زنان طبقه اشراف و مقام‌های حکومتی است. جایگاه و حقوق زنان به عنوان نیمی از جامعه در دوران باستان، تحت تأثیر آموزه‌های دین زرتشتی و فرهنگ عمومی قرار داشت. در قسمت‌هایی از کتاب اوستا که منسوب به زرتشت است، تفاوت چندانی میان مرد و زن وجود ندارد و شعار اصلی زرتشت، یعنی گفتار نیک، کردار نیک و پندار نیک به یکسان برای زنان و مردان توصیه شده است. تنها در بخش‌هایی از اوستا که احتمالاً در زمان ساسانیان توسط موبدان تدوین شده، موقعیت اجتماعی زن پایین‌تر از مرد قرار می‌گیرد. در آینین زرتشتی، پارسایی و غفت به عنوان دو خصلت و ویژگی زن خوب برشمرده شده است. به طور کلی در ایران باستان، زن به عنوان مادر و کدبانوی خانه همواره از عزت و احترام والایی برخوردار بوده است. همچنین شواهد و مدارک متعددی وجود دارد که بر حضور زنان در فعالیت‌های اقتصادی در بیرون از منزل دلالت دارد.

لوحهای گلی کشف شده از تخت جمشید بیانگر آن است

● نمونه‌ای از زیورآلات زنان دوره اشکانی

● نمونه‌ای از زیورآلات زنان دوره هخامنشی

که در زمان هخامنشیان، زن و مرد در کنار هم و با حقوقی

برابر کار می‌کردند. تعدادی از کارکنان کارگاه‌های شاهی را زنان تشکیل می‌دادند و حتی مدیریت برخی از این کارگاه‌ها را بر عهده داشته‌اند و مردان، زیر دست آنان کار می‌کردند.

● لوح گلی به زبان ایلامی درباره جبرة مادران شاغل در کارگاه شاهی هخامنشیان

زنان
درباره زنان و موقعیت و حقوق آنان در ایران باستان، مدارک و اطلاعات پراکنده‌ای وجود دارد که بیشتر مربوط به زنان طبقه اشراف و مقام‌های حکومتی است. جایگاه و حقوق زنان، به عنوان نیمی از جامعه در دوران باستان، تحت تأثیر آموزه‌های دین زرتشتی و فرهنگ عمومی قرار داشت. در قسمت‌هایی از کتاب اوستا که منسوب به زرتشت است، تفاوت چندانی میان مرد و زن وجود ندارد و شعار اصلی زرتشت، یعنی گفتار نیک، کردار نیک و پندار نیک، به یکسان برای زنان و مردان توصیه شده است. تنها در بخش‌هایی از اوستا که احتمالاً در زمان ساسانیان توسط موبدان تدوین شده، موقعیت اجتماعی زن پایین‌تر از مرد قرار می‌گیرد. در آینین زرتشتی، پارسایی و غفت به عنوان دو خصلت و ویژگی زن خوب برشمرده شده است. به طور کلی در ایران باستان، زن به عنوان مادر و کدبانوی خانه همواره از عزت و احترام والایی برخوردار بوده است. همچنین شواهد و مدارک متعددی وجود دارد که بر حضور زنان در فعالیت‌های اقتصادی در بیرون از منزل دلالت دارد.

لوحهای گلی کشف شده از تخت جمشید بیانگر آن است

● نمونه‌ای از زیورآلات زنان دوره اشکانی

● نمونه‌ای از زیورآلات زنان دوره هخامنشی

و **قرون** نخستین اسلامی، مطالب و گزارش‌هایی وجود دارد که دلالت بر حقوق اجتماعی و اقتصادی زنان در آن دوران می‌نماید. از جمله اینکه، زن حق مالکیت و فعالیت اقتصادی داشت و می‌توانست درآمد کسب کند و در اموال همسر خود شریک باشد. همچنین زن می‌توانست در دادگاه، در آثار و متون دینی و حقوقی مربوط به دوره ساسانی دادگاه به سود خود اقامه دعوا کند.

● بازسازی چهره بوران از روی سکه اش

● سکه بوران یا بوران دختر خسروپرویز.
ملکه ساسانی که حدود یک سال و چند ماه
بر تخت شاهی نشست.

یک توضیح

خورد و خوارک

از آنجا که ایرانیان عصر باستان، خوردن و نوشیدن رامری مقدس می‌شمردند، **خذاءعتنال** را در آن رعایت می‌کردند. بهنوشته هرودت، آنها کمتر غذاهای سنتی‌گین می‌خوردند و بیشتر به غذاهای سبک رغبت داشتند. به نوشته استرابون، که لوح‌های گلی تخت جمشید هم نوشته او را تأیید می‌کنند، غذای اصلی پارسیان جو بود که آن را به صورت آرد درمی‌آوردند و از آن می‌بخشند. ایرانیان اصولاً گندم و چو را مقدس می‌دانستند. آنها با اینکه گوشت را درای طعم پیشتر می‌دانستند، کمتر از آن استفاده می‌کردند. براساس لوح‌های گلی تخت جمشید، میوه‌ها و دیگر رُستنی‌های خوارکی که مردم در این دوره مصرف می‌کردند عبارت بود از گلابی، سیب، آلو، انگور، نوت، خرما، انجیر، گردو و پسته. در منابع کهن از اثار و هلو و مرگیات به عنوان میوه‌های پارسی باد شده است.

درباره موقعیت اجتماعی و حقوقی زنان در عصر ساسانی، اطلاعات بیشتری به جای مانده است. **تنی چند از زنان** خاندان شاهی مانند همسر بیگرد دوم و فو دختر خسروپرویز به نام‌های بوران (بوران) و آزرمی‌دخت بر تخت سلطنت نشستند. اینان از جمله نخستین شاهان زن یکی از بزرگ‌ترین حکومت‌های جهان باستان هستند. در آنار و متون دینی و حقوقی مربوط به دوره ساسانی و **قرون** نخستین اسلامی، مطالب و گزارش‌هایی وجود دارد که دلالت بر حقوق اجتماعی و اقتصادی زنان در آن دوران می‌کند، از جمله اینکه زن حق مالکیت و فعالیت اقتصادی داشت و می‌توانست درآمد کسب کند و در اموال همسر خود شریک باشد. همچنین زن می‌توانست در دادگاه، برای دریافت حقوق خود، اقامه دعوا کند.

● بازسازی چهره بوران از روی سکه هایی که
به نام او ضرب شده است.

● سکه بوران یا بوران دختر خسروپرویز.
ملکه ساسانی که حدود یک سال و چند ماه
بر تخت شاهی نشست.

یک توضیح

خورد و خوارک

از آنجا که ایرانیان عصر باستان، خوردن و نوشیدن رامری مقدس می‌شمردند، **خذاءعتنال** را در آن رعایت می‌کردند. بهنوشته هرودت، آنها کمتر غذاهای سنتی‌گین می‌خوردند و بیشتر به غذاهای سبک رغبت داشتند. به نوشته استرابون، که لوح‌های گلی تخت جمشید هم نوشته او را تأیید می‌کنند، غذای اصلی پارسیان جو بود که آن را به صورت آرد درمی‌آوردند و از آن می‌بخشند. ایرانیان اصولاً گندم و چو را مقدس می‌دانستند. آنها با اینکه گوشت را درای طعم پیشتر می‌دانستند، کمتر از آن استفاده می‌کردند. براساس لوح‌های گلی تخت جمشید، میوه‌ها و دیگر رُستنی‌های خوارکی که مردم در این دوره مصرف می‌کردند، عبارت بود از گلابی، سیب، آلو، انگور، نوت، خرما، انجیر، گردو و پسته. در منابع کهن از اثار و هلو و مرگیات به عنوان میوه‌های پارسی باد شده است.

می گیرند.

برگزاری ایران جشن های گوناگون، فرصتی برای مردم بود که ضمن شادی، تفریح و معاشرت با یکدیگر، وفاداری خود را به پادشاه ابراز کنند. این جشن ها بیوond تنگاتنگی با باورهای دینی و زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مردم ایران، بهویژه فعالیت های کشاورزی داشت. ویژگی برجسته جشن های باستانی، عبادت و شکرگزاری به درگاه تقویت هویت جمعی آنان بوده است.

ایرانیان باستان، علاوه بر گرامیداشت جشن ها، مراسم سوگواری برای مردمگان رانیز با آداب و تشریفات ویژه ای برگزار می کردند. گاهنبارها، نوروز، مهرگان و سده، از مشهورترین جشن های ایران باستان به شمار می روند. در مراسم سوگواری در گذشتگان، ضمن خواندن دعا، نیکی های شخص از دنیا رفته را یادآوری می کردند. ایرانیان احترام گاهنبارها عبارت بودند از شش جشن که به شکر آن آفریده شدن عناصر اصلی خلقت: آسمان، آب، زمین، گیاه، جانوران خاصی برای ارواح پدران و مادرانشان قائل بودند؛ از این رو، در برخی از جشن ها، مراسم ویژه ای را برای آرامش ارواح آنان انجام می دادند.

جشن و سوگواری

گاهشماری ایران باستان، مملو از جشن هایی بود که در طول سال برگزار می گردید. این جشن ها بیوond تنگاتنگی با باورهای دینی و زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مردم ایران، بهویژه فعالیت های کشاورزی داشت. ویژگی برجسته جشن های باستانی، عبادت و شکرگزاری به درگاه خداوند بزرگ بود.

گاهنبارها عبارت بودند از شش جشن که به شکر آن آفریده شدن عناصر اصلی خلقت (آسمان، آب، زمین، گیاه، جانوران و انسان)، در شش وقت معین از ماه های سال برگزار می شد. در برخی از جشن ها، مراسم ویژه ای را برای آرامش ارواح آنان انجام می دادند. جشن نوروز از کهن ترین جشن های ایرانی است که به جمشید، نخستین پادشاه افسانه ای ایران نسبت داده می شود. ایرانیان و ملت های هم فرهنگ با آنان، همچنان نوروز را گرامی داشته و با آداب و رسوم ویژه ای جشن

هفت سین ایرانی

فعالیت ۳

به چند گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، درباره زمان برگزاری و آداب و رسوم جشن های زیر، تحقیق کنید و گزارش آن را به صورت روزنامه دیواری در کلاس ارائه نمایید.
گاهنبارهای شش گانه؛ مهرگان؛ سده

جشن و سوگواری

گاهشماری ایران باستان، پراز جشن هایی بود که در طول سال برگزار می شد. این جشن ها بیوond تنگاتنگی با باورهای دینی و زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مردم ایران، بهویژه فعالیت های کشاورزی داشت. ویژگی برجسته جشن های ایرانیان باستان، علاوه بر گرامیداشت جشن ها، مراسم سوگواری

برای مردمگان رانیز با آداب و تشریفات ویژه ای برگزار می کردند. در مراسم سوگواری در گذشتگان، ضمن خواندن دعا، نیکی های شخص از دنیا رفته را یادآوری می کردند. ایرانیان احترام گاهنبارها عبارت بودند از شش جشن که به شکر آن آفریده شدن عناصر اصلی خلقت (آسمان، آب، زمین، گیاه، جانوران و انسان)، در شش وقت معین از ماه های سال برگزار می شد. جشن نوروز از کهن ترین جشن های ایرانی است که به جمیعت، نخستین پادشاه افسانه ای ایران نسبت داده می شود. ایرانیان و ملت های هم فرهنگ با آنان، همچنان نوروز را گرامی داشته و با آداب و رسوم ویژه ای جشن

می گیرند.

هفت سین ایرانی

فعالیت ۳

به چند گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، درباره زمان برگزاری و آداب و رسوم جشن های زیر تحقیق کنید و گزارش آن را به صورت روزنامه دیواری در کلاس ارائه نمایید.
گاهنبارهای شش گانه؛ مهرگان؛ سده

یک توضیح

بازی‌ها

زورخانه

بازی‌ها

آگاهی ما درباره بازی‌ها و چگونگی انجام دادن آنها در ایران باستان ناچیز است. در برخی از نوشتۀ‌های بازمانده از دوران ساسانی، نام تعدادی از بازی‌های رایج در آن زمان آمده است. از آن جمله است: چترنگ (شطرنج)، نرد (تخته‌نرد)، چوگان، رُشن‌بازی (بندبازی)، شمشیربازی، آندروال‌بازی (پشتک و واژ و زدن) و گویی‌بازی. تاب‌بازی - که امروزه هم در ایران رایج است - از جمله بازی‌های بوده است که ایرانیان باستان در مراسم چشم نوروز اجرا می‌کردند. ابوریحان بیرونی ساخته این بازی را به زمان جمشید رسانده است. ورزش زورخانه‌ای نیز ریشه در آیین‌های بهلوانی و اساطیری دوران اشکانی و ساسانی دارد.

زورخانه

یک توضیح

بازی‌ها

آگاهی ما درباره بازی‌ها و چگونگی انجام دادن آنها در ایران باستان ناچیز است. در برخی نوشتۀ‌های بازمانده از دوران ساسانی، نام تعدادی از بازی‌های رایج در آن زمان آمده است. از آن جمله است: چترنگ (شطرنج)، نرد (تخته‌نرد)، چوگان، رُشن‌بازی (بندبازی)، شمشیربازی، آندروال‌بازی (پشتک و واژ و زدن) و گویی‌بازی. تاب‌بازی - که امروزه هم در ایران رایج است - از جمله بازی‌های بوده است که ایرانیان باستان در مراسم چشم نوروز اجرا می‌کردند. ابوریحان بیرونی ساخته این بازی را به زمان جمشید رسانده است. ورزش زورخانه‌ای نیز ریشه در آیین‌های بهلوانی و اساطیری دوران اشکانی و ساسانی دارد.

پرسش‌های نمونه

- ۱ نظام اجتماعی جامعه نخستین آرایی چگونه بود؟
- ۲ در نظام اجتماعی جامعه ایرانی در دوره هخامنشیان، چه تغییر و تحولاتی ایجاد شد؟
- ۳ جامعه ایران در دوره اشکانیان شامل چه گروه‌ها و قشرهایی بود؟
- ۴ نظام اجتماعی ایران در دوره ساسانیان چه ویژگی‌هایی داشت؟
- ۵ جنبش مزدک چه پیامدهایی در جامعه ساسانی بر جای گذاشت؟

۱ نظام اجتماعی جامعه نخستین آرایی چگونه بود؟

۲ در نظام اجتماعی جامعه ایرانی در دوره هخامنشیان، چه تغییر و تحولاتی ایجاد شد؟

۳ جامعه ایران در دوره اشکانیان شامل چه گروه‌هایی بود؟

۴ نظام اجتماعی ایران در دوره ساسانیان چه ویژگی‌هایی داشت؟

۵ جنبش مزدک چه پیامدهایی در جامعه ساسانی بر جای گذاشت؟

اقتصاد و معیشت

درس ۱۳

در این درس، شما با بررسی منابع و فعالیت‌های اقتصادی در ایران باستان، ابتکارات و پیشرفت‌های اقتصادی ایرانیان را در آن دوران تجزیه و تحلیل می‌نمایید.

مهری منقوش به تصویر گاو آهن از دوره هخامنشی

ایران و همسایگان خود در بین‌النهرین، کم‌کم با شیوه زندگی روستایی و شهری آشنا شدند و به یک‌جانشینی و کشاورزی روی آوردند. آموزه‌های زرتشت با تشویق مردم به کشت‌وکار، تأثیر بسیاری بر انتقال تدریجی آریاییان از زندگی شبانی به زندگی مبتنی بر کشاورزی داشت.

رونق و پیشرفت کشاورزی: در عصر باستان، کشاورزی اساس زندگی اقتصادی ایرانیان به شمار می‌رفت. بیشتر مردم کشاورز بودند و روستاییان عمده جمعیت ایران را تشکیل می‌دادند. مهم‌ترین محصولات کشاورزی عبارت بودند از جو، گندم، برتخ، میوه و سبزی که به صورت دام و آبی کشت می‌شدند. کشاورزان با استفاده از آب رودخانه‌ها، چشمه‌ها و فرات‌ها، زمین‌ها و باغ‌ها را آبیاری می‌کردند. روستاییان در کنار فعالیت‌های کشاورزی، معمولاً تعدادی دام، شامل گوسفند، بز، گاو، اسب و شتر پرورش می‌دادند.

در سطحی وسیع تر کوچ‌نشینان به دامداری اشتغال داشتند. بیشتر زمین‌های کشاورزی و حتی گله‌های دام، متعلق به شاه، خاندان شاهی، مقام‌های حکومتی، اشرف، روحانیان بزرگ و متولیان معبدها و یا آتشکده‌ها بود. آنان غالباً پیش شروع به کشاورزی و اهلی کردن حیوانات کردند. پس از آن، کشاورزی همواره نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در تأمین نیازهای مادی ساکنان این مزر و بوم داشته و مالیات‌های بخش کشاورزی یکی از منابع مهم درآمد سلسله‌های حکومتی بوده است.

بیشتر شان فاقد زمین بودند. آنان بر روی زمین‌های متعلق به بزرگان، کار می‌کردند و سهمی از محصول را دریافت می‌کردند.

اقوام و طایفه‌های صحرائگرد و دامدار آریایی هنگام ورود به ایران، اطلاع چندانی از روش‌ها و فنون کشاورزی و صنعت نداشتند. آنان در نتیجه تماس و همزیستی با بومیان

اقتصاد و معیشت

درس ۱۳

در این درس، شما با بررسی منابع و فعالیت‌های اقتصادی در ایران باستان، ابتکارات و پیشرفت‌های اقتصادی ایرانیان را در آن دوران تجزیه و تحلیل می‌کنید.

صنعت نداشتند. آنان در نتیجه تماس و همزیستی با بومیان ایران و همسایگان خود در بین‌النهرین، کم‌کم با شیوه زندگی روستایی و شهری آشنا شدند و به یک‌جانشینی و کشاورزی روی آوردند. آموزه‌های زرتشت با تشویق مردم به کشت‌وکار، تأثیر بسیاری بر انتقال تدریجی آریاییان از زندگی شبانی به زندگی مبتنی بر کشاورزی داشت.

رونق و پیشرفت کشاورزی: در عصر باستان، کشاورزی اساس زندگی اقتصادی ایرانیان بود. بیشتر مردم کشاورز بودند و روستاییان عمده جمعیت ایران را تشکیل می‌دادند. مهم‌ترین محصولات کشاورزی عبارت بودند از جو، گندم، برخ، میوه و سبزی که به صورت دام و آبی کشت می‌شدند. کشاورزان با استفاده از آب رودخانه‌ها، چشمه‌ها و فرات‌ها، زمین‌ها و باغ‌ها را آبیاری می‌کردند. روستاییان در کنار فعالیت‌های کشاورزی، معمولاً تعدادی دام، شامل گوسفند، بز، گاو، اسب و شتر پرورش می‌دادند. در سطحی وسیع تر،

غیر منقوش به تصویر گاو آهن از دوره هخامنشی

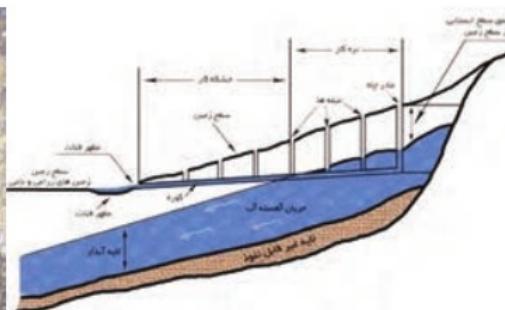
کشاورزی و دامداری

در درس ۸ خوانید که بومیان ایران پیش از ورود آریایی‌ها، از جمله نخستین مردمانی بودند که از حدود ۱۲ هزار سال پیش شروع به کشاورزی و اهلی کردن گله‌های دام، متعلق به شاه، خاندان شاهی، مقام‌های حکومتی، اشرف، روحانیان بزرگ و متولیان معبدها و یا آتشکده‌ها بود. آنان غالباً از آن، کشاورزی همواره نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در تأمین نیازهای مادی ساکنان این مزر و بوم داشته و مالیات‌های بخش در شهرها زندگی می‌کردند و از طریق نمایندگان خود، املاکشان را اداره می‌کردند و یا اجاره می‌دادند. البته شمار محدودی از کشاورزان قطعه زمین کوچکی داشتند، اما

بیشترشان زمین نداشتند و بر روی زمین‌های بزرگان کار می‌کردند و سهمی از محصول را دریافت می‌کردند.

دهانه (منظور) قنات

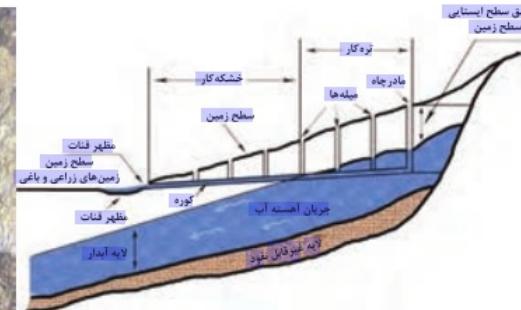
دهانه (منظور) قنات

۵۰ سال پیش، آب مصرفی بسیاری از روستاهای حتی شهرها در نواحی مرکزی، شرقی و جنوبی کشور ما از داشتند و به منظور پیشرفت و توسعه آن، اقدام‌های مفیدی انجام دادند. آنان به منظور تشویق کشاورزی، افرادی را که اقدام به آبادانی زمین‌های بایر می‌نمودند سدها و آبراهه‌ها بنازند داشت و مهارت بسیار پیچیده و مخارج خیلی سنگین بود که عموماً حاکمان و مالکان بزرگ از پنج نسل، از پرداخت مالیات معاف می‌کردند. از دیگر اقدام‌های مهم هخامنشیان برای توسعه کشاورزی، کنندن قنات از ایران به سایر نواحی از عهده آن برآمدند. فنون کنندن قنات از ایران به سایر نقاط و کشورهای جهان انتقال یافت.

احداث بند و سد بر روی رودها و حفر نهرهای قنات، احداث ابر و سد بر روی رودها و حفر نهرهای حکومت ساسانیان برای پیشرفت کشاورزی، کوشش زیادی انتقال آب در سرتاسر قلمرو خود بود. کنندن قنات، از جمله ابتكارات بر جسته ایرانیان باستان برای تأمین آب در نواحی خشک و کم باران بود. از آن زمان تا حدود ۵۰ سال پیش، آب مصرفی بسیاری از روستاهای حتی

دهانه (منظور) قنات

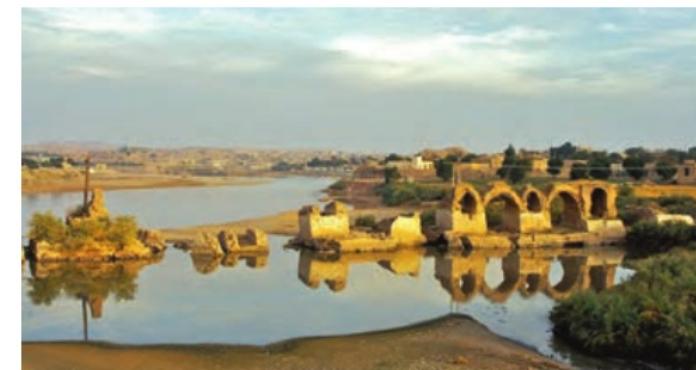
دهانه (منظور) قنات

شهرها در نواحی مرکزی، شرقی و جنوبی کشور ما از طریق قنات‌ها تأمین می‌شد. احداث و نگهداری قنات‌ها، سدها و آبراهه‌ها نیازمند داشت و مهارت بسیار پیچیده و مخارج خیلی سنگین بود که عموماً حاکمان و مالکان بزرگ از عهده آن برآمدند. فنون کنندن قنات از ایران به سایر نقاط و کشورهای جهان انتقال یافت.

حکومت ساسانیان برای پیشرفت کشاورزی، کوشش زیادی از جمله ابتكارات بر جسته ایرانیان باستان برای تأمین آب در نواحی خشک و کم باران بود. از آن زمان تا حدود ۵۰ سال پیش، آب مصرفی بسیاری از روستاهای حتی

بنایی بند شاذرون - شوشتر متعلق به دوره ساسانی

بنایی بند شاذرون - شوشتر، متعلق به دوره ساسانی

سازه‌های آبی شوستر

سازه‌های آبی شوستر

درآمد هنگفتی برای ساسانیان به حساب می‌آمد. طغیان رودخانه‌های دجله و فرات و خراب شدن آبندوها و سدها در اوخر دوره ساسانیان یکی از عوامل ضعف و انحطاط آنان شد و ضربه سنگینی بر اقتصاد آنان وارد آورد. در عصر باستان بر اثر گسترش راهها و توسعه تجارت، آبندوهای متعددی بر رویدا به خصوص رودهای دجله، فرات و کارون، بسته و آبراهه‌های (نهرهای) متعددی با هدف آبیاری زمین‌های کشاورزی ایجاد شد. در سرتاسر آن دوره، گونه‌های جدیدی از گیاهان و درختان در سرتاسر قلمرو پهناور سلسله‌های ایران، معمول شد. همچنین در آن عصر، گونه‌هایی از گیاهان و درختان از ایران به اروپا پیدا کرد. مالیات و اجاره‌های کشتزارهای آسورستان منبع درآمد هنگفتی برای ساسانیان به حساب می‌آمد. طغیان رودخانه‌های دجله و فرات

گردآوری

و خراب شدن آبندوها و سدها در اوخر دوره ساسانیان، یکی از عوامل ضعف و انحطاط آنان شد و ضربه سنگینی بر اقتصاد آنان وارد آورد. در عصر باستان بر اثر گسترش راهها و توسعه تجارت، کشت گونه‌های جدیدی از گیاهان و درختان در سرتاسر قلمرو پهناور سلسله‌های ایران، معمول شد. همچنین در آن دوره، گونه‌هایی از گیاهان و درختان از ایران به اروپا و آسیا، خوزستان و سیستان توسعه زیادی پیدا کرد. مالیات و اجاره‌های کشتزارهای آسورستان منبع درآمد هنگفتی برای ساسانیان به حساب می‌آمد. طغیان رودخانه‌های دجله و فرات

یک توضیح

یک توضیح	
دوره سلوکیان	از ایران به اروپا
	پنبه، لیموترش، خربزه، کنجد، گردو، زیتون، خرما، انجیر، اردک و گاو
دوره اشکانیان	از ایران به چین
	خیار، پیاز، زعفران و یاسمن
دوره اشکانیان و ساسانیان	از چین به ایران
	کرم ابریشم
دوره اشکانیان	از هند به ایران
	نیشکر

(مانند: ایران از آغاز تا اسلام، گیرشمن)

یک توضیح	
دوره سلوکیان	از ایران به اروپا
	پنبه، لیموترش، خربزه، کنجد، گردو، زیتون، خرما، انجیر، اردک و گاو
دوره اشکانیان	از ایران به چین
	خیار، پیاز، زعفران و یاسمن
دوره اشکانیان و ساسانیان	از چین به ایران
	کرم ابریشم
دوره اشکانیان	از هند به ایران
	نیشکر

(مأخذ: ایران از آغاز تا اسلام، گیرشمن)

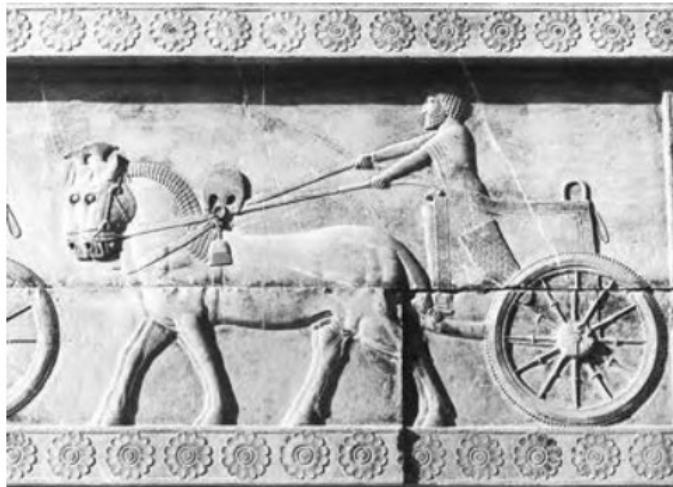
یکی از پایتخت‌های هخامنشی را به شهر ساراد در آسیای

صغری متصل می‌کرد. به گفته هرودت در طول جاده شاهی، بلکه از جنبه اقتصادی و مخصوصاً تجارتی نیز دارای ارزش و اهمیت فوق العاده بودند. در دوره هخامنشیان شبکه وسیعی از جاده‌ها ساخته شد که مراکز اصلی حکومت را به یکدیگر و همچنین به کشورهای همسایه وصل می‌کرد. مهمترین سنگ‌فرش می‌کردند. جاده‌ها در آن زمان به گونه‌ای ساخته شدند که از آنها به آسانی بتوانند در آنها حرکت کنند. این جاده به طول بیش از ۲۴۰ کیلومتر، شوش،

راه و حمل و نقل

راه‌ها و وسایل حمل و نقل، نه فقط از نظر سیاسی و نظامی، بلکه از جنبه اقتصادی و مخصوصاً تجارتی نیز دارای ارزش و برای مسافران و کاروان‌ها ایجاد شده بود. در دوره هخامنشیان شبکه وسیعی از جاده‌ها ساخته شد که مراکز اصلی حکومت را به یکدیگر و همچنین به کشورهای همسایه وصل می‌کرد. مهمترین سنگ‌فرش می‌کردند. جاده‌ها در آن زمان به گونه‌ای ساخته شدند که از آنها به آسانی بتوانند حرکت کنند. این جاده به طول بیش از ۲۴۰ کیلومتر، شوش، یکی از پایتخت‌های هخامنشی را به شهر ساراد در آسیای صغیر

اسب، الاغ و شتر، چارپایانی بودند که در حمل و نقل، مورد و گاری‌های دو چرخ و چهار چرخ که توسط اسب کشیده استفاده قرار می‌گرفتند. ایرانیان باستان همچنین از اژدها می‌شند، بهره فراوان می‌برندند.

نقش بر جسته از آية چرخ دار - تخت جمشید

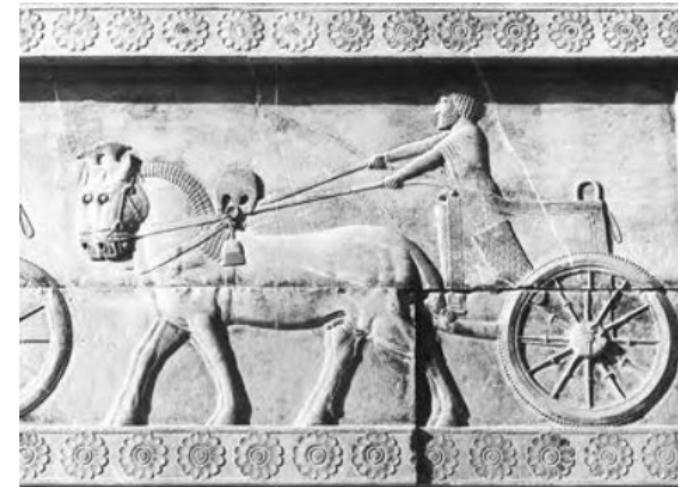

سکه دوره هخامنشی با نقش کشتی

کشف راه‌های دریایی: داریوش بزرگ، پادشاه هخامنشی در جریان لشکرکشی به هندوستان، وقتی که به رود سند رسید، یکی از اهالی آسیای صغیر به نام اسکیلاکس^۱ را مأمور کشف مسیرهای آبی کرد. وی مسیر رود سند را تا اقیانوس هند ادامه داد و سپس با عبور از دریای سرخ به مصر رسید. در نتیجه این سفر، برای نخستین بار مسیر دریایی میان هند و مصر شناسایی شد. یکی دیگر از اقدامات مهم و مدبرانه داریوش در زمینه توسعه راه‌های دریایی، اتصال دریای سرخ به رود نیل بود. او هنگام سفر به مصر دستور داد با حفر آبراهه‌ای (کنالی)، دریای سرخ به رود نیل متصل گردد تا امکان تردد کشتی‌ها میان این رود و دریا فراهم آید.

در دوران فرمانروایی هخامنشیان، دریانوردی و حمل و نقل

استفاده می‌شد. ایرانیان باستان همچنین از اژدها و گاری‌های دو چرخ و چهار چرخ که با اسب کشیده می‌شدن، بهره فراوان می‌برندند.

نقش بر جسته از آية چرخ دار - تخت جمشید

سکه دوره هخامنشی با نقش کشتی

کشف راه‌های دریایی: داریوش بزرگ، پادشاه هخامنشی در جریان لشکرکشی به هندوستان، وقتی که به رود سند رسید، یکی از اهالی آسیای صغیر به نام اسکیلاکس^۱ را مأمور کشف مسیرهای آبی کرد. وی مسیر رود سند را تا اقیانوس هند ادامه داد و سپس با عبور از دریای سرخ به مصر رسید. در نتیجه این سفر، برای نخستین بار، مسیر دریایی میان هند و مصر شناسایی شد. یکی دیگر از اقدامات مهم و مدبرانه داریوش در زمینه توسعه راه‌های دریایی، اتصال دریای سرخ به رود نیل بود. او هنگام سفر به مصر دستور داد با حفر آبراهه‌ای (کنالی)، دریای سرخ به رود نیل متصل شود تا امکان تردد کشتی‌ها میان این رود و دریا فراهم آید.

در دوران فرمانروایی هخامنشیان، دریانوردی و حمل و نقل

زمان، کشتی‌های با ظرفیت حمل چند صد تن کالا، ساخته شد.

نقشه آبراهه‌ای که به دستور داریوش هخامنشی در مصر کنده شد.

سنگ نوشته داریوش یکم در گنار آبراهه‌ای که به دستور او در مصر کنده شد.

دریابی به طور چشمگیری رونق گرفت. بنادر، توسعه پیدا کرد و بندرهای جدیدی بنا شد. همچنین در آن زمان،

نقشه آبراهه‌ای که به دستور داریوش هخامنشی در مصر کنده شد.

سنگ نوشته داریوش یکم در گنار آبراهه‌ای که به دستور او در مصر کنده شد.

بررسی شواهد و مدارک

سنگنوشته‌هایی از داریوش به خط میخ فارسی‌باستان، ایلامی و بابلی و خط هیروگلف مصری به جا مانده است. در یکی از این سنگنوشته‌ها، داریوش پس از ستایش آهوره‌مزدا و معروفی خود، می‌گوید: «... من پارسی هستم، مصر را از پارس گرفتم، فرمان کندن این آبراهه را دادم، از روید به نام نیل که در مصر جاری است تا دریابی که از پارس می‌آید [منظور خلیج فارس] پس از آنکه این آبراهه به همان گونه‌ای که فرمان داده بوده، کنده شد و کشتی‌های در این آبراهه از مصر به سوی پارس رفتند، چنان که خواست من بود.».

دایر بودند؛ کاروان سراهای جدیدی در مسیر راه‌ها ساخته شد و چاه‌ها و قنات‌هایی برای تأمین آب آنها، حفر گردید.

در دوران فرمانروایی اشکانیان و ساسانیان نیز، راه‌ها و وسائل ارتباطی، از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار بودند و توجه زیادی به نگهداری و امنیت جاده‌ها سورت می‌گرفت. در این دوران، همانند زمان هخامنشیان، چاپارخانه‌ها همچنان

سنگنوشته‌هایی از داریوش به خط میخ فارسی‌باستان، ایلامی و بابلی و خط هیروگلف مصری به جا مانده است. در یکی از این سنگنوشته‌ها، داریوش پس از ستایش آهوره‌مزدا و معروفی خود، می‌گوید: «... من پارسی هستم، مصر را از پارس گرفتم، فرمان کندن این آبراهه را دادم، از روید به نام نیل که در مصر جاری است تا دریابی که از پارس می‌آید [منظور خلیج فارس] پس از آنکه این آبراهه به همان گونه‌ای که فرمان داده بوده، کنده شد و کشتی‌های در این آبراهه از مصر به سوی پارس رفتند، چنان که خواست من بود.».

در دوران فرمانروایی اشکانیان و ساسانیان نیز راه‌ها و وسائل ارتباطی، از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار بودند و توجه زیادی به نگهداری و امنیت جاده‌ها صورت می‌گرفت. در این دوران، همانند زمان هخامنشیان، چاپارخانه‌ها همچنان

جست و جو و کاوش

با راهنمایی دبیر خود، در باره جاده ابریشم و نقش آن در بازرگانی دوران اشکانیان تحقیق کنید و یافته‌های خود را به همراه نقشه این جاده، در کلاس ارائه نمایید.

بنای تاریخی پل دزفول متعلق به دوره ساسانی

پایابی کاروان‌سراها و پلهای بر جا مانده از دوره ساسانی نشان می‌دهد که در آن زمان، توجه خاصی به بازسازی و توسعه جاده‌ها می‌شده است. در دوران ساسانیان، دریانوردی و کشتی رانی نیز، پیشرفت نمایانی کرد. بدستور پادشاهان ساسانی، بنادر و اسکله‌های متعددی، بهخصوص در خلیج فارس و دریای عمان، ساخته شد و کشتی‌ها و دریانوردان ایرانی حضور چشمگیری در دریاها و اقیانوس‌ها داشتند. سیراف از خلیج فارس بود که به گفته مورخان، هالی آنجا در دریانوردی و صیادی مهارت زیادی داشتند.

راها در پصر باستان علاوه بر آنکه امکان جابه‌جایی کالاهای مسافران را فراهم می‌آوردند، در انتقال اندیشه‌ها و فرهنگ‌ها بین نقش مهمی داشتند. از طریق سیرهای ارتاطی زمینی و دریایی بود که فرهنگ، هنر و معماری اقوام و جوامع عهد باستان در بخش‌های وسیعی از جهان آن روزگار بر یکدیگر تأثیر گذاشتند. سیرای از آینه‌های باستانی، از طریق جاده‌ها، از شرق به غرب عالم و با علکس راه یافتند.

پول، اوزان و مقیاس‌ها

پول: تا زمان داریوش بزرگ در بیشتر نواحی تحت فرمان حکومت هخامنشی، سکه (پول) رواج چندانی نداشت و مبالغه کالا به صورت پایاپای انجام می‌گرفت. حقوق و دستمزدها نیز به صورت کالا پرداخت می‌شد. سکه‌های طلا و نقره بیشتر در مناطقی مثل بابل، لیدی و شهرهای فنیقی‌نشین سواحل شرقی دریای مدیترانه رایج بود. داریوش سکه‌هایی با وزن و عیار مشخص ضرب کرد که در سراسر قلمرو هخامنشیان و حتی فراتر از آن اعتبار داشت. سکه طلا در انحصار شاهان بود و شهربها (ساترها) ضرب سکه طلا در انحصار شاهان بود و شهربها (ساترها)

دریک، سکه طلا هخامنشی

جست و جو و کاوش

با راهنمایی دبیر خود، در باره جاده ابریشم و نقش آن در بازرگانی دوران اشکانیان تحقیق کنید و یافته‌های خود را به همراه نقشه این جاده، در کلاس ارائه نمایید.

بنای تاریخی پل دزفول متعلق به دوره ساسانی

پایابی کاروان‌سراها و پلهای بر جا مانده از دوره ساسانی نشان می‌دهد که در آن زمان، توجه خاصی به بازسازی و توسعه جاده‌ها می‌شده است. در دوران ساسانیان، دریانوردی و کشتی رانی نیز پیشرفت آشکاری کرد. بدستور پادشاهان ساسانی، بنادر و اسکله‌های متعددی، بهخصوص در خلیج فارس و دریای عمان، ساخته شد و کشتی‌ها و دریانوردان ایرانی حضور چشمگیری در دریاها و اقیانوس‌ها داشتند. سیراف از جمله بندرهای مهم خلیج فارس بود که به گفته مورخان، هالی آنجا در دریانوردی و صیادی مهارت زیادی داشتند.

راه‌ها در عصر باستان علاوه بر آنکه امکان جابه‌جایی کالاهای مسافران را فراهم می‌آوردند، در انتقال اندیشه‌ها و فرهنگ‌ها بین نقش مهمی داشتند. از طریق سیرهای ارتاطی زمینی و دریایی بود که فرهنگ، هنر و معماری ارتاطی زمینی و دریایی بود و شهربها (ساترها) بازیگر تأثیر گذاشتند. سیرای از جهان اقوام و جوامع عهد باستان در بخش‌های وسیعی از جهان آن روزگار بر یکدیگر تأثیر گذاشتند. سیرای از آینه‌های باستانی، از طریق جاده‌ها، از شرق به غرب عالم و دین‌های باستانی، به عویضه ساسانیان کاربرد پول بهخصوص در دوران اشکانیان و به عویضه ساسانیان کاربرد پول بهخصوص

پول، اوزان و مقیاس‌ها

پول: تا زمان داریوش بزرگ در بیشتر نواحی تحت فرمان حکومت هخامنشی، سکه (پول) رواج چندانی نداشت و مبالغه کالا به صورت کالا پرداخت می‌شد. سکه‌های طلا و نقره بیشتر در مناطقی مثل بابل، لیدی و شهرهای فنیقی‌نشین سواحل شرقی دریای مدیترانه رایج بود. داریوش سکه‌هایی با وزن و عیار مشخص ضرب کرد که در سراسر قلمرو هخامنشیان و حتی فراتر از آن اعتبار داشت.

دریک، سکه طلا هخامنشی

● سنگ وزنه، از جنس سنگ آذرین با نوشته‌ای به سه زبان فارسی باستان، ایلامی و بابلی از دوره داریوش یکم

فراوانی از سکه‌های ساسانی، در ایران و سرزمین‌های هم‌جوار بافته شده است.

ازوan و مقیas‌ها: هخامنشیان واحدهای وزن و اندازه‌گیری ایلامیان را حفظ کردند و واحدهای تازه‌ای به آن افزودند. به دستور داریوش بزرگ، واحدهای وزن و اندازه‌گیری مشخصی برای شهریاری هخامنشی تعیین شد. تعدادی از وزنهای آن دوره بر جا مانده است. پیمانه یا کیل در زندگی اقتصادی دوران هخامنشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود، چون در آن روزگار میزان و مقدار مواد خوراکی را به جای وزن کردن، با پیمانه تعیین می‌کردند.

● سنگ وزنه، از جنس سنگ آذرین با نوشته‌ای به سه زبان فارسی باستان، ایلامی و بابلی از دوره داریوش یکم

در شهرها گسترش یافت و سکه‌های نقره‌ای و مسی در مبادرات تجاری در منطقه وسیعی به جریان افتاد. تعداد فراوانی از سکه‌های ساسانی، در ایران و سرزمین‌های هم‌جوار یافت شده است.

ازوan و مقیas‌ها: هخامنشیان واحدهای وزن و اندازه‌گیری ایلامیان را حفظ کردند و واحدهای تازه‌ای به آن افزودند. به دستور داریوش بزرگ، واحدهای وزن و اندازه‌گیری مشخصی برای شهریاری هخامنشی تعیین شد. تعدادی از وزنهای آن دوره بر جا مانده است. پیمانه یا کیل در زندگی اقتصادی دوران هخامنشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود، چون در آن روزگار میزان و مقدار مواد خوراکی را به جای وزن کردن، با پیمانه تعیین می‌کردند.

● صنایع فلزی، سفالی و بافندگی

● قسمتی از قالی بازیزیک منسوب به دوره هخامنشی

صنعت و تجارت

صنعت: حکومت هخامنشی با یکپارچه ساختن سرزمین‌های ثروتمند و متمندی که مردمان آنها دارای تحریبات فراوانی در تولید کالاهای مختلف بودند، کمک شایانی به رونق اقتصادی و توسعه صنعت کرد. آثار و اشیای بر جای مانده از آن دوره، بیانگر پیشرفت صنایع فلزکاری، سفالگری و بافندگی است.

از محتوای لوح‌های گلی کشف شده از خزانه تخت جمشید معلوم می‌شود که در زمان هخامنشیان، کارگاه‌هایی وجود داشته که متعلق به شاه بودند و اشیا و مواد خوراکی مورد نیاز کاخ شاهی را تولید می‌کردند. استادکاران و صنعتگرانی از سرتاسر قلمرو پهناور هخامنشی در این کارگاه‌ها مشغول به کار بودند.

شواهد و مدارک تاریخی، دلالت بر رونق نسبی تولیدات صنعتی و کارگاهی در دوران سلوکیان و مخصوصاً اشکانیان دارد. در دوران فرمانروایی ساسانیان، همگام با توسعه شهرنشینی، صنعت نیز رشد کرد و کیفیت کالاهای تولیدی بهتر شد. در درس ۱۶ دریاره صنایع و هنرهای ایران در دوران باستان، به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

● قسمتی از قالی بازیزیک منسوب به دوره هخامنشی

صنعت و تجارت

صنعت: حکومت هخامنشی با یکپارچه ساختن سرزمین‌های ثروتمند و متمندی که مردمان آنها دارای تحریبات فراوانی در تولید کالاهای مختلف بودند، کمک شایانی به رونق اقتصادی و توسعه صنعت کرد. آثار و اشیای بر جای مانده از آن دوره، بیانگر پیشرفت صنایع فلزکاری، سفالگری و بافندگی است.

محتوای لوح‌های گلی کشف شده از خزانه تخت جمشید معلوم می‌کند که در زمان هخامنشیان، کارگاه‌هایی وجود داشته که متعلق به شاه بوده و اشیا و مواد خوراکی مورد نیاز کاخ شاهی در آنجا تولید می‌شده است. استادکاران و صنعتگرانی از سرتاسر قلمرو پهناور هخامنشی در این کارگاه‌ها مشغول به کار بودند.

شواهد و مدارک تاریخی، دلالت بر رونق نسبی تولیدات صنعتی و کارگاهی در دوران سلوکیان و مخصوصاً اشکانیان دارد. در دوران فرمانروایی ساسانیان، همگام با توسعه شهرنشینی، صنعت نیز رشد کرد و کیفیت کالاهای تولیدی بهتر شد. در درس ۱۶ دریاره صنایع و هنرهای ایران در دوران باستان، به تفصیل بحث و بررسی می‌شود.

پایه‌گذار صنعت ابریشم بود، پارچه‌های ابریشمی ایرانی را می‌خرید. چینیان تا قرن‌ها، فنون تولید ابریشم را از مردم دیگر کشورها مخفی نگه داشتند، اما سرانجام ایرانیان و رومیان تواستند به این فنون بی ببرند.

دیگر کشتارها مخفی نگه داشتند، اما سرانجام ایرانیان و رومیان تواستند به این فنون بی ببرند.

با اینکه از قلمرو روم در شام (سوریه) به ایران، کارگاه‌های متعددی را در شوش، چندی شاپور (گندی شاپور) و شوستر ایجاد کرد. این کارگاه‌ها نوعی از پارچه‌های زربافت و ابریشمی را تولید می‌کردند که در جهان آن روز شهرت و مشتریان فراوان داشتند. حتی چین که خود

صنعت بافندگی، بهخصوص بافت پارچه‌های ابریشمی در آن زمان، ترقی سیلار کرد. حکومت ساسانی با در اختیار گرفتن واردات ابریشم را از مردم دیگر کشورها مخفی نگه داشتند، اما سرانجام ایرانیان و رومیان تواستند به این فنون بی ببرند.

در دوره ساسانی نیز کارگاه‌های متعددی وجود داشت که متعلق به حکومت بود و کالاهای مورد نیاز شاه، دربار، سپاه و تشکیلات اداری را تأمین می‌کردند.

فعالیت ۱

به چهار گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دیگر خود، هر گروه درباره تأثیر و نقش یکی از عوامل زیر بر گسترش تجارت در دوره خمامنشیان گفت و گو و استدلال کنید:

(۱) موقعیت جغرافیایی و وسعت قلمرو (۲) راههای وسایل حمل و نقل (۳) بول و اوزان (۴) کشاورزی و صنعت

با این در قلب پادشاهی خمامنشی، مرکز تجاری مهمی به شمار آمد. بازگانانی از سرزمین‌های مختلف در آنجا مشغول می‌رفتند. بازگانانی در ایران، بهخصوص در پی روی کار آمدن شهریاری داد و ستد بودند. بنادر خلیج فارس و نیز بنادر سواحل شرقی خمامنشیان، تجارت داخلی و خارجی ایران توسعه پیدا کرد.

با این در قلب پادشاهی خمامنشیان، تجارت مانند گذشته، محدود و منحصر به اشیاء تجملی و گران‌قیمت نبود، بلکه شامل انواع اوضاع تجارتی در دوران سلسله خمامنشیان ارائه می‌دهند. این منابع، از رشد بازگانانی میان شهرها و مناطق تحت فرمانروایی این سلسله خبر می‌دهند. پیدا شدن سکه‌های خمامنشی و کشاورزی و دامی و تولیدات صنعتی می‌شد. بخش قابل توجهی از مواد اولیه مانند فلزات و چوب، محصولات کشاورزی و صنعتی از مواد اولیه مانند گذشته، محدود و منحصر به اشیاء تجملی و گران‌قیمت نبود، بلکه شامل انواع مختلفی از مواد اولیه مانند فلزات و چوب، محصولات کشاورزی و دامی و تولیدات صنعتی می‌شد. بخش قابل توجهی از کالاهای خمامنشی و تجاري را اجتناس مورد نیاز مردم مانند آثاث منزل، طروف آشیانه و مواد خوارکی تشکیل می‌داد.

فعالیت ۱

به چهار گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دیگر خود، هر گروه درباره تأثیر و نقش یکی از عوامل زیر بر گسترش تجارت در دوره هخامنشیان گفت و گو و استدلال کنید:

(۱) موقعیت جغرافیایی و وسعت قلمرو (۲) راههای وسایل حمل و نقل (۳) بول و اوزان (۴) کشاورزی و صنعت

تجارت: پس از شکل‌گیری حکومتی قدرمند توسط اقوام آریانی در ایران، بهخصوص در پی روی کار آمدن شاهان هخامنشی، تجارت داخلی و خارجی ایران توسعه پیدا کرد. شواهد باستان‌شناسی، لوح‌های گلی و گزارش‌های موزخان یونانی، مخصوصاً هرودت، اطلاعات ارزشمند درباره اوضاع تجارتی در دوران سلسله هخامنشیان ارائه می‌دهند. این منابع، از رشد بازگانانی میان شهرها و مناطق تحت فرمانروایی این سلسله خبر می‌دهند. پیدا شدن سکه‌های خمامنشی و تجاري را اجتناس مورد نیاز مردم مانند آثاث منزل، طروف آشیانه و مواد خوارکی تشکیل می‌داد.

آن در مرکز اروپا و سیلان در جنوب آسیا، نشانه‌ای از برقراری روابط بازگانی با سرزمین‌های دور است. در آن زمان، شهر با این در قلب پادشاهی خمامنشی، مرکز تجاری مهمی به شمار

اقلام عمده واردات و صادرات ایران در عصر باستان

صادرات به چین، مصر، سوریه، اروپا و هند	وارادات از هند، چین، یونان، مصر، سوریه و فنیقیه
پارچه‌های زربافت و ابریشمی، آهن، زینون، جواهرات، طوف شیشه‌ای و پایپروس	ادویه، عاج، طلا، چوب، ابریشمی، قالی، طوف نقره، مفرغ، فیروزه، لاچوره، میوه خشک شده، پسته، زعفران، بزنج، داروها و عطریات

اقلام عمده واردات و صادرات ایران در عصر باستان

صادرات به چین، مصر، سوریه، اروپا و هند	وارادات از هند، چین، یونان، مصر، سوریه و فنیقیه
پارچه‌های زربافت و ابریشمی، آهن، زینون، جواهرات، طوف شیشه‌ای و پایپروس	ادویه، عاج، طلا، چوب، ابریشمی، قالی، طوف نقره، مفرغ، فیروزه، لاچوره، میوه خشک شده، پسته، زعفران، بزنج، داروها و عطریات

و اروپا از سوی دیگر عمل می‌کرد. در زمان اشکانیان، ابریشم چین و ادویه هندوستان مشتریان زیادی در قلمرو اشیایی تجملی، جای آنها را گرفت. با به قدرت رسیدن اشکانیان، بار دیگر جریان داد و ستد به خصوص بازرگانی عوارض حمل و نقل و راهداری، نسبت حکومت اشکانی می‌شد. امپراتوری روم، نخست در دوره اشکانی و سپس در عهد ساسانی، تلاش کرد که به طور مستقیم با هند و چین ارتباط تجاری برقرار نماید، اما اشکانیان و ساسانیان به عنوان واسطه تجاری بزرگ، میان چین و هند از یکسو، هوشمندانه مانع موفقیت رومیان شدند.

● پیکرک سفالی از کاروانیان جاده ابریشم

در دوران فرمانروایی ساسانیان، تجارت در مسیرهای زمینی مالی و موجودی خزانه آنها داشت. در درس ۱۱ مطالعه دریابی گسترش چشمگیری پیدا کرد و بازرگانی ایرانی کردید که یکی از اهداف اصلی شکل‌گیری تشكیلات اداری (نظام دیوان‌سالاری) در ایران باستان، رسیدگی به وضعیت افريقا و مرکز اروپا، مشغول داد و ستد بودند. سکه‌های نقره ساسانی در بیشتر این مناطق، رایج و معتبر بود. ساسانیان به مراتب عمومی بود.

به طور کلی عمدت‌ترین منابع درآمد حکومت در ایران باستان نظارت می‌نمودند و قوانین و مقررات مربوط به خرید و فروش را اجرا می‌کردند.

درآمدها و مخارج

حکومت‌ها برای اداره قلمرو، حفظ قدرت و تأمین هزینه‌های گمرکی، حمل و نقل و راهداری و حق بهره‌برداری از

معدن و جنگل‌ها

گوناگون، همواره نیازمند منابع درآمد پایدار و مطمئنی بودند

در دوران حکومت سلوکیان، تجارت رونق گذشته را نداشت، از حجم مبادله کالاهای ارزان قیمت کاسته شد و در عوض اشیایی تجملی، جای آنها را گرفت. با به قدرت رسیدن اشکانیان، بار دیگر جریان داد و ستد به خصوص بازرگانی عوارض حمل و نقل و راهداری، نسبت حکومت اشکانی می‌شد. امپراتوری خارجی رونق اساسی گرفت. یکی از عوامل مهم این رونق، برقراری روابط سیاسی و تجاری میان ایران و چین، و در آن، گشاپیش جاده معروف ابریشم بود. ایران در آن دوره به عنوان واسطه تجاری بزرگ، میان چین و هند از یکسو، و

● پیکرک سفالی از کاروانیان جاده ابریشم

در دوران فرمانروایی ساسانیان، تجارت در مسیرهای زمینی مالی و دریابی گسترش چشمگیری پیدا کرد و بازرگانی ایرانی در مناطق وسیعی از جهان آن روزگار، از چین تا شرق آفریقا و مرکز اروپا، مشغول داد و ستد بودند. سکه‌های نقره ساسانی (نظام دیوان‌سالاری) در ایران باستان، رسیدگی به وضعیت دخل و خرج کشور و سامان دادن منابع درآمد و مخارج عمومی بود.

به طور کلی عمدت‌ترین منابع درآمد حکومت در ایران باستان

عبارة بود از: انواع مالیات‌ها، شامل مالیات کشاورزی و دام، مالیات پیشه‌وران و مالیات سرانه عوارض گمرکی، حمل و نقل و راهداری و حق بهره‌برداری از معادن و جنگل‌ها.

درآمدها و مخارج

حکومت‌ها برای اداره قلمرو، حفظ قدرت و تأمین هزینه‌های گوناگون، همواره نیازمند منابع درآمد پایدار و مطمئنی

جست و جو و کاوش

با راهنمایی دبیر خود، درباره شیوه محاسبه و گردآوری مالیات بخش کشاورزی در دوره ساسانیان و اهمیت آن در تامین درآمدهای حکومت ساسانی تحقیق و گزارش آن را به کلاس ارائه کنید.

فعالیت ۲

با توجه به محتوای این درس و درس‌های ۹ و ۱۰، چهار مورد از مخارج اساسی حکومت‌ها را در ایران باستان فهرست کنید.

وضعیت اقتصاد و معیشت ایران در دوران باستان همواره می‌آوردند، اوضاع و شرایط اقتصادی به هم‌مریخت و رونق و تحت تأثیر عوامل سیاسی، مدیریتی و اقليمی قرار داشت. در زمان‌هایی که صلح، آرامش و امنیت حکم‌فرما بود و زمامدارانی خشکسالی، سیل و طغیان رودخانه‌ها و تخریب سدها نیز گاهی بر وضعیت اقتصادی تأثیر منفی می‌گذاشت. گاهی نیز لایق و کاردان حکومت می‌گردند، فعالیت‌های اقتصادی رودخانه‌ها و تخریب سدها نیز گاهی بر وضعیت اقتصادی تأثیر منفی می‌گذاشت. گاهی نیز بروز بیماری‌های فرگیر و کشنده‌ای چون طاعون و ماروا و موج بزرگ و مرگ می‌گسترده نیروی کار و در نتیجه، رکود و افت تولید بروزد؛ اما در دورانی که حکومت مرکزی ضعیف و آشوب و ناامنی فرگیر می‌شد و یا دشمنان خارجی به ایران هجوم می‌آوردند، اوضاع و شرایط

ناامنی فرگیر می‌شد و یا دشمنان خارجی به ایران هجوم می‌آوردند، اوضاع و شرایط

پرسش‌های نمونه

- ۱ عوامل مؤثر بر رونق و شکوفایی کشاورزی ایران را در عصر باستان فهرست کنید.
- ۲ چرا حکومت‌ها در ایران باستان به راه‌ها و وسائل حمل و نقل اهمیت زیادی می‌دادند؟
- ۳ سه مورد از اقدامات مهم داریوش اول هخامنشی را که بر وضعیت اقتصادی اثر گذاشت، فهرست کنید.
- ۴ به نظر شما چرا اشکانیان و ساسانیان مانع از روابط مستقیم تجاری میان روم با هند و چین می‌شدند؟
- ۵ عوامل مؤثر بر وضعیت اقتصاد و معیشت مردم ایران را در دوران باستان شرح دهید.

جست و جو و کاوش

با راهنمایی دبیر خود، درباره شیوه محاسبه و گردآوری مالیات بخش کشاورزی در دوره ساسانیان و اهمیت آن در تامین درآمدهای حکومت ساسانی تحقیق و گزارش آن را به کلاس ارائه کنید.

فعالیت ۲

با توجه به محتوای این درس و درس‌های ۹ و ۱۰، چهار مورد از مخارج اساسی حکومت‌ها را در ایران باستان فهرست کنید.

وضعیت اقتصاد و معیشت ایران در دوران باستان همواره تحت تأثیر عوامل سیاسی، مدیریتی و اقليمی قرار داشت. زمانی که عوامل طبیعی و اقليمی، بهخصوص خشکسالی، سیل و طغیان حکومت می‌گردند، فعالیت‌های اقتصادی رودخانه‌ها و تخریب سدها نیز گاهی بر وضعیت اقتصادی تأثیر منفی می‌گذاشت. گاهی نیز بروز بیماری‌های فرگیر و کشنده‌ای چون طاعون و ماروا و موج بزرگ و مرگ می‌گسترده نیروی کار و در نتیجه، رکود تولید می‌شد و یا دشمنان خارجی به ایران هجوم می‌آوردند، اوضاع و شرایط اقتصادی به هم‌مریخت و رونق و آبادانی رخت بر می‌بست. چرا حکومت می‌گردند، فعالیت‌های اقتصادی رودخانه‌ها و تخریب سدها نیز گاهی بر وضعیت اقتصادی داشت و مردم با خیال آسوده به کسب و کار از حداقل امکانات رفاهی و معیشتی برخوردار بودند؛ اما دورانی که حکومت مرکزی ضعیف و آشوب و ناامنی فرگیر می‌شد و

پرسش‌های نمونه

- ۱ عوامل مؤثر بر رونق و شکوفایی کشاورزی ایران را در عصر باستان فهرست کنید.
- ۲ چرا حکومت‌ها در ایران باستان به راه‌ها و وسائل حمل و نقل اهمیت زیادی می‌دادند؟
- ۳ سه مورد از اقدامات مهم داریوش اول هخامنشی را که بر وضعیت اقتصادی اثر گذاشت، فهرست کنید.
- ۴ به نظر شما چرا اشکانیان و ساسانیان مانع از روابط مستقیم تجاری میان روم با هند و چین می‌شدند؟
- ۵ عوامل مؤثر بر وضعیت اقتصاد و معیشت مردم ایران را در دوران باستان شرح دهید.

دین و اعتقادات

درس ۱۴

دین و باورهای دینی در طول تاریخ، جایگاه مهمی در زندگی اجتماعی و شکل دادن به اندیشه و رفتار انسان‌ها داشته‌اند. همچنین باورها و ارزش‌های دینی در پیداپیش و فراز و فروود تمدن‌ها بسیار اثرگذار بوده‌اند. در این درس، شما با بررسی باورهای دینی ایرانیان در عصر باستان، تأثیرات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی آنها را تجزیه و تحلیل می‌نمایید.

دینی را اجرا می‌کردند. اقوام آریایی بر خلاف مردمان ایلام، بین‌النهرین، یونان و ... برای خدایان خویش معابد باشکوه بریمی‌آید. اقوام آریایی مهاجر به ایران همچون آریایی‌های هند، خدایان متعددی را می‌پرستیدند و آنها را نخ (خدایان‌گان)، محدود به ناحیه و شهر خاصی نمی‌شود، بلکه تمام قلمرو آهوره (سرور) و اپرنا (مرگ) می‌خوانندند. آنان برای خشنودی خدایان، حیوانات را قربانی می‌کردند و سرودها و نیاشنایی‌های طبیعی مانند آب، آتش و خاک را مقدس می‌شمرdenد.

باورهای کهن آریایی

چنان‌که از اساطیر کهن و مندرجات اوستا و سنگنوشته‌ها بین‌النهرین، یونان و ... برای خدایان خویش معابد باشکوه نمی‌ساختند. آنان اعتقاد داشتند که نفوذ و قدرت خدایان‌شان خدایان متعددی را می‌پرستیدند و آنها را نخ (خدایان‌گان)، محدود به ناجیه و شهر خاصی نیست، بلکه تمام قلمرو گیتی آهوره (سرور) و اپرنا (مرگ) می‌خوانندند. آنان برای خشنودی خدایان، حیوانات را قربانی می‌کردند و سرودها و نیاشنایی‌های گوناگونی می‌خوانندند. افرادی با عنوان مُخ، مراسم و تشریفات

یک توضیح

مشهورترین خدایانی که اقوام کهن ایرانی می‌پرستیدند، عبارت بودند از: میترا، خداوند پیمان، خورشید و نظم و عدالت؛ بهرام (وزهرام)، خدای مغلوب‌کننده دیوان و پیروزی‌بخش جنگجویان؛ آناهیتا، ایزدبانوی آب؛ تیشرت (تیر)، خدای باران؛ رُزان، خدای زمان.

نگاره خیالی زرتشت در آتشکده بزد

زرتشت و تعالیم او
زرتشت پیام‌آور دین زرتشتی در میان ایرانیان باستان ظهور کرد. اطلاع دقیقی درباره زمان و مکان تولد و مرگ این پیامبر ایران باستان در دست نیست. اخبار پراکنده‌ای که درباره زندگانی و سرنوشت او در کتاب اوستا و دیگر متون زرتشیان آمده است، اغلب جنبه افسانه‌ای دارد تا تاریخی. به هر حال، بیشتر پژوهشگران احتمال می‌دهند که زرتشت در قرون‌های هفتم و ششم پیش از میلاد می‌زیسته است.

تعالیم زرتشت: اساس تعالیم زرتشت بر یگانگی و پرستش آهوره‌مزدا قرار دارد. بر پایه آموزه‌های زرتشت، آهوره‌مزدا، آفریدگار آسمان‌ها و زمین، خورشید، ماه و ستارگان، آب‌ها و گیاهان، روشنایی و تاریکی است. هیچ چیز از دایره قدرت و خواست او بیرون نیست. مطابق تعالیم زرتشتی، گروهی

دین و اعتقادات

درس ۱۴

دین و باورهای دینی در طول تاریخ، جایگاه مهمی در زندگی اجتماعی و شکل دادن به اندیشه و رفتار انسان داشته است. این باورها و ارزش‌های دینی در پیداپیش و فراز و فروود تمدن‌ها بسیار اثرگذار بوده‌اند. در این درس، شما با بررسی باورهای دینی ایرانیان در عصر باستان، تأثیرات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی آنها را تجزیه و تحلیل می‌کنید.

باورهای کهن آریایی

چنان‌که از اساطیر کهن و مندرجات اوستا و سنگنوشته‌ها بین‌النهرین، یونان و ... برای خدایان خویش معابد باشکوه بریمی‌آید. اقوام آریایی مهاجر به ایران همچون آریایی‌های هند، خدایان متعددی را می‌پرستیدند و آنها را نخ (خدایان‌گان)، محدود به ناجیه و شهر خاصی نیست، بلکه تمام قلمرو گیتی آهوره (سرور) و اپرنا (مرگ) می‌خوانندند. آنان برای خشنودی خدایان، حیوانات را قربانی می‌کردند و سرودها و نیاشنایی‌های گوناگونی می‌خوانندند. افرادی با عنوان مُخ، مراسم و تشریفات

یک توضیح

مشهورترین خدایانی که اقوام کهن ایرانی می‌پرستیدند، عبارت بودند از: میترا، خداوند پیمان، خورشید و نظم و عدالت؛ بهرام (وزهرام)، خدای مغلوب‌کننده دیوان و پیروزی‌بخش جنگجویان؛ آناهیتا، ایزدبانوی آب؛ تیشرت (تیر)، خدای باران؛ رُزان، خدای زمان.

نگاره خیالی زرتشت در آتشکده بزد

زرتشت، پیام‌آور دین زرتشتی، در میان ایرانیان باستان ظهور کرد. اطلاع دقیقی درباره زمان و مکان تولد و مرگ این پیامبر ایران باستان در دست نیست. اخبار پراکنده‌ای که درباره زندگانی و سرنوشت او در کتاب اوستا و دیگر متون زرتشیان آمده است، اغلب جنبه افسانه‌ای دارد تا تاریخی. به هر حال، بیشتر پژوهشگران احتمال می‌دهند که زرتشت در قرن‌های هفتم و ششم پیش از میلاد می‌زیسته است.

تعالیم زرتشت: اساس تعالیم زرتشت بر یگانگی و پرستش آهوره‌مزدا قرار دارد. بر پایه آموزه‌های زرتشت، آهوره‌مزدا، آفریدگار آسمان‌ها و زمین، خورشید، ماه و ستارگان، آب‌ها و گیاهان، روشنایی و تاریکی است. هیچ چیز از دایره قدرت و خواست او بیرون نیست. مطابق تعالیم زرتشتی، گروهی

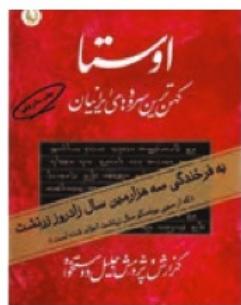
از دیگر آموزه‌های مهم زرتشت، اعتقاد به جهان آخرت و روز واپسین است؛ روزی که درباره اعمال انسان در جهان، می‌شوند. آهورمزا را در امر آفرینش و اداره امور جهان باری می‌کنند. بر پایه تعالیم زرتشت، دو نیرو با مینوی نیک و بد در جهان وجود دارد. آن کس که نیک و خیر را برگزیند، پیوست و بدان به دوزخ افکنده و بردۀ اهریمن خواهد شد. زرتشت با برخی از آداب نیایش رایج در جامعه خود، که میراث دوران گذشته بود، مانند قربانی کردن و کشtar یی رویه حیوانات به ویژه گاو مخالف بود و برگزار کنندگان که مینوی نیک را برگزینند و «بندار نیک»، «گفتار نیک» و «کردار نیک» را سرمشق زندگی خود قرار دهند. آنها را نکوهش کرده است.

بررسی شواهد و مدارک

- ۱- «ای آفریننده بزرگ و دانا، از راه خرد و بینش و الهام، راز پدیدآمدن آفرینش را از روز ازل به من بیاموز تا حقیقت را به مردم جهان آشکار ساز». پستا، فصل ۲۸، بند ۱۱
- ۲- «ای مردم، این حقیقت را به گوش هوش بشنوید و با اندیشه‌ای روش و ژرفبینی آنها را بررسی کنید. هر مرد و زن، راه نیک و بد را شخصاً برگزینید. پیش از فرا [رسیدن] روز واپسین همه به پا خیزید و در گسترش آین راستی بکوشید». پستا، فصل ۳۰، بند ۲
- ۳- «کسی که به سوی راستی و پاکی روی آورد، جایگاهش سرای روشنایی یا بهشت خواهد بود. ولی شخص دروغگو و بدکار زمانی دراز، با شیون و افسوس در تیرگی به سر خواهد برد». پستا، فصل ۱۳، بند ۵

فعالیت ۱

گزیده‌های بالا از سروده‌های زرتشت در کتاب اوستا را مطالعه کنید و پاسخ دهید که هر یک از این گزیده‌ها ناظر بر کدام یک از اصول اعتقادی زرتشت است.

اوستا: کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشیان، اوستا نام دارد. بر پایه داستان‌های باستانی، نسخه‌ای از اوستا که در زمان هخامنشیان بر پوست گاو نوشته شده بود، برای آتش‌سوزی تخت‌جمشید به دست اسکندر مقدونی از بین رفت. چند قرن بعد، یکی از بادشاھان اشکانی به نام پالاش یکم اقدام به گردآوری اوستا نمود. به هر حال، چینی به‌نظر می‌رسد که اوستا تا قرن‌ها به صورت شفاهی و سینه به سینه نقل می‌شده است، تا آنکه در قرن ۴ م. و در زمان شاپور دوم ساسانی به خط و زبان اوستایی نگارش یافتد.

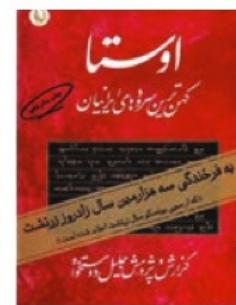
از موجودات الهی که آمشاشنیدان یا جاودانان مقدس خوانده می‌شوند، آهورمزا را در امر آفرینش و اداره امور جهان باری می‌کنند. بر پایه تعالیم زرتشت، دو نیرو با مینوی نیک و بد در جهان وجود دارد. آن کس که نیک و خیر را برگزیند، پیوست و بدان به دوزخ افکنده و بردۀ اهریمن خواهد شد. زرتشت با برخی از آداب نیایش رایج در جامعه خود، که میراث دوران گذشته بود، مانند قربانی کردن و کشtar سفارش می‌کرد که مینوی نیک را برگزینند و پیروانش پیروانش نیک. بی‌رویه حیوانات به ویژه گاو مخالف بود و برگزار کنندگان آنها را نکوهش کرده است.

بررسی شواهد و مدارک

- ۱- «ای آفریننده بزرگ و دانا، از راه خرد و بینش و الهام، راز پدیدآمدن آفرینش را از روز ازل به من بیاموز تا حقیقت را به مردم جهان آشکار ساز». پستا، فصل ۲۸، بند ۱۱
- ۲- «ای مردم، این حقیقت را به گوش هوش بشنوید و با اندیشه‌ای روش و ژرفبینی آنها را بررسی کنید. هر مرد و زن، راه نیک و بد را شخصاً برگزینید. پیش از فرا [رسیدن] روز واپسین همه به پا خیزید و در گسترش آین راستی بکوشید». پستا، فصل ۳۰، بند ۲
- ۳- «کسی که به سوی راستی و پاکی روی آورد، جایگاهش سرای روشنایی یا بهشت خواهد بود. ولی شخص دروغگو و بدکار زمانی دراز، با شیون و افسوس در تیرگی به سر خواهد برد». پستا، فصل ۱۳، بند ۵

فعالیت ۱

گزیده‌های بالا از سروده‌های زرتشت در کتاب اوستا را مطالعه کنید و پاسخ دهید که هر یک از این گزیده‌ها ناظر بر کدام یک از اصول اعتقادی زرتشت است.

اوستا: کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشیان، اوستا نام دارد. بر پایه داستان‌های باستانی، نسخه‌ای از اوستا که در زمان هخامنشیان بر پوست گاو نوشته شده بود، برای آتش‌سوزی تخت‌جمشید به دست اسکندر مقدونی از بین رفت. چند قرن بعد، یکی از بادشاھان اشکانی به نام پالاش یکم، اوستا را گردآوری کرد. به هر حال، چینی به‌نظر می‌رسد که اوستا تا قرن‌ها به صورت شفاهی و سینه به سینه نقل می‌شده است، تا آنکه در قرن ۴ م. و در زمان شاپور دوم ساسانی به خط و زبان اوستایی نگارش یافتد.

یک توضیح

اوستای کنونی فقط شامل بخش کوچکی از اوستای کهن است. آنچه امروز از اوستا باقی مانده، دارای پنج بخش است: یستنا، ویسپرید، پشت‌ها، وندیداد و خوده اوستا. سرودها و سخنان زرتشت با عنوان گاهان یا گات‌ها، قسمتی از یستنا را تشکیل می‌دهد و قسمت‌های دیگر اوستا را پیروان او تألیف کرده‌اند. موضوع‌های اصلی اوستا را ستایش و نیایش آهوره‌مزدا، آیشان‌پندان، ایزدان و نکته‌هایی درباره اخلاق و ادب دینی و داستان‌های کهن ایران باستان تشکیل می‌دهند.

یک توضیح

اوستای کنونی فقط شامل بخش کوچکی از اوستای کهن است. آنچه امروز از اوستا باقی مانده، دارای پنج بخش است: یستنا، ویسپرید، پشت‌ها، وندیداد و خوده اوستا. سرودها و سخنان زرتشت با عنوان گاهان یا گات‌ها، قسمتی از یستنا را تشکیل می‌دهد و قسمت‌های دیگر اوستا را پیروان او تألیف کرده‌اند. موضوع‌های اصلی اوستا را ستایش و نیایش آهوره‌مزدا، آیشان‌پندان، ایزدان و نکته‌هایی درباره اخلاق و ادب دینی و داستان‌های کهن ایران باستان تشکیل می‌دهند.

همامنشیان: با اینکه سنگنوشته‌ها، نوشته‌های یونانی به دین و عقاید ایرانیان باستان از دوران ماد تاساسیان

مادی‌ها: درباره دین مادی‌ها اخبار چندانی در دست نیست، ویژه تاریخ هرودت و نیز کاوش‌های باستان‌شناسی، آگاهی‌های ارزشمندی درباره باورها، آداب و مراسم دینی پارسیان ارائه اما شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد آنها آهوره‌مزدا می‌کنند، اما پژوهشگران بر جسته ایرانی و غیر ایرانی در خصوص پرخی از خدایان کهن ایرانی همچون میترا را ستایش می‌کرده‌اند. روحانیون مادی که مُعَن نامیده می‌شدند، پیروی همامنشیان از دین زرتشتی، اختلاف نظر دارند. عده‌ای برگزاری آیین‌های دینی از جمله خواندن نیایش‌ها و دیگر شواهد از آنان بر پایه پرخی از مندرجات سنگنوشته‌ها و دیگر شواهد سرودها و رسme قربانی کردن را بر عهده داشتند. مغافل، بعدها تاریخی، استدلال می‌کنند که همامنشیان زرتشتی بوده‌اند و گروهی دیگر این نظر را قبول ندارند و می‌گویند، شاهان همامنشی از تاریخی تبدیل شدند. آنان نقش مهمی در آمیختن باورهای دینی کهن ایرانی اعتقاد داشته‌اند.

بررسی شواهد و مدارک

متن ۱: گزیده‌ای از سنگنوشته داریوش بزرگ در کاخ آپادانی شوش

«خدای بزرگ است آهوره‌مزدا که این زمین را آفرید که آن آسمان را آفرید که برای مردم شادی آفرید که داریوش را شاه کرد یک شاه از بسیاری....

... من آهوره‌مزدا را پرستش می‌کنم، آهوره‌مزدا مرا باری داد... آنچه من کردم همه را به خواست آهوره‌مزدا کرد».

متن ۲: گزیده‌ای از سنگنوشته اردشیر دوم همامنشی در کاخ آپادانی همدان

«اردشیر شاه بزرگ، شاه شاهان، شاه کشورها، شاه در این زمین... این کاخ را به خواست آهوره‌مزدا، آناهیتا و میترا بنا کرد». آهوره‌مزدا، آناهیتا و میترا را از هر بدی پیایند و این را که بنا کرده ام خراب نکنند و از آسیب نگاه دارند».

متن ۳: تاریخ هرودت، کتاب اول، بند ۱۳۱

«چنان که من می‌دانم ایرانیان این رسمنها را دارند: آنان بر افزایش تندیس خدایان و پرستشگاهها و محراب‌ها را ناروا می‌دارند و کسانی را که چنین کنند، نادان می‌شمارند. زیرا چنان که من تصویر می‌کنم آنان همانند یونانیان خدایان را به گونه و سرشت مردمان نمی‌انگارند، بلکه همه گند آسمان را زنوس [هرودت، آهوره‌مزدا را همان زنوس پنداشته] می‌نامند و بر فراز بلندترین قله کوهها [برای] او قربانی می‌کنند. آنان همچنین برای خورشید، ماه، زمین، آتش، آب و بادها یزش (ستایش و نیایش) می‌کنند».

بررسی شواهد و مدارک

متن ۱: گزیده‌ای از سنگنوشته داریوش بزرگ در کاخ آپادانی شوش

«خدای بزرگ است آهوره‌مزدا که این زمین را آفرید که آن آسمان را آفرید که مردم را آفرید که برای مردم شادی آفرید که داریوش را شاه کرد یک شاه از بسیاری....

... من آهوره‌مزدا را پرستش می‌کنم، آهوره‌مزدا مرا باری داد... آنچه من کردم همه را به خواست آهوره‌مزدا کرد».

متن ۲: گزیده‌ای از سنگنوشته اردشیر دوم همامنشی در کاخ آپادانی همدان

«اردشیر شاه بزرگ، شاه شاهان، شاه کشورها، شاه در این زمین... این کاخ را به خواست آهوره‌مزدا، آناهیتا و میترا بنا کرد». آهوره‌مزدا، آناهیتا و میترا را از هر بدی پیایند و این را که بنا کرده ام خراب نکنند و از آسیب نگاه دارند».

متن ۳: تاریخ هرودت، کتاب اول، بند ۱۳۱

«چنان که من می‌دانم ایرانیان این رسمنها را دارند: آنان بر افزایش تندیس خدایان و پرستشگاهها و محراب‌ها را ناروا می‌دارند و کسانی را که چنین کنند، نادان می‌شمارند. زیرا چنان که من تصویر می‌کنم آنان همانند یونانیان خدایان را به گونه و سرشت مردمان نمی‌انگارند، بلکه همه گند آسمان را زنوس [هرودت، آهوره‌مزدا را همان زنوس پنداشته] می‌نامند و بر فراز بلندترین قله کوهها [برای] او قربانی می‌کنند. آنان همچنین برای خورشید، ماه، زمین، آتش، آب و بادها یزش (ستایش و نیایش) می‌کنند».

فعالیت ۲

- گزیده متن‌های صفحه قبل را به دقت مطالعه کنید و پس از همکری با یکدیگر، به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.
- الف - شواهدی که دلالت بر زرتشتی بودن هخامنشیان می‌کنند، کدام‌اند؟
- ب - هرودت به چه تفاوت‌هایی درباره باورهای ایرانیان عصر هخامنشیان با اعتقادات یونانیان باستان اشاره کرده است؟

در قلمرو پهناور حکومت هخامنشیان، گروه‌ها و اقوام متعدد خدایان آنان اهانت می‌کردند. با فرهنگ و اعتقادات گوناگون زندگی می‌کردند. پادشاهان سلوکی هخامنشی مردم را در پیروی از دین خود آزاد می‌گذاشتند و ایران ترویج کنند، اما بیشتر ایرانیان بر دین، سنت‌ها، آداب و رسوم نیاکان خود باقی ماندند. از این‌رو، در دوران سلوکیان و رفتار آزادمنشانه کورش بزرگ با مردمان مغلوب، و احترام او به دین و آداب و رسوم این مردمان در آن زمان پدیده جدیدی بود. سطرهایی از منشور کورش، به این مطلب اشاره دارد که او وقتی بابل را بدون خونریزی و غارت فتح کرد، به نیایش و ستایش مردوك، خدای بزرگ بابلیان پرداخت. در حالی که فرماترواپان آن زمان، معمولاً پس از تسخیر شهر یا کشوری، ساکنان آنجا را قتل عام، معابدشان را غارت و به تقليید از یونانیان، معبدی را برای آنهايتا ساختند.

● بنایی معبد آنهايتا در کنکاوار

شاهان این سلسله به نام بلاش یکم (حکومت ۵۱-۷۸ م.) در اواسط دوره اشکانیان، دین زرتشتی نفوذ و گسترش چشمگیری یافت و برخی از پادشاهان اشکانی به این دین دستور داد متنون پراکنده اوستا گردآوری شود. برخی از شاهان اشکانی تصویر آتشدانی را که نشانه گرایش آنان به گرویده و یا از آن پشتیبانی کردند. گفته می‌شود یکی از

فعالیت ۲

- گزیده متن‌های صفحه قبل را به دقت مطالعه کنید و پس از همکری با یکدیگر، به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.
- الف - شواهدی که دلالت بر زرتشتی بودن هخامنشیان می‌کنند، کدام‌اند؟
- ب - هرودت به چه تفاوت‌هایی درباره باورهای ایرانیان عصر هخامنشیان با اعتقادات یونانیان باستان اشاره کرده است؟

در قلمرو پهناور حکومت هخامنشیان، گروه‌ها و اقوام متعدد خدایان آنان اهانت می‌کردند. سلوکیان و اشکانیان: اسکندر مقدونی و شاهان سلوکی هخامنشی مردم را در پیروی از دین خود آزاد می‌گذاشتند و ایران ترویج کنند، اما بیشتر ایرانیان بر دین، سنت‌ها، آداب و رسوم نیاکان خود باقی ماندند. از این‌رو، در دوران سلوکیان و اشکانیان، علاوه‌بر اهورا‌مزدا، خدایان کهنه ایرانی همچون مهر و آناهیتا هم ستایش می‌شدند. برخی از پادشاهان اشکانی، به جدیدی بود. سطرهایی از منشور کورش، به این مطلب اشاره دارد که او وقتی بابل را بدون خونریزی و غارت فتح کرد، به نیایش و ستایش مردوك، خدای بزرگ بابلیان پرداخت. در حالی که فرماترواپان آن زمان، معمولاً پس از تسخیر شهر یا کشوری، ساکنان آنجا را قتل عام، معابدشان را غارت و به تقليید از یونانیان، معبدی را برای آنهايتا ساختند.

● بنایی معبد آنهايتا در کنکاوار

در اواسط دوره اشکانیان، دین زرتشتی نفوذ و گسترش چشمگیری یافت و برخی از پادشاهان اشکانی به این دین گستور داد متنون پراکنده اوستا گردآوری شود. برخی از شاهان اشکانی تصویر آتشدانی را که نشانه گرایش آنان به گرویده و یا از آن پشتیبانی کردند. گفته می‌شود یکی از

آسیای صغیر راه یافت و در آنجا به کیشی مستقل تبدیل کیش زرتشتی بود، بر روی سکه‌های خود نقش کرده‌اند. در عهد اشکانی، ستایش ایزد مهر(میتر) به قلمرو روم در شد و سپس به اروپا رسید.

جست و جو و کاوش

با راهنمایی دبیر خود، درباره مهرپرستی و رواج آن در آسیای صغیر و قلمرو امپراتوری روم در دوره اشکانیان تحقیق کنید.

اشکانیان نیز همانند هخامنشیان حامی سیاست آزادی دینی می‌شمردند. پیروان دین مسیح هم که در معرض آزار و اذیت حکومت روم قرار داشتند، در قلمرو اشکانیان احساس بودند. ایرانیان و دیگر مردمانی که در سرزمین‌های تحت فرماتروایی حکومت اشکانی زندگی می‌کردند، در ستایش خدایان و انجام مراسم دینی خود، آزاد بودند. آزادی دینی اشکانیان زمینه مناسبی را برای همروزی مسالماتی پیروان در سرزمین‌های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه‌های بودا می‌پرداختند. براساس گزارش یکی از دین‌ها و عقاید مختلف فراهم آورد. از این‌رو، یونانی‌تبارانی که در ایران می‌زیستند، بدون هیچ مزاحمتی خدایان خود را می‌پرستیدند. مجسمه‌هایی از این خدایان در کاوش‌های باستان‌شناسی پیدا شده است. یهودیان نیز همچون دوره هخامنشی، حکومت ایران را پناهگاه مناسبی برای خود می‌شمردند. پیروان دین مسیح هم که در معرض آزار و اذیت حکومت اشکانی زندگی می‌کردند، در ستایش خدایان و انجام مراسم دینی خود آزاد بودند. آزادی دینی اشکانیان زمینه مناسبی را برای همروزی مسالماتی مسالماتی آمیز پیروان دین‌ها و عقاید مختلف فراهم آورد. از این‌رو، سرزمین‌های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه‌های بودا می‌پرداختند. براساس گزارش یکی از موزخان چینی، شاهزاده‌ای از خاندان اشکانی برای نخستین بار کتاب‌های بودایی را به زبان چینی ترجمه کرد.

سیاست‌آیان: درباره وضعیت دین در دوره ساسانی و سیاست

● تندیس بودا در بامیان در شمال افغانستان کنونی که توسط طالبان تخریب شد.

آسیای صغیر راه یافت و در آنجا به کیشی مستقل تبدیل کیش زرتشتی بود، بر روی سکه‌های خود نقش کرده‌اند. در عهد اشکانی، ستایش ایزد مهر(میتر) به قلمرو روم در شد و سپس به اروپا رسید.

جست و جو و کاوش

با راهنمایی دبیر خود، درباره مهرپرستی و رواج آن در آسیای صغیر و قلمرو امپراتوری روم در دوره اشکانیان تحقیق کنید.

اشکانیان نیز همانند هخامنشیان، حامی سیاست آزادی دینی بودند. ایرانیان و دیگر مردمانی که در سرزمین‌های تحت فرماتروایی حکومت اشکانی زندگی می‌کردند، در ستایش خدایان و انجام مراسم دینی خود آزاد بودند. آزادی دینی اشکانیان زمینه مناسبی را برای همروزی مسالماتی مسالماتی آمیز پیروان دین‌ها و عقاید مختلف فراهم آورد. از این‌رو، سرزمین‌های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه‌های بودا می‌پرداختند. بدین هیچ مزاحمتی خدایان خود را می‌پرستیدند. مجسمه‌هایی از این خدایان در کاوش‌های چینی، شاهزاده‌ای از خاندان اشکانی برای نخستین بار کتاب‌های بودایی را به زبان چینی ترجمه کرد.

● تندیس بودا در بامیان در شمال افغانستان کنونی که توسط طالبان تخریب شد.

دینی ساسانیان، اخبار و آگاهی‌های بیشتری در دسترس است. منابع این اخبار و آگاهی‌ها عبارت‌اند از سنگ‌نوشته‌ها، یونانی و رومی و نیز شاهنامه فردوسی.

نقش بر جسته‌ها، شواهد باستان‌شناسی، سکه‌ها، کتاب‌های

● طاق بستان، آهوره مزدا (سمت راست) هنگام اعطای حلقه قدرت به اردشیر دوم و با به قولی شاپور دوم ساسانی، ایزد میترا (سمت چپ)

۴) الهیات زرتشتی در دوره ساسانی

برای تصمیم‌گیری در مسائل مهم حکومتی، با موبدان مشورت می‌کردند. پس از موبدان موبد، سلسله مراتبی از روحانیان چراکه حکومت ساسانی، این دین را دین رسمی ایران اعلام کرد. با این اقدام، دین و سیاست به هم گره خوردند. از یکسو، پادشاهان ساسانی به پشتیبانی کامل از دین رسمی و دادرسی، اداره آتشکده‌ها، اجرای مراسم و آداب مذهبی و تعلیم آموزه‌های زرتشتی بودند. تا آن زمان، موبدان ترجیح پرداختند و از سوی دیگر روحانیان زرتشتی، قدرت و حاکمیت پادشاهان ساسانی را تأیید کردند.

گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی، نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی را به طرز چشمگیری افزایش داد. در رأس آنان، روحانی بر جسته‌ای با عنوان موبدان موبد قرار داشت که از گرفتن مباحثات اعتقادی میان پیروان ادیان مختلف، موجب جایگاه بلندی در دربار برخوردار بود. پادشاهان ساسانی معمولاً شد موبدان برای اینکه در مقام بحث و جدل، سند و مدرک

ساسانیان: دریاره وضعیت دین در دوره ساسانی و سیاست دینی ساسانیان، اخبار و آگاهی‌های بیشتری در دسترس است. منابع این اخبار و آگاهی‌ها عبارت‌اند از سنگ‌نوشته‌ها، یونانی و رومی و نیز شاهنامه فردوسی.

نقش بر جسته‌ها، شواهد باستان‌شناسی، سکه‌ها، کتاب‌های

● طاق بستان، آهوره مزدا (سمت راست) هنگام اعطای حلقه قدرت به اردشیر دوم و با به قولی شاپور دوم ساسانی، ایزد میترا (سمت چپ)

۵) الهیات زرتشتی در دوره ساسانی

برای تصمیم‌گیری در مسائل مهم حکومتی، با موبدان مشورت می‌کردند. پس از موبدان موبد، سلسله مراتبی از روحانیان چراکه حکومت ساسانی، این دین را دین رسمی ایران اعلام کرد. با این اقدام، دین و سیاست به هم گره خوردند. از یکسو، پادشاهان ساسانی به پشتیبانی کامل از دین رسمی و دادرسی، اداره آتشکده‌ها، اجرای مراسم و آداب مذهبی و تعلیم آموزه‌های زرتشتی بودند. تا آن زمان، موبدان ترجیح پرداختند و از سوی دیگر روحانیان زرتشتی، قدرت و حاکمیت پادشاهان ساسانی را تأیید کردند.

گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی، نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی را به طرز چشمگیری افزایش داد. در رأس آنان، گرفتن مباحثات اعتقادی میان پیروان ادیان مختلف، موجب شد موبدان برای اینکه در مقام بحث و جدل، سند و مدرک

قابل استنادی در اختیار داشته باشد، اقدام به مکتوب کردن رغبت بیشتری داشتند.
اوستای شفاهی کنند؛ هر چند همچنان به نقل شفاهی آن

● کوتیره‌مود بزرگ در سنگ نگاره بهرام دوم - نقش رستم

● سکه ساسانی با نقش آتشدان

در اختیار داشته باشد، اقدام به مکتوب کردن اوستای شفاهی کنند؛ هر چند همچنان به نقل شفاهی آن رغبت بیشتری داشتند.

● کوتیره‌مود بزرگ در سنگ نگاره بهرام دوم - نقش رستم

● سکه ساسانی با نقش آتشدان

شکوهمندتر از دیگر آتشکده‌ها بودند.
در دین زرتشتی، آتش، عنصری مقدس بود و زرتشتیان با
نیایش در برابر آتش، اهوره‌مزدا را ستایش می‌کردند. به همین
دلیل در دوره ساسانیان آتشکده‌های بسیاری در شهرها و
روستاهای ایران ساخته شد. سه آتشکده آذرپژن مهر در
خراسان، مخصوص کشاورزان، آذرگشتنیپ در آذربایجان،
ویژه شاهان و آذرفرنگ در فارس، خاص موبدان، بزرگ‌تر و
برد که دانشنامه‌ای مشتمل بر عقاید زرتشتی است. کتاب

● آتشکده‌ای نزدیک مشهد متعلق به دوره ساسانی

● آتشکده بزرگ

در دین زرتشتی، آتش، عنصری مقدس بود و زرتشتیان با
نیایش در برابر آتش، اهوره‌مزدا را ستایش می‌کردند. به همین
دلیل در دوره ساسانیان آتشکده‌های بسیاری در شهرها و
روستاهای ایران ساخته شد. سه آتشکده آذرپژن مهر در
خراسان، مخصوص کشاورزان، آذرگشتنیپ در آذربایجان،
ویژه شاهان و آذرفرنگ در فارس، خاص موبدان، بزرگ‌تر و
برد که دانشنامه‌ای مشتمل بر عقاید زرتشتی است. کتاب

● آتشکده‌ای نزدیک مشهد متعلق به دوره ساسانی

● آتشکده بزرگ

بندیش از جمله دیگر کتاب‌های آن دوره به شمار می‌آید. رستگاری برسانند. مانی و پیروان او، کتاب‌های خود را به در آغاز دوره ساسانیان، پیروان دین‌های مختلف همچنان در زبان‌های مختلف می‌نوشتند و گاه برای تفہیم مطالب، از نقاشی استفاده می‌کردند. اما با رسیدن دین زرتشتی و نیرومندشدن موبدان، برخی گروه‌های غیرزرتشتی، همچون مانویان و مسیحیان با مسائل و مشکلاتی رو به رو شدند.

مانویان، پیروان آیین مانی بودند. مانی (۲۷۴-۲۱۶م) با موبدان به شدت با آیین مانوی مخالف بودند. آنان پس از شاپور، اقدامات خود را برای نابودی مانی و مانویان تشدید کردند. سرانجام در زمان بهرام یکم، مانی به زندان افتاد آیین جدیدی را عرضه کرد. او از شاپور یکم اجازه گرفت که عقاید خود را تبلیغ کند. مانی عقیده داشت که او و پیامبران پیش از وی، آدمهاند تا روح را که از دنیا و شکنجه قرار گرفته بودند، به مناطق مرزی امپراتوری ساسانی و یا سرزمین‌های دیگر گریختند.

بندیش از جمله دیگر کتاب‌های آن دوره به شمار می‌آید. رستگاری برسانند. مانی و پیروان او، کتاب‌های خود را به در آغاز دوره ساسانیان، پیروان دین‌های مختلف همچنان در آرامش زندگی می‌کردند، اما با رسیدن دین زرتشتی و نیرومندشدن موبدان، برخی گروه‌های غیرزرتشتی، همچون مانویان و مسیحیان با مسائل و مشکلاتی رو به رو شدند.

مانویان، پیروان آیین مانی بودند. مانی (۲۱۶-۲۷۴م) با ترکیب آموزه‌هایی از دین‌های زرتشتی، مسیحی و بودایی، شاپور، اقدامات خود را برای نابودی مانی و مانویان تشدید کردند. سرانجام در زمان بهرام یکم، مانی به زندان افتاد که عقاید خود را تبلیغ کرد. او از شاپور یکم اجازه گرفت و اندکی بعد اعدام شد. پیروان او نیز که تحت تعقیب و پیامبران پیش از وی، آدمهاند تا روح را که از دنیا و شکنجه قرار گرفته بودند، به مناطق مرزی امپراتوری ساسانی و یا سرزمین‌های دیگر گریختند.

پرسش‌های نمونه

- ۱ اعتقادات و سیاست دینی شاهان هخامنشی چگونه بود؟
- ۲ سیاست دینی اشکانیان، چه آثار و نتایج فرهنگی و اجتماعی در پی داشت؟
- ۳ آثار و پیامدهای سیاسی و دینی رسیدن دین زرتشتی در دوران ساسانی را بررسی کنید.
- ۴ بررسی کنید که وجود آتشکده‌های سه‌گانه در دوران ساسانیان، با کدام یک از مباحث درس ۱۲ ارتباط دارد.
- ۵ تأثیر رقابت و دشمنی سیاسی میان امپراتوری‌های ساسانی و روم را بر وضعیت مسیحیان ایران شرح دهید.

پرسش‌های نمونه

- ۱ اعتقادات و سیاست دینی شاهان هخامنشی چگونه بود؟
- ۲ سیاست دینی اشکانیان، چه آثار و نتایج فرهنگی و اجتماعی در پی داشت؟
- ۳ آثار و پیامدهای سیاسی و دینی رسیدن دین زرتشتی در دوران ساسانی را بررسی کنید.
- ۴ بررسی کنید که وجود آتشکده‌های سه‌گانه در دوران ساسانیان، با کدام یک از مباحث درس ۱۲ ارتباط دارد.
- ۵ تأثیر رقابت و دشمنی سیاسی میان امپراتوری‌های ساسانی و روم را بر وضعیت مسیحیان ایران شرح دهید.

زبان و آموزش

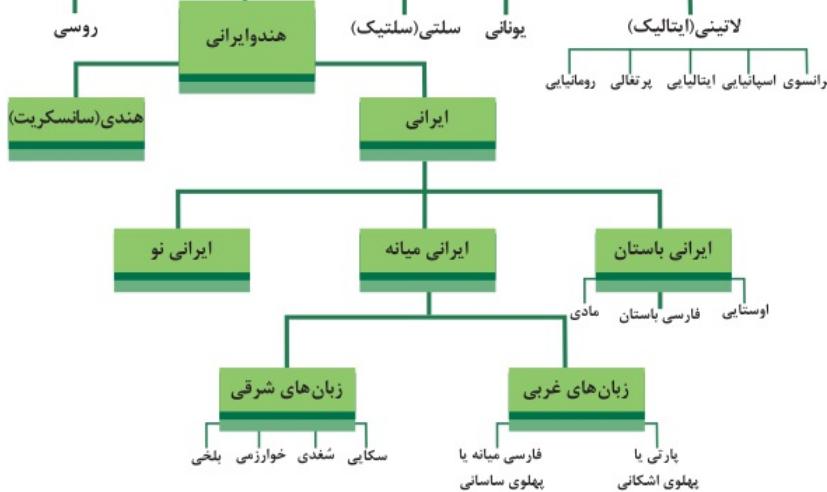
درس ۱۵

خط، زبان، علم و آموزش، ستون‌های استوار تمدن محسوب می‌شوند؛ و نقش مهمی در انتقال میراث فرهنگی و تمدنی **یک** جامعه به نسل‌های بعدی و ملت‌های دیگر دارند. در این درس، شما با بررسی وضعیت زبان، ادبیات و شیوه‌های تعلیم و تربیت در ایران باستان، تأثیر هریک از این عناصر فرهنگی را بر شکوفایی تمدنی و تداوم تاریخی در آن دوره ارزیابی می‌کنید.

زبان

دادشت و به عنوان زبان دوم نوشتاری در دوران هخامنشی درباره زبان ساکنان اولیه ایران پیش از مهاجرت اقوام از آن استفاده می‌شد. در برخی از سنگنوشه‌های دوره هخامنشیان، ترجمه ایلامی نوشته‌ها نیز آمده است. آریایی، به جز ایلامیان، اطلاعات مکتبی وجود ندارد. زبان ایلامی، که مردمان جنوب‌غربی فلات ایران با آن سخن علاوه بر آن، تقریباً تمامی هزاران لوح گلی کشف شده از تخت جمشید، به خط و زبان ایلامی است. بود. این زبان تا مدتی پس از ورود آریاییان، همچنان رواج داشت و به عنوان زبان دوم نوشتاری در دوران هخامنشی داشت.

برخی از شاخه‌های زبان‌های هند و اروپایی

۱۳۶

زبان، علم و آموزش

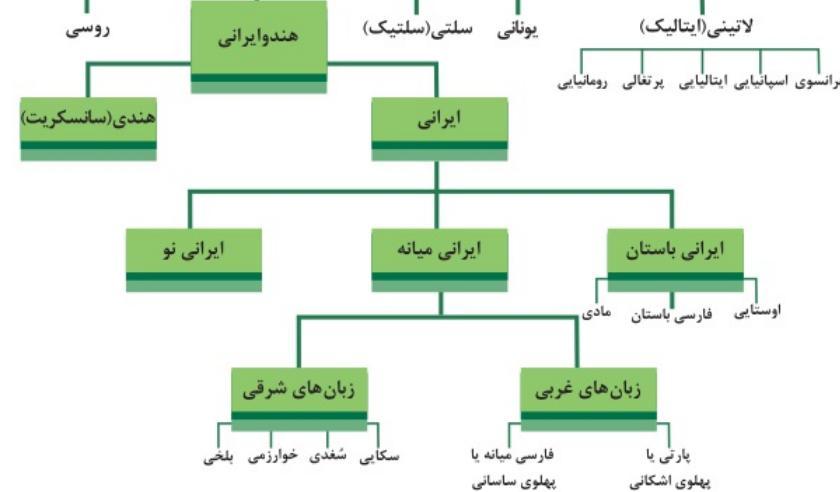
درس ۱۵

خط، زبان، علم و آموزش، ستون‌های استوار تمدن **اند** و نقش مهمی در انتقال میراث فرهنگی و تمدنی **به نسل‌های بعد و ملت‌های دیگر** دارند. در این درس، شما با بررسی وضعیت زبان، ادبیات و شیوه‌های تعلیم و تربیت در ایران باستان، تأثیر هریک از این عناصر فرهنگی را بر شکوفایی تمدنی و تداوم تاریخی در آن دوره ارزیابی می‌کنید.

زبان

تمدنی پس از ورود آریاییان، همچنان رواج داشت و به عنوان زبان دوم نوشتاری در دوران هخامنشی از آن استفاده می‌شد. در برخی از سنگنوشه‌های دوره هخامنشیان، ترجمه ایلامی نوشته‌ها نیز آمده است. که مردمان جنوب‌غربی فلات ایران با آن سخن علاوه بر آن، تقریباً تمامی هزاران لوح گلی کشف شده از تخت جمشید، به خط و زبان ایلامی است. زبان رسمی و نوشتاری حکومت و تمدن ایلام

برخی از شاخه‌های زبان‌های هند و اروپایی

۱۳۶

فعالیت ۱

به نظر شما استفاده از زبان‌های ایلامی و بابلی در اسناد رسمی هخامنشیان، نشان‌دهنده کدام ویژگی حکومت هخامنشی است؟

تا کنون به سه دوره زبان‌های کهن، میانه و نو تقسیم کرده‌اند. زبان‌های کهن ایرانی از قدیمی‌ترین زمان تا پایان هخامنشیان (ق.م. ۳۳۰) در مناطق مختلف فلات ایران رواج داشته‌اند. در مأخذ باستانی به تعدادی از این زبان‌ها اشاره شده است که از میان آنها، تنها از دو زبان فارسی باستان و اوستایی آثار مکتوبی بر جای مانده است.

فارسی باستان، نیای زبان فارسی امروزی زبان قوم پارس بوده و در دوره هخامنشی به آن سخن می‌گفته‌اند. مهم‌ترین مدارک که مانده سنگ‌نوشته‌های پادشاهان هخامنشی است که به خط میخی نوشته شده‌اند. اوستایی، زبانی بوده که

نمونه‌ای از لوح‌های گلی به خط میخی ایلامی. این خط با حدود ۱۲۰ نشانه از خط میخی اکدی اقتباس شده بود و از چپ به راست نوشته می‌شد. این خط در دوران هخامنشی همچنان رایج بود.

	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)

● سه سطر از سنگ‌نوشته بیستون با آوازی و ترجمه

پس از استقرار تدریجی آریایی‌ها در ایران، زبان‌ها و گویش‌های گوناگونی که شباهت‌های بسیاری به یکدیگر داشتند و زبان‌شناسان آنها را «زبان‌های ایرانی» می‌نامند، متداول شد. زبان‌های ایران، شاخه‌ای از «گروه زبان‌های «هندواریانی» به شمار می‌روند که اقوام هندی و ایرانی، پیش از جدا شدن از یکدیگر و ایرانی، پیش از جدا شدن از یکدیگر و سکونت در هند و ایران، با آن تکلم می‌کردند. شاخه هند و ایرانی نیز خود یکی از شاخه‌های «گروه بزرگ «زبان‌های هند و اریوایی» به حساب می‌آید.

زبان‌های ایرانی در طول تاریخ دچار تغییر و تحول شده‌اند. زبان‌شناسان مراحل تغییر و تحول زبان‌های ایرانی را از آغاز

فعالیت ۱

به نظر شما استفاده از زبان‌های ایلامی و بابلی در اسناد رسمی هخامنشیان، نشان‌دهنده کدام ویژگی حکومت هخامنشی است؟

نمونه‌ای از لوح‌های گلی به خط میخی ایلامی. این خط با حدود ۱۲۰ نشانه از خط میخی اکدی اقتباس شده بود و از مدارک بر جای زبان فارسی باستان، سنگ‌نوشته‌های پادشاهان هخامنشی است که به خط میخی نوشته شده‌اند.

تا کنون به سه دوره زبان‌های کهن، میانه و نو تقسیم کرده‌اند. زبان‌های کهن ایرانی از قدمی‌ترین زمان تا پایان هخامنشیان (ق.م. ۳۳۰) در مناطق مختلف فلات ایران رواج داشته‌اند. در مأخذ باستانی به تعدادی از این زبان‌ها اشاره شده است که از میان آنها، تنها از دو زبان فارسی باستان و اوستایی آثار مکتوبی بر جای مانده است.

فارسی باستان، نیای زبان فارسی امروزی و زبان قوم پارس بوده و در دوره هخامنشی به آن سخن می‌گفته‌اند. مهم‌ترین مدارک بر جای زبان فارسی باستان، سنگ‌نوشته‌های پادشاهان هخامنشی است که به خط میخی نوشته شده‌اند.

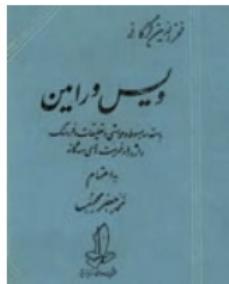
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)
	ش ام ت د ماریون (آتش‌باز)

● سه سطر از سنگ‌نوشته بیستون با آوازی و ترجمه

پس از استقرار تدریجی آریایی‌ها در ایران، زبان‌ها و گویش‌های گوناگونی که شباهت‌های بسیاری به یکدیگر داشتند و زبان‌شناسان آنها را «زبان‌های ایرانی» می‌نامند، متداول شد. زبان‌های ایرانی از گروه زبان‌های «هندواریانی» به شمار می‌روند که اقوام هندی و ایرانی، پیش از جدا شدن از یکدیگر و سکونت در هند و ایران، با آن تکلم می‌کردند. شاخه هند و ایرانی نیز خود یکی از شاخه‌های «گروه بزرگ «زبان‌های هند و اریوایی» به حساب می‌آید.

زبان‌های ایرانی در طول تاریخ دچار تغییر و تحول شده‌اند. زبان‌شناسان مراحل تغییر و تحول زبان‌های ایرانی را از آغاز

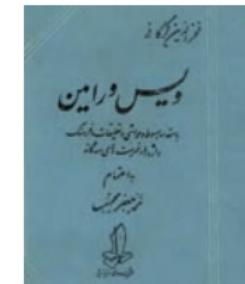
● منظمه عاشقانه ویس و راین، اصل و ریشه پارتنی دارد.

به زبان فارسی باستان وجود داشته و مردم، آنها از حفظ می‌خوانده‌اند. از آن جمله است، «هزار افسان» که داستان دنباله زبان فارسی باستان به حساب می‌آید، در نواحی مشهور «هزار و یک شب» بر اساس آن شکل گرفته است. جنوب و جنوب غربی ایران رایج بود و زبان رسمی و درباری از دوره اشکانیان نیز تقریباً هیچ نوشته ادبی به زبان و خط پارتوی بر جا نمانده است؛ اما شواهد بسیاری دلالت بر وجود مناطق مختلف ایران رواج یافته‌اند. ادبیات شفاهی پیرباری در آن دوره دارد. در زمان حکومت اشکانی، نقل داستان‌های ملی و پهلوانی، رواج فراوان یافت و شاعران و موسیقی‌دانان دوره‌گردی که به گوسان‌ها در ایران باستان، نقل شفاهی داستان‌ها و تعالیم دینی و معروف بودند، با شور و هیجان بسیار، این داستان‌ها را از ادبی، بر کتابت و نوشتن ترجیح داده می‌شد. از این‌رو، بودند که داستان‌های ادبی و دینی، چندان معمول نبود و تنها نسل‌های بعدی منتقل کردند. این داستان‌ها بعدها در تدوین خدای‌نامه‌ها و سرودن شاهنامه توسط فردوسی مورد می‌گردند. موزخان یونانی به داستان‌های حماسی و عاشقانه مادی و نیز برخی اشعار آن دوره اشاره کرده‌اند که به صورت شفاهی نقل می‌شده است. از گزارش‌های همین موزخان معلوم می‌شود که در زمان هخامنشیان، قصه‌های متعددی

ادبیات

مردمان بخشی از نواحی شرقی ایران به آن سخن می‌گفته‌اند؛ کتاب دینی زرتشیان، اوستا، به آن زبان نوشته شده است. از این زبان جز کتاب اوستا و آثار واپسنه به آن، اثر دیگری برجا نمانده است.

زبان‌های ایرانی دوره میانه، تقریباً از زمان سقوط هخامنشیان تا فروپاشی حکومت ساسانیان (۶۵۱ م.ق.) و حتی قرون نخستین اسلامی در مناطق مختلف ایران متدابول بودند. از این گروه زبان‌ها آثار بیشتری به جا مانده است. زبان پارتی یا پهلوی اشکانی، در مناطق شمال و شمال‌شرق ایران متدابول بود و زبان رسمی و درباری حکومت اشکانیان به شمار می‌رفت. زبان فارسی میانه یا پهلوی ساسانی که

● منظمه عاشقانه ویس و راین، اصل و ریشه پارتنی دارد.

به زبان فارسی باستان وجود داشته و مردم آنها را از حفظ می‌خوانده‌اند. از آن جمله است، «هزار افسان» که داستان مشهور «هزار و یک شب» بر اساس آن شکل گرفته است. از دوره اشکانیان نیز تقریباً هیچ نوشته ادبی به زبان و خط حکومت ساسانی شمرده می‌شد. زبان‌های ایرانی نو، به پارتوی بر جا نمانده است، اما شواهد بسیاری دلالت بر وجود ادبیات شفاهی پیرباری در آن دوره دارد. در زمان حکومت اشکانی، نقل داستان‌های ملی و پهلوانی، رواج فراوان یافت و شاعران و موسیقی‌دانان دوره‌گردی که به گوسان‌ها

ادبیات

در ایران باستان، نقل شفاهی داستان‌ها و تعالیم دینی و

حفظ برای مردم می‌خوانندند. در حقیقت، این گوسان‌ها نوشتن متن‌های ادبی و دینی، چندان معمول نبود و تنها استناد مربوط به سیاست و تا حدودی اقتصاد را کتابت می‌گردند. موزخان یونانی به داستان‌های حماسی و عاشقانه تدوین خدای‌نامه‌ها و سرودن شاهنامه توسط فردوسی مورد استفاده قرار گرفتند. ست نقائی و قصه‌گویی حتی پس از شفاهی نقل می‌شده است. از گزارش‌های همین موزخان معالم می‌شود که در زمان هخامنشیان، قصه‌های متعددی

فعالیت ۲

به نظر شما چه ارتباطی می‌تواند میان گسترش داستان‌های حماسی و پهلوانی با شرایط سیاسی – اجتماعی حاکم بر اوایل دوران حکومت اشکانیان، وجود داشته باشد؟

به نظر برخی از زبان‌شناسان، منظمه‌های داستانی «درخت آسوریک» و «یادگار زریان» که در قرن ۵ م. به خط و زبان

فعالیت ۲

به نظر شما چه ارتباطی می‌تواند میان گسترش داستان‌های حماسی و پهلوانی با شرایط سیاسی – اجتماعی حاکم بر اوایل دوران حکومت اشکانیان، وجود داشته باشد؟

به نظر برخی زبان‌شناسان، منظمه‌های داستانی «درخت آسوریک» و «یادگار زریان» که در قرن ۵ م. به خط و زبان

پهلوی ساسانی، متعلق به قرن ۵م، هستند، ابتدا به زبان پارسی سروده شده بودند. همچنین، به احتمال بسیار زیاد نیز، اصل و ریشه اشکانی دارند.

گزیده داستان مناظرة بز با درخت آسوریک

از دوران ساسانیان، آثار بیشتری به خط و زبان فارسی میانه آنها به نثر هستند. در درس‌های پیشین با برخی از این (پهلوی ساسانی) در موضوع‌های ادبی، دینی، پند و اندرز، حقوق، تاریخ و جغرافیا به دست ما رسیده است و اغلب آثار آشنا شدید.

یک توضیح

بخش مهمی از ادبیات پهلوی ساسانی را اندرز نامه‌ای تشکیل می‌دهند که منسوب به بزرگان دینی یا کشوری هستند و محتوای آنها شامل نصیحت‌های دینی و پندهای اخلاقی است. علاوه بر آن، در دوره ساسانی، برخی آثار ادبی خارجی مانند کلبله و دمنه، از زبان سانسکریت به زبان فارسی میانه ترجمه شد. کلبله و دمنه کتابی پندآمیز است که در آن، حکایت‌های گوناگون، بیشتر از زبان حیوانات، نقل شده است.

۴. و سع. ۶۰۰هـ دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ
لورس‌داده. لورس‌داده و سع. ۶۰۰هـ دیلمون‌داده
لورس‌داده. ۶۰۰هـ. لورس‌داده ۶۰۰هـ دیلمون‌داده ۶۰۰هـ.
دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ. دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ.
دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ. دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ.
دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ. دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ.
لورس‌داده لورس‌داده.

۵. متن یکی از پندهای ماه بیشتر درباره نیاش ماه از کتاب اوتستاین خط اوستاین که «دین دیری» نامیده می‌شود. الفبای این خط در دوره ساسانی از روی الفبای پهلوی ساخته شد. الفبای اوستاین از راست به چپ نوشته می‌شود و هر کلمه با یک نقطه از کلمه دیگر جدا می‌گردد.

فعالیت ۳

به نظر شما چرا زرتشتیان در اواخر عصر ساسانی و اوایل دوران اسلامی، به نگارش آثار دینی و ادبی خود روی آوردند؟

پهلوی ساسانی نگارش یافته‌اند، ابتدا به زبان پارسی سروده شده بودند. همچنین، به احتمال بسیار زیاد برخی داستان‌های شاهنامه مانند داستان «بیژن و منیزه» نیز اصل و ریشه اشکانی دارند.

گزیده داستان مناظرة بز با درخت آسوریک

از دوران ساسانیان، آثار بیشتری به خط و زبان فارسی میانه آنها به نثر هستند. در درس‌های پیشین با برخی از این (پهلوی ساسانی) در موضوع‌های ادبی، دینی، پند و اندرز، آثار آشنا شدید. حقوق، تاریخ و جغرافیا به دست ما رسیده است و اغلب

یک توضیح

بخش مهمی از ادبیات پهلوی ساسانی را اندرز نامه‌ای تشکیل می‌دهند که منسوب به بزرگان دینی یا کشوری هستند و محتوای آنها شامل نصیحت‌های دینی و پندهای اخلاقی است. علاوه بر آن، در دوره ساسانی، برخی آثار ادبی خارجی مانند کلبله و دمنه، از زبان سانسکریت به زبان فارسی میانه ترجمه شد. کلبله و دمنه کتابی پندآمیز است که در آن، حکایت‌های گوناگون، بیشتر از زبان حیوانات، نقل شده است.

۴. و سع. ۶۰۰هـ دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ
لورس‌داده. لورس‌داده و سع. ۶۰۰هـ دیلمون‌داده
لورس‌داده. ۶۰۰هـ. لورس‌داده ۶۰۰هـ دیلمون‌داده ۶۰۰هـ.
دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ. دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ.
دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ. دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ.
دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ. دیلمون‌داده و سع. ۶۰۰هـ.
لورس‌داده لورس‌داده.

۶. متن یکی از پندهای ماه بیشتر درباره نیاش ماه از کتاب اوتستاین خط اوستاین که «دین دیری» نامیده می‌شود. الفبای این خط در دوره ساسانی از روی الفبای پهلوی ساخته شد. الفبای اوستاین از راست به چپ نوشته می‌شود و هر کلمه با یک نقطه از کلمه دیگر جدا می‌شود.

فعالیت ۳

به نظر شما چرا زرتشتیان در اوخر عصر ساسانی و اوایل دوران اسلامی، به نگارش آثار دینی و ادبی خود روی آوردند؟

ایرانیان باستان به تعلیم و تربیت و پرورش فرزندانی دانا،

درباره وضعیت تعلیم و تربیت در دوران پیش از ساسانیان پرهیزگار، دلیر، بردار، فرماتیر و سخت کوش توجه جدی اطلاعات کامل و دقیقی در دست نداریم، گزارش و آگاهی های داشتندهای که در آثار نویسندهان یونانی معاصر با هخامنشیان پراکندهای خود را تأکید می کرد.

آموزش و پرورش در ایران باستان ابعاد گسترده ای داشت و آمده است، بیشتر بازتاب دهنده شیوه تعلیم و تربیت فرزندان شامل تربیت جسمانی، اخلاقی، اجتماعی، دینی، شغلی و خاندان شاهی و درباریان است؛ ولی از دوره ساسانیان، به دلیل باقی ماندن آثار و منابع مکتوب متعدد، اطلاعات قابل توجهی درباره وضعیت و شرایط تعلیم و تربیت وجود دارد.

آموزش

ایرانیان باستان به تعلیم و تربیت و پرورش فرزندانی دانا، پرهیزگار، دلیر، بردار، فرماتیر و سخت کوش توجه جدی اطلاعات کامل و دقیقی در دست نداریم، گزارش و آگاهی های داشتندهای که در آثار نویسندهان یونانی معاصر با هخامنشیان پراکندهای خود را تأکید می کرد.

آموزش و پرورش در ایران باستان ابعاد گسترده ای داشت و آمده است، بیشتر بازتاب دهنده شیوه تعلیم و تربیت فرزندان شامل تربیت جسمانی، اخلاقی، اجتماعی، دینی، شغلی و خاندان شاهی و درباریان است؛ ولی از دوره ساسانیان، به دلیل باقی ماندن آثار و منابع مکتوب متعدد، اطلاعات قابل توجهی درباره وضعیت و شرایط تعلیم و تربیت وجود دارد.

آموزش

بررسی شواهد و مدارک

متن ۱: «ای اهوره‌مزدا، فرزندی به من ارزانی فرما که با تربیت و دانا باشد و به وظیفه خود عمل نماید. فرزند دلیری که نیاز دیگران را برآورد، فرزندی که بتواند در ترقی و سعادت خانواده، شهر و کشور خود بکوشد.» (خرده اوستا، من ۱۳۴)

متن ۲: هرودت می‌نویسد: «من تربیت در میان پارسیان بین پنج تا بیست و پنج است و سه چیز را به فرزندان خویش می‌آموزند: اسب‌سواری، تیراندازی و راستگویی.»

متن ۳: در پرخی اندرونامه‌هایی که به خط و زبان پهلوی ساسانی باقی مانده، مطالب ارزشمندی درباره آموزش و پرورش دوره باستان وجود دارد. گزیده‌یکی از آن اندرونامه‌ها که حاوی پرسش‌هایی در موضوع اهداف تعلیم و تربیت است، با اندکی تلخیم نقل می‌شود:

هر مردم که به سن پانزده رسد، پس او را این چند چیز بباید دانستن که: کیم؟ و خویش کیم؟ و از کجا آمدہ‌ام؟ و باز به کجا شوم؟ و از کدام بیرون و ریشه‌ام؟ وظیفه و تکلیف در گذتی چیست؟ از مبنو آمدہ‌ام یا به گذتی بوده‌ام؟ انسان هستم یا دیو؟ دینم کدام است؟ سود و زیانم چیست؟ دوست و دشمنم کیست؟».

بررسی شواهد و مدارک

متن ۱: «ای اهوره‌مزدا، فرزندی به من ارزانی فرما که با تربیت و دانا باشد و به وظیفه خود عمل نماید. فرزند دلیری که نیاز دیگران را برآورد، فرزندی که بتواند در ترقی و سعادت خانواده، شهر و کشور خود بکوشد.» (خرده اوستا، من ۱۳۴)

متن ۲: هرودت می‌نویسد: «من تربیت در میان پارسیان بین پنج تا بیست و پنج است و سه چیز را به فرزندان خویش می‌آموزند: اسب‌سواری، تیراندازی و راستگویی.»

متن ۳: در پرخی اندرونامه‌هایی که به خط و زبان پهلوی ساسانی باقی مانده، مطالب ارزشمندی درباره آموزش و پرورش دوره باستان وجود دارد. گزیده‌یکی از آن اندرونامه‌ها که حاوی پرسش‌هایی در موضوع اهداف تعلیم و تربیت است، با اندکی تلخیم نقل می‌شود:

هر مردم که به سن پانزده رسد، پس او را این چند چیز بباید دانستن که: کیم؟ و خویش کیم؟ و از کجا آمدہ‌ام؟ و باز به کجا شوم؟ و از کدام بیرون و ریشه‌ام؟ وظیفه و تکلیف در گذتی چیست؟ از مبنو آمدہ‌ام یا به گذتی بوده‌ام؟ انسان هستم یا دیو؟ دینم کدام است؟ سود و زیانم چیست؟ دوست و دشمنم کیست؟».

فعالیت ۴

- الف - هر کدام از متن‌های شماره ۱، ۲ و ۳ به کدام‌یک از ابعاد تعلیم و تربیت اشاره می‌کنند؟
- ب - با همکاری بگویید متن شماره ۲ شما را به یاد کدام‌یک از شعرهای مولانا می‌اندازد؛ دیوان غزلیات شمسی و به کلاس بیاورید و آن شعر را بخوانید.

تعلیم و تربیت در چندین مرحله انجام می‌گرفت. کودکان آموزشگاه انجام می‌گرفتند تا پنج یا هفت سالگی در درون خانواده، پرورش می‌یافتند و مادران نقش مهمی در آشایی فرزندان خود با آداب و رسوم خانوادگی، اجتماعی، دینی و میهنی و آموختن اشراف و موبدان می‌توانستند به مدرسه بروند و تحصیل

فعالیت ۴

- الف - متن‌های شماره ۱، ۲ و ۳ به کدام‌یک از ابعاد تعلیم و تربیت اشاره می‌کنند؟
- ب - با همکاری بگویید متن شماره ۲ شما را به یاد کدام‌یک از شعرهای مولانا می‌اندازد؛ دیوان غزلیات شمسی را به کلاس بیاورید و آن شعر را بخوانید.

آموزش و تربیت در چند مرحله انجام می‌گرفت. کودکان تا آموزشگاه انجام می‌گرفتند پنج یا هفت سالگی در درون خانواده پرورش می‌یافتند و مادران نقش مهمی در آشایی فرزندان خود با آداب و رسوم خانوادگی، اجتماعی، دینی و میهنی و آموختن موبدان می‌توانستند به مدرسه بروند و تحصیل کنند، اما برای

یک توضیح

از عصر ساسانی، بعضی متن‌های آموزشی به زبان پهلوی باقی مانده است، مانند اثری به نام **گزارش شطرنج** که راهنمای تعليم بازی شطرنج و **نرد در قالب یک قصه خیالی** است؛ آیین نامه نویسی که راهنمای نوشتن نامه‌های حکومتی به مقامات و افراد مختلف بوده است؛ و سور سخن که راهنمای سخن گفتن در جشن‌ها و مهمانی‌هاست.

یک توضیح

از نام‌های آموزشی به زبان پهلوی باقی مانده است: اثری به نام **گزارش شطرنج** که راهنمای تعليم بازی شطرنج و **نرد در قالب یک قصه خیالی** است؛ آیین نامه نویسی که راهنمای نوشتن نامه‌های حکومتی به مقامات و افراد مختلف بوده است؛ و سور سخن که راهنمای سخن گفتن در جشن‌ها و مهمانی‌هاست.

صاحب منصبان حکومتی زیر نظر مرتبان، انواع ورزش‌ها از جمله سوارکاری را فرا می‌گرفتند.

علوم و مراکز آموزش عالی

اگرچه در ایران باستان با نام فیلسوفان و دانشمندان مشهوری به طور معمول، حرفة پدران خود را می‌آموختند. شواهدی همچون افلاطون، ارسطو و پیراط رو به رو نمی‌شوند، اما از وجود دارد که نشان می‌دهد برخی از گروه‌های اجتماعی مانند پیشهوران و بازرگانان در ایران باستان، مخصوصاً در مندرجات اوتستا، شاهنامه، کتبیه‌ها و گزارش‌های تاریخ‌نویسان دوره ساسانیان، تلاش می‌کردند تا فرزندانشان بتوانند در یونانی و رومی، می‌توان استنباط کرد که داشت و فرهنگ ایرانیان در سطح بالایی بوده است.

در کتاب اوستا مطالب گوناگونی درباره ارزش دانش و بزرگداشت دانشمندان وجود دارد. در این کتاب، فصلی به داشت، اختصاص یافته و در آن مطالبی درباره پژوهشی، دامپیزشکی، ستاره‌شناسی، حکمت، امور اجتماعی و حقوقی و علم طبیعی بیان شده است.

همچنین ایران در دوران هخامنشیان، مرکز دانش‌ها و میدالات فرهنگی بین کشورهای متعدد زمان بود و علوم و فناوری‌ها از قبیل آموختن اصول دین زرتشتی، فراگیری ادب و رسوم دینی و میهنه و مختصی خواندن و نوشتن، همگانی بود. علاوه بر آن، برای گروه‌های مختلف، آموخته‌های ویژه‌ای وجود داشت. مثلاً شاهزادگان و فرزندان شاهزادگان، آموخته‌های ویژه‌ای نیز وجود داشت. مثلاً قلمرو این شاهنشاهی بودند، با دانش‌های ایرانی آموخته شدند. مندرجات کتبیه‌ها و پاره‌ای از گزارش‌های موزخان زبانی، به روشنی نشان می‌دهد که خاندان هخامنشی، پیشیبان و مشوق جذی دانش و هنر بوده‌اند.

پیشرفت علمی و فرهنگی ایران در دوره ساسانی، به مراتب

در دوران ساسانی، **آموزگاری** به عنوان یک شغل رسمی به بیشتر از دوره‌های قبل بود. شهریاران ساسانی به نشر علوم موبدان اختصاص داشت. آنان بر معارف دین زرتشتی، ادبیات پهلوی و برخی دیگر از علوم زمان خود تسلط داشتند. اداره آموزشگاه‌ها و مدارس نیز، عموماً در اختیار موبدان بود. با این حال، کودکان و جوانان خاندان شاهی و

فرزندان توده مردم از قبیل کشاورزان، پیشهوران و صنعتگران، جمله سوارکاری را فرا می‌گرفتند.

علوم و مراکز آموزش عالی

اگرچه در ایران باستان با نام فیلسوفان و دانشمندان مشهوری همچون افلاطون، ارسطو و پیراط رو به رو نمی‌شوند، اما از مندرجات اوستا، شاهنامه، کتبیه‌ها و گزارش‌های تاریخ‌نویسان بستان، مخصوصاً در دوره ساسانیان، تلاش می‌کردند تا فرزندانشان بتوانند در مدرسه تحصیل کنند. بنابراین در سطح بالایی بوده است.

در کتاب اوستامطالب گوناگونی درباره ارزش دانش و بزرگداشت دانشمندان وجود دارد. در این کتاب، فصلی به داشت اختصاص خواندن، نوشتن و حساب می‌دانسته‌اند.

قسمتی از برنامه‌های آموزشی و مواد درسی مدارس و آموزشگاه‌ها از قبیل آموختن اصول دین زرتشتی، فراگیری آداب و رسوم دینی و میهنه و مختصی خواندن و نوشتن، همگانی بود. علاوه بر آن، برای گروه‌های مختلف، فنون بین‌النهرین، مصر، ایلام، هند و آسیای صغیر که جزو صاحب‌منصبان درباره پژوهشی، دامپیزشکی، ستاره‌شناسی، قلمرو این شاهنشاهی بودند، با دانش‌های ایرانی آموخته شدند. مندرجات کتبیه‌ها و پاره‌ای از گزارش‌های خارجی سیاسی، کشورداری، فنون رزمی و گاهی زبان‌های خارجی یونانی، به روشنی نشان می‌دهد که خاندان هخامنشی، می‌پرداختند؛ فرزندان موبدان، تعليمات دینی و اوستایی را می‌آموختند و فرزندان دیبران نیز خط، زبان، ادبیات و حساب را می‌آموختند.

در دوران ساسانی، آموزگاری، به عنوان یک شغل رسمی، به موبدان اختصاص داشت. آنان بر معارف دین زرتشتی، ادبیات پهلوی و برخی دیگر از علوم زمان خود تسلط زیادی داشتند. ایرانیان همواره علاقه‌مند بودند که از دانش و دستاوردهای علمی مردم دیگر سرزمین‌ها استفاده کنند. موبدان بود. با این حال، کودکان و جوانان خاندان شاهی و

اندرز اردشیر به مردم در شاهنامه

بررسی شواهد و مدارک

دگر آنکه دانش مگیرید خوار	اگر زیردستید اگر شهریار
...	
زمانی میاسای از آموختن	اگر جان همیخواهی افروختن

از این‌رو، در زمان فرمانروایی خسرو انوشیروان، مبادلات جندی‌شاپور، دانش‌های مختلفی مانند پژوهشکار، فلسفه، فرهنگی با هند و روم گسترش یافت و در نتیجه آن، جنبش علمی‌نیرومندی در ایران پدید آمد. انوشیروان علاقه زیادی به مباحث فلسفی و دینی نشان می‌داد. او رشته‌ها رونق و پیشرفت داشت و پژوهشکاری از ایران، هند و یونان در آنجا مشغول به کار بودند. این دانشگاه همچوון دانشگاه‌های امروزی، دارای بیمارستانی بود که دانشجویان در کنار آموزش‌های نظری، در آنجا به صورت عملی با درمان بیماران آشنا می‌شدند. دانشگاه جندی‌شاپور تاقوون نخستین اسلامی به فعالیت خود ادامه داد.

دانشگاه جندی‌شاپور: یکی از برجسته‌ترین مراکز علمی‌جهان باستان، دانشگاهی بود که در عصر ساسانی در شهر جندی‌شاپور پدید آمد. این شهر در حوالی درزوفل

پرسش‌های نمونه

- ۱ چهار مورد از مهم‌ترین زبان‌های ایرانی دوران باستان را فهرست کنید و دلیل اهتمام هر یک از آنها را بیان کنید.
- ۲ به نظر شما چرا آثار ادبی مکتوبی از دوران هخامنشیان و اشکانیان بر جا نمانده است؟ (دو دلیل ذکر نمایید)
- ۳ **گوسان‌ها**: چه نقش فرهنگی‌ای در تاریخ ایران در عصر اشکانیان داشتند؟
- ۴ مهم‌ترین اهداف تعلیم و تربیت در ایران باستان چه بوده است؟
- ۵ با توجه به مطالعی که در درس ۱۲ درباره ویژگی‌های نظام طبقاتی عصر ساسانی خواندید، چه ارتباطی میان این نظام با آموزش و تحصیل وجود داشته است؟

اندرز اردشیر به مردم در شاهنامه

بررسی شواهد و مدارک

دگر آنکه دانش مگیرید خوار	اگر زیردستید اگر شهریار
...	
زمانی میاسای از آموختن	اگر جان همیخواهی افروختن

زمانه ز بازی بر او تنگ دار

(جندی‌شاپور) پدید آمد. این شهر در حوالی درزوفل کنونی در استان خوزستان قرار داشته است. در دانشگاه جندی‌شاپور، دانش‌های مختلفی مانند پژوهشکار، فلسفه، نجوم و الهیات تدریس می‌شد، اما پژوهشکاری بیش از سایر رشته‌ها رونق و پیشرفت داشت. ضمن پنهان دادن به تعدادی از فیلسوفان یونانی که بر اثر و پژوهشکاری از ایران، هند و یونان در آنجا مشغول به کار بودند، این دانشگاه همچوون دانشگاه‌های امروزی، دارای بیمارستانی بود که دانشجویان در کنار آموزش‌های نظری، در آنجا به صورت عملی با آنان به گفت‌وگوی علمی پرداخت. **دانشگاه جندی‌شاپور:** یکی از برجسته‌ترین مراکز علمی‌جهان باستان، دانشگاهی بود که در عصر ساسانی در شهر جندی‌شاپور تاقوون

دانشگاه جندی‌شاپور: یکی از برجسته‌ترین مراکز علمی‌جهان باستان، دانشگاهی بود که در عصر ساسانی در شهر جندی‌شاپور

پرسش‌های نمونه

- ۱ چهار مورد از مهم‌ترین زبان‌های ایرانی دوران باستان را فهرست کنید و دلیل اهتمام هر یک از آنها را بیان کنید.
- ۲ به نظر شما چرا آثار ادبی مکتوبی از دوران هخامنشیان و اشکانیان بر جا نمانده است؟ (دو دلیل ذکر کنید)
- ۳ **گوسان‌ها**: چه نقش فرهنگی‌ای در تاریخ ایران در عصر اشکانیان داشتند؟
- ۴ مهم‌ترین اهداف تعلیم و تربیت در ایران باستان چه بوده است؟
- ۵ با توجه به مطالعی که در درس ۱۲ درباره ویژگی‌های نظام طبقاتی عصر ساسانی خواندید، چه ارتباطی میان این نظام با آموزش و تحصیل وجود داشته است؟

هنر و معماری

درس ۱۶

هنر و معماری، نه فقط جلوه‌گاه ذوق و ظرافت و حس زیبایی‌شناسی هنرمندان است، بلکه معرفت اندیشه‌ها، باورها و ارزش‌های مورد قبول جامعه نیز هست. در این درس، شما با بررسی وضعیت هنر و معماری ایران در عصر باستان، ویژگی‌های برجسته آن و خلاقیت‌ها و ابتکارات ایرانیان در این عرصه را شناسایی و ارزیابی می‌نمایید.

محوطه باستانی هگمتانه (همدان)

تاریخی به دست آمده، امروزه زینت‌بخش موزه‌های ایران و مقابله با دشمنان خارجی خود به ویژه آشوریان، قلعه‌های مستحکم ساختند. پایتخت مادی‌ها شهر هگمتانه، همدان امروزی، بود که یونانیان به آن اکباتان می‌گفتند. این شهر از هفت قلعه تو در تو تشکیل شده بود که هر قلعه رنگ نمادین خاصی داشت. از دیگر شهرهای این دوره، می‌توان بیستون، اسپدانا (اصفهان) و معماران سرزمین‌های قلمرو تحت فرمان خود استفاده می‌کردند. در این دوره، تجربیات و سبک‌های هنری اقوام غیرایرانی با شیوه‌های بومی ترکیب شد و هنری به وجود آمد که کاملاً تازگی داشت و روح ایرانی بر آن حاکم بود. راسخ، رونق اقتصادی و حمایت پادشاهان، به اوج سکوفایی رسید. از قلمرو پهناور هنر و معماری دوره هخامنشی، درباری بودن آن بود؛ به این معنی که شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات درباری را به نمایش می‌گذاشت. درواقع، بخش عمده آثار هنری شاهکارهای مهم هنری دیگر بر جا مانده است. نمونه‌هایی از آثار سفالین، فلزی، سنگی و مانند آنها که از این مکان‌های برای زندگی تجملاتی و تشریفاتی آنان به وجود آمد.

مادی‌ها

از دوره مادی، آثار هنری مختلفی شامل اشیاء زیین و سیمین و ظروف سفالی به دست آمده که نشان می‌دهد هنرمندان مادی در فلزکاری، جواهرسازی و سفالگری مهارت در خرچه‌های داشته‌اند. بدون شک، هنر مادی متکی بر تجربیات و دستاوردهای هنری بود. این غرب فلات ایران بوده است که قرن‌ها پیش از مادی‌ها در این منطقه می‌زیسته‌اند و صاحب تمدن درخشانی بوده‌اند. دستاوردهای حکومت مادی در عرصه معماری نیز قابل توجه است. در این دوره، قلعه‌ها، کاخ‌ها و شهرهایی ساخته شده‌اند. مادی‌ها در قلعه‌سازی تبحر زیادی داشتند و برای مقابله با دشمنان خارجی بیویژه‌آشوریان، قلعه‌های مستحکم ساختند. پایتخت مادی‌ها شهر هگمتانه، همدان امروزی، بود که یونانیان به آن اکباتان می‌گفتند. این شهر از هفت قلعه تو در تو تشکیل شده بود که هر قلعه رنگ نمادین خاصی داشت. از دیگر شهرهای این دوره، می‌توان بیستون، اسپدانا (اصفهان) و کنگاور را نام برد.

هخامنشیان

در دوران هخامنشی، هنر و معماری ایران به سبب ثبات و راسخی داشت و روح ایرانی بر آن حاکم بود. دیگر ویژگی شاخص هنر و معماری دوره هخامنشی، درباری بودن آن بود؛ به این معنی که شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات درباری را به نمایش می‌گذاشت. درواقع، بخش عمده آثار هنری شاخص و ساختمندانهای مجلل، به خواست شاهان و درباریان و از آثار سفالین، فلزی، سنگی و مانند آنها که از این مکان‌های

هنر و معماری

درس ۱۶

هنر و معماری، نه فقط جلوه‌گاه ذوق و ظرافت و حس زیبایی‌شناسی هنرمندان است، بلکه معرفت اندیشه‌ها، باورها و ارزش‌های مورد قبول جامعه نیز هست. در این درس، شما با بررسی وضعیت هنر و معماری ایران در عصر باستان، ویژگی‌های برجسته آن و خلاقیت‌ها و ابتکارات ایرانیان در این عرصه را شناسایی و ارزیابی می‌نمایید.

محوطه باستانی هگمتانه (همدان)

به دست آمده، امروزه زینت‌بخش موزه‌های ایران و جهان‌اند. یکی از ویژگی‌های مهم هنر و معماری هخامنشی، تأثیرپذیری از دستاوردهای هنری اقوام و ملت‌های تابع آن حکومت بود که پیشینه تمدنی درخشانی داشتند. پادشاهان هخامنشی به طور گسترده از مهارت و استادی هنرمندان و معماران سرزمین‌های قلمرو تحت فرمان خود استفاده می‌کردند. در این دوره، تجربه و سبک‌های هنری اقوام غیرایرانی با شیوه‌های بومی ترکیب شد و هنری به وجود آمد که کاملاً تازگی داشت و روح ایرانی بر آن حاکم بود. دیگر ویژگی شاخص هنر و معماری دوره هخامنشی، درباری بودن آن بود؛ به این معنی که شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات درباری را به نمایش می‌گذاشت. درواقع، بخش عمده آثار هنری شاخص و ساختمندانهای مجلل، به خواست شاهان و درباریان و از آثار سفالین، فلزی، سنگی و مانند آنها که از این مکان‌های

مادی‌ها

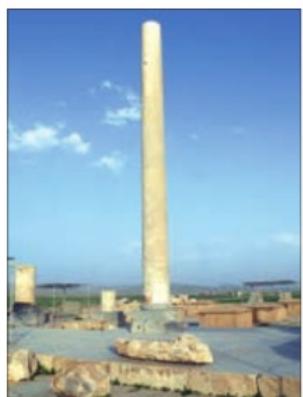
از دوره مادی، آثار هنری مختلفی شامل اشیاء زیین و سیمین و ظروف سفالی به دست آمده که نشان می‌دهد هنرمندان مادی در فلزکاری، جواهرسازی و سفالگری مهارت در خرچه‌های داشته‌اند. بدون شک، هنر مادی متکی بر تجربیات و دستاوردهای هنری بود. این غرب فلات ایران بوده است که هنرمندان مادی‌ها در این دوره، قلعه‌ها، کاخ‌ها و شهرهایی ساخته شده‌اند. مادی‌ها در قلعه‌سازی تبحر زیادی داشتند و برای مقابله با دشمنان خارجی بیویژه‌آشوریان، قلعه‌های مستحکم ساختند. پایتخت مادی‌ها شهر هگمتانه، همدان امروزی، بود که یونانیان به آن اکباتان می‌گفتند. این شهر از هفت قلعه تو در تو تشکیل شده بود که هر قلعه رنگ نمادین خاصی داشت. از دیگر شهرهای این دوره، می‌توان بیستون، اسپدانا (اصفهان) و کنگاور را نام برد.

هخامنشیان

در دوران هخامنشی، هنر و معماری ایران به سبب ثبات و آرامش، رونق اقتصادی و حمایت پادشاهان، به اوج شکوفایی رسید. از قلمرو پهناور هنر و معماری دوره هخامنشی، درباری بودن آن بود؛ به این معنی که شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات درباری را به نمایش می‌گذاشت. درواقع، بخش عمده آثار هنری شاخص و ساختمندانهای مجلل، به خواست شاهان و درباریان و از آثار سفالین، فلزی، سنگی و مانند آنها که از این مکان‌های

در پاسارگاد، نخستین پایتخت هخامنشی بروپا شدند. این یکی دیگر از ویژگی‌های هنر هخامنشی، طبیعت‌گرایی در عبارت دیگر، استفاده و **تقلید** از عناصر موجود در مجموعه شامل کاخ شاهی و آرامگاه کورش هخامنشی بود. به نوشته مورخان یونانی، این ساختمان‌ها در میان طبیعت مانند حیوانات و گیاهان در آثار هنری شان است.

معماری: مهم‌ترین بنای‌های دوره هخامنشیان شامل آرامگاه‌ها، کاخ‌ها، آتشگاه‌ها و دیگر ساختمان‌های عمومی است. قدیمی‌ترین بنای‌های این دوره که آثاری از آنها بر جا مانده، باع بسیار زیبایی قرار داشته‌اند.

● بقاوی کاخ کورش - پاسارگاد

● طرحی از کاخ کورش - پاسارگاد (ماخذ: هفت رخ فرخ ایران)

مستند پاسارگاد

یک توضیح

هنر باع آرایی: باع ایرانی، جلوه‌ای از خلاقیت و عالقمندی به طبیعت هخامنشیان به درخت‌کاری و باع‌سازی اهمیت فراوان می‌دادند. در آن زمان، باعیان خلق و باذوق ایرانی، باع‌ها یا پرده‌سی‌های بزرگ و زیبایی ساختند که مشهورترین آنها در پاسارگاد و شوش بود. شیوه باع آرایی یا پرده‌سازی ایرانی در دنیاًی بستان از شهرت فراوان برخوردار بود و یونانیان و رومیان از آن تقلید می‌کردند. در دوران اسلامی، شیوه باع‌سازی ایرانی، از شمال هندوستان در شرق تا شمال آفریقا در غرب نفوذ کرد و به اروپا راه یافت.

در پاسارگاد، نخستین پایتخت هخامنشی بروپا شدند. این یکی دیگر از ویژگی‌های هنر هخامنشی، طبیعت‌گرایی در مجموعه شامل کاخ شاهی و آرامگاه کورش هخامنشی بود. به نوشته مورخان یونانی، این ساختمان‌ها در میان گیاهان در آثار هنری شان است.

معماری: مهم‌ترین بنای‌های دوره هخامنشیان شامل آرامگاه‌ها، کاخ‌ها، آتشگاه‌ها و دیگر ساختمان‌های عمومی است. قدیمی‌ترین بنای‌های این دوره که آثاری از آنها بر جا مانده،

● بقاوی کاخ کورش - پاسارگاد

● طرحی از کاخ کورش - پاسارگاد (ماخذ: هفت رخ فرخ ایران)

مستند پاسارگاد

یک توضیح

هنر باع آرایی: باع ایرانی، جلوه‌ای از خلاقیت و عالقمندی به طبیعت هخامنشیان به درخت‌کاری و باع‌سازی اهمیت فراوان می‌دانند. در آن زمان، باعیان خلق و باذوق ایرانی، باع‌ها یا پرده‌سی‌های بزرگ و زیبایی ساختند که مشهورترین آنها در پاسارگاد و شوش بود. شیوه باع آرایی یا پرده‌سازی ایرانی در دنیاًی بستان از شهرت فراوان برخوردار بود و یونانیان و رومیان از آن تقلید می‌کردند. در دوران اسلامی، شیوه باع‌سازی ایرانی، از شمال هندوستان در شرق تا شمال آفریقا در غرب نفوذ کرد و به اروپا راه یافت.

دوران داریوش یکم، اوج شکوه و عظمت معماری ایران است. این پادشاه در ابتدای حکومتش دستور داد کاخی بزرگ به نام آپادانا در شهر شوش به عنوان پایتخت اداری حکومت هخامنشی ساخته شود. در لوح سنگی یادبودی که در کاخ آپادانا کشف شده، داریوش بزرگ تأکید می کند که این بنای مجلل را با گرد آوردن بتایان و کارگران ماهر و مصالح ساختمانی عالی، از سراسر امپراتوری ساخته است.

بررسی شواهد و مدارک

داریوش شاه گوید: «این کاخ که در شوش برپا ساختم، تزییناتش از مسافت‌های دور آورده شد... الوار درخت سدر از لبنان حمل شد. سنگ گران‌بهای لاجورد و عقیقی که در اینجا به کار رفته، از سعدیان آورده شد. سنگ گران‌بهای فیروزه از خراسان آورده شد که اینجا تراش خورد... کارگرانی که سنگ را تراش دادند، ایونیابی و ساردي (هر دو واقع در آسیای صغیر) بودند. زرگرانی که طلاکاری کردند، مادی و مصری بودند. مردانی که درودگری کردند، ساردي و مصری بودند. مردانی که آجر پخته درست کردند، بابلی بودند. مردانی که دیوار را زینت کاری کردند، مادی و مصری بودند...». داریوش شاه گوید: در شوش کاری بسیار بزرگ شد. اهوره‌مزدا، مرا حمایت کند».

فعالیت ۱

- الف - محتوای این سنگ‌نوشته، کدام ویژگی هنر و معماری هخامنشی را نشان می‌دهد؟ برای پاسخ خود دلیل بیاورید.
- ب - مکان‌هایی را که در این سنگ‌نوشته ذکر شده، بر روی نقشه هخامنشیان در درس ۹ نشان دهید.
- پ - به نظر شما چرا داریوش یکم بر مشارکت معماران، هنرمندان و کارگران از سرتاسر قلمرو هخامنشی در بنای کاخ تأکید می‌نماید؟

یک توضیح

قسمت‌های باقی مانده از کاخ آپادانا - موزه لوور - پاریس

۱۴۵

دوران داریوش یکم، اوج شکوه و عظمت معماری ایران است. این پادشاه در ابتدای حکومتش دستور داد کاخی بزرگ به نام آپادانا در شهر شوش به عنوان پایتخت اداری حکومت هخامنشی ساخته شود. در لوح سنگی یادبودی که در کاخ آپادانا کشف شده، داریوش بزرگ تأکید می کند که این بنای مجلل را با گرد آوردن بتایان و کارگران ماهر و مصالح ساختمانی عالی از سراسر امپراتوری ساخته است.

بررسی شواهد و مدارک

داریوش یکم در سنگ‌نوشته کاخ آپادانا شوش گوید: «این کاخ که در شوش برپا ساختم، تزییناتش از مسافت‌های دور آورده شد... الوار درخت سدر از لبنان حمل شد. سنگ گران‌بهای لاجورد و عقیقی که در اینجا به کار رفته، از سعدیان آورده شد. سنگ گران‌بهای فیروزه از خراسان آورده شد که اینجا تراش خورد... کارگرانی که سنگ را تراش دادند، ایونیابی و ساردي (هر دو واقع در آسیای صغیر) بودند. زرگرانی که طلاکاری کردند، مادی و مصری بودند. مردانی که درودگری کردند، ساردي و مصری بودند. مردانی که آجر پخته درست کردند، بابلی بودند. مردانی که دیوار را زینت کاری کردند، مادی و مصری بودند...». داریوش شاه گوید: در شوش کاری بسیار بزرگ شد. اهوره‌مزدا، مرا حمایت کند».

فعالیت ۱

- الف - محتوای این سنگ‌نوشته، کدام ویژگی هنر و معماری هخامنشی را نشان می‌دهد؟ برای پاسخ خود دلیل بیاورید.
- ب - مکان‌هایی را که در این سنگ‌نوشته ذکر شده، بر روی نقشه هخامنشیان در درس ۹ نشان دهید.
- پ - به نظر شما چرا داریوش یکم بر مشارکت معماران، هنرمندان و کارگران از سرتاسر قلمرو هخامنشی در بنای کاخ تأکید می‌کند؟

یک توضیح

قسمت‌های باقی مانده از کاخ آپادانا - موزه لوور - پاریس

۱۴۵

میراث تمدنی ما در زیر ضربات پتک

در سال ۱۸۸۰ م. گروهی از باستان‌شناسان فرانسوی، کاخ آپادانا شوش را از دل خاک ببرون کشیدند و ستون‌ها و سرستون‌های کاخ را بریدند و به فرانسه منتقل کردند و امروزه در شوش، فقط چند پایه ستون وجود دارد. بیشتر اشیای خارج شده از این مکان تاریخی، اکنون در موزه لوور پاریس نگهداری می‌شوند. زان دیولاقو، باستان‌شناس فرانسوی در کتاب خاطراتش می‌نویسد: «دیبوروز گاو سنگی بزرگی را که در روزهای اخیر بیدا شده با تأسف تماساً می‌کرد، در حدود دوازده هزار کیلو وزن دارد. تکان دادن چنین تعدد عظیمی غیرممکن بود. بالاخره توافقیم به خشم خود مسلط شویم، پتکی به دست گرفتم و به جان حیوان سنگی افتادم. ضرباتی وحشیانه به او زدم. سر ستون در نتیجه ضربات پتک، مثل میوه رسیده از هم شکافت». (سفرنامه دیولاقو، سفرنامه - ص ۲۸۵)

آرامگاه‌ها، به زیبایی هرچه تمام‌تر کنده‌کاری شده‌اند. نقش و نگارهای کنده‌کاری شده بر روی سنگ، اغلب عبارت‌اند از: پیکره پادشاه و ملازمان او به هنگام پیروزی بر دشمنان و یا گروه کثیری از معماران، بتایان، هنرمندان و کارگران و نیز باری‌عام، پیکره حیوانات واقعی و افسانه‌ای و همچنین نمادها و نشانه‌های دینی در نقش برجسته‌های صخره‌ای آن زمان، اهوراهمزدا به شکل نمادین حلقوای بال دار در حال پرواز بر پریا گردید.

سنگ‌نگاره‌ها: تصمیم بر ایجاد بنایها، و به عبارت دیگر، ثبت پژوهشگران با مقایسه نقش برجسته‌های دوره هخامنشی رویدادها و اقدام‌های شاهان به وسیله کنده‌کاری نقش‌ها بر دیوارهای سنگی یا صخره‌های کوهستانی، در کشور ما پیشینه‌ای کهن دارد. از دوران هخامنشیان نقش برجسته‌های سنگی فراوانی باقی مانده که بهوضوح،مهارت،ذوق و ظرافت هنرمندان سنگ‌تراش آن زمان را نشان می‌دهد. برخی از این نقش برجسته‌ها بر سینه صخره‌ای کوهها و سیاری دیگر از آنها بر روی دیوار بنای‌های حکومتی به ویژه کاخ‌ها و بالای سر پادشاه، نمایان است.

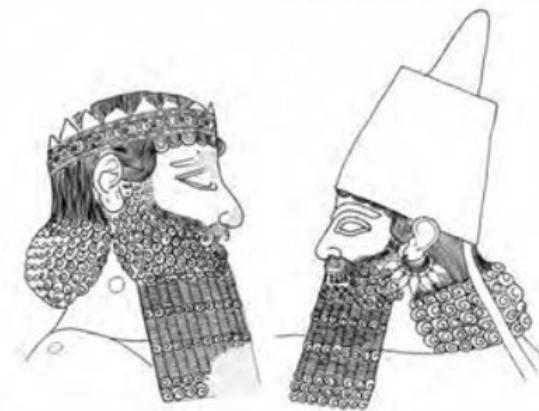
● سمت راست: سرديس آشوريانبيال که براساس نقش برجسته کاخ نينوا ترسیم شده و سمت چپ: سرديس داريوش يکم که براساس نقش برجسته‌های بیستون و تخت جمشید ترسیم شده است.

فعالیت ۲

به تصویر بالا دققت نمایید. چه شباهت‌هایی در آنها می‌بینید؟ از این شباهت‌ها چه نتیجه‌ای می‌توان گرفت؟

اعظیم‌ترین مجموعه ساختمانی و شاهکار معماری جهان باستان، یعنی تخت جمشید نیز به دستور داریوش یکم و جانشینانش، همچون کاخ آپادانا شوش، با مشارکت پیکره پادشاه و ملازمان او به هنگام پیروزی بر دشمنان و با گروه کثیری از معماران، بتایان، هنرمندان و کارگران و نیز باری‌عام، پیکره حیوانات واقعی و افسانه‌ای و همچنین نمادها و نشانه‌های دینی. در نقش برجسته‌های صخره‌ای آن زمان، اهوراهمزدا به شکل نمادین حلقوای بال دار در حال پرواز بر پریا شد.

سنگ‌نگاره‌ها: تصمیم بر ایجاد بنایها و به عبارت دیگر، ثبت پژوهشگران با مقایسه نقش برجسته‌های دوره هخامنشی بر دیوارهای سنگی با صخره‌های کوهستانی، در کشور ما پیشینه‌ای کهن دارد. از دوران هخامنشیان نقش برجسته‌های سنگی فراوانی باقی مانده که بهوضوح،مهارت،ذوق و ظرافت هنرمندان سنگ‌تراش آن زمان را نشان می‌دهد. برخی از این نقش برجسته‌ها بر سینه صخره‌ای کوهها و سیاری دیگر از آنها بر روی دیوار بنای‌های حکومتی به ویژه کاخ‌ها و

● سمت راست: سرديس آشوريانبيال ترسیم شده براساس نقش برجسته کاخ نينوا و سمت چپ: سرديس داريوش يکم ترسیم شده براساس نقش برجسته‌های بیستون و تخت جمشید.

فعالیت ۲

در تصویر بالا دققت کنید. چه شباهت‌هایی در آنها می‌بینید؟ از این شباهت‌ها چه نتیجه‌ای می‌توان گرفت؟

هخامنشیان را می‌توان در فلزکاری‌های نفیس و جواهرات ممتازی یافت که اختصاصاً برای پادشاه و درباریانش ساخته شده‌اند. انواع گوناگونی از تکوک (ریتون) و دیگر ظرف‌های طلایی، نقره‌ای و مفرغی مزین به نقش‌های مختلف و نیز زیورآلات، از آن دوران کشف شده است.

از دوران هخامنشیان، شماری تندیس یا مجسمه جانوری در تخت جمشید و شوش یافت شده است؛ تنها تندیس انسانی باقی‌مانده که بزرگ‌تر از اندازه طبیعی ساخته شده، پیکره بدون سر، متعلق به داریوش یکم است که در شوش از زیر خاک بپرون آورده شده است.

فلزکاری و جواهرسازی: ظریفترین آثار هنری دوران

مجموعه‌ای از آثار هنری ایران از دوره ایلام تا ساسانی (ماخذ: هفت‌رخ فرع ایران)

عدة زیادی از یونانیان به میهن ما مهاجرت کردند و بافندگی: از پارچه‌ها و دیگر بافت‌های عصر هخامنشی به جز قالی بازیریک چیزی باقی نمانده، اما جامه‌های پرتفش و نگار یونانی پی افکنندن. اشکانیان که در پی سلوکیان قدرت را به دست گرفتند، در آغاز، دنباله‌رو دستاوردهای فرهنگی و هنری یونانیان بودند، اما به تدریج از نفوذ فرهنگ، هنر و عمارت یونانی در ایران کاسته شد.

معماری و شهرسازی: در دوران اشکانیان، شهر و شهرنشینی سلوکیان تمام تلاش خود را برای گسترش فرهنگ، هنر و عمارت یونانی در ایران به کار گرفتند. در آن زمان،

مستند شهر نسا

هخامنشیان را می‌توان در فلزکاری‌های نفیس و جواهرات ممتازی یافت که اختصاصاً برای پادشاه و درباریانش ساخته شده‌اند. انواع گوناگونی از تکوک (ریتون) و دیگر ظرف‌های طلایی، نقره‌ای و مفرغی مزین به نقش‌های مختلف و نیز زیورآلات، از آن دوران کشف شده است.

فلزکاری و جواهرسازی: ظریفترین آثار هنری دوران

مجموعه‌ای از آثار هنری ایران از دوره ایلام تا ساسانی (ماخذ: هفت‌رخ فرع ایران)

عدة زیادی از یونانیان به میهن ما مهاجرت کردند و بافندگی: از پارچه‌ها و دیگر بافت‌های عصر هخامنشی به جز سکونتگاه‌ها و شهرهای باقی نمانده، اما جامه‌های پرتفش و نگار یونانی پی افکنندن. اشکانیان که در پی سلوکیان قدرت را به دست گرفتند، در آغاز، دنباله‌رو دستاوردهای فرهنگی و هنری یونانیان بودند، اما به تدریج از نفوذ فرهنگ، هنر و عمارت یونانی در ایران کاسته شد.

معماری و شهرسازی: در دوران اشکانیان، شهر و شهرنشینی گسترش قابل توجهی یافت. سلوکیان تمام تلاش خود را برای گسترش فرهنگ، هنر و عمارت یونانی در ایران به کار گرفتند. در آن زمان،

مستند شهر نسا

دوران اسلامی شد و حتی معماران اروپایی نیز آن را تقلید کردند. در دوره ساسانی برای تزیینات داخلی کاخها و بناها پیشرفت چشمگیری کرد. مهم‌ترین آثار معماری این دوره را از روش‌های گوناگونی مانند موزاییک‌کاری، نقاشی دیواری، گچبری و نقش بر جسته استفاده می‌شد.

معماری ساسانی با بنای کاخ ارده‌شیر در فیروزآباد فارس (گور) آتشکده‌های متعددی هم که در این عصر در مناطق مختلف ایران ساخته می‌شد، به شکل گنبد چهارطاقی بود و آتش مقدس در درون آن نگهداری می‌شد. در طی حدود چهار قرن فرماتروایی سلسله ساسانیان بر ساسانی یاد می‌شود، در کنار رود دجله ساخته شد. طاق ایران، شهرهای متعددی در گوشه و کنار کشور، به خصوص یا ایوان کسری، بخشی از آن کاخ بود. از جمله ویژگی‌های بر جسته معماري آن دوره، کاربرد وسیع گنبد، ایوان و طاق در ساخت بنایه به ویژه کاخها بود. معماران چهاردهست ایرانی در آن زمان، فنون و مهارت‌های ساخت گنبد را چنان توسعه و ترقی دادند که سبک کار آنان، الگویی برای معماران در

● عکس هوایی از تقاییای شهر فیروزآباد(گور)

● نمونه بازسازی شده تصویر سمت چپ (مأخذ: هفت رخ فخر ایران)

مستند شهر گور

باقي مانده است که اکثر آنها در فارس، زادگاه خاندان شاهی قرار دارند. محتوا و مضمون اغلب این نقش‌ها، اعطای منصب شاهی از سوی اهورمزا به شاه و صحنه‌هایی از پیروزی‌های شاهان بر دشمنانشان است.

سنگ‌نگاره‌ها: هنر کنده‌کاری بر روی دیوارهای سنگی و صخره‌ها، بار دیگر در دوره ساسانیان اوج گرفت و هنرمندان پیکرتراش، استعداد و نبوغ خود را به نمایش گذاشتند. از دوران ساسانی نقش بر جسته‌های فراوان و در مقیاس بزرگ

دوران اسلامی شد و حتی معماران اروپایی نیز آن را تقلید کردند. در دوره ساسانی برای تزیینات داخلی کاخها و بناها از روش‌های گوناگونی مانند موزاییک‌کاری، نقاشی دیواری، گچبری و نقش بر جسته استفاده می‌شد.

معماری ساسانی با بنای کاخ ارده‌شیر در فیروزآباد فارس (گور) آغاز شد و با ساخت کاخ تیسفون به اوج رسید. کاخ تیسفون که از آن به عنوان یکی از باشکوه‌ترین و زیباترین بنای‌های ساسانی یاد می‌شود، در کنار رود دجله ساخته شد. طاق ایران، شهرهای متعددی در گوشه و کنار کشور، به خصوص در فارس و خوزستان به فرمان پادشاهان این سلسله بريا شد. طرح و نقشه شهرهای ساسانی همچون شهرهای اشکانی به شکل دایره بود.

● عکس هوایی از تقاییای شهر فیروزآباد(گور)

● نمونه بازسازی شده تصویر سمت چپ (مأخذ: هفت رخ فخر ایران)

مستند شهر گور

سنگ‌نگاره‌ها: هنر کنده‌کاری بر روی دیوارهای سنگی و قرار دارند. محتوا و مضمون اغلب این نقش‌ها، اعطای منصب شاهی از سوی اهورمزا به شاه و صحنه‌هایی از پیروزی‌های شاهان بر دشمنانشان است.

نقاشی و نگارگری: در دوران ساسانی، هنر نقاشی و نگارگری در ایران رونق و رواج چشمگیری یافت و نقاشان ایرانی در ترسیم نقش گل و گیاه، جانوران و انسان، مهارت فراوانی از خود نشان دادند. نقش و نگارهای نقاشان ایرانی در عهد ساسانی، الهام‌بخش هنرمندان دوران بعد، به ویژه دوره اسلامی بود.

یک توضیح

مانی، بنیان‌گذار آینه‌مانوی، نقاش ماهری بود. او با استفاده از هنرهای نقاشی آینه خود را تبلیغ می‌کرد. یکی از کتاب‌های معروف مانی، ارزنگ نام دارد و مشتمل بر نقاشی‌های اوست.

فلزکاری و قلمزنی: آثار نقره‌ای عهد ساسانی که با مهارت و ظرافت فوق العاده‌ای ساخته شده‌اند، از شهرت فراوانی می‌شوند. بعدها همین نقش‌ها در آثار هنری کشورهای مختلف، مورد تقلید قرار گرفتند. برخلاف فلزکاری، هنر سفالگری در دوره ساسانی رونق گذشته را نداشت.

ظرف فلزی دوره ساسانی

معروف‌ترین نقش برجسته دوره ساسانی، هنر نقاشی و نگارگری در ایران رونق و رواج چشمگیری یافت و نقاشان ایرانی در ترسیم نقش گل و گیاه، جانوران و انسان، مهارت فراوانی از خود نشان دادند. نقش و نگارهای نقاشان ایرانی در عهد ساسانی، الهام‌بخش هنرمندان دوران بعد، به ویژه دوره اسلامی بود.

یک توضیح

مانی، بنیان‌گذار آینه‌مانوی، نقاش ماهری بود او با استفاده از هنرهای نقاشی آینه خود را تبلیغ می‌کرد. یکی از کتاب‌های معروف مانی، ارزنگ نام دارد و مشتمل بر نقاشی‌های اوست.

فلزکاری و قلمزنی: آثار نقره‌ای عهد ساسانی که با مهارت و ظرافت فوق العاده‌ای ساخته شده‌اند، از شهرت فراوانی می‌شوند. بعدها همین نقش‌ها در آثار هنری کشورهای مختلف از همین نقش‌ها تقلید گردند. برخلاف فلزکاری، هنر سفالگری در دوره ساسانی رونق گذشته را نداشت.

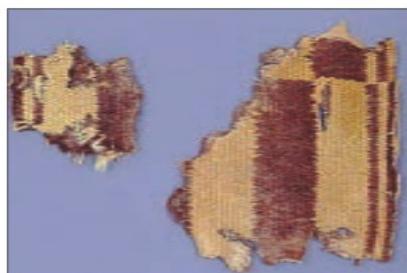
ظرف فلزی دوره ساسانی

● گونه‌یکی از سازهای موسیقی به جا مانده از دوره باستان

موسیقی: دوره ساسانی یکی از دوران‌های درخشان موسیقی ایران است. هنرمندان عرصه موسیقی در دوره ساسانی، بیش از پیش مورد توجه شاهان قرار گرفتند و از منزلت و امتیازات ویژه برخوردار شدند. از خوانندگان و نوازندگان آن دوره با عنوان گوسان، خنیاگر و رامشگر یاد شده است.

● فلجه‌هایی از بقایای پارچه‌های پشمی به جا مانده از دوره ساسانیان -
موزه متropolitent New York

بافندگی: بافندگی اعم از بافت پارچه و قالی، عرصه دیگری بود که هنرمندان عهد ساسانی، در آن استعداد و نبوغ هنری خود را برای خلق آثاری زیبا به نمایش گذاشتند. منسوجات آن زمان به ویژه پارچه‌های ابریشمی، بسیار طریف و پرنفس و نگار بودند. شواهد موجود، بیانگر رونق و شکوفایی هنر فرش بافی در آن دوره است. قالی بهارستان که اعراب مسلمان از کاخ تیسفون به غنیمت گرفتند، شهرت بسیار دارد.

● قطعه‌هایی از بقایای پارچه‌های پشمی به جا مانده از دوره ساسانیان -
موزه Metropolitent New York

فعالیت ۳

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه یک بخش از آثار هنری دوره ساسانی را در قالب پاورپوینت معرفی و در کلاس ارائه کنید. الف - بنها، ب - سنگ نگاره‌ها، پ - ظروف فلزی، ت - سکه‌ها، ث - زیورآلات

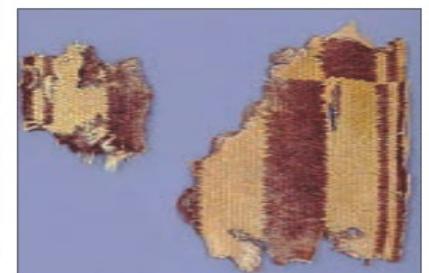
پرسش‌های نمونه

- ۱ دو مورد از ویژگی‌های مهم هنر و معماری عصر هخامنشی را توضیح دهید.
- ۲ سنگ نگاره‌ها و نقش بر جسته‌های دوران هخامنشی و ساسانی، حاوی چه مضامین و محتوایی هستند و چه اهمیتی در شناخت تاریخ آن دوران دارند؟
- ۳ بر جسته ترین نوآوری‌های معماری اشکانی و ساسانی را شرح دهید.
- ۴ هنر نقاشی و نگارگری در عصر ساسانی چه وضعیتی داشت؟
- ۵ سه مورد از عوامل رونق و شکوفایی هنر و معماری ایران در دوران باستان را استنباط و بیان کنید.

● گونه‌یکی از سازهای موسیقی به جا مانده از دوره باستان

موسیقی: دوره ساسانی یکی از دوران‌های درخشان موسیقی ایران است. هنرمندان عرصه موسیقی در دوره ساسانی، بیش از پیش مورد توجه شاهان قرار گرفتند و از منزلت و امتیازات ویژه برخوردار شدند. از خوانندگان و نوازندگان آن دوره با عنوان گوسان، خنیاگر و رامشگر یاد شده است.

● قطعه‌هایی از بقایای پارچه‌های پشمی به جا مانده از دوره ساسانیان -
موزه Metropolitent New York

فعالیت ۳

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه یک بخش از آثار هنری دوره ساسانی را در قالب پاورپوینت معرفی و در کلاس ارائه کنید. الف - بنها، ب - سنگ نگاره‌ها، پ - ظروف فلزی، ت - سکه‌ها، ث - زیورآلات

پرسش‌های نمونه

- ۱ دو مورد از ویژگی‌های مهم هنر و معماری عصر هخامنشی را توضیح دهید.
- ۲ سنگ نگاره‌ها و نقش بر جسته‌های دوران هخامنشی و ساسانی، حاوی چه مضامین و محتوایی هستند و چه اهمیتی در شناخت تاریخ آن دوران دارند؟
- ۳ بر جسته ترین نوآوری‌های معماری اشکانی و ساسانی را شرح دهید.
- ۴ هنر نقاشی و نگارگری در عصر ساسانی چه وضعیتی داشت؟
- ۵ سه مورد از عوامل رونق و شکوفایی هنر و معماری ایران در دوران باستان را استنباط و بیان کنید.

منابع و مأخذ

منابع و مأخذی که در تألیف و تدوین محتوا و تصاویر این کتاب مورد استفاده قرار گرفته‌اند:

علاوه بر قرآن کریم:
اینیگهاونز، ریچارد و احسان پارشاطر، اوج‌های درخشان هنر ایران، ترجمه هرمز عبداللهی و رویین پاکباز، تهران، آگه، ۱۳۷۹.

استنفورد، مایکل، درآمدی بر تاریخ پژوهش، ترجمه دکتر مسعود صادقی، تهران، سمت، ۱۳۸۴.

_____، درآمدی بر فلسفه تاریخ، ترجمه احمد گل محمدی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۲.

اطلس تاریخ ایران، گروه مؤلفان، تهران، سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۷۸.

امپراطوری فراموش شده، جهان پارسیان باستان، گروه مؤلفان، ویراستاران انگلیسی **جان کرتیس** و نایجل تالیس، ترجمه فرح مستوفی و دیگران، تهران، کتاب آمه، ۱۳۹۲.

آدل، فیلیپ، جی، تمدن‌های عالم، جلد ۱، ترجمه محمد حسین آریا، تهران، امیرکبیر، چاپ سوم، ۱۳۹۳.

آمیه، بی‌بر، **شوش** شش هزار ساله، ترجمه علی موسوی، تهران، فرزان روز، ۱۳۸۹.

باستان‌شناسی در ایران، هیئت باستان‌شناسی آلمان در ایران، ترجمه سروش حبیبی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۴.

بئش، آرتور لوین، هند باستان، مترجمان فریدون بدره‌ای و محمود مصاحب، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۹۴.

بلوکباشی، علی، بازی‌های کهن در ایران، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۶.

بوس، مری و هنری جورج فارمر، دو گفتار درباره خنیاگری و موسیقی ایران، ترجمه بهزاد باشی، تهران، آگاه، ۱۳۶۸.

بهار، مهرداد و نصرالله کسرائیان، تخت جمشید، تهران، چشم، ۱۳۷۷.

بهرامی، عسکر، جشن‌های ایرانیان، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۹.

بهروز، ذبیح‌الله، تقویم و تاریخ در ایران، تهران، **ایننا**، ۱۳۶۸.

بیرشک، احمد، گاهنامه تطبیقی سه هزار ساله، تهران، بنیاد بزرگ دانشنامه فارسی، ۱۳۸۰.

بیک محمدی، حسن، مقدمه‌ای بر جغرافیای تاریخی ایران، اصفهان، دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۳.

پنچیک، ریچارد، باستان‌شناسی کشف رازهای گذشته، ترجمه ساقی نفعی زاده، تهران، ققنوس، ۱۳۹۰.

پوشک در ایران، گروه مؤلفان، ترجمه پیمان متین، تهران، امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۹۳.

منابع و مأخذ

علاوه بر قرآن کریم:
اینیگهاونز، ریچارد و احسان پارشاطر، اوج‌های درخشان هنر ایران، ترجمه هرمز عبداللهی و رویین پاکباز، تهران، آگه، ۱۳۷۹.

استنفورد، مایکل، درآمدی بر تاریخ پژوهشی، ترجمه مسعود صادقی، تهران، سمت، ۱۳۸۴.

_____، درآمدی بر فلسفه تاریخ، ترجمه احمد گل محمدی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۲.

اطلس تاریخ ایران، گروه مؤلفان، تهران، سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۷۸.

امپراطوری فراموش شده، جهان پارسیان باستان، گروه مؤلفان، ویراستاران انگلیسی **جان کرتیس** و نایجل تالیس، ترجمه فرح مستوفی و دیگران، تهران، کتاب آمه، ۱۳۹۲.

آدل، فیلیپ، جی، تمدن‌های عالم، جلد ۱، ترجمه محمد حسین آریا، تهران، امیرکبیر، ۱۳۹۳.

آمیه، بی‌بر، **شوش** شش هزار ساله، ترجمه علی موسوی، تهران، فرزان روز، ۱۳۸۹.

باستان‌شناسی در ایران، هیئت باستان‌شناسی آلمان در ایران، ترجمه سروش حبیبی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۴.

بئش، آرتور لوین، هند باستان، مترجمان فریدون بدره‌ای و محمود مصاحب، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۹۴.

بلوکباشی، علی، بازی‌های کهن در ایران، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۶.

بوس، مری و هنری جورج فارمر، دو گفتار درباره خنیاگری و موسیقی ایران، ترجمه بهزاد باشی، تهران، آگاه، ۱۳۶۸.

بهار، مهرداد و نصرالله کسرائیان، تخت جمشید، تهران، چشم، ۱۳۷۷.

بهرامی، عسکر، جشن‌های ایرانیان، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۹.

بهروز، ذبیح‌الله، تقویم و تاریخ در ایران، تهران، **ایننا**، ۱۳۶۸.

بیرشک، احمد، گاهنامه تطبیقی سه هزار ساله، تهران، بنیاد بزرگ دانشنامه فارسی، ۱۳۸۰.

بیک محمدی، حسن، مقدمه‌ای بر جغرافیای تاریخی ایران، اصفهان، دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۳.

پنچیک، ریچارد، باستان‌شناسی کشف رازهای گذشته، ترجمه ساقی نفعی زاده، تهران، ققنوس، ۱۳۹۰.

پوشک در ایران، گروه مؤلفان، ترجمه پیمان متین، تهران، امیرکبیر، ۱۳۹۳.

- پیگولوسکایا، ن، شهرهای ایران در روزگار پارتیان و ساسانیان، ترجمه عنایت‌الله رضا، تهران، علمی و فرهنگی، چاپ چهارم، ۱۳۸۷.
- تاریخ تمدن و فرهنگ جهان، (جلد ۱ و ۲)، گروه نویسنده‌گان، سرویراستار راس نی‌دان، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۴.
- تاریخ جامع ایران، (جلد ۱ تا ۵)، تهران، مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، تهران، ۱۳۸۴.
- تفضلی، احمد، تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، به کوشش «اله آموزگار»، تهران، سخن، چاپ ششم، ۱۳۸۹.
- تمکیل همایون، ناصر، نظام و نهادهای آموزشی در ایران باستان، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ۱۳۸۲.
- تناولی، پرویز، قالیچه‌های تصویری ایران، تهران، سروش، ۱۳۶۸.
- جانسون، پل، تاریخ تمدن مصر، ترجمه منصوره وحدتی احمدزاده، تهران، پارمیس، ۱۳۹۰.
- دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۰، مدخل ایران، زیر نظر سید کاظم موسوی بجنوردی، تهران.
- درانی، کمال، تاریخ آموزش و پرورش ایران قبل و بعد از اسلام، تهران، سمت، چاپ ششم، ۱۳۸۴.
- دینوری، احمد بن داود، اخبار الطوال، ترجمه احمد مهدوی دامغانی، تهران، نی، ۱۳۶۶.
- دیولا فوا، مدام ڙان، سفرنامه خاطرات کاوش‌های باستان‌شناسی شوش، ترجمه ایرج فرهوشی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۹.
- رائین، اسماعیل، دریانوری ایرانیان از دوران‌های افسانه‌ای تا ظهور اسلام، ج ۱، تهران، بی‌نام، ۱۳۵۰.
- رجیبی، پرویز، هزاره‌های گمشده، (۵ جلد)، تهران، توس، ۱۳۸۵.
- رفیعی، لیلا، سفال ایران از دوران پیش از تاریخ تا حاضر، تهران، پساولی، ۱۳۷۷.
- رضی، هاشم، گاهشماری و جشن‌های ایران باستان، تهران، فروهر، ۱۳۸۷.
- زرین کوب، عبدالحسین، تاریخ مردم ایران، قبل از اسلام، تهران، امیرکبیر، چاپ سیزدهم، ۱۳۹۰.
- سامی، علی، تمدن ساسانی، (۲ جلد)، تهران، سمت، چاپ سوم، ۱۳۹۳.
- سودآور، ابوعلاء هنر دربارهای ایران، ترجمه ناهید محمدشیرازی، تهران، کارنگ، ۱۳۸۰.
- سید سجادی، سید منصور، نخستین شهرهای فلات ایران، جلد ۱ و ۲، تهران، سمت، ۱۳۸۴.
- شاردن، ڙان، سفرنامه، جلد ۴، ترجمه اقبال یغمایی، تهران، توس، ۱۳۷۲.

پیگولوسکایا، ن، شهرهای ایران در روزگار پارتیان و ساسانیان، ترجمه عنایت‌الله رضا، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۸۷.

تاریخ تمدن و فرهنگ جهان، (جلد ۱ و ۲)، گروه نویسنده‌گان، سرویراستار راس نی‌دان، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران، ۱۳۸۴.

تاریخ جامع ایران، (جلد ۱ تا ۵)، تهران، مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، تهران، ۱۳۸۴.

تفضلی، احمد، تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، به کوشش «اله آموزگار»، تهران، سخن، ۱۳۸۹.

تمکیل همایون، ناصر، نظام و نهادهای آموزشی در ایران باستان، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ۱۳۸۲.

تناولی، پرویز، قالیچه‌های تصویری ایران، تهران، سروش، ۱۳۶۸.

جانسون، پل، تاریخ تمدن مصر، ترجمه منصوره وحدتی احمدزاده، تهران، پارمیس، ۱۳۹۰.

دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۰، مدخل ایران، زیر نظر سید کاظم موسوی بجنوردی، تهران.

درانی، کمال، تاریخ آموزش و پرورش ایران قبل و بعد از اسلام، تهران، سمت، ۱۳۸۴.

دینوری، احمد بن داود، اخبار الطوال، ترجمه احمد مهدوی دامغانی، تهران، نی، ۱۳۶۶.

دیولا فوا، مدام ڙان، سفرنامه خاطرات کاوش‌های باستان‌شناسی شوش، ۱۸۸۴–۱۸۸۶، ترجمه ایرج فرهوشی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۹.

رائین، اسماعیل، دریانوری ایرانیان از دوران‌های افسانه‌ای تا ظهور اسلام، ج ۱، تهران، آی‌نا، ۱۳۵۰.

رجیبی، پرویز، هزاره‌های گمشده، (۵ جلد)، تهران، توس، ۱۳۸۰.

رفیعی، لیلا سفال ایران از دوران پیش از تاریخ تا حاضر، تهران، پساولی، ۱۳۷۷.

رضی، هاشم، گاهشماری و جشن‌های ایران باستان، تهران، فروهر، ۱۳۸۷.

زرین کوب، عبدالحسین، تاریخ مردم ایران، قبل از اسلام، تهران، امیرکبیر، ۱۳۹۰.

سامی، علی، تمدن ساسانی، (۲ جلد)، تهران، سمت، ۱۳۹۳.

سودآور، ابوعلاء هنر دربارهای ایران، ترجمه ناهید محمدشیرازی، تهران، کارنگ، ۱۳۸۰.

سید سجادی، سید منصور، نخستین شهرهای فلات ایران، جلد ۱ و ۲، تهران، سمت، ۱۳۸۴.

شاردن، ڙان، سفرنامه، جلد ۴، ترجمه اقبال یغمایی، تهران، توس، ۱۳۷۲.

- شهرستان‌های ایرانشهر، با آوانویسی، ترجمه فارسی و یادداشت‌های تورج دریابی، مترجم (یادداشت‌ها) شهرام جلیلیان، توسعه، ۱۳۸۸.
- شیپیمان، کلاوس، مبانی تاریخ ساسانیان، ترجمه کیکاووس جهانداری، تهران، فرزان روز، چاپ دوم، ۱۳۸۴.
- علیزاده، عباس، تئوری و عمل در باستان‌شناسی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰.
- فرای، ریچارد نلسون، میراث باستانی ایران، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران، علمی و فرهنگی، چاپ نهم، ۱۳۹۲.
- فرهنگنامه کودکان و نوجوانان، جلد ۱، ۵، ۶ و ۹، شورای کتاب کودک، زیر نظر توران میرهادی و ایرج جهانشاهی، نشر فرهنگنامه.
- فريدينی، نيكول، مجموعة تصاوير، ترجمه كيوان معتمدي، تهران، مؤلف، ۱۳۸۰.
- فوگل، اشبيگل، تمدن مغرب زمين، ج ۱، ترجمه محمدحسين آريا، تهران، اميركبير، ۱۳۸۰.
- كار، اي، ايج، تاريخ چيست؟، ترجمه حسن کامشاد، تهران، ۱۳۸۷.
- کالج، مالکوم، اشکانیان، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران، هيرمند، ۱۳۸۰.
- كريستين سن، آرتور، ايران در زمان ساسانيان، ترجمه غلامرضا رشيديانسي، تهران، ابن سينا، ۱۳۵۱.
- کيمپفر، انگلبرت، سفرنامه، ترجمه کیکاووس جهانداری، تهران، خوارزمي، ۱۳۶۳.
- گات‌ها، سرودهای زرتشت، ترجمه و تفسیر موبید فیروز آذرگشسب، تهران، فروهر، ۱۳۵۱.
- گاردنر، هلن، هنر در گذر زمان، ترجمه محمدتقى فرامرزى، تهران، آگاه، ۱۳۶۵.
- گدار، آندره، هنر ايران، ترجمه بهروز حبibi، تهران، دانشگاه ملي، ۱۳۴۵.
- گزیده‌ای از دههزار سال هنر و تمدن ايران، تهران، موزه ملي ايران – تانيا، ۱۳۸۶.
- گيرشمن، رمان، ايران از آغاز تا اسلام، ترجمه محمد معین، تهران، بنگاه ترجمه و نشر كتاب، چاپ چهارم، ۱۳۵۵.
- لوکاس، هنری، تاريخ تمدن از کهن ترين روزگار تا سده ما، جلد ۱، ترجمه عبدالحسين آذرنگ، تهران، کيهان، ۱۳۶۶.
- لوکاس، هنری، تاريخ تمدن از کهن ترين روزگار تا سده ما، جلد ۱، ترجمه عبدالحسين آذرنگ، تهران، کيهان، ۱۳۷۱.

- شهرستان‌های ایرانشهر، با آوانویسی، ترجمه فارسی و یادداشت‌های تورج دریابی، مترجم (یادداشت‌ها) شهرام جلیلیان، توسعه، ۱۳۸۸.
- شیپیمان، کلاوس، مبانی تاریخ ساسانیان، ترجمه کیکاووس جهانداری، تهران، فرزان روز، ۱۳۸۴.
- علیزاده، عباس، تئوری و عمل در باستان‌شناسی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰.
- فرای، ریچارد نلسون، میراث باستانی ایران، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۹۲.
- فرهنگنامه کودکان و نوجوانان، جلد ۱، ۵، ۶ و ۹، شورای کتاب کودک، زیر نظر توران میرهادی و ایرج جهانشاهی، نشر فرهنگنامه، ۱۳۷۷.
- فريدينی، نيكول، مجموعة تصاوير، ترجمه كيوان معتمدي، تهران، مؤلف، ۱۳۷۳.
- فوگل، اشبيگل، تمدن مغرب زمين، ج ۱، ترجمه محمدحسين آريا، تهران، اميركبير، ۱۳۸۰.
- كار، اي، ايج، تاريخ چيست؟، ترجمه حسن کامشاد، تهران، خوارزمي، ۱۳۹۶.
- کالج، مالکوم، اشکانیان، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران، هيرمند، ۱۳۸۰.
- كريستين سن، آرتور، ايران در زمان ساسانيان، ترجمه غلامرضا رشيديانسي، تهران، ابن سينا، ۱۳۵۱.
- کيمپفر، انگلبرت، سفرنامه، ترجمه کیکاووس جهانداری، تهران، خوارزمي، ۱۳۶۳.
- گات‌ها، سرودهای زرتشت، ترجمه و تفسیر موبید فیروز آذرگشسب، تهران، فروهر، ۱۳۵۱.
- گاردنر، هلن، هنر در گذر زمان، ترجمه محمدتقى فرامرزى، تهران، آگاه، ۱۳۶۵.
- گدار، آندره، هنر ايران، ترجمه بهروز حبibi، تهران، دانشگاه ملي، ۱۳۴۵.
- گزیده‌ای از دههزار سال هنر و تمدن ايران، تهران، موزه ملي اiran – تانيا، ۱۳۸۶.
- گيرشمن، رمان، ايران از آغاز تا اسلام، ترجمه محمد معین، تهران، بنگاه ترجمه و نشر كتاب، ۱۳۵۵.
- لوکاس، هنری، تاريخ تمدن از کهن ترين روزگار تا سده ما، جلد ۱، ترجمه عبدالحسين آذرنگ، تهران، کيهان، ۱۳۶۶.

ماری کخ، هاید، از زبان داریوش، ترجمه پرویز رجبی، تهران، کارنگ، چاپ چهاردهم، بی‌تا.

مَاكَالَا. سَيِّدِيْنِ، بِنيادهای علم تاریخ، ترجمة احمد گل محمدی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۷.

مجیدزاده، یوسف، تاریخ و تمدن بین النهرين، ۳ جلد، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۹.

محمدپناه، بهنام، کهن دیار، مجموعه آثار ایران باستان در موزه‌های بزرگ جهان، جلد، سیزان، ۱۳۸۶.

محمدی فر، یعقوب، باستان‌شناسی و هنر اشکانی، تهران، سمت، ۱۳۸۷.

مسعودی، علی بن حسین، مروج الذهب، جلد ۱، ترجمة ابوالقاسم پاینده، تهران، علمی و فرهنگی، چاپ ششم،

.۱۳۷۸

مفخری، حسین، مبانی علم تاریخ، تهران، سمت، ۱۳۹۲ ش.

ملایی توانی، علیرضا، درآمدی بر پژوهش در تاریخ، تهران، نشر نی، ۱۳۸۷.

ملکزاده (بیانی)، ملکه، تاریخ مهر در ایران، جلد ۱، انتشارات یزدان، ۱۳۷۵.

ملک‌شهیرزادی، صادق، ایران در پیش از تاریخ، باستان‌شناسی ایران از آغاز تا سپیده‌دم شهرنشینی، تهران، پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۸.

—————، مبانی باستان‌شناسی ایران، بین النهرين و مصر، تهران، مارلیک، ۱۳۷۵.

مولو، غلامعلی، بهارستان، دریچه‌ای به قالی ایران، تهران، سیمین و زرین، ۱۳۸۴.

موسوی گرمارودی، علی، داستان پیامبران، ۲ (جلد)، تهران، قدیانی، چاپ هشتم، ۱۳۷۷.

میراث ایران، گروه مؤلفان (سپیده تن از خاورشناسان)، زیر نظر ارج‌آبری، ترجمة احمد بیرشك و همکاران، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۶.

نامه تنسر به گشنیسب، به کوشش مجتبی مینوی و محمد اسماعیل رضوانی، تهران، خوارزمی، ۱۳۴۶.

.۱۳۵۴

نامه تنسر به گشنیسب، به کوشش مجتبی مینوی و محمد اسماعیل رضوانی، تهران، خوارزمی، ۱۳۴۶.

نفیسی، سعید، تاریخ تمدن ساسانی، به اهتمام عبدالکریم جربه‌دار، تهران، اساطیر، ۱۳۸۳.

نگهبان، عزت‌الله، مروری بر پنجاه سال باستان‌شناسی ایران، تهران، سیحان نور، ۱۳۸۵.

نهج‌البلاغه، ترجمة سید جعفر شهیدی، تهران، شرکت انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۳.

واندبرگ، لویی و کلاوس شیپمان، نقش بر جسته‌های منطقه الیمایی در دوران اشکانی، ترجمة یعقوب

ماری کخ، هاید، از زبان داریوش، ترجمه پرویز رجبی، تهران، کارنگ، بی‌تا.

مَاكَالَا. سَيِّدِيْنِ، بِنيادهای علم تاریخ، ترجمة احمد گل محمدی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۷.

مجیدزاده، یوسف، تاریخ و تمدن بین النهرين، ۳ جلد، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۹.

محمدپناه، بهنام، کهن دیار، مجموعه آثار ایران باستان در موزه‌های بزرگ جهان، جلد ۱، سیزان، ۱۳۸۶.

محمدی فر، یعقوب، باستان‌شناسی و هنر اشکانی، تهران، سمت، ۱۳۸۷.

مسعودی، علی بن حسین، مروج الذهب، جلد ۱، ترجمة ابوالقاسم پاینده، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸.

مفخری، حسین، مبانی علم تاریخ، تهران، سمت، ۱۳۹۲.

ملایی توانی، علیرضا، درآمدی بر پژوهش در تاریخ، تهران، نشر نی، ۱۳۸۷.

ملکزاده (بیانی)، ملکه، تاریخ مهر در ایران، جلد ۱، انتشارات یزدان، ۱۳۷۵.

ملک‌شهریزادی، صادق، ایران در پیش از تاریخ، باستان‌شناسی ایران از آغاز تا سپیده‌دم شهرنشینی، تهران،

پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۸.

—————، مبانی باستان‌شناسی ایران، بین النهرين و مصر، تهران، مارلیک، ۱۳۷۵.

مولو، غلامعلی، بهارستان، دریچه‌ای به قالی ایران، تهران، سیمین و زرین، ۱۳۸۴.

موسوی گرمارودی، علی، داستان پیامبران، ۲ (جلد)، تهران، قدیانی، ۱۳۷۷.

میراث ایران، گروه مؤلفان (سپیده تن از خاورشناسان)، زیر نظر ارج‌آبری، ترجمة احمد بیرشك و همکاران،

تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۶.

نامه تنسر به گشنیسب، به کوشش مجتبی مینوی و محمد اسماعیل رضوانی، تهران، خوارزمی، ۱۳۵۴.

نشانه‌هایی از دویست هزار سال همبودی انسان و جانوران در ایران، سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۹۲.

نفیسی، سعید، تاریخ تمدن ساسانی، به اهتمام عبدالکریم جربه‌دار، تهران، اساطیر، ۱۳۸۳.

نگهبان، عزت‌الله، مروری بر پنجاه سال باستان‌شناسی ایران، تهران، سیحان نور، ۱۳۸۵.

نهج‌البلاغه، ترجمة سید جعفر شهیدی، تهران، شرکت انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۳.

محمدی فر و آزاده محیت‌خوا، تهران، سمت، ۱۳۸۶.

محمدی فرو آزاده محبت خو، تهران، سمت، ۱۳۸۶.

ولیز، جرج، کلیات تاریخ، دورنمایی از تاریخ زندگی آدمی از آغاز تا ۱۹۶۰ م، ترجمه مسعود رجبنیا، تهران، سروش، ۱۳۶۵.

ویسهوفر، بوزف، ایران باستان، ترجمه مرتضی ثاقبفر، تهران، ققنوس، چاپ دوم، ۱۳۷۷.

هرتسفلد، ارنست، ایران در شرق باستان، ترجمه همایون صنعتی‌زاده، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۱.

هرمان، جرجینا، تجدید حیات هنر و تمدن در ایران باستان، ترجمه مهرداد وحدتی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۳.

هرودت، تاریخ، ترجمه هادی هدایتی، ج ۱، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۶.

هفت رخ ایران، به کوشش فرزین رضابیان تهران، شرکت طلوع ابتکارات تصویری، ۱۳۸۶.

هنرهای ایران، گروه مؤلفان، زیر نظر ردبليوفريه، ترجمه پرويز مرزبان، تهران، فرزان روز، ۱۳۷۴.

هينتس، والتر، داريوش و ايرانيان، تاريخ فرهنگ و تمدن هخامنشيان، ترجمه پرويز رحبي، تهران، ماهي، ۱۳۸۷.

يارشارط، احسان و ديگران، تاريخ ايران از سلوکيان تا فروپاشي ساسانيان، پژوهش دانشگاه کمبریج، جلد ۳ قسمت اول، گرداورنده جي آبوبيل، ترجمه حسن انشوه، تهران، اميركبير، چاپ هشتم، ۱۳۹۴.

———، تاريخ ايران از سلوکيان تا فروپاشي ساسانيان، پژوهش دانشگاه کمبریج، جلد ۳ قسمت دوم، گرداورنده جي آبوبيل، ترجمه حسن انشوه، تهران، اميركبير، ۱۳۹۳.

منابع لاتین

Encyclopedia WORLD MYTHOLOGY , London, first published, 1975.
Clibbom, booth, the splendor of Iran.v1(ancient times), London, 2001.

سایت‌ها و منابع الکترونیک

www.negahmedia.ir
<http://www.en.wikipedia.org>
www.iranatlas.info

ولز، جرج، کلیات تاریخ، دورنمایی از تاریخ زندگی آدمی از آغاز تا ۱۹۶۰ م، ترجمه مسعود رجبنیا، تهران، سروش، ۱۳۶۵.

ویسهوفر، بوزف، ایران باستان، ترجمه مرتضی ثاقبفر، تهران، ققنوس، ۱۳۷۷.

هرتسفلد، ارنست، ایران در شرق باستان، ترجمه همایون صنعتی‌زاده، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۱.

هرمان، جرجینا، تجدید حیات هنر و تمدن در ایران باستان، ترجمه مهرداد وحدتی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۳.

هرودت، تاریخ، ترجمه هادی هدایتی، ج ۱، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۶.

هفت رخ ایران، به کوشش فرزین رضابیان تهران، شرکت طلوع ابتکارات تصویری، ۱۳۸۶.

هنرهای ایران، گروه مؤلفان، زیر نظر ردبليوفريه، ترجمه پرويز مرزبان، تهران، فرزان روز، ۱۳۷۴.

هينتس، والتر، داريوش و ايرانيان، تاريخ فرهنگ و تمدن هخامنشيان، ترجمه پرويز رحبي، تهران، ماهي، ۱۳۸۷.

يارشارط، احسان و ديگران، تاريخ ايران از سلوکيان تا فروپاشي ساسانيان، پژوهش دانشگاه کمبریج، جلد ۳ قسمت اول، گرداورنده جي آبوبيل، ترجمه حسن انشوه، تهران، اميركبير، ۱۳۹۴.

———، تاريخ اiran از سلوکيان تا فروپاشي ساسانيان، پژوهش دانشگاه کمبریج، جلد ۳ قسمت دوم، گرداورنده جي آبوبيل، ترجمه حسن انشوه، تهران، اميركبير، ۱۳۹۳.

منابع لاتین

Encyclopedia WORLD MYTHOLOGY , London, first published, 1975.
Clibbom, booth, the splendor of Iran.v1(ancient times), London, 2001.

سایت‌ها و منابع الکترونیک

www.negahmedia.ir
<http://www.en.wikipedia.org>
www.iranatlas.info

صلمان بجزم، صاحب طiran، دانش آموزان عزیز و ادبیاتی آنامی توانند طنز را صلاحی خود را برآورده طلب
این کتاب از طریق نامه بیانی تهران - صندوق پست ۱۵۸۷۵/۴۸۷۴ - گردشگری همراه و پیامبر کار (Email:
talif@talif.sch.ir) رسال نمایند.
هزینه کتاب ای دنی سویی و تحقیقی